KUN. A. VAITIEKAITIS

BAŽNYČIOS PRAEITIS

AUKŠTESNIOSIOMS GIMNAZIJOS KLASĖMS

ŠV. KAZIMIERO DRAUGIJOS LEIDINYS NR. 710
KAUNAS — 1938

BAŽNYČIOS PRAEITIS

KUN. A. VAITIEKAITIS

BAŽNYČIOS PRAEITIS

AUKŠTESNIOSIOMS GIMNAZIJOS KLASĖMS

ŠV. KAZIMIERO DRAUGIJOS LEIDINYS NR. 710
KAUNAS — — — — — — — — — — — — — — 1938 M.

Nihil obstat
Censor ex officio
M. Ražaitis,
Dr. Theologiae
Vilkaviškis, 1938.III.15

IMPRIMATUR

Vilkaviškis, 1938.III.17

Nr. 754

+ *Antonius Eppus*

TIRAŽAS

2000 EGZEMPLIORIŲ

SPAUDĖ

„ŠVIESOS" SPAUSTUVĖ, KAUNE, JAKŠTO 2
1938 M.

PRATARMĖ

1936 m. Lietuvos vyskupų konferencija priėmė Tikybos programą ir paskelbusi („Ties. Kel." Nr. 9) įsakė ją vykdyti visose vidurinėse mokyklose. Esamieji Bažnyčios istorijos vadovėliai neatitinka programos reikalavimų. Atsirado spraga. Kai kurių gerbiamųjų kapelionų paskatintas, sumaniau šią spragą užkišti. Į savo vadovėlį įdėjau keletą kursui pritaikintų žemėlapių. Savo gi reikalams kolegos galėtų įsigyti šį atlasą: Atlas zur Kirchengeschichte" Tübingen. Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck. 1919 m.). Nesant Bažnyčios istorijai specialiai pritaikytų žemėlapių, galima pasinaudoti mokyklos turimais pasaulinės istorijos žemėlapiais. Bet nuoširdžiai draugams kapelionams patariu be žemėlapio neiti į klasę. Kiekvieno skyriaus gale įdedu schemą kursui pakartoti. Be to, nurodau kiek ir atitinkamos literatūros, kad galima būtų kalbamąjį klausimą plačiau nušviesti paskaitomis, referatais ir kt.

Norėdamas palengvinti kursą, visus metus, išskyrus kuriasne-kurias svarbias datas, suskliaučiau, palikdamas gerbiamųjų kapelionų nuožiūrai jas išleisti ar duoti išmokti. Tą patį padariau su daugumu asmenvardžių ir vietovardžių. Daugiau įdėjau pavaizduojamosios medžiagos. Žiūrėdamas programos reikalavimų, turėjau paliesti ir smulkesnius istorijos dalykus (be kurių, mano nuomone, būtų buvę galima apsieiti); tas vietas atpasakojau konspektiškai.

Šis vadovėlis nėra koks visai originalus darbas.

Jį rašydamas naudojausi ypačiai šiais autoriais:

1) Historiae Ecclesiasticae, Dr. A Weiss, 1907 m.

2) Enchiridion Historiae Ecclesiasticae Universae, P. Albers S. J., 1910 m.

3) Praelectiones Historiae Ecclesiasticae, D. Jaguet O. M. C. 1923.

4) Institutiones Historiae Ecclesiasticae, Can. Jo. B. Pigni, 1923.
5) Dzieje Kościoła Katolickiego, Szcześniak, 1909.
6) Dzieje Kościoła Powszechnego, ks. W. Krinicki, 1925.
7) Historija Kościoła Katolickiego, ks. A. Wappler, 1899.
8) Historija Kościoła Katolickiego, ks. D. Bączkowski, 1905.
9) Historija Kościoła Katolickiego w zarysie ks. R. Archutowski, 1928.
10) Bažnyčios Istorijos Vadovėlis, vertė kun. V. Zajančkauskas, 1920 m.
11) Bažnyčios Istorija, kun. A. Alekna, 1929.
12) Bažnyčios Istorija, kun. Koncevičius, 1924.
13) Bažnyčios Istorija, kun. J. Staugaitis, 1922.
14) Bažnyčios Istorija, J. Mičiulis, 1935.
15) Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, A. Alekna, 1936.
16) Lietuvos Istorija, doc. Pr. Penkauskas, 1931.
17) Lietuvos Istorija, kun. A. Alekna, 1929.

ĮŽANGA

Bažnyčios istorijos sąvoka. Istorija yra atpasakojimas kadaise buvusių įvykių. Taikydami šį dalyką religijos mokslui, mes turime skirti šventąją istoriją nuo Bažnyčios istorijos. Šventoji istorija apima tuos religiją liečiančius įvykius, kurie įvyko nuo pasaulio sukūrimo iki Bažnyčios įkūrimo. Bažnyčios istorija apima svarbesniuosius įvykius, liečiančius Jėzaus Kristaus įkurtąją Bažnyčią. Tad Bažnyčios istorija aprašo Bažnyčios kovas, kentėjimus ir laimėjimus nuo Jos įsikūrimo iki mūsų laikų. Bažnyčios istorija pasakoja mums darbus apaštalų ir misijonierių, kurie mokė netikėlius, pagonis ir nusidėjėlius. Ji aprašo šventuosius kankinius ir kunigus, įkvėptuosius kalbėtojus ir pamokslininkus, narsiuosius ir pamaldžiuosius riterius, kurie dėl tikėjimo kovojo ir žuvo. Ji mini mokytus ir išmintingus vyrus, kurie plunksna gynė Bažnyčią nuo bedievių rašytojų ir atrėmė eretikų bei netikinčiųjų klaidingus mokslus. Bažnyčios istorija yra išorinis Kristaus įkurtos Bažnyčios gyvenimo — nuo Josios atsiradimo iki mūsų laikų — moksliškas pažinimas ir nušvietimas.

Tas mokslas turi būti kritiškas. Bažnyčios istorija, turėdama prieš akis tokį svarbų tikslą, turi būti kritiška. Ji turi turėti teisingus, autentiškus šaltinius ir vadovautis sveiku protu. Ji turi būti bešališka, t. y. teikti teisingas ir nešališkas žinias.

Bažnyčios istorijos svarba. Apskritai kalbant, istorija yra visų mokslų motina, todėl ir Bažnyčios istorijos mokslas yra labai svarbus, nes jis suteikia žinių apie Bažnyčios dieviškumą, palaiko tikėjimą, apsaugoja jį nuo klaidingų mokslų, skatina žmogų į pamaldumą, duodamas jam įvairių dorybių kilniausius pavyzdžius. Tad kiekvieno kataliko, mylinčio savo Motiną Bažnyčią, pareiga pažinti jos istoriją.

Suskirstymas. Bažnyčios gyvenimas nebuvo ramus. Jame buvo visokių sukrėtimų, visokių įvykių, kurie Bažnyčios gyvenimui įvairiai atsiliepė, pav., Milano ediktas, Bažnytinės Valstybės įkūrimas, Liuterio darbai ir t.t. Tie įvykiai skirsto Bažnyčios istoriją į laikotarpius, arba amžius.

Bažnyčios istorija suskirstoma keliais laikotarpiais:

I. Senoviniai amžiai.

Jie prasideda nuo Bažnyčios įkūrimo ir baigiasi Bažnytinės Valstybės įsteigimu (33—756).

Juos dar suskirstysime į smulkesnes dalis:

1) pirmoji dalis prasideda Bažnyčios įkūrimu ir baigiasi Milano ediktu (33—313). Tai kankinių laikai, kada Romos imperijoj Bažnyčia buvo žydų ir pagonių persekiojama;

2) antroji dalis prasideda Milano ediktu ir baigiasi Bažnytinės Valstybės įkūrimu (313—756). Tai dvasinės kovos metai, Bažnyčios tėvų ir susirinkimų laikotarpis.

II. Viduriniai amžiai.

Nuo Bažnytinės Valstybės įkūrimo iki Reformacijos (756—1517).

Jie skirstomi į 3 dalis:

1) pirmoji dalis prasideda Bažnytinės Valstybės įkūrimu ir siekia popiežiaus Gregorijaus VII laikus (756—1073). Tuo tarpu Bažnyčia pakliūva pasaulinės valdžios įtakon;

2) antroji dalis prasideda Gregorijum VII ir baigiasi popiežium Bonifacu VIII (1073—1294). Tais metais Bažnyčia jau vėl laisva — išsivaduoja iš pasaulinės valdžios įtakos. Popiežių autoritetas pakyla;

3) trečioji dalis prasideda pop. Bonifacu VIII ir užsibaigia Reformacija (1294—1517). Šituo metu dėl Avinjono nelaisvės ir Vakarų Bažnyčios schizmos popiežių autoritetas menkėja, ir Bažnyčioje įsigali pasaulinė dvasia.

III. Naujieji amžiai.

Nuo Reformacijos iki mūsų laikų (1517—1938).

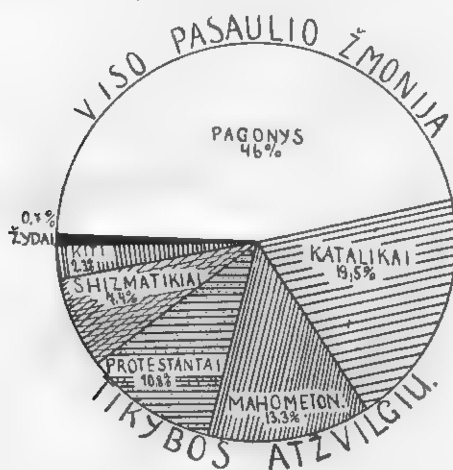
Jie skirstomi į 2 dalis:

1) pirmoji dalis prasideda Reformacija ir baigiasi Prancūzų revoliucija

(1517—1789). Tuo laiku nuo Kat. Bažnyčios atskyla daugelis tautų. Tridento susirinkimas reformuoja Bažnyčios gyvenimą;

2) antroji dalis apima laikotarpį nuo Prancūzų revoliucijos iki mūsų dienų. Tais metais Bažnyčiai tenka pergyventi sunkūs laikai, bet jos ir popiežių moralinė įtaka didėja visame pasaulyje.

DABARTINU METU



Šaltiniai. Istorikas, tyrinėdamas praeitį, turi naudotis šaltiniais. Jie yra arba dieviškos, arba žmoniškos kilmės. Dieviškos kilmės šaltiniai yra Senojo ir Naujojo Įstatymo (Testamento) Šv. Raštas. Jame aprašytas Bažnyčios įkūrimas ir apaštalų darbai. Visi kiti šaltiniai yra žmoniškos kilmės. Minėtini yra šie: a) Bažnyčios tėvų raštai, b) susirinkimų aktai, c) konkordatai, užrašai ir t.t.



„Man duota visa valdžia danguje ir žemėje". Mato 28, 18.

C. Tizian *Kristus*

SENOVINIAI AMŽIAI

Nuo Bažnyčios įkūrimo iki Bažnytinės Valstybės įsteigimo (33—756).

PIRMOJI DALIS

Nuo Bažnyčios įkūrimo iki Milano edikto (33—313). Tai kankinių laikai. Šiuo metu žydų žemėje ir visoje Romos imperijoj Bažnyčia tiek žydų, tiek pagonių buvo persekiojama.

I SKYRIUS

APAŠTALŲ LAIKAI

§ 1. ŽMONIJA PRIEŠ KRISTAUS GIMIMĄ

(„Laiko pilnybė", Gal. 4, 4).

Dievas dar rojuje pirmiesiems tėvams pažadėjo atsiųsti Išganytoją. Žmonės, išsiskirstę po platųjį pasaulį, pamažėl pamiršo Dievo apreiškimą ir pradėjo garbinti savo rankų padarus — stabus. Tik viena žydų tauta, kuri, palyginta su visu pasauliu, buvo maža žmonių saujelė, išlaikė monoteizmą (vieno Dievo tikėjimą). Tai didelė Dievo malonė. Dievas, norėdamas išlaikyti tobulą monoteizmą, siunčia žydams patriarchus, pranašus, kurie juos nutolstančius nuo Dievo įspėja ir neklausančius baudžia. Tie patriarchai bei pranašai nuolatos jiems primena rojuje pažadėtąjį Mesiją, išpranašauja Jo atėjimo laiką, vietą, aplinkybes ir kt. Ir juo labiau artėjo Mesijo atėjimo laikas, juo žmonija troško greičiau išsivaduoti iš esamos padėties. Žydai ir pagonys jautė savo dva-

sinį skurdą. Jie ieškojo tiesos bei teisybės ir vidaus ramybės, o širdyje laukė Išganytojo atėjimo.

Pagonys. Romos imperijai priklausė apie Tarpužemio jūrą esančios puikiausios šalys. Ši imperija tuomet turėjo apie 120 milijonų gyventojų. Jos centras — Romos miestas, į kurį plaukė iš visų kraštų žmonės ir jų turtai. Liaudis tenkinosi „duona ir žaidimais" (pamatę ciesorių, jie šaukdavo: „Panem et circenses"!), o didikai — turtais ir garbe. Ypačiai paskutiniais imperijos metais tų turtų priplaukė į Romą iš viso pasaulio, kurį romėnai užkariavę apiplėšė. Tačiau vieni romėnai (patricijai) buvo paskendę prabangoje, kiti (plebėjai ir vergai) — varge, bet tikybos ir dorovės tiek vieni, tiek kiti maža paisė. Jie visi, pamiršę tikrąjį Dievą, garbino daugybę stabų (dievaičių). Tų dievaičių skaičius vis didėjo, nes romėnai, užkariaudami atskiras tautas, jų dievus priimdavo savo dievaičių tarpan. Be to, buvo teikiama dieviška pagarba Romos ciesoriui (imperatoriui).

Dievaičiams statydino puošnių šventovių, aukodavo aukų. Bet tas jų garbinimas nebuvo nuoširdus. Jie manė savo dievaičius galingus esant, todėl, bijodami jų keršto, duodavo aukų ir melsdavosi jiems. Bet patys, nepajėgdami savo silpnybių (aistrų) suvaldyti, sudievino ir jas, todėl atsiranda net blogų dievaičių, pav., paleistuvystės, girtybės ir kt.

Kai kurie dievaičiai buvo ypačiai žiaurūs ir reikalavo net žmonių aukų. Jiems būdavo deginami belaisviai, net mažučiai kūdikiai.

Mokyti žmonės suprato tos religijos menkumą, bet patys nepajėgė surasti tikrojo Dievo ir išsiaiškinti sau svarbiausius gyvenimo klausimus, tad visai paliovė tikėję. Liaudis (laisvieji) sekė šviesuomene.

Kai turimoji religija nepajėgė žmogaus sielos reikalų patenkinti, buvo mėginta įvesti naujos religijos, daugiausia iš Rytų atėjusios (Mitros, Izidos, saulės kultas). Net ir „Nežinomam Dievui" buvo altoriai statomi.

Nustojus tikrojo Dievo tikėjimo, sumenkėjo ir dorovė. Ištvirkimas apėmė visus žmones. Jam įsigalėjus buvo griebtasi net savotiškų priemonių: pradėta skirti premijos (dovanos) toms šeimoms, kurios turėjo ne mažiau kaip tris vaikus. Bet tos

priemonės ištvirkimo bangos sulaikyti nepajėgė. Svarbiausios nedorovingumo priežastys buvo šios: vergija, tvirkinamoji literatūra, teatrai, vaidinimai.

Sumenkėjus dorovei, įsigalėjo ž i a u r u m a s. Romos valstybėj buvo 2 žmonių rūšys: laisvieji ir vergai. L a i s v ų j ų buvo apie 10 milijonų. V e r g ų buvo daugiau kaip 110 milijonų*). Kartais vienas romietis turėdavo net iki 20.000 vergų, kurių padėtis buvo baisi. Ponas savo vergui galėjo daryti, ką norėjo. Galėjo jį parduoti, atiduoti kitam, užmušti, niekam už tai neatsakydamas. Vergai savo ponui ne tik dirbdavo, bet ir savo gyvybe turėdavo suteikti jam s m a g u m ų, pav.; jie turėdavo grumtis cirkuose su plėšriaisiais žvėrimis arba patys vieni kitus žudyti. Ponai su pasigėrėjimu žiūrėdavo į jų kančias ir mirtį, plodami rankomis.

Imperatoriaus Augusto laikais gana daug ž y d ų gyveno įvairiuose Romos imperijos didmiesčiuose. Jie vertėsi prekyba ir pramone. Žydai, pamiršę savo gimtąją kalbą, pradėjo kalbėti graikiškai. Net savo šventraštį jie išvertė į graikų kalbą. Pagonys, subatomis lankydami žydų pamaldas ir klausydami jų skaitomo Šv. Rašto, turėjo progos susipažinti su žydų mokslu ir dora. Jų širdyse augo Išganytojo troškimas. Šitų pagonių, vadinamų p r o z e l i t a i s, gana didelis skaičius apaštalų laikais priėmė krikštą..

Tų laikų žmonijos troškimus vaizdžiai piešia mums žinomas to meto rašytojas V e r g i l i j u s (miręs 19 m. prieš Kristų). Jis su pasiilgimu laukia ateinančio galingo taikos kunigaikščio, kuriam gimus prasidėsianti nauja — laiminga era.

Žydai. Prieš Kristaus atėjimą žydai buvo netekę savo n e p r i k l a u s o m y b ė s ir nešė sunkų romėnų verguvės jungą. Kai neteko nepriklausomybės, jų t a u t i n ė d v a s i a sustiprėjo, bet t i k ė j i m a s ir d o r o v ė nusmuko. Tiesa, pirmykščio a p r e i š k i m o jie stropiai laikėsi, bet gyvenimas ėjo kita vaga. Mesijo laukimas ilgainiui liko visai paviršutiniškas. Sumaišę politiką su religija, jie nustojo kilnaus Mesijo — Išganytojo supratimo. Jie tikėjo,

---

*) Zasady i cal. wiary kat., Gaume, t. V, psl. 85.

kad atėjęs Kristus turės įkūnyti jų politinę galybę (atstatyti žydų valstybę ir padaryti ją galingą). Žydų tarpe atsirado įvairių partijų (krypčių), kurios, tarp savęs nesutikdamos ir keldamos maištus, naikino tautos atsparumą. Svarbiausios iš jų buvo: fariziejai, sadukiejai, esėnai, samariečiai.

Fariziejai — uolieji. Nors jie patys, bent paviršutiniškai, griežtai laikėsi ir iš kitų reikalavo laikytis Mozės įsakymų, bet iš tikrųjų buvo veidmainiai. Dėl to ir Kristus jiems prikaišiojo veidmainystę, vadindamas juos „pabaltintais grabais, žalčių gimine". Ši partija buvo gausi: jai priklausė žydų dvasininkai, visi mokytieji, ir dėl to ji turėjo įtakos ir liaudžiai.

Sadukiejai — liberalai. Jie buvo turtingi, gyveno ištaigingai. Jų tikėjimas buvo menkas; neigė sielos nemirtingumą ir kūnų iš numirusiųjų atsikėlimą. Šie turtuoliai neturėjo įtakos liaudžiai.

Esėnai — asketai. Tai buvo atsiskyrėliai, gyvenusieji asketišką (beveik vienuolišką) gyvenimą ir laikęsi bemoterybės. Nepripažino kruvinų aukų ir nedalyvavo bažnyčiose laikomose pamaldose. Jie nebuvo gausūs ir žmonėse pasisekimo neturėjo.

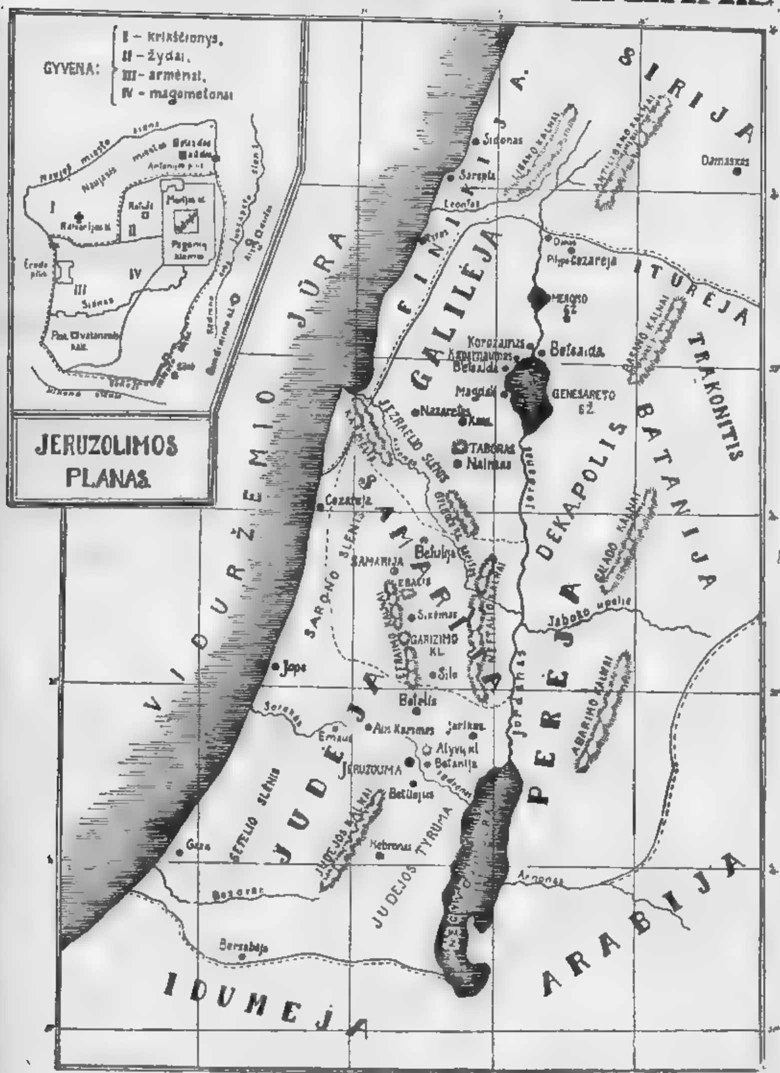
Samariečiai. Jie kilo iš Samarijoje gyvenusių žydų ir pagonių, todėl nebuvo laikomi tikrais žydais, ir jiems nebuvo leista dalyvauti Jeruzalės bažnyčios atstatyme (grįžus iš nelaisvės). Dėl to jie pasistatė sau šventnamį skyrium. Jų bibliją sudarė 5 Mozės knygos (kitų Senojo Įstatymo knygų jie nepripažino). Jie tikėjo Mesijo atėjimą.

Tokiam dvasios skurdui esant, visi (pagonys ir žydai) laukė Mesijo—Išgelbėtojo. Laukė didelės atmainos pasaulyje. Teisingieji žmonės, tiek pagonys, tiek žydai, karštai meldė, kad nelaimingai žmonijai pats dangus ateitų pagalbon. Gerųjų žydų ir pagonių (Sokrato, Horacijaus...) vienas tebuvo maldavimas: „Rasok, dangau, iš viršaus ir, debesys, lykite Teisingąjį, atsiverk, žeme, ir išduok Išganytoją". Iz. 48, 8.

§ 2. JĖZUS KRISTUS — BAŽNYČIOS ĮKŪRĖJAS

Jėzus Kristus. Ciesoriaus Augusto laikais Dievas įvykdė pirmiesiems tėvams rojuje duotąjį pažadėjimą. Žydų žemėje, Betliejaus mieste, iš Švenčiausios

PALESTINA KRISTAUS LAIKAIS



Panelės Marijos gimė*) Tas, apie kurį pranašai buvo kalbėję, kad Jo karalystė amžius tvers ir kad Jam lenksis dovanas atvežę Tarso karaliai. Atėjo į šį pasaulį Nuostabusis Patarėjas, Galingasis Dievas, Būsimojo Amžiaus Tėvas, Ramybės Kunigaikštis (Iz. IX, 6) Evangelijos skelbti, nuliūdusių paguosti. Tuomet aklieji praregėjo, kurtieji išgirdo balsą, nebyliai prašneko, raišieji pradėjo vaikščioti. Pats Dievas atėjo žmonių gelbėti. Jis papildė Senąjį baimės Įstatymą Naujuoju meilės Įstatymu. Turėdamas 30 metų, Jis, viešai pasirodęs mokytoju, skelbė savo mokslą Palestinoje, kurią kelis kartus išvaikščiojo skersai ir išilgai. Žmonių minios sekė paskui Jį ir klausėsi dieviško Jo mokslo. To mokslo tikrumą Jis patvirtino stebuklais ir šventu savo gyvenimu. Tuos, kurie Juo tikėjo, telkė į vieną draugiją, kurią savo kalbose Jis vadino Dievo Karalyste, Dangaus Karalyste. Bet dažniausiai tą naująją organizaciją tiek Kristus, tiek Jo mokiniai vadino „Bažnyčia" („Ant tos uolos aš pastatysiu Bažnyčią"... Mat. 16, 18).

Bažnyčia. Kristaus steigiamoji Bažnyčia turėjo būti žemiška organizacija, nes Jis ją lygina su dirva, kurioje auga kviečių ir raugių, su tinklu, kuriame yra gerų ir blogų žuvų. Todėl minėtoji Dangaus Karalystė yra žemiška organizacija, kurios narių tarpe yra gerų ir blogų žmonių; ji vadinama Bažnyčia.

Pats žodis „Bažnyčia" yra slavų kilmės (božnica) ir reiškia „dievnamis".

Tai organizacijai vadovauti Kristus (iš savo mokinių) išrinko 12 apaštalų, kurių pryšaky pastatė šv. Petrą (uolą). Jam V. Jėzus atidavė Dangaus Karalystės raktus, t. y. aukščiausią valdžią (Mat. 16, 18 ir kt.).

Tai Bažnyčios vadovybei Kristus suteikė trejopą galią: mokomąją, tarnaujamąją ir valdomąją.

Siųsdamas apaštalus į visą pasaulį žmonių mokyti ir Evangelijos skelbti, Išganytojas jiems pasakė: „Eikite ir mokykite visas tautas" (Mat. 28, 19).

Apaštalams Kristus suteikė ir tarnaujamąją galią, nes, liepdamas jiems mokyti žmones, pasakė: „Kas įtikės ir bus pa-

---

* Kristaus genealogiją skaityk Mat. 1, 1—17.

krikštytas, tas bus išganytas" (Mork. 16, 16). Vadinasi, Jis apaštalams nustatė pareigą ne tik žmones mokyti, bet ir krikštyti, t. y. tarnauti jiems. Kitą kartą Jis suteikė apaštalams galią nuodėmes atleisti (Jon. 20, 22). Paskutinės vakarienės metu, permainęs duoną ir vyną į savo kūną ir kraują, Jėzus tarė: „Tai darykite mano atminimui" (Luk. 22, 19). Kitaip sakant, liepė laikyti šv. mišias. Be to, įsakė apaštalams teikti ir kitus sakramentus, arba, kitaip sakant, tarnauti žmonėms.

Be pirmųjų dviejų galių, Kristus suteikė apaštalams ir trečią — valdomąją. Jis pasakė: „Kas jūsų klauso, tas manęs klauso" (Luk. 10, 16). Tikintieji turi apaštalų klausyti, nes kaip Tėvas yra Jį siuntęs, taip ir Kristus siunčia juos. Tą patį yra nurodęs ir Povilas apaštalas savo laiške žydams (Žyd. 5, 4). Apaštalus pats Kristus yra išrinkęs ir jiems suteikęs minėtąsias galias. Apaštalai, išsirinkę savo įpėdinius ir uždėję ant jų rankas, perteikė jiems iš Kristaus gautas trejopas galias. Todėl tikintieji per rinkimus ar kitu būdu negali pasirinkti sau dvasininkų ir suteikti jiems atitinkamų galių.

Iš to matyti, kad Kristus ne tik įsteigė Bažnyčią, bet ir sudarė jos branduolį. Be to, tai Bažnyčiai Jis suteikė priemonių sieloms pašvęsti.

V. Jėzus atėjo pas savuosius, jiems gera darydamas, bet tie savieji Jo nepriėmė ir net Jį prie kryžiaus prikalė. Trečiąją dieną, nugalėjęs mirtį, kėlėsi iš numirusiųjų ir vėliau grįžo pas savo Tėvą danguje.

Kristaus gimimo data. Romėnai savo metus skaitė nuo Romos miesto įkūrimo. Bet nuo 532 m. visas civilizuotasis pasaulis savo metus pradėjo skaityti nuo Kristaus gimimo. Bet dėl Išganytojo gimimo datos šiandien yra įvairių nuomonių. Vienuolis Dionizas Mažasis apskaitė, kad Kristus gimė 753 m. nuo Romos miesto įkūrimo. Kiti tyrinėtojai įrodinėja, kad Jis yra gimęs 748—750 m., todėl susidaro 4—6 metų skirtumas tarp jų ir Dionizo apskaičiavimų.

§ 3. PIRMOJI KRIKŠČIONIŲ BENDRUOMENĖ

Jos įkūrimas. Pirmoji bendruomenė buvo įkurta Jeruzalėje. V. Jėzus, prieš įžengdamas į dangų, savo mokiniams žadėjo atsiųsti Šv. Dvasią, kuri išmokysianti juos visokios tiesos. Apaštalai turėjo pasilikti Jeruzalėje ir laukti Jos atėjimo. Jie, susirinkę į tą namą, kuriame buvo valgę su V. Jėzum paskutinę vakarienę, 10 dienų karštai meldėsi ir ruošėsi priimti Šv. Dvasią. Sekminių dieną Šv. Dvasia ant apaštalų nužengė ugninių liežuvių pavidalu. Apaštalai tuoj pajuto Šv. Dvasios veikimą. Jie atsiminė visa, ko tik Kristus juos buvo mokęs, įgijo ypatingos drąsos ir Dievo meilės... Dabar apaštalai buvo pasirengę net savo gyvybę paaukoti dėl Kristaus. Be to, Šv. Dvasia įgalino juos daryti stebuklus.

Šv. Petras, tuoj po Šv. Dvasios atsiuntimo išėjęs ir radęs prie namų minią žydų, susirinkusią švenčių proga Jeruzalėje, kalbėjo jiems apie Jėzų Kristų, Jo gyvenimą, darbus ir mokslą. Tą pačią dieną, po šv. Petro kalbos, net 3.000 žmonių priėmė krikštą. Greitu laiku, po dviejų šv. Petro kalbų ir ligonio išgydymo prie Jeruzalės bažnyčios, mažytis krikščionių būrys išaugo iki 8.000 žmonių.

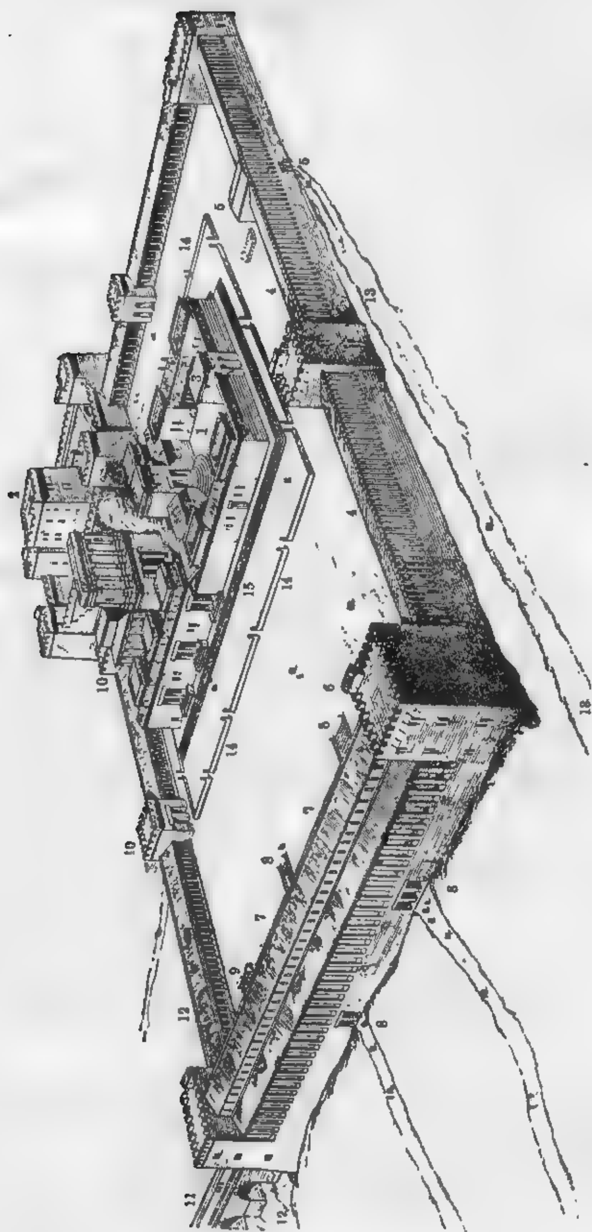
Tai buvo pirmieji krikščionys, pirmoji krikščionių bendruomenė.

Pirmųjų krikščionių gyvenimas. Tai pirmajai bendruomenei vadovavo Šv. Petras. Jos nariais, kaip matėme, buvo žydai, atsivertę ir tapę katalikais.

Per Sekminių šventes Jeruzalėje buvo žmonių iš įvairių pasaulio kraštų. Žydai, kurie nuo senų laikų tuose kraštuose prekiaudami gyveno, nors išlaikė Mozės tikėjimą, bet gimtąją savo kalbą pamiršo ir kalbėjo tos šalies kalba, kurioje gyveno. Šv. Petras kalbėjo į susirinkusius žmones viena kalba, bet klausantieji suprato kiekvienas savo kalba. Tai buvo stebuklas.

Daugelis jų priėmė krikštą ir, sugrįžę į savo gyvenamąsias vietas, ten pradėjo Dievo sėklą sėti.

Pirmieji krikščionys labai maža kuo skyrėsi nuo žydų.



Taip atrodė žydų bažnyčia Kristaus laikais.

ŽYDŲ BAŽNYČIOS PLANO PAAIŠKINIMAI:

1. Moterų kiemas.
2. Antonijos tvirtovė, kur Kristus buvo Piloto tardomas.
3. Nikanoro vartai. Čia, pasak padavimų, Marija atėjusi vasario 2 d. kūdikėlio Jėzaus aukoti. Tos durys vadinamos Nikanoro vartais — atsiminti stebuklingai Dievo pagalbai, kada 3000 vyrų nugalėjo 35000. Mūšyje žuvo visa priešų kariuomenė kartu su savo vadu Nikanoru. Prie vartų ant piliorių buvo padėtas parašas: „Mirtis kiekvienam pagoniui, kuris drįstų peržengti bažnyčios slenkstį".
4. Saliamono pastogė. Jos siena buvo išmūryta iš keturkampių tašytų akmenų šio dydžio: 10,50 m. ilgio, 3,15 m. storio ir pločio.
5. Aukso vartai.
6. Bokšto viršūnė, iš kurios piktoji dvasia, pasak padavimų, gundydama Kristų, pasiūliusi šokti į 152 m. gilumo prarają.
7. Karalių pastogė iš 162 piliorių (šulų), kurie, eidami keturiomis eilėmis, sudarė tris puikias navas. Vidurinė nava 15 m. pločio ir 35 m. aukštumo. Jos pilioriai iš balto marmuro. Piliorius 5 m. storio ir 14,17 m. aukštumo iš vieno akmens.
8. Keliai į pagonių kiemą.
9. Tunelis įeiti iš miesto požemiais tiesiai į pagonių kiemą.
10. Vartai į priemiestį.
11. Tiltas į aukštąjį miestą.
12. Tiropėjos pakalnė.
13. Kedrono pakalnė, kuria Kristus, priešų suimtas Alyvų darželyje, buvo vedamas pas Anną.
14. Mūras, kuris skyrė bažnyčią nuo pagonių kiemo.
15. Laiptai į kunigų ir moterų kiemą.

Jie kartu su žydais rinkdavosi melstis į vieną bažnyčią (sinagogą). Apaštalai Dievo žodį skelbdavo Saliamono maldyklos prieangyje. Tačiau krikščionys turėjo ir savo susirinkimų. Tų susirinkimų centrinė ašis buvo „duonos laužymas" (taip buvo vad. šv. mišios). Tai vykdavo privačiuose namuose. Prasidėdavo dėkojimo malda, paskui būdavo Kristaus kančios ir mirties apmąstymas ir tik tuomet imama šv. Komunija. Bet II š. abi pamaldų dalys buvo sujungtos į vieną ir atliekamos iš ryto.

Krikščionys ir komunizmas. Krikščionys ypačiai rūpinosi pavargėliais. Šitą pirmųjų krikščionių labdarybę kai kas lygina su dabar skelbiamu komunizmu. Tačiau krikščionybė su dabartiniu komunizmu ar socializmu labai maža ben-

dro turi. Krikščionys laisvu noru, o ne prievarta savo turtų išsižadėdavo pavargėlių naudai. Į krikščionių bendruomenę stodavo ne tik proletarai—vergai, bet ir turtingieji. Tačiau svarbiausias skirtumas yra tas, kad komunizmas nepripažįsta nuosavybės, rūpinasi žemės gėrybėmis, nepripažįsta Dievo, pomirtinio gyvenimo ir t.t. Krikščionybė pripažįsta turtų nuosavybę (nors ir ne absoliučią), rūpinasi amžinąja laime, Dievo garbinimu ir artimo meilės įsakymo vykdymu.

Žydai persekioja krikščionis.

Pradžioje žydų Sinedrionas (Vyriausioji Taryba) apaštalams nedarė kliūčių. Bet kada apaštalų skelbiamąjį mokslą priėmė vis didesnis žmonių skaičius, tuomet, sugavę Petrą ir kitus apaštalus, nuvedė pas žydų vyresniuosius ir uždraudė toliau skelbti Evangeliją. Bet apaštalai, pareiškę, kad „Dievo labiau reikia klausyti, kaip žmonių“ (ApD. 5, 29), Evangelijos skelbti nesiliovė. Tarybos nariai įpyko. Tik vienas rašto žinovas, Gamalielis, palaikė apaštalus, sakydamas: „Jei tas sumanymas ar darbas iš žmonių, jis iširs; bet jei jis iš Dievo, jūs negalėsite jo išardyti“ (ApD. 5, 38—39). Šia drąsia savo kalba jis išgelbėjo apaštalus nuo mirties. Jie buvo nuplakti ir paleisti.

Kai krikščionių skaičius Palestinoje augo ne dienomis, bet valandomis ir kai Kristaus mokslą priėmė daugelis rabinų, savaime suprantama, turėjo prasidėti persekiojimas.

Šv. Steponas.

Pirmoji auka buvo šv. Steponas. Anksčiau jis buvo rabinas. Žydai jį gerbė dėl jo pavyzdingo gyvenimo ir Dievo teisių žinojimo. Priėmęs krikštą ir tapęs diakonu, visas savo jėgas jis atidavė apaštalavimo darbui. Savo skelbiamąjį mokslą patvirtindavo stebuklais ir savo gražia iškalba prikaišiojo žydams jų užsispyrimą, nes jie nenorėjo pripažinti Kristaus laukiamuoju Mesiju. Žmonės ištisais būriais priimdavo krikščionių tikėjimą. Fariziejai ir kiti žydai, klausydami šv. Stepono pamokslų, griežsaid dantimis iš pykčio. Kristaus priešininkai pradėjo platinti žmonėse neteisingas žinias, kad šv. Steponas burnojąs ant Dievo ir Mozės. Jis buvo pašauktas teisman.



Šv. Steponas — pirmasis kankinys.

Teisme šv. Steponas buvo ramus, kaip avinėlis, bet stiprios dvasios, kaip liūtas. Ramiai išklausęs neteisingą kaltinimą, jis drąsiai įrodė žydų melą ir piktus norus. Jam bekalbant, jo veidas nušvito nežemiška šviesa, o iš jo lūpų pasigirdo šie žodžiai: „Štai, aš matau atdarus dangaus vartus ir Žmogaus Sūnų, stovintį Galybių Viešpaties dešinėje". Žydų tarpe kilo didžiausias klegesys. Galiausiai šv. Steponas buvo išvestas už Jeruzalės miesto vartų ir akmenimis užmuštas. Mirdamas, jis meldėsi: „V. Jėzau, priimk mano sielą"!

Tą pačią dieną visame Jeruzalės mieste prasidėjo pirmasis krikščionių persekiojimas. Jis tęsėsi nuo 36—39 m. Daugelis krikščionių, bijodami patekti į persekiotojų rankas, paliko

Jeruzalę ir išsidangino į kitus Palestinos miestus. Buvo net tokių, kurie pasiekė Siriją.

Antrąjį persekiojimą pradėjo Erodas Agripa (41—44 m. — nekaltųjų kūdikių žudytojo sūnus), Judėjos vietininkas. Jis tą žiaurų persekiojimą pradėjo norėdamas įtikti žydų Sinedrionui. Tuo metu apaštalas Jokūbas Vyresnysis buvo nukirsdintas, šv. Petras — įmestas į kalėjimą.

§ 4. BAŽNYČIOS PLĖTIMASIS KRIKŠČIONIŲ TARPE

Kornelijaus atsivertimas. Iš pagonių pirmasis priėmė Kristaus mokslą Kornelijus, romėnų kariuomenės šimtininkas. Jį ir visą jo šeimą pakrikštijo šv. Petras. Pirmojo pagonies atsivertimas buvo labai svarbus įvykis Bažnyčios gyvenime. Pirmieji krikščionys, kaip tikri žydai, į pagonis žiūrėjo iš aukšto ir nelabai norėjo juos priimti į Bažnyčią. Jie, buvę Mozės išpažinėjai, manė, kad Kristaus Bažnyčios nariais gali būti tik žydai, nors Kristus buvo aiškiai pabrėžęs, kad Katalikų Bažnyčioje nėra „nei žydo, nei graiko“ (Gal. 3, 20). Tuo krikštu buvo padarytas pirmas žingsnis į faktinį Bažnyčios universalumą*).

Jeruzalės susirinkimas. Iš žydų kilusieji krikščionys pradėjo reikalauti iš atsivertusių pagonių, kad jie laikytųsi Senojo Įstatymo apeigų (būtų apipjaustyti). Kilo ginčas. Šv. Petras 51 (ar 50) metais sušaukė Jeruzalėje pirmąjį susirinkimą kilusiems nesusipratimams išspręsti. Tame susirinkime buvo nutarta, kad krikščionims Senojo Įstatymo apeigos neprivalomos. Be to, buvo uždrausta valgyti stabams aukota mėsa (ApD. 15, 29). Tokiu būdu šis susirinkimas padarė galą krikščionių tarpe kilusiems ginčams.

---

*) Kristaus religija universali. Visos pagonių religijos buvo tautinės. Žmogus čia pirmiausia turėjo valstybei tarnauti. Kristaus mokslas, iškeldamas žmogaus dvasingumą, amžinąjį tikslą, davė universalią religiją.

Bažnyčia pagonių tarpe. Apaštalai, Palestinoje žydų persekiojami, savo darbus nukreipė į pagonis ir stengėsi juos atversti į krikščionybę. Todėl ir šv. Petras, palikęs savo įkurtąją bendruomenę Jeruzalėje vadovauti Jokūbui Jaunesniajam, pats nuvyko į Antiochiją (Sirijoje). Antiochija tuomet buvo antrasis pasaulinis miestas, labai svarbus Romos imperijos centras rytuose. Ten kryžiavosi keliai, todėl krikščionybės plėtėjams jis buvo labai svarbus punktas. Iš jo krikščionybė galėjo lengviau pasiekti kitus pasaulio kraštus. Iš Antiochijos šv. Petras keliauja į Romą. Šis miestas buvo galingosios imperijos sostinė. Nors į tą miestą iš visos imperijos plaukė turtai ir viskas ten blizgėte blizgėjo, bet viduje žmonės kentė didžiausią skurdą ir vargą. Turtingųjų buvo maža. Visi kiti to miesto gyventojai buvo vergai ir proletarijatas (vargingieji), kurį sudarė iš kaimo atėję žmonės. Jie vyko į Romą, nes čia buvo maitinami valdžios pinigais.

Šioje beveik viso tuomet žinomo pasaulio sostinėje įsikuria šv. Petras. Tenai jis įsteigia savo sostą ir 25 m. gyvena. Ten ir miršta. Todėl visi šio sosto paveldėtojai yra tikrieji šv. Petro papėdininkai.

Jeruzalės išgriovimas. Senasis Įstatymas išlaikė apreikštąją religiją, paruošė žmones Mesijui sutikti. Tačiau per ilgą laiką ir jame atsirado taisytinų dalykų. Mat, fariziejai ir rašto žinovai net patį laukiamąjį Mesiją savaip suprato ir kitiems aiškino, kad tai būsiąs galingas valdovas, kuris kardu nugalėsiąs visus žydų priešus ir juos padarysiąs žydų vergais.

Tačiau Kristus neatėjo Senojo Įstatymo panaikinti, o tik jo papildyti. Atsirado Naujasis Įstatymas. Su Naujojo Įstatymo atsiradimu ir senoji Jeruzalės bažnyčia turėjo užleisti vietą naujai. Žydai patys pagreitino miesto ir bažnyčios galą. Romėnų spaudžiami, jie 66 metais sukilo. Tas maištas truko ištisus 4 metus. Romėnų vadas Titus 70 metais sugriovė miestą ir Jeruzalės bažnyčią. Bažnyčią jis sudegino nenoromis: vienas kareivis įkišo degantį nuodėgulį, ir graži bažnyčia virto pelenų krūva. Tuo pačiu laiku Romoje sudegė Kapitolijus,

Jupiterio, vyriausiojo Romos dievaičio, maldykla. Taigi, krikščionybei žengiant į pasaulį, dvi didelės šventovės, žydų ir pagonių, virto griuvėsiais.

Be to, žuvus, žydų valstybei, žydų tikyba neteko valstybinės paramos. Nebuvo kas verčia jos laikytis. Todėl miestui ir šventovei sudegus, katalikai visai atsiskyrė nuo sinagogos, ir nuo to laiko Kat. Bažnyčia nebuvo laikoma Mozės tikėjimo sekta.

Užėmus romėnams Jeruzalę, apie milijoną žydų buvo išžudyta, nes iš visos Palestinos jie buvo susirinkę švenčių, ir apie 97 tūkstančius jų buvo paimta nelaisvėn. Krikščionys nenukentėjo, nes jie, pamatę besiartinančius romėnus, prisiminė Kristaus pranašavimą, pasitraukė į kitą Jordano upės krantą ir apsigyveno Perėjoje.

Jeruzalėje likę žydai pamažu atstatė miestą, bet 133 metais jis buvo antrą kartą sunaikintas, nes žydai (Barkochbo vadovaujami) vėl buvo sukilę prieš romėnus. Miesto vietoje atsirado visai kitas miestas (Aelia Capitolina). Į jį žydai galėdavo įžengti per metus tik vieną dieną — tautos išvaikymo ir miesto sunaikinimo apraudoti.

§ 5. APAŠTALŲ DARBAI

Pradžioje apaštalai skelbė Evangeliją Palestinoje ir gretimuose kraštuose. Vėliau jie išsiskirstė į įvairias pasaulio šalis ir tenai kūrė krikščionių bendruomenes — parapijas. Įkurtose bendruomenėse palikdavo vyskupus, kuriems per šventinimus suteikdavo tokią pat valdžią, kokią patys buvo gavę iš Kristaus. Visi klausė šv. Petro, kaip vyriausios Bažnyčios galvos.

Šv. Petras. Anksčiau jis buvo vardu Simonas. Kilimo — galilėjietis, Genezareto ežero žvejys. Jis buvo pašauktas į Kristaus vynuogyną kartu su savo broliu Andriejumi. V. Jėzus, pašaukęs jį į apaštalų tarpą, visur ir visada išskirdavo jį iš kitų apaštalų ir dažnai primindavo jam, kad pavesiąs jam aukščiausią valdžią visoje Bažnyčioje. Kristus, norėdamas vaizdžiai nupiešti būsimas jo pareigas,



Šv. Petras.

vieną kartą, įlipęs į Simono laivą, paprašė jį atstumti nuo ežero kranto ir, atsisėdęs jame, mokė žmones, stovinčius ant kranto. Liovęsis kalbėti, jis tarė Simonui: „Irkis į gilumą ir išmesk tinklus valksmui". Atsakydamas Simonas tarė: „Mokytojau, mes, per visą naktį vargę, nieko nesugavome, bet dėl tavo žodžio aš

įleisiu tinklus". Užmetęs tinklus, jis sugavo labai daug žuvų. Petras išsigando. Tuomet Kristus jam tarė: „Nebijok, nuo šio laiko tu jau žmones žvejosi" (Luk. 5, 10).

Primatas. Kitą kartą jam suteikė primatą. Tas primatas buvo šiais žodžiais pareikštas: „Palaimintas esi, Simonai, Jono sūnau. Aš tau sakau: „Tu Petras (Uola), ir ant tos uolos aš pastatysiu savo Bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės. Tau aš duosiu dangaus karalystės raktus: ką tu suriši žemėje, bus surišta ir danguje, ir ką tu atriši žemėje, bus atrišta ir danguje" (Mat. 16, 18). Kitą kartą jam Kristus liepė ganyti avinėlius ir avis, t. y. tikinčiuosius ir Bažnyčios pareigūnus (Luk. 22, 31). Todėl šv. Petras nuo pašaukimo dienos per visus 3 viešojo Kristaus gyvenimo metus visur pirmutinis, visuomet pirmas kalba. Kristui įžengus į dangų, šv. Petras vėl visur pirmas. Jis įkūrė Jeruzalėje pirmąją bendruomenę, bet pats čia neliko. Senovės padavimu, yra įkūręs krikščionių bendruomenę Antiochijoj (Sirijoje); čia krikščionys ir savo vardą gavo. Trumpam laikui grįžęs iš čionai į Jeruzalę, jis buvo įmestas į kalėjimą. Iš kalėjimo stebuklingai angelo išleistas, nuvyko į Romą apie 42 m. ir įsteigė krikščionių bendruomenę, kurią, kaip vyskupas, valdė 25 metus, t. y. iki savo mirties. Iš Romos, kaip Bažnyčios galva, lankėsi pas Antiochijos krikščionis, dalyvavo Jeruzalės susirinkime ir jam pirmininkavo*). 67 m. birželio mėnesio 29 dieną, ciesoriaus Nerono persekiojimų laikais, buvo žemyn galva prikaltas prie kryžiaus ir mirė. Romoj būdamas jis parašė 2 laišku tikintiesiems. Jam apaštalavimo darbą varyti padėjo šv. Morkus, kuris parašė Evangeliją, vadinamą ir šv. Petro Evangelija.

---

*) Visais laikais krikščionys svarbesniais reikalais kreipdavosi į Romą. Ypač pirmųjų amžių krikščionys savo veiksmais įrodė, kad jie popiežių laiko aukščiausiu Bažnyčios valdytoju. Pav., 96 m., dar gyvam tebesant apaštalui šv. Jonui, Korinto mieste tarp krikščionių kilo smarkių ginčų. Norėdami tuos ginčus baigti, jie kreipėsi ne į šv. Joną, Kristaus mylimąjį apaštalą, kuris nuo jų daug arčiau gyveno (Efeze), bet į tuometinį Romos vyskupą (popiežių) Klemensą, kuris nebuvo apaštalu. Klemensas nesusipratimus išsprendė, ir ginčai nutilo.

Šv. Paulius. Jis buvo žydas iš Tarso miestelio (M. Azijoje), baigęs garsią tuomet (Gamalijelio) mokyklą ir gerai išsilavinęs. Prieš atsiversdamas buvo vardu Saulius ir didžiai persekiojo krikščionis ne tik Jeruzalėje, bet ir kituose miestuose. Vyriausios Žydų Tarybos pavedamas, jis vyko į Damaską krikščionių naikinti. Šioje kelionėje Saulių apšvietė dangiškoji šviesa, ir pasigirdo balsas: „Sauliau, Sauliau, kam mane persekioji!" Saulius, parpuolęs ant kelių ir apakęs, tarė: „Kas, tu, Viešpatie?" Balsas atsakė: „Aš Jėzus, kurį tu persekioji" (ApD. 9, 4—5). Saulius nuvyko į Damaską ir (iš Ananijo) priėmė krikštą. Apsikrikštijęs nuvyko į tyrus pasiruošti apaštalavimo darbui. Dabar iš uolaus krikščionių persekiotojo tapo uoliu Kristaus mokslo skelbėju. Šv. Paulius buvo didelis pasiryžėlis, nebijąs dėl Kristaus jokių kančių nei vargų. Dėl to nepaprasto uolumo ir pasišventimo apaštalai jį priėmė į savo tarpą. Skelbdamas žmonėms „Linksmą Naujieną" (Kristaus mokslą), jis atliko tris dideles keliones, kuriose iškentė daug pavojų ir sunkenybių.

Šv. Pauliaus kelionės. Pirmą kelionę jis atliko su savo draugu šv. Barnabu. Juodu apkeliavo Kipro salą, Mažosios Azijos dalį ir grįžo atgal į Antiochiją perėję 2.000 klm. Antrą kelionę, 2.000 km., atliko su savo mokiniais: Timotiejum ir Luku. Aplankęs senąsias vietas Mažojoje Azijoje, nukeliavo į Atenus ir ten pasakė savo garsiąją kalbą apie „nežinomąjį Dievą. Iš ten nuvyko į Korintą, kur išbuvo apie $1^1/_2$ metų, grįžo atgal į Antiochiją. Trečią kelionę šv. Paulius atliko į Efezą. Ten išbuvęs 3 metus, sukilus efeziečiams, aplankė Korintą ir grįžo į Jeruzalę, šiuo atveju nukeliavęs 2.500 km.

Jo skelbiamo mokslo klausė ne tik Mažosios Azijos miestai, bet ir Graikijos, Makedonijos, Romos ir Ispanijos gyventojai. Jis kalbėjo aukštiems valdininkams (prokonsului Sergijui), Atenų areopage, žydų sinagogose; kalbėjo ir prastiems žmonėms. Visur jis turėjo daug sekėjų, kuriems steigdavo bendruomenes ir palikdavo vyskupus. Bet turėjo jis ir nemaža priešininkų. Grįžęs iš paskutinės kelionės į Jeruzalę, buvo įmestas į kalėjimą. Šv. Paulius, kaip Romos pilietis, apeliavo į Romą. Jis valdžios įsakymu buvo nugabentas į Romą, kur išbuvo 2 metus nelaisvėje; iš čia siuntinėjo savo įkurtoms bendruomenėms laiškus. Jis apie tuos savo vargus rašo laiške korintiečiams (2 Kor. XI, 24—34). Jis skelbė Evangeliją visoms tau-



Graikų šventovė.

toms ir ypačiai daug pagonių yra apkrikštijęs, tad ir pramintas Tautų Apaštalu. Šv. Paulius dirbo ne vien žodžiu, bet ir plunksna. Jis parašė 14 laiškų tikintiesiems. Tuos laiškus jis rašydavo savo įsteigtosioms bendruomenėms.

Nerono laikais, ėmus persekioti krikščionis, šv. Paulius buvo drauge su šv. Petru tą pačią dieną, t. y. 67 m. VI mėn. 29 d., nukankintas.

Šv. Jokūbas Jaunesnysis. Jis buvo Kristaus pusbrolis (Marijos, Kristaus motinos, sesers sūnus). Žydai vadino jį Kristaus broliu. Padavimas sako, kad jo veido išraiška, kalba ir judesiai buvo labai panašūs į V. Jėzaus. Todėl Judas Iskarijotas, pardavęs žydams savo Mokytoją, rado reikalinga net pabučiavimu nurodyti Jėzų budeliams, kad kartais per apsirikimą jie nesuimtų Jokūbo. Kristui įžengus į dangų ir apaštalams išsiskirščius į įvairius pasaulio kraštus Evangelijos skelbti, jis valdė šv. Petro įsteigtąją Jeruzalės bendruomenę. Jis dėvėjo menkais drabužiais, vaikščiojo beveik visada basas. Nevalgė mėsos nei žuvų ir negėrė vyno. Melsdavosi taip ilgai, kad nuo ilgo klūpojimo oda ant kelių buvo kieta, kaip ragas. Dėl savo švento gyvenimo jis buvo visų

vadinamas Teisinguoju. Šv. Jokūbas parašė laišką *„Dvylikai giminių“*, kuriame pabrėžė, kad išganymui reikalingi ir geri darbai. Jis sakė: „Ką padės, mano broliai, jei kas sakytų turįs tikėjimą, o gerų darbų neturėtų. Argi gali jį tikėjimas išganyti? Tikėjimas, jei neturi gerų darbų, yra apmiręs patsai savyje“ (Jok. II). Vyriausiam žydų kunigui (Ananijui) įsakius, jis buvo nuvestas ant bažnyčios viršaus, nustumtas žemėn ir akmenimis užmuštas. Mirdamas (apie 63 m.) jis meldėsi už savo priešus: „Viešpatie, atleisk jiems, nes nežino, ką darą“.

Šv. Jonas. buvo mylimiausias Kristaus mokinys. Jis kilimo buvo betsaidietis — žvejas. Gal jis visą laiką ir būtų žveju palikęs, jei ne šis įvykis. Kartą jis, jo brolis Jokūbas ir tėvas, susėdę ant ežero kranto, taisė tinklus. Tuo metu pro juos eidamas, Kristus, maloniai į juos pažvelgęs, tarė: „Eikite paskui mane“. Jonas ir Jokūbas, metę savo tinklus ir palikę tėvą, pasekė Išganytoją. Kristus juodu padarė ne tik žmonių žvejais — apaštalais, bet ir ypatingą savo meilę jiems rodė. Kristus juodu su šv. Petru pasiėmė ant Taboro kalno ir parodė savo persimainymą. Jie buvo kartu su Kristumi Alyvų darželyje, kur Išganytojas pradėjo savo kančią. O šv. Jonui per paskutinę vakarienę leido net ant savo dieviškosios krūtinės ilsėtis. Kybodamas ant kryžiaus, jam pavedė saugoti ir globoti savo motiną. Jis, kaip sako padavimas, apie 15 metų globojo Kristaus motiną Mariją. Šv. Jonas daugiausia darbavosi Efeze, Mažojoje Azijoje. Persekiojimo laikais buvo įmestas į verdantį aliejaus katilą. Išlikęs gyvas buvo ištremtas į Patmos salą, kurioje parašė Apreiškimo knygą. Persekiojimui aprimus, šv. Jonas vėl grįžo į Efezą ir čia sulaukė žilos senatvės. Negalėdamas vaikščioti, liepdavo nešti save į bažnyčią, kurioje nuolatos prabildavo į susirinkusius šiais žodžiais: „Mylėkite vienas kitą, vaikeliai, nes iš to žmonės pažins, kad jūs esate mano mokiniai“. Jis parašė ketvirtąją Evangeliją ir tris laiškus. Mirė 101 m.

Kiti apaštalai. Kitų apaštalų veikimas mažiau yra žinomas. Jie apaštalavimo darbą dirbo daugiausia Rytų šalyse. Jie neieškojo sau garbės, tik žiūrėjo žmonių sielų išganymo. Beveik visas tuomet ži-

nomasis pasaulis, jų *apšviestas* Kristaus mokslo šviesa, aiškiai liudija jų pasišventimą ir didelį darbą Kristaus mokslui. Visi jie mirė savo krauju *antspauduodami* Kristaus skelbiamojo mokslo tikrumą.

Literatūra: Dieviškasis Išganytojas, vert. kun. B. Andruška. 1926.
Jėzus Kristus pasaulio Išganytojas, 'Bučio. Chicago, 1930.
Kristus istorinis asmuo, Birbilo. „Ateitis". 1924, 36 psl.
Trumpa apologetika, P. Bučio. 1923. V sk. Bažnyčia.
Šviesa ir gyvenimas, P. Kirvelaičio 1933. I ir II dalys.
Kada gimė Kristus? Padolskio. „Židinys". XIX t. 46 psl.
Kristaus kančia, med. dr. R. W. Hynek. „Sakalo". 1938.
Šv. Petro, apaštalų kunigaikščio, gyvenimas, Vilnius. 1906.
Šv. Petras Ryme, vert. Vėgėlė. 1908.
Šv. Povilas — tautų apaštalas.

* * *

SCHEMA KURSUI PAKARTOTI:

Apaštalų laikai:

- Žmonija prieš Kristaus gimimą
  - pagonys
    - kruvini žaidimai,
    - dievaičių ydos,
    - dorovės smukimas,
    - žiaurumai / vergai
    - prozelitai,
    - monoteizmas.
  - žydai
    - partijos
      - fariziejai,
      - sadukiejai,
      - esėnai,
      - samariečiai.
- Kristus—Bažnyčios įkūrėjas
  - Jo mokslas
  - organizacija
    - žemiška,
    - 3-pa galia.
      - mokomoji,
      - tarnaujamoji,
      - valdomoji.
  - vadovybė.
  - Kristaus gimimo metai.
- Pirmoji bendruomenė
  - jos įkūrimas
    - Šv. Dvasia,
    - 2 stebuklai.
  - krikščionybė ir komunizmas
  - pirmieji persekiojimai
    - šv. Steponas.

Apaštalų laikai

- Bažnyčia pagonių tarpe.
  - Kornelijaus atsivertimas,
  - Jeruzalės santaryba,
  - Bažnyčia pagonių tarpe,
    - Antiochijoj,
    - Romoj,
  - Jeruzalės išgriovimas.
    - Titas,
    - katalikų atsiskyrimas nuo žydų.
- Apaštalų darbai
  - Šv. Petras
    - jo išskyrimas iš kitų,
    - primato suteikimas,
    - jo veikla
      - Jeruzalėj,
      - Antiochijoj,
      - Romoj,
      - 2 laiškai.
  - šv. Paulius
    - jo atsivertimas,
    - jo veikla
      - 3 kelionės,
      - 14 laiškų.
  - šv. Jokūbas Jaunesnysis
    - jo panašumas į Kristų,
    - jo veikla.
      - Jeruzalėj,
      - laiškas,
      - pamaldumas,
      - mirtis.
- Šv. Jonas
  - jo pašaukimas,
  - veikla
    - Efeze,
    - Evangelija ir 3 laiškai.
- Kiti apaštalai.

II SKYRIUS

PERSEKIOJIMO LAIKAI

§ 6. KRIKŠČIONYBĖS PLITIMAS ROMOS IMPERIJOJ

Aplinkybės. Pirmieji Kristaus mokslo skelbėjai buvo menko išsilavinimo arba visai be jokio *išsilavinimo*, nes daugumas apaštalų buvo Genezareto ežero *žvejai*, ir savo pasekėjams galėjo *pasiūlyti* ne turtų ir įvairių pasaulio linksmybių, bet tą patį, ką ir jiems Kristus buvo pasakęs: „Kas nori eiti paskui Mane, tegul ima savo kasdieninį kryžių ir tegul eina

paskui Mane"; kitaip tariant, visi Kristaus pasekėjai galėjo laukti žiaurių kankinimų ir mirties. O vis dėlto pildėsi Kristaus pranašavimas, kad iš mažo garstyčių grūdo (Mat. 13, 31), tai yra iš mažo Kristaus pasekėjų būrelio, išaugs ir išsiplatins po visą pasaulį didžiulė organizacija (Bažnyčia). Greitai, per kelias dešimtis metų, katalikų tikėjimas buvo žinomas visam civilizuotajam tų laikų pasauliui. Jį priimdavo vyrai ir moterys, turtingi ir pavargėliai, mokyti ir bemoksliai.

Išsiplatinimo priežastys. Tokio greito krikščionybės išsiplatinimo priežastys buvo vienos išvidinės, kitos išorinės. Žemiau jas atskirai ir nagrinėsime.

A. Išvidinės priežastys

1) Visa žmonija jau buvo priaugusi prie Evangelijos priėmimo. Tiek žydai, tiek pagonys laukė Mesijo ateinant (žiūr. § 1). Jie laukė To, kuris išvaduotų žmoniją iš dvasinio bei medžiaginio skurdo ir nurodytų jai naujus gyvenimo kelius.

2) Dieviškasis mokslas (Evangelija) visiems stabmeldybės pažemintiems — moterims, vaikams ir vergams — suteikė žmogaus teises ir pastatė juos visuomenės akyse tinkamoje aukštumoje.

Stabmeldė moteris turėjo maža pagarbos ir teisių. Vyras buvo jos viešpats ir ponas, o ji — tarnaitė. Daugelyje tautų buvo prigijusi poligamija (daugpatystė). Todėl Seneka ir sako: tuomet moteris savo metus skaitydavo pagal vyrų skaičių. Kristus grąžino dar rojuje įsteigtą monogamiją (vienpatystę) ir pakėlė moterystę į sakramentus. Moterį Jis išaukštino ir padarė ją vyro drauge ir šeimos židinio vaidilute.

Šeimos galva (paterfamilias) savo vaikams galėdavo daryti, ką norėdavo. Jis net galėjo juos užmušti. O Kristus juos lygino su angelais ir sakė, kad jų yra dangaus karalystė.

Taip Jis sutvarkė šeimos santykius. O nuo tvarkingos šeimos labai daug pareina ir pačios visuomenės gerovė.

Pagonys žiūrėjo į vergus, kaip į daiktą, ir su jais elgėsi blogiau negu su gyvuliais. Krikščionybė skelbė, kad Katalikų

Bažnyčioje nėra „nei vergo, nei laisvojo, nes Jos nariai yra vieno Dievo vaikai, o tarpusavy broliai".

Šiems žmonėms krikščionybė nešė suraminimą ir išgelbėjimą. Todėl jie ir glaudėsi prie savo Geradarės.

3) Kristaus mokslas imponavo (pasirodė vertas dėmesio, pagarbos) turtingiems ir mokytiems žmonėms. Mat, skelbiamų tiesų tiesumas ir aiškumas geriau įtikindavo galvojančių žmonių protą ir patraukdavo jų širdį, kaip svyruojantis ir pilnas visokių abejonių pagonių tikėjimas.

4) Šventas ir doras krikščionių gyvenimas darydavo teigiamos įtakos žmonėms ir patraukdavo jų širdis. Krikščionių tarpe viešpatavo vienybės ir meilės dvasia. Apie juos pagonys su pavydu sakydavo: „Žiūrėkite, kaip jie mylisi", o Tertulijonas drąsiai tvirtino: „Raskite kalėjime nors vieną nusižengusį krikščionį".

5) Kankinių drąsa bei tikėjimo platintojų uolumas, paremtas dažnais stebuklais, pačius jų kankintojus atversdavo.

6) Bet svarbiausia priežastis — tai Šv. Dvasios veikimas Bažnyčioje. Ji nugalėjo visas kliūtis ir milijonus žmonių patraukė į Bažnyčią.

B. Išviršinės priežastys

1) Pradžioje romėnai neskyrė krikščionių nuo žydų, todėl krikščionims netrukdė Kristaus mokslą skelbti.

2) Tuo metu beveik visas kultūringasis pasaulis buvo valdomas Romos imperatoriaus: a) Keliai, palyginti, buvo geri. b) Evangelijos skelbėjai galėjo laisvai vykti iš vieno krašto į kitą. c) Kiekvienam krašte pas savo tautiečius (žydus) jie rasdavo prieglaudą ir gaudavo reikalingų nurodymų. d) Lotynų ir graikų kalbos, kurios visoje imperijoje buvo vartojamos, lengvino jų darbą. e) Dideli karo žygiai, kuriuose krikščionys kartu su kitais kariais dalyvaudavo, duodavo progos sėti Kristaus sėklą tuose kraštuose, kur būdavo kariaujama.

Dėl minėtų priežasčių Kristaus mokslas greitai išsiplatino Romos imperijos kraštuose. Trečiojo šimtmečio pabaigoje daugelyje vietų buvo daugiau kaip pusė gyventojų katalikai.

§ 7. BAŽNYČIOS PERSEKIOJIMAS ROMOS IMPERIJOJE

Persekiojimo priežastys. 1) Romos imperijoje buvo leidžiama garbinti tik tuos dievus (stabus), kurie valdžios buvo patvirtinti. Tokių patvirtintų dievaičių buvo net 30.000*). Katalikai negalėjo prašyti pagonių, nors ir Romos valdžios, leisti išpažinti Visagalį Dievą. Pirmomis Bažnyčios gyvavimo dienomis pagonys neskyrė katalikų nuo žydų ir nekreipė į juos dėmesio. Žydai kurstė pagonis prieš krikščionis, kad šie be leidimo įvedą naują tikybą, kad jie garbiną asilo galvą, naktimis žudą kūdikius, valgą jų kūną ir geria jų kraują ir t.t.

2) Krikščionių dorovė ir šventas gyvenimas smerkė pagonių ištižimą. Krikščionys vengė bendrauti su pagonimis, nedalyvavo papiktinančiuose ir žiauruose jų žaidimuose. Visa tai sukėlė nepasitikėjimą krikščionimis, įtarimą ir galų gale — neapykantą.

3) Galingi ir puikūs Romos ciesoriai, kuriuos romėnai turėjo kaip dievus garbinti, nekentė krikščionių, kurie garbino vieną Dievą ir ciesoriams dieviškos pagarbos neteikė.

4) Daugelis romėnų didikų, dėl savo palaido gyvenimo ir vergų priespaudos, negalėjo pakęsti krikščionių, kam šie reikalavo papročių skaistumo, susivaldymo ir skelbė, kad Dievui visi yra lygūs.

5) Krikščionių nekentė pagonių dvasininkai ir visi tie, kurie gyveno iš maldyklų, aukų ir iškilmių; jų nekentė ir visi tamsuoliai — stabų garbintojai.

Dėl to pagonys ir pradėjo persekioti krikščionis.

Persekiojimas. Jei ištikdavo kokia nelaimė Romos miestą ar valstybę, pagonys kaltindavo katalikus (pagonių vadinamus bedieviais), kad negerbiami dievaičiai keršiją žmonėms, siųsdami nelaimes.

Prasidėjo žiaurūs ir kruvini krikščionių persekiojimai. Romos ciesoriai įsakė persekioti krikščionis visoje imperijoje. Juos vertė išsižadėti Kristaus tikėjimo, aukoti dievaičiams, o neklau-

*) Zasady i cal. wiary katolickiej, Gaume. t. V, 72 psl.

sančius baudė mirtimi. Pradedant pirmuoju krikščionybės amžium ir baigiant ketvirtojo šimtmečio pradžia, tokio persekiojimo gadynių buvo net dešimtis. Pertraukų metu krikščionys lengviau atsidusdavo, nors dažnai dar kildavo atskirose vietose persekiojimų, kuriuose pasireikšdavo ypatinga pagonių neapykanta krikščionims. Galima sakyti, kad prasidėję persekiojimai pasikartodavo tai vienur, tai kitur ir nesiliovė iki visiško krikščionybės laimėjimo. Bet niekur nebuvo tokio didelio pagonių įnirtimo ir taip dažnų persekiojimų, kaip Romoje. Visi pirmųjų trijų amžių šv. Petro papėdininkai mirė kankinių mirtimi.

Pirmasis krikščionių persekiojimą pradėjęs ciesorius buvo Neronas. Tasai beširdis žmogus liepė nužudyti net savo motiną ir daugelį įžymių romėnų. Proga pradėti krikščionių persekiojimą buvo 64 m. Romos miesto gaisras. Pradėjo degti cirkas, ir ugnis greitai apėmė visą miestą. Miestas degė 9 dienas. $^2/_3$ miesto sudegė. Gaisro kaltininku žmonės įtarė Neroną. Taip ir buvo. Mat, imperatorius, norėdamas pasigėrėti gaisru, liepė padegti miestą, o pats, apsivilkęs artisto drabužiais, skambino arfa ir dainavo dainas, įsivaizduodamas Trojos žuvimą. Žmonės neteko turtų ir pastogės. Neronas, bijodamas žmonių sukilimo, visą kaltę suvertė nekaltiems krikščionims ir patsai pirmas pradėjo juos persekioti, baisiai ir įvairiais būdais juos kankindamas. Jis krikščionimis maitino cirkuose žvėris, smala apipylęs pririšdavo juos savo sode prie stulpų ir padegdavo, kad jam su svečiais šviesiau būtų puotauti, juos aliejuje virino, požemiuose badu marino, žudė ir t.t. Pirmųjų krikščionių tikėjimas buvo toks tvirtas, ir jie taip karštai mylėjo Kristų, kad mielai Jam aukojo gyvybę, drąsiai iškęsdami baisias kančias. Pagonys ir netikėliai, matydami tokį tvirtumą, drąsą ir gilų tikėjimą, stebėdavosi. Dėl to daugelis iš jų įtikėjo Kristaus mokslu.

Kitų imperatorių (Domiciano, Trajano, M. Aurelijaus, S. Severo, M. Trakiečio, Decijaus, Galijaus, Valeriano ir kt.) kruvinų persekiojimų čia neaprašinėsiu. Tik pakartosiu kai kuriuos a. a. kan. Aleknos*) nurodymus:

---

*) Bažnyčios istorija, A. Alekna, 1929.

Pirmas ėmė persekioti krikščionis žiaurus tironas Neronas, norėdamas nuo savęs į krikščionis nukreipti įtarimą dėl Romos miesto padegimo. Tuomet nukentėjo didelė daugybė krikščionių.

Apie tą persekiojimą taip rašo romėnų istorikas Tacitas (Annal. 15—44): „Tam įtarimui pašalinti Neronas surado kaltininkų ir baudė didžiausiais kankinimais žmones, neapkenčiamus dėl nedorybių; juos minia vadino krikščionimis. Tas vardas turi pradžią nuo Kristaus, kuris Tiberijaus laikais krašto viršininko Pontijaus Piloto buvo nubaustas mirtimi. Tam kartui sustabdyti pavojingi burtai vėl iškilo ne tiktai Judėjoje, kur ta blogybė atsirado, bet ir Romoje, kur visi žiaurumai ir begėdiškumai suplaukia ir garbinami. Pir-



Didysis cirkas, Paskutinė malda. Iš Židinio.

miausia buvo suimti, kurie prisipažino esą krikščionys, paskui jų nurodymu didelė daugybė kitų, kuriuos ne tiek kaltino Romą padegus, kiek žmonių giminės neapkenčiant. Žudomieji buvo išniekinami: apdengtus žvėrių kailiais atiduodavo šunims sudraskyti, arba kaldavo prie kryžių, arba degindavo".

Žiaurumu į Neroną panašus Domicianas (81—96) atkartojo krikščionių persekiojimą (nuo 94 m.). Kaltino juos dėl bedievystės ir svetimų burtų.

Trajanas (98—117) priskyrė krikščionių tikėjimą prie uždraustų ti-

kėjimų ir apskųstuosius krikščionis įsakė bausti, kaip matyti iš žemiau dedamos jo korespondencijos su Bitinijos krašto viršininku Plinijum Jaunuoju.

Plinijaus laiškas Trajanui: „Per krikščionių tyrinėjimą niekuomet nesu buvęs, todėl nežinau, už ką ir kiek ar baudžiama, ar klausiama. Ir gerokai abejojau, ar žiūrima kaltinamųjų amžiaus, ar net visai jauni nieku nuo suaugusių neskiriami; ar dovanojama atgailojančiam, ar atgaila nieko negelbsti tam, kurs nustoja buvęs krikščionis; ar baudžiamas už patį vardą, kad ir nepadaręs nedorybių, ar už nedorybes, sujungtas su tuo vardu. Tuo tarpu su tais, kurie man buvo apskųsti esą krikščionys, taip elgiausi: klausiau juos, ar yra krikščionys; prisipažįstantiems kartkartėmis, grasindavau mirtimi, neatsižadančius liepdavau nužudyti. Neabejojau, kad, vis viena ką jie išpažintų, užsispyrimas ir nepalenkiamas atkaklumas baustini.

Buvo ir kitų tos beprotystės šalininkų; juos, kadangi buvo Romos piliečiai, nusprendžiau pasiųsti į miestą (Romą). Pagaliau pačioje byloje, kaip paprastai esti, pasirodė įvairios besiplečiančios nedorybės rūšys. Buvo įteiktas nepasirašytas sąrašas su vardais daugelio žmonių, kurie gynėsi esą arba kada nors krikščionys buvę; kadangi jie, man reikalaujant, garbino dievus ir tavo statulai, kurią tyčia su dievų paveikslais liepiau atnešti, aukojo smilkalo ir vyno, be to, pikžodžiavo Kristui— šito negali priversti daryti tų, kurie tikrai yra krikščionys, — tai nutariau juos paleisti. Kiti sąraše nurodyti krikščionys pasisakė esą krikščionys, bet tuojau išsigynė: dėl buvimo buvę, bet jau išsižadėję to vardo, vieni prieš trejus metus, kiti prieš daug metų, kai kurie net prieš dvidešimt metų. Visi ir tavo statulą, ir dievų paveikslus pagarbino, ir Kristui piktžodžiavo. Jie sakė, jog tik tiek buvę jų kaltybės ar klaidos, kad paskiromis dienomis prieš aušrą susieidavę giesmių giedoti Kristui Dievui ir prisiekdavę ne kokiai nedorybei, bet kad nevogsią, neplėšią, nepaleistuvausią, duotą žodį laikysią, užstato grąžinti neatsisakysią; tai atlikę, išsiskirstydavę ir vėl susieidavę imti bendro ir nekalto valgio, bet nustoję tai daryti po mano įsakymo, kuriuo, laikydamasis tavo įsakymo, uždraudžiau draugijas. Laikiau reikalingu daiktu kankindamas tyrinėti dvi mergaites, kurios buvo vadinamos patarnautojos, kiek yra tiesos. Nieko kito neradau, kaip netikusius ir nemažus burtus, todėl, atidėjęs tyrinėjimą, kreipiausi į tave, klausdamas patarimo. Reikalas man atrodė ypačiai svarbus dėl to, kad daug žmonių buvo pavojuje. Patenka ir pateks į pavojų daug visokio amžiaus, visokios padėties, abiejų lyčių žmonių. Tie burtai paplito ne tik po miestus, bet ir po sodžius ir laukus. Man rodos, kad galima juos sustabdyti ir pataisyti. Tikrai matyti, kad jau beveik ištuštėjusias bažnyčias žmonės vėl pradėjo lankyti ir šventas apeigas, seniai apleistas, atlieka, dažnai ir aukas aukoja, kurioms prieš tai retas pirkėjas teatsirasdavo. Iš to lengva suprasti, kokią žmonių minią galima pataisyti, jei paliekama progos atgailai".

Trajanas atsakė: „Mano Sekundai, visai tinkamai pasielgei, tyrinėdamas bylas tų, kurie kaipo krikščionys tau buvo skundžiami. Bendrai negaliu nustatyti tikros taisyklės. Ieškoti jų nereikia, bet jei skundžiami ir kaltinami, reikia bausti. Kurie ginsis esą krikščionys ir tai įrodys, garbindami mūsų

dievus, nors būtų buvę įtariami, dėl atgailos tegaunie atleidimą; be parašo įteikiami skundai negali būti priežastis *baudimui*".

Tuo Trajano dekretu visam šimtmečiui buvo nustatyta norma, kaip elgtis su krikščionimis. Valstybė savo iniciatyva jų neieško, tačiau gavusi skundą baudžia. Nepriiminėjami skundai be parašo. Skundėjas turi įrodyti kaltybę, kitaip pats baudžiamas už šmeižimą. Visa tai bent kiek gynė krikščionis.

Trajano įpėdiniai, Hadrianas ir Antoninas Pijus, bent kiek sulaikė persekiojimą, bet visai jo nesustabdė.

Persekiojimas padidėjo Morkaus Aurelijaus (161—180) laikais. Dar labiau buvo persekiojami krikščionys prie Septimijaus Severo (193—211).

Prie jo įpėdinių krikščionys beveik per 40 metų galėjo ramiai išpažinti savo tikėjimą. Ciesorius Aleksandras Severas gerbė krikščionių dorovės mokslą ir Kristaus statulą buvo pastatydinęs savo maldykloje. Krikščionių skaičius labai padidėjo, bet žymiai atvėso jų tikėjimo karštumas.

Decijus (249—251), siauraprotis politikas, manė sustiprinsiąs griūvančią Romos valstybę, gaivindamas senovišką Romos tikybą, todėl buvo pasiryžęs visai išnaikinti krikščionis. Krikščionys buvo ieškomi ir visaip kankinami, kad atsižadėtų savo tikėjimo. Daugelis krikščionių, pabūgę kančių, atsisakė nuo savo tikėjimo arba už pinigus pirkosi raštelius, kad aukoję dievams.

Po trumpo, bet smarkaus persekiojimo prie Valeriano (253—260) krikščionys vėl susilaukė laisvės, niekieno nekliudomi galėjo viešai savo tikėjimą išpažinti, bažnyčias statyti. Krikščionių tikėjimas labai išsiplėtė.

Didžiausias persekiojimas buvo prie Diokleciano (284—305). Tas ciesorius pradžioje toleravo krikščionis, daug jų buvo ir ciesoriaus dvare, kai kurie turėjo aukštas vietas. Bet paskui, kurstomas savo draugo, žiauraus ciesoriaus Galerijaus, Dioklecianas išleido įsakymą prieš krikščionis (303). Pradžioje krikščionys buvo pašalinti iš kariuomenės, paskui įsakyta nugriauti jų bažnyčias, atimti jų turtus, pagaliau liepta visiems gyventojams aukoti dievams; kas to nepadarė, buvo baudžiamas. Daug krikščionių tuomet smarkiai kankino ir nužudė, daug išsiuntė į kasyklas sunkių darbų dirbti, išlupę jiems pirma dešiniąją akį ir sužeidę kairiąją koją. Tiktai Galijoje ir Britanijoje, kurios buvo Konstancijaus Chloro valdomos, krikščionių likimas buvo geresnis, ten pasitenkinta sugriovimu jų bažnyčių.

Diokleciano įpėdiniai, Galerijus ir Maksiminas Daja, toliau persekiojo krikščionis, kol juos pačius Dievas suklupdė. Galerijus, sunkios ligos apimtas, prieš mirtį išleido įsakymą (311), kuriuo suteikė krikščionims tikėjimo laisvę, prašydamas, kad jie melstų savo Dievą jam sveikatos. Maksiminas, prie Adrianopolio Licinijaus nuveiktas, nusinuodijo ir mirė baisiausių skausmų kankinamas. Nelaimingi buvo ir kiti krikščionių persekiotojai: Maksiminianas, Maksencijus, Licinijus. Konstancijaus Chloro sūnus Konstantinas pagaliau sustabdė krikščionių persekiojimą.

Krikščionių skaičius. Krikščionių tikėjimas plito slapta, todėl sunku

gauti tikrų žinių apie krikščionių skaičių pirmaisiais amžiais. Tacitas ir Plinijus paliko liudijimą apie didelį krikščionių skaičių. Dar aiškiau rašo apie didelį krikščionių tikėjimo išsiplėtimą Tertulianas. „Apgynimo knygoje" (Apolog. cap. 37) jisai taip kalba į pagonis: „Jei norėtumėm su jumis kariauti, argi neužtektinas būtų mūsų skaičius? Vakarykščiai tesame, o visa, kas buvo jūsų, pripildėme: miestus, salas, susirinkimus, ciesoriaus rūmus, senatą, jums tik bažnyčias palikome. Bet ir be karo, jei tokia žmonių daugybė, nuo jūsų atsiskyrusi, išeitų, dėl paties tokios gyventojų daugybės atsiskyrimo pragaištų jūsų valstybė". Kitame rašte Tertulianas sako: „Ką kitą, jei ne Kristų įtikėjo viso pasaulio tautos? Ką kitą tiki partai, medai, elamitai, Mezopotamijos, Armenijos, Frigijos, Kapadokijos, Ponto, Azijos, Pampilijos, Egipto, Afrikos gyventojai, romėnai ir svetimtaučiai, romėnams neprieinamos Britanijos, Germanijos, Skitijos ir mums nežinomų šalių gyventojai"?. (Adversus Judaeos cap. VII). Tą patį dalyką patvirtina šv. Ireniejus. Jisai rašo: „Tautos, kurios skiriasi nuo viena kitos, laikosi to paties palikimo, ir Germanijos bažnyčios turi tokį pat tikėjimą, kokį ir Ispanijos, Galijos, Rytų šalių, Egipto ir Afrikos" (Advers. haer. I, 10, 2). Apie trečiojo amžiaus vidurį buvo Afrikoje ir Italijoje vyskupų suvažiavimai, kuriuose dalyvavo po kelias dešimtis vyskupų (60—90). Todėl krikščionių tikėjimas tuose kraštuose turėjo būti labai paplitęs. Edesoje ir Armenijos karalystėje krikščionių tikėjimas buvo viešpataująs. Kai kuriuose Romos imperijos kraštuose, kaip antai, Mažojoje Azijoje, krikščionys sudarė arti pusės visų gyventojų. Daugiau krikščionių buvo žieminėje Mažojoje Azijoje, Sirijoje, Egipte, Afrikoje, mažiau Italijoje ir Galijoje.

Dešimtas ir paskutinis persekiojimas buvo ciesoriaus Diokleciano laikais (284—305). Jis ilgą laiką buvo palankus krikščionims. Imperatoriaus rūmuose buvo gana didelis skaičius tarnų krikščionių. Jo žmona (Priska) ir duktė buvo Kristaus sekėjos. Jokių kliūčių bažnyčių statymui ir Evangelijos skelbimui jis nedarė. Buvo laukiama tos laimingos dienos, kada ir jis pats pasikrikštydinęs pasiskelbs kataliku. Bet atsitiko visai kitaip. Jis, savo draugo (Rytų imperatoriaus Galijaus) kurstomas, pradėjo krikščionių persekiojimą. Dioklecianas išleidžia net 4 ediktus (įsakymus) prieš krikščionis. Tais ediktais jis įsako griauti bažnyčias, deginti šventąsias knygas, aukoti dievaičiams aukas. Neklusnius žudė ištisomis miniomis. Tertulianas krikščionių kankinių kraują prilygino sėklai, iš kurios išaugo didelis krikščionių skaičius. Kaskart vis didesnis skaičius pagonių atsiversdavo, net budeliai ir tie, kurie smalsumo vedami ateidavo pažiūrėti krikščionių liejamo kraujo ir kančių, jais pasekdavo ir kartu su jais tokia pat mirtimi mirdavo.

§ 8. KAI KURIE KANKINIAI

Per tuos pirmuosius 3 šimtmečius buvo nukankinta labai daug tikinčiųjų. Tačiau aš paminėsiu jų tik keletą:

1) Šv. Petras ir Paulius. Juodu buvo apaštalai, nukankinti 67 m. birželio mėn. 29 d.

2) Kiti apaštalai, išskyrus šv. Joną, taip pat mirė kankinių mirtimi. Tik šv. Jonas susilaukė žilos senatvės. Jis mirė savo mirtimi.

Gervazas ir Protazas. Juodu buvo dvyniai. Gimė Mediolane. Dievobaimingi jų tėvai savo vaikus išauklėjo karštus Kristaus išpažinėjus ir drąsius Bažnyčios gynėjus. Prasidėjus pirmam krikščionių persekiojimui, abudu tėvai mirė kankinių mirtimi. Po savo tėvų mirties juodu paveldėjo didelius turtus. O turtai tai raktas į garbingą ir laimingą ateitį. Bet Gervazas ir Protazas sekdami Kristaus žodžiais: „Eik, parduok, ką turi, ir sek Mane" (Mork. 10, 21), išdalina visus savo turtus pavargėliams ir apsigyvena vargingoje lūšnelėje. Savo pavyzdžiu ir mokslu daug pagonių patraukia į Katalikų Bažnyčią. Tas nepatiko pagonių dvasininkams, ir šie nutarė nusikratyti jais. Pasitaikė gera proga, kai į Mediolaną atvyko kariuomenės vadas (Astazijus), traukdamas į karo žygį (prieš markomanus). Jis panoro, kad žyniai jam išburtų dievų valią. Žyniai jam atsakė, kad karas tik tuomet pavyks, jei Gervazas ir Protazas aukos dievams aukas. Buvo atvesti abudu broliai. Bet kada nė vienas nesutiko aukoti dievams, kariuomenės vadas pradėjo begėdiškai tyčiotis iš Kristaus mokslo. Nepakęsdamas šito burnojimo, Protazas jį patį niekšu išvadino. Todėl abu broliai (Nerono laikais) buvo žiauriai nukankinti.

Tikri katalikai neleis savo tikėjimo niekinti, nors jiems reikėtų ir mirti dėl to.

Šv. Tercizijus. Turėdamas vos 12 metų, atlieka karžygišką darbą. Krikščionių persekiojimo laikais šv. Komunija būdavo nešama ir kaliniams, kad juos sustiprintų ir padrąsintų kenčiančius. Tai buvo sunki ir pavojinga pareiga. Vieną kartą šį uždavinį atlikti pasisiūlė šv. Tercizijus. Senesniesiems nesutikus,

jis įtikinėjo, kad jam (vaikui) kur kas lengviau bus pasiekti tikslą negu suaugusiems. Vyskupui, kuris abejojo, ar pavesti tokį atsakingą darbą vaikui, sušuko: „Greičiau aš numirsiu, bet Švenčiausiojo išniekinti neleisiu. Aš prispausiu Jį prie savo širdies, ir, kol aš gyvas, niekas man Jo nuo širdies neatplėš". Tuomet vyskupas nesipriešino. Šv. Tercizijus paslėpė Švenčiausiąjį ant savo krūtinės ir šalutinėmis Romos miesto gatvėmis ėjo kalėjimo link. Beeinantį pastebėjo gatvės vaikai. Jie kviečia šv. Tercizijų pažaisti su jais, bet jis teisinasi neturįs laiko. Vaikai prisiartina prie jo ir pastebi, kad jis kažką slepia ant savo krūtinės. Jie nori iš jo tą paslėptą daiktą atimti. Jis neduoda. Vargšą pasiuntinį skaudžiai sumuša. Šv. Tercizijus miršta, bet Švenčiausiąjį įteikia apgynusiam jį kariui katalikui. Jis išlaikė savo žodį ir Švenčiausiąjį apsaugojo nuo išniekinimo, nors pats ir mirė kankinio mirtimi.

Tai tikras Eucharistijos karžygys.

Šv. Agnietė. Gimė Romoje apie 304 m. Jos tėvai buvo turtingi, bet ir dievobaimingi žmonės, todėl nuo mažų dienų ji buvo religingai auklėjama. Jau 9 metų būdama, ji pasižada išlaikyti nekaltybės dorybę. Jos skaistus gyvenimas patraukia ištisus būrius stabmeldžių, kurie, metę stabų garbinimą, priima krikštą. Ją, dar visai jauną mergaitę, vos tik 13 metų, bet nuostabiai gražią, visu savo jaunuolišku užsidegimu pamilsta vienas turtingas Romos valdininko sūnus. Bet apie jo meilę Agnietė ir žinoti nenori. Ji tiesiai jam į akis atsako: „Aš esu susižiedavusi su žymesniu už tave asmeniu" (t. y. Jėzum). Gavęs tokį atsakymą, jaunikaitis vos iš proto neišėjo. Jo tėvas, sužinojęs Agnietės atsakymą ir žinodamas ją esant katalikę, pasikvietė ją pas save. Pradžioje stengėsi palenkti ją sūnaus pusėn gražumu, įvairiais pažadais, bet kai tas nieko nepadėjo, pradėjo grasinti kankinimais. Tačiau Agnietė buvo neperkalbama.

„Liepsiu tave apnuoginti ir vedžioti miesto gatvėmis", sušuko valdininkas, nesuvaldydamas pykčio. Jo įsakymas buvo įvykdytas... Agnietė buvo apnuoginta ir išvesta į gatvę, bet stebuklingu būdu jos plaukai ant galvos išaugo toki tankūs ir



Šv. Agnietė.

ilgi, kad tarytum storiausiu apsiaustu apdengė visą jos kūną ir prilipo prie jo taip stipriai, kad niekas jų atplėšti negalėjo. Ją apšvietė tokia nuostabi šviesa, kad niekas nedrįso į ją pažvelgti ir paliesti ją. Kada įsimylėjęs jaunikaitis panoro prie jos prisiartinti, krito negyvas. Tuomet buvo įsakyta ją įmesti į ugnį, bet ugnis persiskyrė ir nepalietė jos. Galiausiai buvo liepta nukirsti jai galvą, bet budelis atsisakė įsakymą vykdyti. Tada pati Agnietė į jį prabilo: „Negaišuok... Težūnie tas kūnas, kurio gali

geisti žmonių akys, ir teįgyjie jį tasai, kuris pirmas mane pamilo". Ji pati palenkė savo galvą, o budelis nukirto ją. Jos siela nuėjo į dangų, papuošta amžinos garbės kankinio vainiku. Mirė ji turėdama 14 metų.

Kaip turi būti maloni Dievui nekaltybės dorybė, kad Jis tokiais dideliais stebuklais ją gynė!

Šv. Cecilija. Ji buvo senatoriaus, aukštos kilmės, duktė. Atvertė savo sužadėtinį, su kuriuo vėliau mirė kankinio mirtimi. Ji garbinama kaip muzikos globėja.

Šv. Perpetua ir Felicita — Kartaginos miesto globėjos. Felicita buvo Perpetuos vergė. Septimui Severui viešpataujant, abi žuvo Kartaginos amfiteatre (200 m.).

Šv. Agota, kalėjime žiauriai ir ilgai kankinama, mirė 244 m. Katanos miestas, jos užtariamas, išsiveržus Etnos ugniakalniui, išliko nesunaikintas. Dėl to ir šiandien, kai gresia ugnies nelaimė, tikintieji šaukiasi šv. Agotos globos.

Šv. Jurgis. Ciesoriaus Diokleciano laikais gyveno doras ir pamaldus jaunikaitis — šv. Jurgis. Jis buvo narsus karininkas ir Diokleciano kariuomenėje turėjo gana aukštą vietą. Ciesorius sužinojo, kad jis yra katalikas. Jis liepė karininką pakviesti ir draugiškai jam patarė mesti Dievą garbinus.

Jurgis atsakė: „Einam į maldyklą ir pažiūrėsime, ar tavo dievas priims iš manęs auką".

Nudžiugo ciesorius, manydamas, kad jam pavyko perkalbėti savo drąsų ir mylimą karininką. Todėl ciesorius su savo dvaro didikais ir kitais žmonėmis linksmas vyksta į maldyklą. Toje maldykloje šv. Jurgis paklausė Apolino statulą: „Ar priimsi mano auką, kurią tik tikrajam Dievui dera aukoti?" Tada peržegnojo statulą. Tuojau visos dievaičių statulos nukirto nuo altorių ir subyrėjo į dulkes. Vaidilos šaukdami ir plūsdami mušė jį ir prašė ciesoriaus, kad šv. Jurgį nužudytų. Dioklecianas prikaišiojo jam, sakydamas: „Niekše! tai taip tu man atsimokėjai už mano palankumą ir meilę tau?" Šv. Jurgis nurodė, kad jis

ciesoriui nieko bloga nėra padaręs. Ką gi jis kaltas, kad jo aukos dievaičiai nepriėmė? Šv. Jurgis drąsiai pataria ciesoriui pačiam mesti dievaičius garbinus.

Ciesorienė (slapta katalikė) maldauja nežudyti garbingo karininko ir visai liautis katalikus persekioti. Bet nuožmus tironas nesidavė perkalbamas ir liepė nukirsti galvą šv. Jurgiui ir ciesorienei (303).

Šv. Jurgis visuomet piešiamas raiteliu, ietimi duriančiu slibiną. Kaip kiekvienas tikėjimo gynėjas nugali slibiną, taip ir kalbamasis Kristaus karžygys, mirdamas dėl tikėjimo, nugalėjo šio pasaulio kunigaikštį (piktąją dvasią).

§ 9. KANKINIMO VIETOS

Koliziejus. Dažniausiai krikščionys buvo kankinami Koliziejuje. Tai buvo didelis apskritas cirkas. Tas cirkas turėjo 188 metrus ilgio ir 156 metrus pločio. Arena (scena) buvo teatro vidury. Aplink ją ėjo suolų eilės. Sėdynės buvo įtaisytos aukščiau viena kitos. Jame galėjo tilpti apie 90.000 žmonių. Koliziejuje vykdavo kruvini žaidimai. Gladiatoriai, pradėdami žaidimus ir praeidami pro ciesoriaus kėdę, sveikindavo jį, sakydami: „Ave, Caesar! Morituri te salutant!“ (Sveikas, Ciesoriau! Pasirengę mirti tave sveikina!).

Gladiatoriams savo žaidimus baigus, į areną išvesdavo krikščionis, o iš narvų išleisdavo žvėris. Žvėrys buvo laikomi tam tikruose narvuose, po Koliziejaus sėdynėmis. Išalkę liūtai, leopardai, panteros ir kt. plėšrieji žvėrys, urgzdami ir staugdami, puldavo beginklius katalikus vyrus, moteris ir vaikus, draskydami ir ėsdami jų kūnus.

Žmonės gausiai rinkdavosi į šiuos žaidimus, ir juo daugiau arenoj būdavo liejama kraujo, juo didesnis būdavo žiūrovų pasitenkinimas ir džiaugsmas.



Koliziejus.

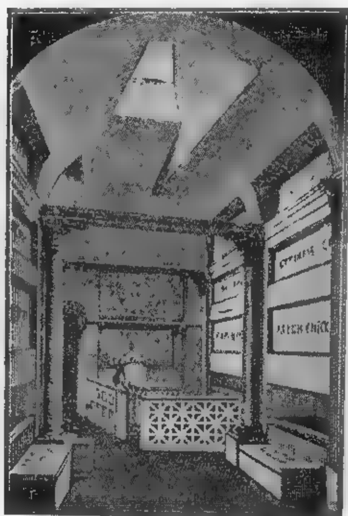
„Užmigo garsioji cezarių galybė;
Nutilo seniai Koliziejaus linksmybės;
„Circenses“ neklykia balsai;
Jau nieks gladiatorių mirtį nevaro,
Nesveikina ten morituri cezario...
Vien kryžius tespindi aukštai“.

Katakombos. Kristaus laikais romėnai buvo įpratę savo lavonus deginti. Tuo tarpu daugumas kitų tautų net ir seniausiais laikais savo numirėlius laidodavo žemėje. Krikščionys sekė žydų papročiu ir savo lavonus laidodavo žemėje. Jie tas vietas vadindavo katakombomis, nes laidodavo iškastuose urvuose. Šiandien katakombų randama įvairiose vietose (prie Neapolio, Sirakūzų, Afrikoj ir kt.). Bet geriausiai ištirtos katakombos prie Romos miesto (ypač šv. Kalikstо, šv. Sebastijono).

Katakombos tai tinklas požeminių koridorių, kurie turi 4 mtr. aukščio ir 1 mtr. pločio. Kai kuriose vietose tie koridoriai buvo praplečiami. Ten buvo įrengiami kambariai ir altoriai. Tų



Kaliksto katakombų planas.



Popiežių kripta.

koridorių ir kambarių s i e n o s e žiaurių persekiojimų laikais buvo laidojami kankinių kūnai ir ant jų laikomos šv. mišios. Todėl ir šiandien kiekviename altoriuje, ant kurio laikomos šv. mišios, turi būti įdėta kurio nors šventojo relikvijų.

Tose katakombose, Romos imperijoj krikščionis persekiojant, slapstydavosi persekiojami dvasininkai ir pasaulininkai.

Nuo V š. nustota numirėlius laidoti katakombose.

Romos apylinkėj yra apie 20 katakombų, kurių bendras ilgis, Rossi apskaičiavimu, siekia iki 876 klm.

Jų reikšmė. Šiandien katakombose randama daug medžiagos, parodančios pirmųjų krikščionių t i k ė j i m ą ir g y v e n i m ą. Mat, koridorių ir koplyčių sienos buvo puošiamos įvairiais paveikslais. Tuose p a v e i k s l u o s e buvo vaizduojama Gerasis Ganytojas, Petrui primato suteikimas, paskutinė vakarienė ir kt. Be to, ten buvo įrašomi įvairūs p o s a k i a i, paimti iš Šv. Rašto. Tie ir kiti iki mūsų dienų išlikę paveikslai ir posakiai (citatos) garsiai byloja mums, kad pirmieji krikščionys tikėjo tas pačias

tiesas, kurias ir mes tikime, kad jų gyvenimas buvo tvarkomas tais pačiais dėsniais, kuriais ir šių dienų krikščionybė tvarkoma.

§ 10. KANKINIŲ REIKŠMĖ BAŽNYČIAI

Kankinių garbinimas. Visais laikais tie žmonės, kurie savo laisvę, turtus, net gyvybę paaukodavo ant Bažnyčios aukuro, buvo gerbiami. Kristus Karalius jų galvas puošė šventųjų aureole. Bažnyčia jiems garbingą kankinio vardą teikė, o žmonės jų garbei statė stilingas bažnyčias, puošnius altorius. Ant jų kapų buvo statomos koplyčios, gerbiamos jų relikvijos, o ištisos žmonių minios savo maldomis kreipdavosi į juos, prašydamos užtarymo.

Ir teisingai jie yra garbinami. Kristaus mirtis, Jo atsikėlimas, Bažnyčios įsteigimas geros valios žmonėms yra toki faktai, kurie jokios abejonės nesukelia. Tai tikrenybė. Mat, istorinius faktus mes laikome tikrais, kai turime bent vieną neabejotiną liudininką. O Kristaus paskelbto mokslo tikrumui įrodyti turime nesuskaitomas minias žmonių, kurie buvo įvairių luomų, įvairaus amžiaus ir lyties. Tie žmonės tikėjo Jį, o milijonai kankinių to krikščionybės mokslo tikrumą savo krauju užantspaudavo ir kitiems tapo pavyzdžiu, rodydami kelią į tobulybę.

Priekaištai. Veltui krikščionybės priešai įrodinėja: 1) kad kankinių būta nedaug, 2) kad jų mirtis yra lygi kovos lauke žuvusio kario mirčiai, 3) kad jie mirę fanatizmo apimti.

Kiek žmonių buvo nukankinta persekiojimų laikais, kiek tikinčiųjų žuvo dėl tikėjimo ir Bažnyčios iki mūsų laikų, tikrų žinių neturime. Turime tik vieną kitą istorinę nuotrupą, pav., Tacitas rašo, kad Nerono laikais buvo nukankinta apie 4.000 žm. Marko Aurelijaus laikais tiek daug buvę skundų, kad teisėjai nesuskubdavę bylų išspręsti. O Diokleciano laikais kardai atšipdavo ir lūždavo nuo kankinių kūnų. Manoma, kad

vienose tik katakombose yra palaidota apie 5 milijonus kūnų*). Ištisi milijonai geriausių Bažnyčios vaikų paguldė savo galvas dėl Kristaus mokslo.

Kankiniai ėjo mirti *laisvai*. Jokios prievartos jiems nebuvo. Kariai varu varomi į karą. Jei atsiranda vienas kitas *savanoris*, tai tik dėl ypatingos tėvynės meilės ir jos priešų *neapykantos* paaukoja savo gyvybę. Kankiniams buvo svetima pagieža. Jie už savo priešus meldėsi ir mylėjo juos, kaip tikrus savo brolius, kaip savo artimą... Negalima jiems prikišti net gyvybės *nebranginimo*, nes, kol galėjo, vengė kankinimų ir neieškojo garbingo kankinių vainiko.

Jie nebuvo nė *fanatikai*. Kankiniams svetimi buvo *savanaudiški* sumetimai, priešo neapykanta, *pagieža*. Nusižeminimas, Dievo meilė, būsimojo gyvenimo laimė — tai kankinių palydovai į areną, į mirties vietą. Persekiojimai tęsėsi beveik 3 *šimtmečius*, buvo žudomi net seneliai ir *vaikai*.

Literatūra: Pirmieji krikščionys, Tarvydo, Kaunas, 1923.
Šv. Tercizijus. Serijų Juozo.
Šv. Agnietė, kun. Laukaičio. Seinai.

* * *

SCHEMA:

Persekiojimo laikai

- Krikščionybės plitimas Romos imperijoj
  - išvidinės priežastys
    - žmonių priaugimas | visi laukė Išganytojo.
    - išlaisvinimas
      - moters,
      - vaiko,
      - vergo.
    - krikšč. šventumas,
    - jų drąsa,
    - mokslo kilnumas,
    - Šv. Dvasios veikimas.
  - išvidinės priežastys
    - romėnai jų neskyrė nuo žydų,
    - viena imperija.
      - patogūs keliai,
      - susisiekimo laisvė,
      - vietinių žydų pagalba,
      - viena kalba,
      - karo žygiai.

---

* Historija kość. katolickiego. ks. R. Archutowski, Warszawa, 1928 m.

Persekiojimo laikai

- Krikščionių persekiojimas
  - priežastys
    - neregistruota tikyba,
    - pasilinksminimų vengimas,
    - ciesoriaus nedievinimas,
    - didikų neapykanta,
    - dvasininkų pinklės.
  - persekiojimai (10 gadynių)
    - Nerono
      - gaisras,
      - persekiojimo būdai,
    - Dioklecijano
      - jo lojalumas,
      - persekiojimai | 4 dekretai.
- Kai kurie kankiniai
  - apaštalai | šv. Petras ir šv. Paulius ir kt.
  - Gervazas ir Protazas
    - pavargėlių šelpėjai,
    - stabmeldžių atvertėjai,
    - žynių pinklės.
  - šv. Tercizijus | šv. Eucharistijos karžygys.
  - šv. Agnietė | nekaltybės dorybės auka.
  - šv. Jurgis | narsus Romos ir Kristaus karininkas.
- Kankinimų vieta
  - Koliziejus
    - jo sutvarkymas,
    - gladiatoriai,
    - krikščionys.
  - katakombos
    - jų sutvarkymas,
    - kankinių laidojimas,
    - šv. mišių laikymas,
    - slėptuvė nuo persekiotojų,
    - Kristaus mokslo liudininkė.
- Kankinių reikšmė Bažnyčiai
  - kankinių gerbimas ir jais sekimas,
  - tikėjimo tikrumo liudininkai,
  - priekaištai
    - nedidelis jų skaičius,
    - kariai, žuvę karo lauke,
    - fanatikai.

III SKYRIUS

BAŽNYČIOS SUSITVARKYMAS

§ 11. VIDINIS BAŽNYČIOS GYVENIMAS

Hierarchija. Apaštalai pirmieji pradėjo kurti įvairiuose Romos imperijos kraštuose krikščionių bendruomenes. Jie tas bendruomenes ir valdė. Tuo metu net ir artimiausius jų padėjėjus, pvz., Barnabą ir kt., žmonės vad. apaštalais. Tikrieji apaštalų papėdininkai buvo vyskupai, kurie toms pareigoms Šv. Dvasios buvo skirti (ApD. 20, 28). Tiek apaštalų, įkūrusių bendruomenes, tiek jų papėdininkų — vyskupų žmonės klausė ir naudojosi jiems Dievo suteiktomis galiomis. Todėl jau pirmaisiais Bažnyčios gyvenimo metais tikintieji buvo skirstomi į ganytojus ir ganomuosius. Šv. Ignacas († 107 m.) savo laiškuose sako: Bažnyčios vadovai yra vyskupai, kunigai ir diakonai, taigi tikinčiųjų tarpe buvo laipsniavimas, arba hierarchija.

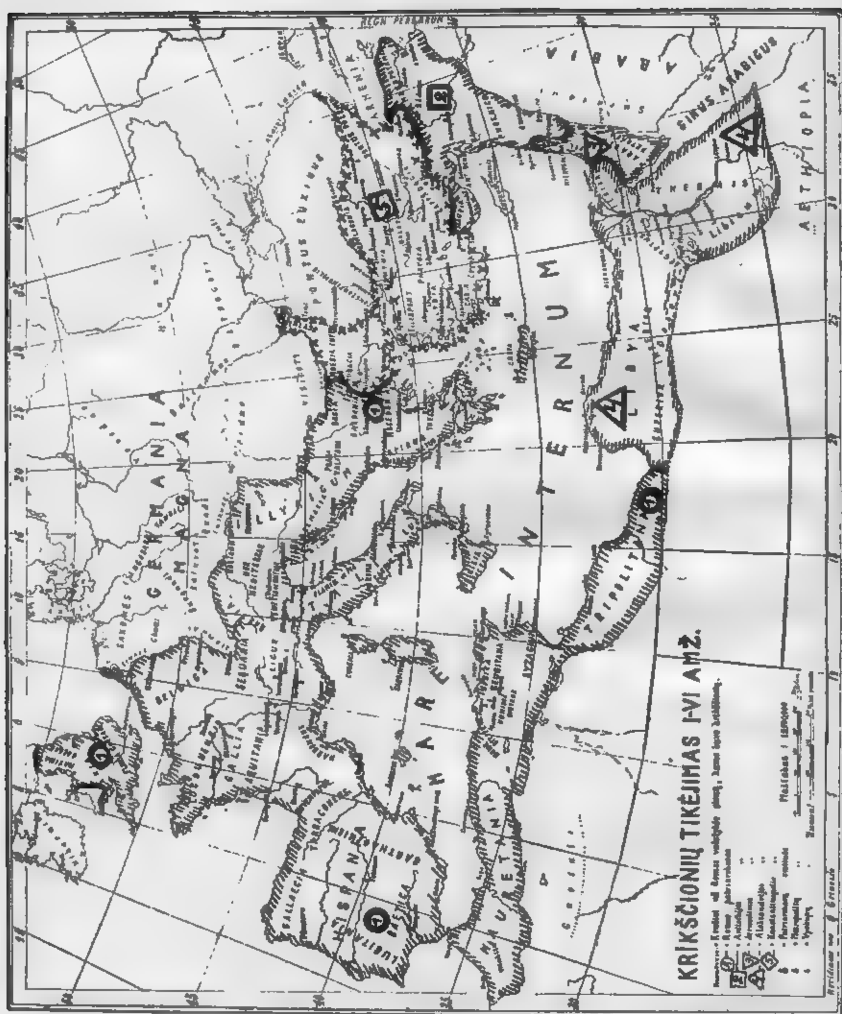
Laipsniai. Mažesnėse parapijose (bendruomenėse) vyskupai su diakonais lengvai atlikdavo savo pareigas. Todėl Apaštalų Darbuose kunigai visai neminimi (Doctr. Ap. 15, 1).

Didesnėse bendruomenėse greitai atsirado vyskupų padėjėjų — kunigų (presbiter). Jie gyvendavo prie vyskupo bažnyčios ir padėdavo vyskupui Dievo tarnyboje. Kunigai tik tas funkcijas (pareigas) galėdavo atlikti, kurias jiems pavesdavo vyskupas. Jų valdžia padidėjo, kai Bažnyčios suskirstyme atsirado mažesni vienetai — parapijos. Parapijoms valdyti buvo skiriami kunigai.

Pavargėliams šelpti apaštalai išsirinko padėjėjus — 7 diakonus. Atliekamu laiku diakonai apaštalams padėdavo skelbti Evangeliją, valdyti Bažnyčios turtus, dalyti šv. Komuniją.

Trečiame šimtmetyje atsirado diakonų padėjėjai — subdiakonai.

Pirmaisiais krikščionybės amžiais krikštas dažniausiai būdavo teikiamas suaugusiems. Krikštijamasis būdavo 3 kartus



nardinamas į vandenį, ir tuo pačiu metu būdavo tariami krikštui nustatyti žodžiai. Tada atsirado diakonės (moterys), kurios padėdavo vyskupams moteris krikštyti. Be to, dar jos slaugydavo ligonius, lankydavo kalinius, mokydavo moteris ir kt. Pradžioje diakonėmis buvo skiriamos tik našlės, vėlesniais laikais ir padorios mergaitės.

Svarbiausias vyskupų, kunigų ir diakonų pragyveni-

mo šaltinis buvo tikinčiųjų aukos. Kitas gyvenimui reikalingas lėšas jie patys sau užsidirbdavo.

Vakarų Bažnyčioje (žiūr. § 36) nuo IV š. įsigalėjo paprotys, kad dvasininkai turi būti nevedę. Iki to laiko, jei vedęs žmogus priimdavo dvasininko šventinimus, galėjo pasilikti vedęs ir toliau. Rytų Bažnyčioj celibato (bemoterybės) tik iš vyskupų buvo reikalaujama.

Administracinis suskirstymas. Pirmos krikščionių bendruomenės buvo kuriamos pirmaeiliuose (didesniuose) miestuose (metropolis). Atsiradus tame mieste didesniam tikinčiųjų skaičiui, buvo kuriamos kelios bendruomenės. Vėliau pradėta jos kurti ir mažesniuose miestuose bei jų apylinkėse. Jas valdė vyskupas su kunigais ir diakonais. Tos atskiros bendruomenės buvo jungiamos į didesnius vienetus — metropolijas. Metropolijos pryšaky buvo vyskupas metropolitas, gyvenąs svarbesniajame tos apylinkės mieste.

Apaštalų įkurtos bažnyčios didesniuose (garbingesniuose) miestuose žmonių akyse įsigijo didesnę pagarbą ir valdžią. Jos buvo pavadintos patriarchijos. Pradžioje buvo žinomi keturi patriarchatai (Jeruzalės, Antiochijos, Aleksandrijos ir Romos; vėliau dar ir Konstantinopolio).

Visoje Bažnyčioje aukščiausia valdžia priklausė popiežiui — Kristaus vietininkui žemėje. Jis tvarkė visus Bažnyčios reikalus. Tikintieji (tiek dvasininkai, tiek pasaulininkai) klausė jo balso ir vykdė jo įsakymus ir nurodymus. Patsai Kristus nurodė, kad kaip vienas yra Dievas, vienas tikėjimas, viena Bažnyčia, taip ir Jos valdytojas turi būti vienas popiežius.

§ 12. (Tąsa). SAKRAMENTAI IR ŠVENTĖS

Liturgija. Krikščionybė pirmiaisiais amžiais ne tik smarkiai išsiplėtė, bet ir pamaldų apeigas nustatė. Todėl apie jas plačiau ir pasisakysime.

1) Krikštas. Į Bažnyčios narius priimdavo per krikšto sakramentą, kurį Kristus buvo nustatęs. Krikštas buvo teikiamas dažniausiai suaugusiems. Antra-

me šimtmetyje krikščionių kandidatai per 2—3 metus buvo: 1) supažindinami su krikščionių mokslo tiesomis ir 2) pripratinami prie padoraus gyvenimo. Tie kandidatai buvo vadinami katechumenais. Krikštydavo du kartu per metus: Didįjį Šeštadienį ir Sekminių Vigilijoje. Po krikšto aštuonias dienas žmonės galėdavo nešioti baltus drabužius, todėl Vakarų Bažnyčioje Atvelykis dar ir dabar vadinamas „baltuoju sekmadieniu" (Dominica in Albis). Vaikus, jei būdavo reikalas, krikštydavo namie.

2) Atgailos sakramentas. būdavo atliekamas slaptai ir viešai (prieš visus tikinčiuosius). Viešai — jei būdavo viešai nusidėta: 1) tikėjimo išsižadėjimu (apostazija), 2) žmogžudyste, 3) svetmoteryste(adulterium). Po viešos išpažinties būdavo paskiriama ir viešа atgaila, kuri trukdavo kartais po keliolika metų arba ir per visą gyvenimą. Sutrumpindavo ją tik sunki liga ar persekiojimai.

Paprastai vyskupas Didįjį Ketvirtadienį ar Didįjį Penktadienį priimdavo atgailojantį į Bažnyčią. Tiktai pabaigus atgailą buvo leidžiamas eiti šv. sakramentų. Kankiniai galėdavo prašyti vyskupą atgailojančio laiką sutrumpinti arba jo atgailą visai panaikinti. Iš to atsirado atlaidai. Nenorintieji atgailoti buvo išskiriami iš tikinčiųjų tarpo (ekskomunikuojami).

3) Šv. mišių auka. Svarbiausios apeigos, kaip ir mūsų laikais, buvo šv. mišios. Jos susidėdavo iš dviejų dalių: 1) katechumenų mišių ir 2) tikinčiųjų mišių.

Pirmojoje dalyje drauge su tikinčiaisiais galėjo dalyvauti ir katechumenai. Jose buvo skaitomos Senojo Įst. ištraukos, giedamos psalmės, skaitomos ištraukos iš Apaštalų Darbų, laiškų ir giedama Evangelija. Po to vyskupas ar kunigas sakydavo pamokslą. Tuo baigdavosi katechumenų mišios, ir jie išeidavo į bažnyčios prieangį, o bažnyčioje likdavo tiktai tikintieji.

Tikinčiųjų mišios prasidėdavo aukojimu (offertorium). Jose tikintieji melsdavosi bendrai. Diakonas atnešdavo aukai duonos ir vyno, sumaišyto su vandeniu. Po to ėjo prirengiamosios maldos prieš konsekraciją (esmėkaitą) ir pati konsekracija. Po jos diakonas laužydavo duoną ir dalindavo Komuniją. Komunija buvo duodama vyno ir duonos pavida-

lais. Kiekvienas gaudavo į rankas konsekruotos duonos gabalėlį ir gerdavo iš taurės konsekruoto vyno. Kalėjimuose esantiems, ligoniams šv. Komunija buvo teikiama tiktai duonos pavidalu. Mišias laikydavo dažniausiai vyskupai, tik retkarčiais juos pavaduodavo kunigai.

Agapė — broliškoji meilės puota ir priemonė tai meilei palaikyti. Suėję į tą puotą, valgydavo suaukotus valgius visi drauge: ir kilnieji ir vergai. Agapė buvo daroma po šv. Komunijos, skaitant Šv. Raštą, giedant psalmes ir meldžiantis. Likusius valgius išdalindavo pavargėliams ir ligoniams. Bet II amž. pradžioje agapės buvo jau daromos visai skyrium nuo šv. mišių ir tik vakarais, o šv. mišios buvo laikomos rytais. Vėliau agapė visai išnyko.

Buvo vartojami ir kiti sakramentai: sutvirtinimo, paskutinis patepimas, kunigystė, moterystė. Jų vartojimą patvirtina ne tik žymės katakombose, bet ir Bažnyčios tėvų raštai.

4) Šventės. Be sekmadienių, buvo įvesta ir kitų švenčių. Seniausios buvo Velykos ir Sekminės. Velykos priminė Kristaus atsikėlimą iš numirusių. Jos buvo švenčiamos pirmąjį sekmadienį po pavasario mėnulio pilnačio. Sekminės priminė Šv. Dvasios atsiuntimą. Jos buvo švenčiamos septintą sekmadienį po Velykų. Šią šventę Vakarų Bažnyčia įvedė IV š.

Krikščionys, norėdami prisiminti dvi svarbiausias atpirkimo paslaptis: Kristaus atsikėlimą ir Šv. Dvasios atsiuntimą, pradėjo švęsti ne šeštadienį (šabas), bet sekmadienį. Krikščionys, kilę iš žydų, švęsdavo šeštadienį ir sekmadienį, kol galutinai nusistojo vien tik sekmadienio šventimas.

Prieš didesnes šventes krikščionys visą naktį budėdavo. Iš to atsirado vigilijos (vigilare).

Tad pirmųjų amžių liturgija yra šiandieninės liturgijos užuomazga.

Pasninkai. Kristaus pavyzdžiu sekdami, tikintieji pirmaisiais amžiais, be gavėnios, dar pasninkaudavo kiekvieną trečiadienį ir penktadienį iki 15 val. O paskutinėmis gavėnios dienomis prieš Velykas visai susilaikydavo nuo valgio ir gėrimo. Bet ga-

vėnios pasninko laikas buvo įvairus. Silpnesnieji pasninkaudavo tik 4 dienas savaitėje, kiti — 5, treti — 6. Todėl atitinkamai ir gavėnios laikas trumpėdavo. Tik III š. buvo galutinai nustatytas 40 dienų pasninkas.

V š. atsirado metų ketvirties pasninkas, kurio tikslas buvo ir yra išprašyti iš Dievo gerų, tinkamų dvasininkų.

Krikščionių papročiai. Pirmieji krikščionys su žydais ir pagonimis nešė tą pačią valstybės ir socialinio gyvenimo pareigų naštą. Bet tikėjimo ir dorovės srityje jie labai skyrėsi. Krikščionys, gyvendami žemėje, siekė amžinosios laimės. Tos dvasios buvo prisisunkęs visas jų gyvenimas, papročiai, drabužiai ir kt. Pagonys tarnavo stabams, mėgo cirkus su žiauriais (kruvinais) žaidimais, gladiatorių kovas ir ištvirkimą.

Krikščionys visuomet prieš akis turėdavo prie kryžiaus Prikaltojo paveikslą, nuolatos melsdavosi. Šv. Paulius, kalbėdamas apie juos, sakė: „Jie gyveno kūne, bet nekūniškai; gyveno žemėje, bet bendravo su dangaus šventaisiais". Nepaprasta buvo jų ir tarpusavio meilė.

Krikščionys neniekino ir nesidrovėjo dirbti sunkių darbų, kurie ligi tol buvo laikomi vergų darbu, nes krikščionys turėjo prieš akis Nazarete sunkiai dirbusios šventosios šeimos ir apaštalų pavyzdį.

Lupikavimas, kuris pagonių buvo praktikuojamas, krikščionims buvo svetimas. Buvo draudžiama procentais skriausti į nelaimę patekusį savo brolį. Į varginguosius ir nelaiminguosius pradėta žiūrėti su meile ir pasigailėjimu. Imta steigti daug našlaičių ir senelių prieglaudų, ligoninių ir t.t.

Koks didelis buvo anų laikų krikščionių dosnumas labdarybės reikalams, matyti kad ir iš to: Urbono I laikais (227—233) nebuvo Romoje nė vieno elgetos, nors to miesto gyventojų skaičius siekė vieną milijoną.

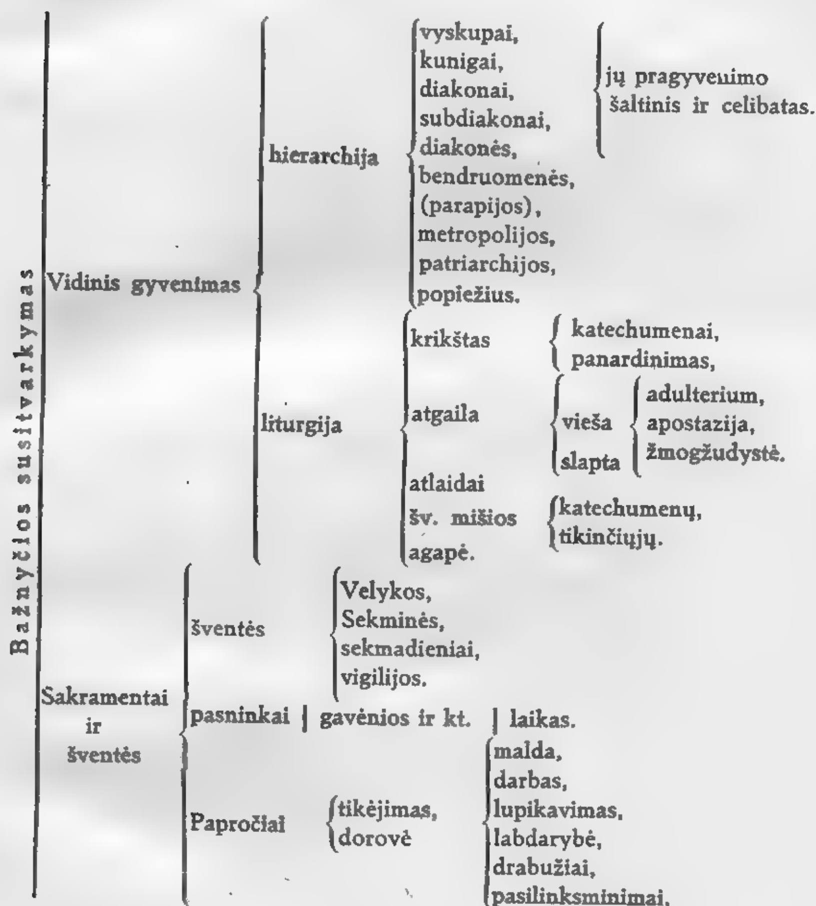
Jiems svetimi buvo brangūs drabužiai, visoki papuošalai ir tušti blizgučiai. Jų elgesys ir drabužiai buvo švarūs, bet kuklūs.

Dori pasilinksminimai, tinkamas poilsis buvo lei-

džiami. O Klemensas Aleksandrijietis net skatino imtis medžioklės, žvejybos, spardyti sviedinį ir kt.

S k a i s t y b ė s dorybė iš visų labiausiai buvo branginama.

SCHEMA:



IV SKYRIUS

POLEMINĖ BAŽNYČIOS KOVA

§ 13. DVASINĖ KOVA SU BAŽNYČIA

Pirmaisiais amžiais Bažnyčiai reikėjo ne tik iškęsti žiaurūs Romos ciesorių persekiojimai, bet ir kovoti su pagonių rašytojais, kurie savo raštais išjuokė Kristaus tikėjimą ir klaidino jos narius. Iš daugybės pagonių rašytojų minėtini yra šie:

Rašytojai. 1) Celsus, parašęs knygą: „*Tikrasis žodis*" (apie 180 m.). Toje knygoje jis nurodo, kad krikščionys tiki negalimus dalykus. Jis sako, kad Kristus, būdamas Dievas, negalėjo priimti žmogaus kūno ir mirti ant kryžiaus. Kristaus stebuklus jis laiko burtais, kurių Kristus išmokęs Egipte. Savo skelbiamas tikėjimo tiesas Jis pasisavinęs iš Platono mokslo. Todėl krikščionys esą kvaili, jei tiki Kristų.

2) Liucianas Samosatietis (gimė Sirijoj). Parašė satyros knygą: „*Apie piligrimo Proteus'o mirtį*". Toje knygoje atvaizduojamas apgavikas Proteusas, kuris apgaulės keliu tampa kunigu ir biauriai išnaudoja krikščionis. Padaręs kriminalą, patenka į kalėjimą, bet tikintieji netiki jį kaltą esant ir lanko jį kalėjime. Tik kai pastebėjo, kad jis nesilaiko nustatytų pasninkų, atsivėrė katalikų akys, ir jie nutolo nuo jo. Minėto apgaviko veiksmai ir elgesys Samosatiečiui davė gražios medžiagos pašiepti pirmųjų krikščionių artimo meilei ir pomirtiniam gyvenimui. Savo raštuose jis krikščionis vaizduoja fanatikus, naivius žmones, kuriuos visoki apgavikai išnaudoja. Samosatietis paskelbė jau mums žinomą nesąmonę, kad katalikai esą bedieviai, garbiną asilo galvą, o savo sueigose valgą kūdikių kūną ir geria jų kraują.

3) Flavijus Filostratas (imperatoriaus Septimo Severo dvaro filosofas). Jam taip patiko Kristaus asmuo ir gyvenimas, kad savo romane, aprašydamas A. Tianiečio gyvenimą,

vaizduoja jo gyvenimą visai panašų į Kristaus gyvenimą. Tuo jis norėjo nurodyti, kad ir pagonių tarpe yra tobulų asmenybių.

Buvo ir daugiau rašytojų, kurie savo raštais puolė ir išjuokė krikščionių tikėjimą. Bet kur kas sunkesnė ir pavojingesnė kova buvo su eretikais, dėl kurių veikimo krikščionybės mokslui grėsė iškrypimo arba išnykimo pavojus.

Erezijos. Mūsų Išganytojas, kurdamas savo Bažnyčią, suteikė jai teisę ir įpareigojo ją mokyti žmones Kristaus vardu, „Kas jūsų klauso, tas manęs klauso, kas jus niekina, mane niekina..." (Luk. 10, 16), pasakė apaštalams. Taigi reikia tikėti ir klausyti viso to, ko Bažnyčia moko. Mūsų protas per silpnas savo jėgomis apreikštosioms, amžinosioms tiesoms pažinti, dėl to žmogus privalo priimti tai, ką Dievas apreiškė ir ko Bažnyčia moko. Tačiau atsirado žmonių, kurie nenorėjo nulenkti savo galvos Bažnyčios mokslui ir ėmė savaip aiškinti tikėjimo tiesas (dogmas). Iš to ir kilo erezijos (klaidos). Erezija iš žodžio haeresis — partija. Tie žmonės, kurie skelbė tas klaidas ir jų laikėsi, vad. eretikais. Jie Bažnyčiai buvo pavojingesni negu persekiotojai, nes jie iškreipė Dievo mokslą ir daugelį žmonių suklaidino. Bažnyčia kviesdavo tuos eretikus ir įtikinėdavo juos, ragindama savo klaidos išsižadėti ir ją atšaukti. Tuos, kurie užsispyrę neklausydavo Bažnyčios balso, išskirdavo iš savo tarpo (ekskomunikuodavo). Jei erezija plėsdavosi ir kaskart daugiau žmonių klaidindavo, tai Bažnyčia šaukdavo visuotinius susirinkimus, kuriuose viešai pasmerkdavo klaidą, o apaštalų mokslą, kuriam grėsė klaidos pavojus, išaiškindavo tiksliau, aiškiau ir suprantamiau.

Tame laikotarpyje erezijų buvo daugiau kaip 30. Vienose jų matome žydų įtakos, kitose — pagonių, trečiose — perdėto uolumo.

Svarbiausios erezijos buvo šios: 1) Ebionitai (iš žydų pavargėlių) — krikščionys, kurie nenorėjo išsižadėti Mozės įstatymų. Kristus jiems buvo Mesijas, bet dievybės jie Jam nepripažino. Jų manymu, Kristus buvęs tik aukštos dorovės

žmogus. Š v. P a u l i a u s jie nepripažino apaštalu, nes jis buvo paneigęs tėvų tikėjimą. Jie dar buvo vad. Nazariečiais. 2) C h i l i a s t a i, arba milenaristai. Jie skelbė, kad prieš pasaulio pabaigą (prieš ateinant Antikristui) kelsis teisingieji, kuriems Kristus įkursiąs žemėje karalystę, panašią į rojų (Abiejose erezijose buvo žydų įtakos). 3) G n o s t i k a i. Jie save vadino i š m i n č i a i s (gnosis — pažinimas), nors jų gyvenimas dorovės atžvilgiu buvo nelabai išmintingai tvarkomas. Jie skelbė dualizmą, arba du pradu: g e r ą (Dievą) ir b l o g ą (materiją). Jų manymu, Kristus nebuvęs ž m o g u m i, tik rodęsis toks esąs. Gnostikų mokslas buvo Kristaus mokslo, Platono filosofijos ir Rytų religinių idėjų mišinys, nes jis norėjo sujungti pagonių, žydų ir krikščionių religijas. 4) M o n t a n i s t a i. Šios erezijos įkūrėjas buvo Montanas Frigietis. Jis skelbė, kad Šv. Dvasia per Sekmines ant apaštalų n e n u ž e n g u s i, kaip Bažnyčia moko, bet p a t s M o n t a n a s esąs Šv. Dvasia. Tai buvo u o l i ų j ų erezija. Jie reikalavo sunkių p a s n i n k ų, smerkė antras vedybas, niekino tuos, kurie slėpėsi nuo p e r s e k i o j i m ų, nes, pagal jų mokslą, krikščionys turį patys ieškoti kentėjimų. Montanas mokė: jei kas nors kartą sunkiai n u s i d e d a Bažnyčiai, tas turįs būti iš jos narių tarpo išmestas, nors ir didžiausiai atgailotų. Mirštamą nuodėmę nėra kas išriša, nes sakramentai neturį galios mirštamai nuodėmei atleisti.

§ 14. (Tąsa). BAŽNYČIOS TĖVAI

Apaštalai. Tuo metu, kada erezijos norėjo iškreipti Dieviškojo Išganytojo mokslą ir išnaikinti Jo Bažnyčią, krikščionių rašytojai stojo ginti tikėjimo tiesų. Pradžioje apaštalai Kristaus mokslą skelbė gyvu ž o d ž i u. Keliaudami iš vienos vietos į kitą, jie skelbė g e r ą n a u j i e n ą (graikiškai eu-aggelion, iš čia Evangelijos vardas) apie Išganytoją, jo darbus ir mokslą. Bet apaštalai vienoje vietoje ilgesnį laiką p a s i l i k t i negalėjo, nes jų laukė kiti kraštai. Naujai atsivertusieji k r i k š č i o n y s norėjo kuo geriausiai p a ž i n t i



Kristus apaštalų tarpe.

Kristaus mokslą. Todėl kilo reikalas jį surašyti, kad krikščionys patys galėtų pasiskaityti. Taip ir atsirado Evangelijos.

Bekeliaudami apaštalai dažnai išgirsdavo tai vienoje, tai kitoje vietoje krikščionių tarpe atsirandant tam tikrų negerovių. Juos reikėdavo pamokyti, įspėti ar sudrausti. Patiems ten nuvykti ir žodžiu tai padaryti ne visuomet pavykdavo. Todėl

tekdavo rašyti pamokomuosius raštus, arba laiškus. Šie apaštalų laiškai (kaip mūsų dienomis ganytojiškieji laiškai) buvo skaitomi pamaldų metu.

Iš Evangelijų ir apaštalų laiškų susidarė Naujasis Įstatymas.

Šis Naujasis Įstatymas visais laikais žmonių buvo labai gerbiamas. Jis ypač buvo gerbiamas dėl to, kad tose knygose surašytas Kristaus mokslas buvo tikras, neiškraipytas, nes tų knygų autoriams, rašant jas, Dievas ypatingu būdu padėdavo. Tą ypatingą pagalbą vadiname Dievo įkvėpimu (inspiracija). Įkvėpimas buvo suteiktas tiek Senojo, tiek Naujojo Įstatymo autoriams.

Dievas, įkvėpdamas pasirinktą rašytoją, a) apšviečia jo protą, t. y. nežinomas tiesas pats apreiškia, o žinomas nurodo kur rasti, b) pažadina valią, kad rašytų, c) rašantį saugoja, kad nepadarytų turinio klaidos.

Jau apaštalų laikais atsirado eretikų. Kai kurie iš jų (gnostikai) būtinai norėjo įrodyti, kad jie skelbią Kristaus ir apaštalų mokslą. Jie net pasigamino suklastotas Senojo ir Naujojo Įstatymo knygas, vadinamas apokrifais (slapti raštai). Todėl Bažnyčia, norėdama apsaugoti tikinčiuosius nuo apokrifų, sudarė apaštalų parašytų knygų sąrašą. Tas sąrašas gavo kanono vardą.

Naujojo Įstatymo knygos. Tų knygų yra 27:

4 Evangelijų knygos:	2 Morkaus, 3 Luko, 4 Jono. 1 Mato.
I evangelisto Luko knyga:	5. Apaštalų Darbai,
14 šv. Pauliaus laiškų:	6. Romėnams, 7. I Korintiečiams, 8. II Korintiečiams, 9. Galatams, 10. Efeziečiams, 11. Pilipiečiams, 12. Kolosiečiams, 13. I Tesalonikiečiams, 14. II Tesalonikiečiams, 15. I Timotiejui,

	16. II Timotiejui, 17. Titui, 18. Filemonui, 19. Žydams.
7 kitų apaštalų laiškai:	20. Jokūbo, 21. Petro, 22. II Petro, 23. I Jono, 24. II Jono, 25. III Jono, 26. Judo.
I šv. Jono parašytas:	27. Apreiškimas, arba Apokalipsė.

Apaštališkieji tėvai. Apaštalų laikais su pagonių rašytojais ir eretikais dėl daromų Bažnyčiai priekaištų pradėjo kovą apaštališkieji tėvai. Tie garbingi vyrai, kurie gyveno apaštalų laikais ir pasižymėjo ne tik giliu mokslu, bet ir šventu savo gyvenimu, vad. apaštališkieji tėvai.

Vienas seniausių apaštališkųjų tėvų raštų yra *„Dvylikos apaštalų mokslas"*. Ši knyga parašyta I š. pabaigoje. Ji skirstoma į 3 dalis. Pirmoje randame prakalbą į naujai priėmusius krikštą. Jiems rašoma apie krikštą, pasninką, maldą ir šv. Komuniją. Antroje nurodoma, kaip priimti misionierių ir keleivį, kaip švęsti šventadienius ir rinkti dvasininkus. Trečioje kalbama apie pasaulio pabaigą, sielos nemirtingumą ir kūnų iš numirusių atsikėlimą.

„Tikiu į Dievą Tėvą" atsirado II š. pabaigoje. Toje maldoje yra sutrauktos visos apaštalų paskelbtos tikėjimo tiesos.

1) Šv. Klemensas Romietis. Jis gimė Romoje ir buvo šv. Petro mokinys. Jis kartu su šv. Paulium platino Evangeliją ir kartu su juo įvairius vargus ir pavojus kentėjo. Jis buvo ketvirtasis iš eilės popiežius, kuris valdė Bažnyčią nuo 90 m. iki 100 m. Šv. Klemensas padalino Romos miestą į 7 apylinkes ir kiekvienai paskyrė notarą (raštininką), kurį įpareigojo sąžiningai surašyti savo apylinkės kankinių istoriją. Tie raštai buvo pavadinti *„Kankinių darbais"*. Vėliau jie buvo bažnyčiose skaitomi.

Greitas krikščionybės plitimas atkreipė ciesoriaus Trajano akis į šv. Klemensą. Jo įsakymu popiežius buvo sugautas

ir atvestas į teismą. Kai atsisakė aukoti dievams ir prisipažino esąs krikščionis, buvo i š t r e m t a s į Krymą prie (Juodosios jūros). Ten jis su 200 kitų katalikų tremtinių dirbo k a s y k l o s e. Savo bendradarbius, netekusius kantrybės, jis ramino, nurodydamas, kad Dievas jiems už tą sunkų darbą ir menką valgį atmokės amžinąja laime danguje.

Savo kantrumu ir nuoširdumu šv. Klemensas daugelį s t a b m e l d ž i ų tremtinių patraukė prie Kristaus. Tada, turėdamas jau nemažą būrį tikinčiųjų, jis pastato m a l d o s namus, tuo užsitraukdamas pagonių vaidilų neapykantą. Jie įskundžia popiežių ciesoriui. Ciesorius į Krymą atsiunčia savo vietininką, kuris įsako šv. Klemensui uždėti geležines grandines ir, ant kaklo užrišus geležinį inkarą, įmesti jį į jūrą. Taip jis buvo p a s k a n d i n t a s jūros gelmėse. Tik IX š. jo kūnas buvo surastas ir palaidotas Romoje, šv. Klemenso bažnyčioje. Jis yra parašęs vieną ilgą, iš 65 skyrių susidedantį, l a i š k ą korintiečiams, kai sužinojo, kad jų tarpe kilo nesusipratimų, kivirčų. Tuo laišku jis bara korintiečius už sukilimą prieš vyskupą ir kunigus. Jame cituoja Evangeliją ir šv. Pauliaus laiškus.

2) Šv. I g n a c a s buvo Antiochijos vyskupas, šv. Jono ir šv. Petro mokinys. Jis 40 metų ištikimai ganė savo avis. Ciesoriaus Trajano laikais šv. Ignacas buvo s u i m t a s ir vežamas į Romą kankinti. Mažosios Azijos gyventojai sumanė pasiųsti delegaciją pas imperatorių ir prašyti jį pasigailėti šv. Ignaco. Kelionėje jis parašė 7 l a i š k u s (4 Smirnoje ir 3 Troadoje). Tuose laiškuose jis įspėja krikščionis nuo gnostikų erezijos ir skatina tikinčiuosius klausyti savo vyskupų. Gražiausias jo laiškas romėnams, kuriame prašo nedaryti jokių žygių jam išlaisvinti.

Ciesorius Trajanas t y č i a buvo įsakęs atvežti vyskupą į Rymą. Jis manė, kad šv. Ignacas, būdamas atskirtas nuo savųjų, ilgos ir sunkios kelionės išvargintas, greičiau sutiks išsižadėti savo tikėjimo. Bet ciesorius apsiriko: šv. Ignacas neišsižadėjo savo tikėjimo. Imperatorius liepė įmesti šv. Ignacą į K o l i z i e j ų žvėrims sudraskyti. Sužinojęs savo likimą, jis sušuko: „Esu Dievo kviečiai, žvėrių dantys turi mane sumalti, kad tapčiau Dievo duona". Įvestas į areną, jis buvo nuostabiai ramus. Tik iš judančių lūpų galima buvo suprasti, kad jis karštai meldžiasi. Galiausiai jis atsiklaupė ir pakėlė į dangų rankas. Pasigirdo šiurpūs

atbėgančių liūtų ir panterų balsai. Praėjus kuriam laikui, arenoje paliko tik keli kaulai, kuriuos katalikai su ypatinga pagarba katakombose palaidojo.

3) Šv. Polikarpas, Smirnos vyskupas, šv. Jono mokinys, 70 metų nenuilstamai ganė savo avis. Daug žmonių jis apšvietė Kristaus mokslo šviesa. Antonino Pijaus laikais (Smirnoje) kilo žiaurus krikščionių persekiojimas. Buvo išžudyta daug nekaltų žmonių. Pagonys įtarė, kad šv. Polikarpas dėl to yra kaltas. Galiausiai pavyko jį sučiupti (jis, krikščionių verčiamas, slapstėsi) ir į vietinį cirką atvesti. Tuomet ganytojas ėjo šimtuosius metus. Prokonsului reikalaujant išsižadėti Kristaus ir burnoti Jam, jis atsakė: „Šešiasdešimt šešerius metus tarnavau savo Išganytojui, tai kaip galiu dabar Jo išsižadėti ir burnoti prieš Jį, jei Jis man nieko blogo nepadarė". Iš jo laiškų išliko tik vienas, rašytas pilipiečiams. Tuo laišku šv. Polikarpas moko, kaip reikia saugotis erezijų, pataria pasninkauti ir nurodo kunigų, diakonų ir pasaulininkų pareigas. Jis buvo sudegintas lauže (Marko Aurelijaus laikais, apie 156 m.).

§ 15. (Tąsa). APOLOGETAI

Antrame šimtmetyje Bažnyčios rašytojų uždavinys pasikeitė. Dabar krikščionybę pradėjo pulti žydų ir pagonių rašytojai. Apvaizdos dėka atsirado filosofiškai ir literatūriškai išsilavinusių rašytojų. Jų raštai dažniausiai buvo pasikalbėjimo, arba dialogo, forma parašyti. Šie rašytojai vad. apologetais. Jie gindavo Bažnyčią nuo jai daromų priekaištų*). Sa-

*) „Bažnyčios istorijoje" 1929 m., a. a. Alekna rašo:

„Pagonys kaltino krikščionis, kad šie esą bedieviai. Jiems Aristidas taip atsako: „Graikai prasimanė daugybę dievų, vyriškų ir moteriškų, tarp kurių randame tokių, kurie paleistuvavę, užmušinėję, buvę rūstūs, keršininkai, tėvų užmušėjai, vagys ir plėšikai. Graikų dievai buvo nedori, juokingi, biaurūs, paniekinimo verti ir savo elgesiu teisino žmonių paleistuvavimą, svetimų turtų plėšimą ir visokius kitus biaurius ir nedorus darbus. Krikščionys atrado tiesą. Jie pažįsta ir tiki vieną Dievą, dangaus ir žemės Sutvėrėją, ir jokio kito dievo nepripažįsta. Iš savo Dievo jie gavo įsakymus; jų laikydamiesi, tikisi įgyti aname gyvenime amžiną laimę. Didis ir stebuklingas yra krikščionių mokslas. Jie yra nauja giminė, turinti savyje Dievo prie-

vo raštuose jie labai dažnai cituodavo Šv. Raštą. Tas citatas sulyginę su dabartiniu Šv. Raštu, mes lengvai galime įsitikinti Šventraščio tikėtinumu.

Apologetai savo raštus skyrė imperatoriui, senatui, įtakingiems asmenims ir visuomenei. Tuose raštuose jie atremdavo Bažnyčiai daromus priekaištus, aiškindavo tikėjimo tiesas, nurodydavo aukštą krikščionių dorovę ir pagonių tikėjimo niekingumą.

Jie kreipdavosi į imperatorių, senatą ir visuomenę, nurodydami Bažnyčiai daromas skriaudas ir prašydami juos liautis krikščionis persekioti.

1) Šv. Justinas gimė Sichemo mieste (Samarijoje). Jo tėvai buvo pagonys. Nuo jaunų dienų pamilo knygą ir su pamėgimu skaitė senovės raštus. Jis studijavo pagonių filosofiją. Bet tas mokslas nepatenkino jo proto, nes ieškomos tiesos čia jis nesurado. Kartą šv. Justinas, bevaikščiodamas pajūryje, susitiko žmogų. Nepažįstamasis nurodė jam, kad į rūpimą klausimą rasiąs atsakymą Šv. Rašte. Filosofas paklausė patarimo

---

maišą". Kitas gynėjas, Atenagoras, taip vėl rašo apie tą patį dalyką: „Mes esame įsitikinę, kad Dievas mato mus dieną ir naktį ir žino net slapčiausias mūsų mintis; Jisai yra pati šviesa. Mes tikimės amžinai gyvensią arba dangaus laimėje, arba pragaro ugnyje, taigi kaip galėtume bloga daryti ir pasiduoti didelio teisėjo bausmei".

Pagonims skelbiant, kad krikščionių sueigose esą užmušami vaikai, Tertulianas nurodo tuos nedorus darbus kaip tik pagonių tarpe. Jisai rašo: „Kad nusikratyčiau to kaltinimo, noriu parodyti, kad tokie darbai pas jus atsitinka slapta ir viešai, todėl mums juos primetate. Ilgą laiką aukodavote Afrikoje Saturnui vaikus, ir dabar dar tas paprotys slapta laikomas. Galijoje aukojate Merkurijui nukaršusius senius, o Romoje garbinate Jupiterį, kurs žmonių krauju tėsąs permaldaujamas. Kaip daug galima atrasti tarp jūsų tokių, kurie žudo savo vaikus, išmesdami juos šalčiui, badui arba šunims sudraskyti".

Kada pagonys kaltino krikščionis, kad jie savo sueigose paleistuvaują, Minucijus Feliksas atsako: „Jūsų tragedijos, kurias nuolat girdite ir skaitote, giria tokius darbus". Tertulianas vėl rašo: „Kas gi daugiau paleistuvauja, jeigu ne tie, kurie to mokosi iš Jupiterio? Rašytojai apsakinėja tokius biaurius persų ir makedonų darbus". Toliau Tertulianas išrodinėja, kad visi nusikaltėliai, vyresnybės baudžiami už nedorus darbus, esą pagonių pusėje. „Jūsiškių visuomet kalėjimai ištroškę, jūsiškių pageidauja metalų kasyklos, jūsiškiais visuomet penimi žvėrys. Nė vieno nerasi tenai krikščionies, nebent kuris būtų patekęs dėl to tiktai, kad yra krikščionis".

ir ėmė studijuoti Šv. Raštą. Atradęs ieškomą tiesą (kas yra žmogaus gyvenimo tikslas), priėmė krikštą ir persikėlė į Romą. Čia gyvendamas, jis uoliai gynė Bažnyčią nuo klaidatikių, o ypač nuo graikų ir romėnų filosofų puolimų.

Jis parašė 2 apologijas, ciesoriui (Antoninui) ir senatui, įrodinėdamas, kad netikslu persekioti niekuo nekaltus katalikus. Žydams jis nurodė, kad jų laukiamas Mesijas yra jau atėjęs. Todėl nevertėtų jiems persekioti krikščionis ir užsispyrus kovoti su krikščionybe. Jis labai rimtai atrėmė romiečio filosofo (Krescencijaus) daromus Bažnyčiai priekaištus. Tas taip įniršo ant šv. Justino, kad jį įskundė valdžiai. Valdžia pareikalavo iš jo išsižadėti Kristaus. Kadangi šv. Justinas atsisakė tai padaryti, 165 m. buvo žiauriai nukankintas.

2) Šv. Ireniejus — Liono vyskupas, šv. Polikarpo mo-

Kaipgi skaisčiai žiba krikščionių dora, palyginta su pagonių! Paklausykime tų pačių apologetų žodžių: „Mes šventai gyvename moterystėje ir pažįstame vieną tiktai moterį arba nė vienos. Daugelis iš mūsų laiko amžiną skaistybę ir taip suvaržo kūno geidulius, jog atsisako ir nuo leidžiamo sąryšio" (Minucijus Feliksas) „Visokių kūno nuodėmių taip saugojamės, jog niekas iš mūsų nežiūri aistringai. Vildamies amžinųjų gėrybių, paniekiname žemiškąsias. Daug gali atrasti tarp mūs vyrų ir moterų, saugojančių skaistybę, kad juo labiau su Dievu susivienytų. Kraujo praliejimo ir užmušimo taip saugojamės, jog nenorime žiūrėti gladiatorių imtynių. Mumyse viešpatauja susivaldymas, mūs laikoma viena moterystė, sergima skaistybė, pildoma teisybė, garbinamas Dievas, tarp mūs tiesa viešpatauja, sutartis ramina, išmintis moko, Dievas karaliauja" (Atenagoras). „Krikščionys gyvena kūne, bet ne kūniškai. Žeme keliauja, bet jų tėviškė danguje. Visus myli, nors visų persekiojami. Neturtėliai yra, o daugelį turtingus padaro. Visko jiems trūksta, o visko jiems pakanka. Yra niekinami, o betgi apsupa juos garbė; jų vardas išjuokiamas, bet jų teisybė pripažįstama" (Laiškas Diogenetui). „Krikščionys nieko nesidrovi, nieko nesigaili. Apskųsti didžiuojasi, klausiami prisipažįsta, nuteisti dėkoja. Vieno tereikalauja: kad nebūtų kaltinami be ištyrimo" (Tertulianas).

Kalba. Pirmaisiais amžiais krikščionių rašytojų daugiausia buvo vartojama graikų kalba, Aleksandrijos tarmė, priartinta liaudies kalbai. Nuo antrojo amžiaus pabaigos imama vartoti ir lotynų kalba. Lotyniškieji krikščionių rašytojai dar labiau nutolo nuo klasiškosios kalbos negu graikiškieji. Tikras kūrėjas krikščionių rašytojų vartojamos lotyniškosios kalbos, artimos liaudies kalbai, buvo Tertulianas. Jis kalė naujus reikalingus terminus, konstrukcijas, vengė per didelio purizmo, kad būtų suprantamas ir minioms. Jo kalbą toliau plėtojo Kiprianas ir kiti rašytojai".

kinys. Gimė Smirnos mieste (Mažojoje Azijoje). Dar būdamas jaunas, paliko savo tėvynę ir veikė Galijoje. Čia buvo įšvęstas kunigu, vėliau vyskupu; čia ir mirė kankinio mirtimi. Jis buvo gilaus mokslo ir didelio išsilavinimo žmogus. Parašė daug raštų tikėjimui nuo gnostikų erezijos apginti. Žymiausias jo veikalas yra *„Prieš erezijas"*.

3) Šv. Kiprianas — Kartaginos vyskupas. Jis yra kilęs iš žymios ir turtingos pagonių šeimos. Prieš tapdamas krikščionimi, jis buvo pagarsėjęs Kartaginoje kaip iškalbos (retorikos) mokytojas. Apie krikščionių tikėjimą jis išgirdo iš kunigo Cecilijaus. Ilgai galvojęs, pagaliau apsikrikštijo ir pasidarė uolus tikėjimo gynėjas. Jis pasižymėjo nepaprasta artimo meile. Siaučiant marui, jis ragino krikščionis tiesti pagalbos ranką ne tik krikščionims, bet ir pagonims. Jis labai įtikinamai gynė tikėjimą nuo eretikų. Jo garsiausias veikalas — „Apie Bažnyčios vienybę", kuriame paskelbta mums žinoma tiesa: „Be Bažnyčios nėra išganymo".

Bažnyčios rašytojai. Be apaštališkųjų tėvų ir apologetų, dar buvo gana daug tokių vyrų, kurių, nors jie ir pasižymėjo giliu mokslu ir daug toje srityje padarė, Bažnyčia nepriskyrė prie apaštališkųjų tėvų ar apologetų, nes jiems trūko šventumo, kuriuo buvo pasižymėję Bažnyčios tėvai. Tie vyrai vadinami Bažnyčios rašytojai. Žymiausi iš jų šie:

1) Tertulianas. Gimė Kartaginoje. Jo tėvai buvo pagonys. Jis pasižymėjo nepaprastais gabumais. Baigęs mokslus, advokatavo. Tapęs krikščionimi, vėliau kunigu, pagarsėjo savo giliu mokslu ir puikia iškalba. Savo raštuose jis peikė nedorą pagonių gyvenimą, jų tikėjimo menkumą ir nurodė krikščionims daromas skriaudas. Bet į savo gyvenimo galą pats pakliuvo į eretikų pinkles (tapo montanistu) ir nutraukė santykius su Bažnyčia, kurią pats taip puikiai buvo gynęs. (Mirė apie 240 m.).

2) Minucijus Feliksas, parašęs dialogo forma apologiją *„Octavius"*. Toje apologijoje vyksta trijų draugų pasikal-

bėjimas; iš jų vienas pagonis ir 2 katalikai. Katalikai įrodo, kad pagonys klysta.*)

3) O r i g e n a s. Gimė Aleksandrijoje. Jo tėvas buvo šv. Leonidas, todėl nuo mažų dienų Origenas buvo krikščioniškai auklėjamas. Jis buvo nepaprastai gabus ir darbštus. Būdamas 18 m. jau vadovavo katechetų mokyklai Aleksandrijoje. Jo pasiklausyti eidavo ne tik krikščionys, bet ir pagonys. Gyveno kukliai ir asketiškai. Jis parašė apie 200 tomų knygų. Šv. Jeronimas sako, kad Origenas yra parašęs tiek knygų, kiek kitas per visą savo amžių neįstengs perskaityti. Jam diktuojant, 7 stenografai pakaitomis užrašinėdavo. Savo raštuose Origenas neišvengė tikėjimo dalykų klaidų, ypačiai iš Platono filosofijos paimtų (pav., subordinacija Šv. Trejybės moksle, pomirtinis vėlių klajojimas ir kt.). Decijaus laikais jis buvo smarkiai kankinamas, bet mirė savo mirtimi (254 m.).

SCHEMA:

B a ž n y č i a ir p o l ė m i n ė k o v a

- Kova dvasios ginklais
  - Celsus / „Tikrasis žodis“ — Kristui nepripažinta žm. kūno, stebuklai — burtai.
  - Samosatietis — „Apie mirtį Proteus'o“ piligrimo — jis apgavimo keliu tampa kunigu ir patenka į kalėjimą.
  - Filostratas — savo romane piešė Tianietį, panašų į Kristų.
- Erezijos
  - Ebionitai — Kristus ne Dievas, šv. Paulius išgama.
  - Chiliastai
  - Gnostikai / 2 pradu.
  - montanistai — Montanas yra Šv. Dvasia, nuodėmė neatleidžiama.

---

*) Dialogo forma lietuviškai parašytos Jakšto knygos: „Pikto problema“ ir „Amžinasis gėris“.

Bažnyčia ir poleminė kova

- Bažnyčios tėvai
  - apaštalai
    - Naujasis Įst.
    - apokrifai
      - Evangelijos ir apaštalų laiškai
  - apaštališkieji tėvai
    - „12 apaštalų mokslas"
      - prakalba,
      - nurodymai,
      - pasaulio pabaigos reiškiniai.
    - šv. Klemensas
      - 4 popiežius,
      - „Kankinių darbai",
      - ištrėmimas
      - laiškas,
        - apaštalavimas ir maldykla
    - šv. Ignacas
      - Antiochijos vysk.,
      - jo suėmimas,
      - 7 laiškai,
      - mirtis Koliziejuje.
    - šv. Polikarpas
      - Smirnos vysk.
      - jo sugavimas ir kankinimas,
      - I laiškas pilip.
        - pareigos,
        - pasninkas,
        - luomų pareigos,
  - apologetai
    - šv. Justinas (filosofas)
      - jo atsivertimas
      - 2 apologijos
        - ciesoriui Antonijui,
        - senatui.
      - žydams
        - prikiša jų užsispyrimą,
      - pagonių priekaištus atremia.
    - šv. Ireniejus
      - Smirnos vyskupas,
      - „Prieš erezijas".
    - šv. Kiprianas
      - Kartagenos vyskupas,
      - retorikos mokytojas,
      - artimo meilė,
      - „Be Bažnyčios nėra išganymo".

Bažnyčia ir poleminė kova	Bažnyčios rašytojai	Feliksas	„Octavius" / 3 draugų pasikalbėjimas.
		Tertulianas	advokatas, kunigas, / nedoras pagonių gyvenimas, jo suklydimas
		Origenas	katechumenų mokyklos vedėjas, 200 knygų autorius, suklysta.

§ 16. BENDRA APŽVALGA

Pirmoje Bažnyčios istorijos dalyje paliesti pirmųjų *trijų* šimtmečių įvykiai. Norėdami tinkamai juos įvertinti, turime kreipti ypatingą dėmesį į karštą pirmųjų krikščionių *meilę* savo Viešpačiui. Toji meilė juos įgalino ir Kristaus įkurtai Bažnyčiai nieko nesigailėti: jie ant tos Bažnyčios aukuro paaukojo savo garbę, turtus ir gyvybę.

Įsitikinę Kristaus mokslą esant dievišką, jie savo gyvenimą tvarko Jo duotais *įsakymais*, patys siekdami Jo paskelbto idealo: „Būkite tobuli, kaip ir jūsų Dangiškasis Tėvas yra tobulas", ir kitus traukdami į minėtą šventumą savo pavyzdžiu. Tas jų šventas ir doras gyvenimas buvo vienas svarbesniųjų greito krikščionybės plitimo priežasčių.

Jie, pagonių rašytojų raštuose *puolami* ir visaip šmeižiami bei sufanatizuotos minios *skundžiami* pasaulinei valdžiai, apaštališkųjų tėvų ir apologetų lūpomis gynėsi. Bažnyčios rašytojai savo raštais ir gyvu žodžiu įrodinėjo ciesoriui, senatui ir visuomenei krikščionims daromas skriaudas ir prašė juos *liautis* persekioti. Kai ir tas nieko nepadėjo, jie krauju *patvirtino* savo įsitikinimus. Jie mirdavo be pagiežos ar pykčio savo priešams, bet su *malda* už savo persekiotojus. Todėl nekaltas jų kraujas ir kankinio malda *suminkštino* ne vieno budelio širdį ir pastūmėjo juos į katalikų tarpą. Tą dvasinę *jėgą*, kuri nugalėjo nenugalimą Romos pagonių galybę, krikščionys gavo iš maldos ir dažnos ar net kasdieninės šv. Komunijos. Be to, reikia priminti, kad nors šiame laikotarpyje ėjo kruvini krikščionių persekiojimai, bet viduje Bažnyčia tvarkėsi visai *laisvai*. Ją valdė ir tvarkė popiežius, vyskupų ir kunigų padedamas. Pasauliniai valdovai buvo visai nuošaliai.

ANTROJI DALIS

Nuo Milano edikto iki Bažnytinės Valstybės įkūrimo (313—756). Tai dvasinės kovos metai, Bažnyčios daktarų, vienuolynų ir visuotinių susirinkimų laikotarpis.

I SKYRIUS

TIKĖJIMO LAISVĖS ATGAVIMAS

§ 17. KONSTANTINAS DIDYSIS IR MILANO EDIKTAS

IV amž. pradžioje krikščionys dar kelerius metus buvo persekiojami. Bet sunkaus bandymo laikai, kuriuos Dievas leido krikščionių tikėjimui sustiprinti, buvo jau besibaigią. Romos imperija buvo padalinta į 2 valstybes, kurias valdė Konstantinas ir Maksencijus.

Konstantino tėvas (Konstancijus Chloros) buvo pagonis, bet krikščionims palankus. Jo motina buvo šv. Elena, katalikė. Nors sūnus buvo auklėjamas pagoniška dvasia, bet motinos pavyzdys švelnino jo būdą ir padarė jį tolerantišką katalikams (pakenčiantį juos). Tėvui mirus (311), jis tapo imperatorium ir valdė vakarų šalis: Galiją, Ispaniją, Britaniją, o Maksencijus — rytų šalis: Italiją ir Afriką. Nors Konstantinas ir buvo pagonis, jis vis dėlto pripažino tikėjimo laisvę ir krikščionių nepersekiojo. Maksencijus pasižymėjo žiaurumu ir palaidu gyvenimu. Romėnai jo neapkentė ir, norėdami nusikratyti tironu, slapta kvietė Konstantiną Romos užimti. Pajutęs pavojų, Maksencijus paskelbė Konstantinui kovą. Konstantinas smarkiai susirūpino, nes jo kariuomenė buvo negausi. Maksencijus turėjo dvigubai didesnę ir stip-



Konstantinas Didysis.

resnę kariuomenę. Konstantinas jautė, kad be pagalbos iš aukštybių sunku tikėtis pergalės. Ilgai jis galvojo, kuriam iš pagonių dievų reikėjo pavesti savo likimas, bet galų gale nusprendė kreiptis į krikščionių Dievą, kurį garbino pamaldi jo motina, šv. Elena — krikščionė. Ir neapsiriko. Vieną dieną, pietų metu, apžiūrėdamas savo legijonus*), jis išvydo nepaprastą reiškinį: ties saule danguje buvo matyt Išganytojo ženklas (kryžius), apsuptas graikišku parašu: Šiuo ženklu nugalėsi! Stebėjosi Konstantinas ir visi jo legijonai, negalėdami suprasti, ką tai reikštų. Bet naktį Konstantinui sapne pasirodė Kristus, pasipuošęs tuo pačiu ženklu, ir įsakė juo pažymėti kovos vėliavas. Konstantinas paklausė ir padarė, kaip jam buvo liepta. Kova įvyko prie Milvijaus tilto, nutiesto per Tiberio upę ir sugriuvusio kovos metu. Maksencijaus kariuomenės didesnė dalis nuskendo, ir Konstantinas laimėjo. Gelbėdamasis Maksencijus šoko į upę ir bandė išplaukti, bet žuvo Tiberio bangose (312 m.).

Dar ir šiandien toje vietoje stovi triumfo arka (paminklas).

Milano ediktas. 313 metais Konstantinas su Licinijum, rytinės imperijos ciesorium, susitinka Milano mieste ir ten išleidžia Milano ediktą (įsakymą). Juo buvo pripažinta krikščionių religijai laisvė ir įsakyta grąžinti Kat. Bažnyčiai atimtieji maldos namai ir turtai. Tuo būdu, beveik po 300 žiaurių kraujo liejimo metų, krikščionys liko laisvi.

Dabar Konstantinas parodo ypatingo palankumo Kat. Bažnyčiai: į aukštąsias valstybės vietas skiria katalikus, ku-

*) Kariuomenės dalis.

nigus atleidžia nuo valstybinių mokesčių ir karinės tarnybos, leidžia laisvai statyti bažnyčias, paminklus, uždraudžia valdininkams dalyvauti begėdiškose pagonių apeigose, panaikina kryžiaus bausmę ir įveda sekmadienio poilsį ir šventimą.

Konstantinas, globodamas krikščionis, paliko laisvę ir pagonims, kurie galėjo laisvai garbinti savo dievaičius. Mat, pagonybė buvo dar labai stipri, ir Konstantinas jos uždrausti nedrįso. Licinijus buvo pagonis ir savo valdomose žemėse ėmė krikščionis spausti ir telkti pagonis prieš Konstantiną. Kilo karas, ir prie Bizantijos miesto Licinijus buvo nugalėtas (324 m.).

Konstantinas, nugalėjęs Licinijų ir pats vienas valdydamas imperiją, paskelbė krikščionių tikėjimą laisvą visoje Romos imperijoje ir vietoje pagonių religijos jį pripažino valsvybine religija. Gerbdamas popiežiaus autoritetą ir norėdamas su pagonimis turėti ko mažiausia santykių, jis savo sostinę perkėlė į Bizantiją, kurią pavadino Konstantinopoliu. Konstantinas († 337 m.) prieš pat mirtį priėmė krikštą. Konstantino nuopelnai Bažnyčiai buvo toki dideli, kad jam buvo suteiktas Didžiojo vardas.

Be išvardytų didelių nuopelnų Bažnyčiai, Konstantino gyvenime buvo ir šešėlių. Gerai nesuprasdamas skelbiamo arianizmo, jis pradėjo spausti katalikus, ir nuo šio laiko prasidėjo istorijoje žinomas cezaropapizmas, t. y. per didelis pasaulinės valdžios kišimasis į Bažnyčios reikalus. Ši kryptis privedė prie Rytų Bažnyčios atskilimo ir kitų nelaimių.

§ 18. PAGONIŲ REAKCIJA IR GALUTINIS PAGONYBĖS IŠNYKIMAS ROMOS IMPERIJOJE

Mirdamas Konstantinas paliko galingą ir plačią imperiją savo trims sūnums. Jie tarp savęs nesutiko ir pradėjo varžytis dėl pirmenybės. Laimėjo Konstancijus, krikščionis (Arijaus mokslo sekėjas). Kaip seniau buvo persekiojami krikščionys, taip dabar Konstancijus ėmė persekioti pagonis. Pagonys laukė progos atkeršyti.

Julijonas. Ypačiai jie pakėlė savo galvas, kai į Romos imperijos sostą įžengė Julijonas (361—363). Jis buvo auklėjamas krikščioniškai, bet, tapęs imperatoriumi, pametė krikščionybę ir dėl to vadinamas A p o s t a t u — Išsižadėjėliu.

Jis mokėsi ir draugavo su pagonių filosofais, kurie į k a l b ė j o jį esant dievų mylimąjį, pašauktą senovinės pagonių garbės grąžinti. Dėl to, tapęs imperatorium, paskelbė pagonių religiją viešpataujančia visoje imperijoje. Tačiau, gerai žinodamas, kad kruvini persekiojimai krikščionis tik stiprina, jis krikščionių nepersekiojo ir griebėsi kitų priemonių. Jis p a n a i k i n o visas p r i v i l e g i j a s, kurių Bažnyčiai buvo suteikęs Konstantinas, uždarė krikščionių m o k y k l a s, kad jie, likę tamsūs, grįžtų į pagonybę, p a š a l i n o juos iš aukštesnių v i e t ų, erzindamas juos paties Kristaus žodžiais: „Palaiminti neturtėliai dvasioje", ir ištrėmė daugelį kunigų ir vyskupų. Jis rėmė pagonių kunigus, pats pasiskelbė vyriausiuoju jų kunigu ir s a u l ė s d i e v a i č i u i kasdien a u k o j o po du jaučiu. Marcelinas, pagonių rašytojas, pajuokdamas Julijoną, taip sakė: „Jis taip gausiai aukojo, kad vargu būtų ir jaučių ištekęs, jei būtų ilgiau dar gyvenęs". Julijonas k u r s t ė pagonis prieš krikščionis, ir tie, imperatoriaus padrąsinti, griovė bažnyčias ir žudė krikščionis. Pats imperatorius t y č i o j o s i iš krikščionių, vadindamas juos „galilėjiečiais".

Ton kovon Julionas pasikvietė ž y d u s, tuos amžinuosius kryžiaus priešus, ir suteikė jiems įvairių privilegijų. Norėdamas įrodyti, kad Kristus s u k l y d ę s, pranašaudamas (Mat. 24, 2; Mork. 13, 2; Luk. 21, 6) Jeruzalės miesto išgriovimą, — kad neliks akmens ant akmens, — jis leido žydams a t s t a t y t i Jeruzalės bažnyčią ir net davė tam reikalui lėšų. Iš visų šalių žydai rinkosi į Jeruzalę, norėdami atstatyti sugriautą bažnyčią, bet, išėmus senuosius bažnyčios pamatus ir pradėjus kasti žemę naujiems, įvyko didelis žemės drebėjimas: ugnis veržėsi iš žemės ir naikino darbininkus. Tai pasikartojo tiek kartų, kiek kartų buvo bandyta pradėti bažnyčios atstatymo darbas. Nors buvo gerų norų, lėšų ir darbininkų, tačiau bažnyčios statymo darbas reikėjo nutraukti. Tą įvykį paliudija matę rašytojai — katalikai ir pagonys*).

*) Rašytojas Marcelinas.

Julijono bandymai pagonybę atgaivinti irgi nuėjo niekais. Veltui ragino imperatorius pagonių kunigus laikytis celibato (bemoterybės) ir sakyti pamokslus; veltui stengėsi steigti pagonims vienuolynus; veltui ragino juos imtis gailestingų darbų ir kūrė labdarybės įstaigas; veltui įsakė giedoti per procesijas ir deginant aukas, panašiai, kaip kad krikščionys darė, — visos tos priemonės neįstengė pagonybės atgaivinti.

Pastangoms pagonybei atgaivinti nepasisekus, Julijonas pradėjo pykti ir krikščionių labai nekęsti. Krikščionys laukė kruvinų persekiojimų, bet tuo metu iškilo karas su persais, kuriame žuvo pats Julijonas (363 m.). Mirdamas, sako, išsitaręs: „Galilėjieti, mane nugalėjai!"

Teodozijus Did. Julijono įpėdiniai, išskyrus vieną (Valensą), buvo geri katalikai. Jie grąžino katalikams Julijono atimtąsias teises ir privilegijas. Galutinį smūgį pagonybei sudavė (392 m.) Teodozijus Didysis. Jis visiškai uždraudė pagonių tikėjimą, liepė sugriauti jų šventnamius ir uždraudė nepadorius žaidimus bei gladiatorių kovas.

Tuo būdu pagonybė, netekusi imperatorių globos, pradėjo pamažu merdėti, o krikščionybė ėmė stiprėti. Ilgokai pagonybė išsilaikė tolimuose nuo miestų kaimuose; iš to ir vardą sau gavo: pagonis — kaimietis (pagus — kaimas). VI š. ji visai išnyko Romos imperijoje.

Literatūra: Krikščionijos laimėjimas 313 m. P. Malakausko. „Ateitis". 1913 m. 240 psl.

* * *

SCHEMA:

Tikėjimo laisvės atgavimas:

- Konstantinas Did.
  - karas su Maksencijum,
  - Milano ediktas / krikščionims lengvatos.
  - cezaropapizmas.
- Pagonių reakcija
  - Konstancijaus pagonių persekiojimas
  - Juliono reakcija / suvaržymai
    - mokyklose,
    - valstybinės vietos,
    - Jeruzalės atstatymas.
  - Teodozijus Did.
    - pagonybės uždraudimas.

II SKYRIUS

BAŽNYČIA IR KLAIDATIKIAI

§ 19. EREZIJOS

Be § 13 minėtų erezijų, šiame laikotarpyje atsirado naujų tikėjimo klaidų. Kovos su eretikais ypačiai žymios buvo nuo k e t v i r t o amžiaus pradžios iki septinto amžiaus pabaigos. Tos erezijos Kat. Bažnyčiai buvo p a v o j i n g e s n ė s už kruvinus pirmųjų amžių krikščionių persekiojimus. Persekiojami krikščionys užsigrūdindavo, o eretikai žmonių tikėjimą silpnino, keldami visokias abejones.

Arijaus erezija. Viena pavojingiausių buvo Arijaus erezija. Jis buvo (Aleksandrijos) kunigas ir skelbė, kad K r i s t u s n e s ą s t i k r a s D i e v a s. Jis nesąs lygus Dievui Tėvui, nes Dievas Tėvas jį yra sukūręs prieš pasaulio pradžią ir jam suteikęs dievišką galią visam regimam pasauliui sukurti. Atmetus Kristaus dieviškumą, amžinumą ir lygumą su Dievu Tėvu, reikėjo atmesti Š v. T r e j y b ė s, įsikūnijimo, atpirkimo ir kitos mūsų tikėjimo paslaptys. Arijus, pradėjęs viešai skelbti savo mokslą, rado gana daug šalininkų. Buvo net ginkluotų krikščionių s u s i r ė m i m ų su jo šalininkais. Konstantinas Didysis, norėdamas tuos nesusipratimus pašalinti, sušaukė, šv. tėvui sutikus, 325 m. N i k ė j o j visuotinį susirinkimą. Arijus jame išdėstė savo mokslą. Jo klaidas ypač nurodė diakonas Atanazas ir ko aiškiausiai įrodė Kristaus dieviškumą. Visuotinis susirinkimas (jame dalyvavo 318 vyskupų ir daug kitų dvasininkų) Arijaus mokslą pripažino klaidingu ir pasmerkė. Jis nurodė, kad Kristus yra antrasis Šv. Trejybės asmuo ir turi dvi prigimtis: d i e v i š k ą j ą ir ž m o g i š k ą j ą, todėl kai kurie Jį pradėjo vadinti D i e v a ž m o g i u. Bet atkaklus Arijus savo mokslą ir toliau skelbė. Dešimtais metais po to susirinkimo Arijus mirė, bet jo erezija neišnyko ir kurį laiką dar laikėsi.

Nestorijaus erezija. Nestorijus (Konstantinopolio patriarchas) skelbė, kad Dievo Sūnus žmogaus prigimties neprisiėmęs ir Dievas Jėzuje gyvenąs taip, kaip žmogus namuose gyvena. Toji erezija buvo pasmerkta Efezo visuotiniam susirinkime 431 m.

Eutikio erezija. Vienuolyno viršininkas Eutikis skelbė Nestorijui priešingą klaidą. Jis tvirtino, kad Jėzaus žmogaus prigimtis su dieviškąja prigimtimi taip susiliejusi, jog žmogiškoji visai išnykusi, kaip vandens lašas jūroje. Todėl Jis turėjęs tik vieną dieviškąją prigimtį. Pasak jo, Kristus neturėjęs žmogiškosios prigimties — jausmų, valios. Eutikio sekėjai buvo vadinami monofizitais (mone physis — viena prigimtis). Eutikio ereziją pasmerkė Chalkedono visuotinis susirinkimas 451 m.

Popiežius (Leonas Did.), siųsdamas savo legatus (įgaliotinius) į šį susirinkimą, įteikė jiems savo laišką, kurį turėjo susirinkime perskaityti. Tame laiške taip aiškiai išdėstė Bažnyčios mokslą, kad vyskupai, kurie tame susirinkime buvo ir girdėjo tą laišką (apie 600 vyskupų), sušuko: „Petras kalba Leono lūpomis!“, ir be ginčų pasmerkė kalbamąją ereziją.

Nors Eutikio erezija buvo pasmerkta, bet ji greitai neišnyko. Kilo net kruvinų kovų. Tik II Konstantinopolio visuotinis susirinkimas (553) nuramino karingus monofizitus, bet neišnaikino jų. Jų yra dar ir šiandien (Armenijoj, Sirijoj, net Egipte) išlikę.

Pelagijaus erezija. Pelagijus (vienuolis airis), persikėlęs į Šiaurės Afriką, pradėjo skelbti mokslą, priešingą gnostikams ir monofizitams (kurie skelbė, kad po pirmosios nuodėmės žmogus savo jėgomis nieko gero negalįs padaryti). Pelagijus tvirtino, kad žmogus savo jėgomis galįs išganymą pelnytis, kaip ir prieš pirmąją (Adomo ir Ievos) nuodėmę; todėl Dievo malonė žmogaus išganymui visai nereikalinga. Šv. Augustinas, sukvietęs Afrikos vyskupus, išdėstė Pelagijaus klaidą ir įrodė Bažnyčios mokslą apie gimtąją nuodėmę ir Dievo malonės reikalingumą žmogaus išganymui. Afrikos vyskupai Pelagijaus mokslą pasmerkė; tą pasmerkimą

patvirtino popiežius ir ginčai pasibaigė. Tuomet šv. Augustinas pasakė: „Roma prabilo, ginčai baigti" (Roma locuta, causa finita).

§ 20. BAŽNYČIOS DAKTARAI

Persekiojimų laikais krikščionių tarpe daugiausia buvo paprastų žmonių. Mokslininkų rašytojų buvo maža. Bažnyčiai tapus laisvai, ir mokytų žmonių joje padaugėjo, ir kai kuriais atžvilgiais jie pralenkė stabmeldžių rašytojus.

Tie vyrai, be gyvo tikėjimo, iškalbos ir gero Šv. Rašto pažinimo, turėjo dar Šv. Dvasios suteiktą dovaną — išmintį. Jie aiškino dieviškąjį mokslą, sumaniai gynė jį nuo užpuldinėjimų. Žmonės, jų mokslo klausydami, jų knygas skaitydami, atsivertė arba išsižadėjo savo klaidų. Be to, tie vyrai pasižymėjo savo šventu, doru gyvenimu, o kai kurie iš jų pelnė net kankinio vainiką. Tuos garbingus vyrus, kurie gyveno pirmaisiais krikščionybės amžiais ir pasižymėjo ne tik giliu mokslu, bet ir šventu gyvenimu, vadiname Bažnyčios tėvais (žiūr. § 14). Vėlesniųjų laikų Bažnyčios rašytojus, pasižymėjusius tais pačiais ypatumais, ypač mokslu, vadiname Bažnyčios daktarais.

A. Žymesnieji Rytų Bažnyčios daktarai*)

1) Šv. Atanazas. (296—373) gimė, greičiausiai, Aleksandrijoj. Jau diakonaudamas jis pasižymėjo drąsa, iškalbingumu ir mokslingumu, besiginčydamas visuotiniame vyskupų susirinkime Nikėjoje su Arijum (325 m.). Tapęs Aleksandrijos vyskupu (328), visą savo gyvenimą paskyrė kovai su Arijaus erezija. Jo priešai, kitaip negalėdami jo nusikratyti, sumanė vyliumi savo tikslą pasiekti. Vyskupai, kurie buvo

*) Rytų Bažnyčios sekėjai yra tie patys katalikai. Skiriasi jie tuo, kad jų pamaldos (liturginės apeigos) laikomos graikų ar slavų kalba, šv. Komunija dalinama dviem pavidalais ir kt.

Arijaus šalininkai, sušaukė slaptą susirinkimą (Tyre) ir prikalbino laisvo elgesio moterį patraukti šv. Atanazą teisman už tai, kad jis vertęs ją nusidėti. Bet Dievo Apvaizda apsaugojo nekalto vyskupo garbę. Atsitiktinai į tą teismo posėdį Atanazas pateko su savo draugu, kunigu (Timotiejum). Kunigas, apsimetęs Atanazu, moteriškę paklausė: „Ar tikrai aš buvau pas tave atėjęs ir įtraukiau į nuodėmę"? Moteriškė, niekad nemačiusi Atanazo, begėdiškai atsakė: „Taip, tu mane nuskriaudei", ir prisiekusi, kad tiesą sako, prašė teisėjus skriaudėją nubausti. „Bet aš ne Atanazas", atsakė kunigas. „Štai šis yra vyskupas Atanazas". Moteriškė susigėdo, o visi ten susirinkę žmonės įsitikino, kad vyskupas yra nekaltas.

Kitą kartą eretikai paleido gandus, kad šv. Atanazas yra nužudęs vyskupą (Arsenijų), kurį jie patys buvo prievarta paslėpę. Net į teismą jie atnešė kažkokio lavono ranką, tvirtindami, kad tai esanti to vyskupo ranka, su kuria Atanazas darąs burtus. Bet kalbamajam vyskupui pavyko iš nelaisvės pasprukti ir pasirodyti teisme visiškai sveikam. Tuo būdu ir antrą kartą niekais nuėjo priešų sugalvota piktadarybė. Bet Arijaus sekėjai nenuleido rankų. Galiausiai jiems pavyko įtikinti, kad Atanazas tikrai yra burtininkas. Jis buvo ištremtas į Prancūziją. Iš ištrėmimo jis kelis kartus slapta atvyko pas savo ganomuosius ir ten stiprino jų tikėjimą.

Julijono Apostato laikais jam buvo leista sugrįžti į savo vyskupiją, bet neilgam. Jis vėl buvo įskųstas ciesoriui, kad prieš jį kurstąs žmones, keliąs maištą ir t.t. Julijonas pasiuntė budelius, kad jį pačiupę nužudytų. Atanazas vėl turėjo bėgti. Jis sėda į laivelį ir plaukia upe. Budeliai kitu laiveliu vejasi jį iš paskos. Pamatęs juos atsivejančius, jis liepia laivelį pasukti atgal. Laiveliams susigretinus, budeliai klausia šventąjį: „Ar toli Atanazas"? Jis visai ramiai jiems atsako: „Netoli". Budeliai nusiiria pirmyn, o šv. Atanazas grįžta į Aleksandriją ir iki Julijono mirties slapstydamasis ten gyvena. Šv. Atanazas vyskupu buvo 46 metus, iš kurių 20 metų praleido ištremtas. Nors jo gyvenimas buvo vargingas, bet prieš mirdamas galėjo pasidžiaugti savo darbo vaisiais, sulaukęs savo vyskupystėje beveik visiško Arijaus mokslo išnykimo. Šv. Atanazas parašė keletą apologijų prieš pagonis ir Arijaus sekėjus.

2) Šv. Gregorijus Nazianzietis gimė M. Azijoje (Nazianze, gyveno 326—389). Abu jo tėvai ir brolis Bažnyčios buvo paskelbti šventaisiais. Mokslus jis ėjo tuomet garsiose mokyklose (Cezarėjoje, Aleksandrijoje, Atėnuose). Besimokydamas susipažino ir susidraugavo su Bazilijum. Didžiausias jų dviejų troškimas buvo ko daugiausia išsimokslinti ir išsitobulinti. Juodu drauge gyveno, pasninkavo ir meldėsi. Apie tą draugystę šv. Gregorijus taip sako: „Kai kiti rūpinosi pasaulio garbe ir pasižymėjimo ženklais arba girdavosi savo išsimokslinimu, mudu viens antrą mylėjova ir Kristaus garbe gyvenova. Didžiausia garbė mudviem buvo, kad galėjova vadintis krikščionys".

Grįžus šv. Bazilijui į savo tėviškę, jis pasiliko Atėnuose ir ten 30 m. profesoriavo. Jis buvo labai mokytas vyras. Tikėjimo tiesas aiškindamas, jis pralenkė kitus Bažnyčios rašytojus savo proto gilumu ir išmintingumu. Už mokslišką Kristaus įsikūnijimo paslapties išaiškinimą gavo teologo vardą.

Metęs profesoriavimą, kurį laiką buvo advokatu, bet ir tos pareigos jo nepatenkino. Todėl, palikęs pasaulį, vyksta į tyrus. Ten išbūva šešerius metus. Grįžęs į savo gimtinę, įsišventina į kunigus. Jį išrinkus Konstantinopolio vyskupu, kilo nepasitenkinimų dėl jo kandidatūros. Netikėtai sužinojęs apie tuos nepasitenkinimus, jisai pats atsisako nuo garbingo vyskupo sosto, grįžta į savo tėviškę ir asketiškai gyvendamas baigia savo dienas. Be grynai teologinių veikalų, šv. Gregorijus parašė labai daug bažnytinių giesmių.

3) Šv. Bazilijus vadinamas Didžiuoju (330—379), gimė Cezarėjos mieste (Kapadocijoje). Buvo turtingų ir pamaldžių tėvų sūnus. Anais laikais savo mokslu buvo pagarsėjusi Atėnų akademija. Šv. Bazilijus vyksta į ją, ieškodamas mokslo šviesos. Nors jaunam Bazilijui teko gyventi dideliame mieste, kuriame gyvenimas buvo labai palaidas, ir klausyti pagonių mokytojų pamokų, bet jisai vis dėlto išlaikė gyvą tėvų įdiegtą tikėjimą. Baigęs mokslus, jis grįžta į savo gimtąjį miestą ir rengiasi būti iškalbos (retorikos) mokytoju, bet, klausydamas savo pašaukimo, sumano išsižadėti šio pasaulio garbės ir linksmybių. Norėdamas pažinti vienuolių gyve-

nimą, aplanko Sirijos, Palestinos ir Egipto dykumas, kuriose jau gyveno dideli būriai atsiskyrėlių. Lankydamas atsiskyrėlius, įsitikino, kad jiems trūksta drausmės bei tvarkos. Grįžęs į tėviškę, jis savo didelius turtus išdalina pavargėliams, o pats apsigyvena dykumose (netoli Neocezarėjos). Tenai, surinkęs atsiskyrėlius, suorganizuoja į tam tikrą draugiją, parašo jai įstatus ir pats jai vadovauja; dar ir šiandien Rytų vienuolynai šių įstatų laikosi ir yra vadinami bazilionais. Iš tos nuošalios vietos šv. Bazilijus buvo pakeltas Cezarėjos vyskupu. Būdamas vyskupu, parodė didelę drąsą, gindamas tikėjimo tiesas prieš Arijaus sekėjus. Šv. Bazilijus pagarsėjo savo pamokslais ir knygomis. Jis parašė 2 knygas prieš Arijaus sekėjus, daug pamokslų ir šiaip įvairių ((pedagoginio bei asketinio turinio) raštų. Jis sutvarkė Bažnyčios liturgiją ir labai rūpinosi labdarybe.

4) Šv. Jonas Chrizostomas (Auksaburnis) (343—407) gimė Antiochijoj iš turtingų tėvų. Baigęs mokslus tame pačiame mieste, buvo įšvęstas kunigu ir pagarsėjo savo pamokslais, dėl kurių ir gavo Auksaburnio vardą. Jo pamokslų garsas pasiekė net Konstantinopolį. Ciesorius (Arkadijus) kviečia jį į Konstantinopolį vyskupu, bet šv. Jonas nenoromis priima tą aukštą ir garbingą vietą.

Tapęs vyskupu, jis išdalina savo turtus pavargėliams ir visas savo jėgas pašvenčia Evangelijos skelbimui ir žmonių išganymui.

Didžiausias jo priešas buvo nuodėmė. Su ja kovodamas, jis nekreipė dėmesio nei į užimamą vietą, nei į asmenį. Jis buvo bešališkas. Todėl dvaro didikai ir pati ciesorienė jo nekenčia, nes šv. Jonas per pamokslus prikaišioja jiems nedorus jų darbus, kurie kitus piktina. Jie, negalėdami pakęsti tokio pažeminimo, pasirūpino, kad šventasis vyskupas būtų pašalintas iš užimamos vietos ir ištremtas. Liaudis tą šventą vyrą ir garsų pamokslininką labai pamilo. Todėl dėl jo ištrėmimo pakėlė maištą. Jis vėl buvo grąžintas į savo vietą, bet neilgam. Dėl ciesorienės daromų intrigų (pinklių), jis vėl buvo ištremtas (į Armeniją). Kelionėje kareiviai su juo taip žiauriai elgėsi, kad jis, nepasiekęs ištrėmimo vietos, mirė.

Iš jo raštų svarbiausi buvo pamokslai. Nors jo sakomieji pamokslai trukdavo gana ilgai (kartais net 2 val.), bet palyginimais ir pavyzdžiais jis pasiekdavo žmonių širdis ir protą. Todėl žmonėms jie nenusibosdavo ir jų nenuvargindavo.

§ 21. (Tąsa). A. ŽYMESNIEJI VAKARŲ BAŽNYČIOS DAKTARAI

1) Šv. Ambrozijus (340—397) gimė Treviro mieste iš aristokratų (didikų) giminės. Jo tėvas buvo Romos ciesoriaus vietininkas ir valdė jam paskirtas provincijas (Ispaniją, Prancūziją ir Vokietiją). Mokslus ėjo Romoje; juos baigęs, buvo paskirtas Ligūrijos ir Emilijos provincijų valdytoju. Mirus Medijolano vyskupui (374 m.), žmonės ir kunigai buvo susirinkę kito vyskupo rinkti, o šv. Ambrozijus atvyko rinkimų tvarkos prižiūrėti. Rinkikai pasiskirstė į dvi grupes: vieni norėjo išrinkti vyskupu Arijaus sekėją, kiti — kataliką. Šv. Ambrozijus, norėdamas rinkikus sutaikyti, prabilo į juos. Ta kalba taip patiko rinkikams, kad jie vienu balsu išrinko šv. Ambrozijų vyskupu. Jisai buvo dar tik katechumenas. Tad dabar per 8 dienas priėmė krikštą, kunigo ir vyskupo šventinimus. Išrinktas vyskupu, jis buvo pavyzdingas ganytojas. Gana didelius savo turtus išdalino pavargėliams, o pats kasdien, išskyrus šventadienius, pasninkaudavo.

Šv. Ambrozijus pasižymėjo stipria valia ir didele drąsa. Valdant kraštą imperatoriui Teodozijui Didžiajam, sukilo Tesalonikų gyventojai. Malšindamas sukilimą, imperatorius praliejo daugelio visai nekaltų žmonių kraują. Tai sužinojęs, vyskupas rašo imperatoriui laišką ir reikalauja iš jo viešos atgailos. Per Velykų šventes, kada Teodozijus buvo beeinąs į bažnyčią, šv. Ambrozijus pastojo jam prie bažnyčios durų kelią ir atsisakė imperatorių įleisti, kol bus neatlikęs jam paskirtos atgailos, sakydamas: „Argi dar ir dabar nesupranti nepadoraus savo elgesio baisumo? Vienas tėra visų mūsų Viešpats, Karalius ir Valdovas. Argi drįsi kraujais suteptas savo rankas pakelti maldai? Argi drįsi tomis pačiomis lūpomis priimti Švenčiausiąjį Sakramentą, kuriomis ištarei tą baisų žmogžudystės įsakymą?“ Ciesorius atsakė: „Ir Dovydas nusidėjo“. Tuomet vyskupas atsakė:

„Nusidėjai, kaip Dovydas, daryk ir atgailą, kaip Dovydas". Imperatorius, apsvarstęs savo elgesį, išpildė drąsaus vyskupo reikalavimą. Teodozijus per 8 mėnesius darė viešą atgailą ir ašarodamas prašė nuodėmių atleidimo.

Nuo to laiko imperatorius labai pamilo drąsų vyskupą ir kartą apie jį taip pasakė: „Vieną esu matęs tikrą vyskupą — Ambroziją". Be to, šv. Ambrozijus pagarsėjo savo pamokslais.

2) Šv. Jeronimas (342—420) gimė Dalmacijoj, mokėsi Romoje. Turtingi ir dievobaimingi tėvai išauklėjo jį skaistų ir dorą jaunikaitį. Bet vis dėlto labai dažnai, kaip jis pats prisipažįsta, kankindavo jį kūno geiduliai, kuriuos dėl matytų blogų reginių sukeldavo jautri jo vaizduotė. „Tuomet, niekur nerasdamas ramybės", sako jis, „puldavau po Išganytojo kojų, savo gailiomis ašaromis mazgodamas jas, o šėlstantį savo kūną vargindavau sunkiais pasninkais. Dieną ir naktį akmenimis daužydavau savo krūtinę, kol siela nurimdavo... tuomet pasijusdavau tarytum į dangų pakeltas ir giedodavau Viešpačiui garbės giesmes".

Šv. Jeronimas, norėdamas tapti vienuoliu, vyksta į Rytus. Antiochijoje susirgęs, mokosi graikų kalbos. Pagijęs ir tenai įsišventęs kunigu, jis keliauja į Siriją. Čia apsigyvenęs ilgesnį laiką, išmoksta hebrajų kalbą. Grįžęs iš kelionės į Romą, kurį laiką būna asmeniniu popiežiaus (Damazo) sekretorium. Popiežiui mirus, jis vyksta į Palestiną ir ten studijuoja aramajų kalbą. Šv. Jeronimas pasižymi dideliu darbštumu. Mokėdamas reikalingų kalbų, išverčia Šv. Raštą į lotynų kalbą, tyrinėja jį ir išaiškina sunkesnes jo vietas. Dar ir dabar Šv. Rašto skaitytojai naudojasi tais jo aiškinimais.

3) Šv. Augustinas (354—430) gimė Afrikoje. Jis yra vienas žymiausių Vakarų Bažnyčios daktarų. Jo tėvas (Patricijus) buvo pagonis. Jam rūpėjo vaiką tinkamai išmokslinti. Todėl tėvo širdis džiaugėsi dideliais sūnaus gabumais, nes jis greitai pralenkė ne tik savo draugus moksleivius, bet ir kai kuriuos savo mokytojus.

Jo motina, karšta katalikė, šv. Monika, rūpinosi savo sūnų supažindinti su krikščionybės mokslu ir dora, bet šis mokslas nesužavėjo jo, nes nuo mažų dienų jo širdis buvo palinkusi į



Šv. Augustinas ir šv. Monika.

tuštybę ir puikybę. Eidamas mokslus dideliuose miestuose (Kartaginoje, Madauroje), šv. Augustinas suklydo: ėmė palaidai gyventi ir prisidėjo prie manikiejų erezijos, kurios laikėsi 10 metų. Šv. Monika karštai prašė Dievą, kad apšviestų jos sūnelio protą ir grąžintų jį į tikrąjį gyvenimo kelią.

Kartą šv. Monika, nuvykusi pas šv. Ambrozijų, ašarodama prašo gerąjį vyskupą pasimelsti už jos sūnų. Vyskupas jai atsako: „Nebijok, motin, negalimas daiktas, kad sūnus, tiek ašarų iš tavo akių išspaudęs, pražūtų“... Dievas išklausė motinos maldą. Šv. Augustinas, dar Kartaginoj pagarsėjęs kaipo reto-

rikos mokytojas, vyksta į Romą, bet, gavęs iškalbos mokytojo vietą, persikelia į Mediolaną. Tame mieste buvo jau pagarsėjęs savo pamokslais šv. Ambrozijus. Iš pradžių šv. Augustinas vien iš smalsumo klausosi garsaus pamokslininko pamokslų. Vėliau tie pamokslai sujaudina jį ir paskatina ieškoti tiesos. Pirmiausia jis griebiasi skaityti Platono raštus ir įsitikina, kad manikiejai klysta. Bet nerimą savo širdyje dar nepavyksta nuraminti. Abejonių kankinamas, jis kartą, pasiėmęs Šv. Raštą, atsitiktinai atsivertė šv. Pauliaus laišką romėnams: „Elkimės padoriai, nepasiduodami apsirijimams ir girtavimams, paleistuvavimui ir begėdystei, barniui ir pavydui, bet apsivilkite Viešpačiu Jėzumi ir nesirūpinkite kūno geidulius patenkinti". Dabar jis tikrosios (trokštamos) tiesos pradeda ieškoti Šv. Rašte, galutinai išsižada minėtosios erezijos ir nusprendžia tapti kataliku. Krikštą priima iš šv. Ambrozijaus. Atsivertęs šv. Augustinas pasidaro uoliausiu ir geriausiu Kristaus mokslo gynėju. Po trejų metų buvo paskirtas (Hipponos, Afrikoje) vyskupu. Tuo metu Afrikoje buvo plačiai paplitęs Pelagijaus mokslas. Šv. Augustinas kviečia Afrikos vyskupų suvažiavimą, kuriame įrodo Pelagijaus klaidą, ir ją visi vyskupai pasmerkia. Šv. Augustinas tuomet kreipiasi į popiežių, kuriam minėtąjį nutarimą patvirtinus, ginčai nutyla (Roma locuta, causa finita).

Žymiausi jo veikalai: 1) *De civitate Dei* (Apie Dievo valstybę), 22 knygos. Pagonių rašytojai prikaišiojo Bažnyčiai, kad ji esanti kalta dėl Romos imperijos žlugimo. Šioje knygoje šv. Augustinas moksliškai atremia tuos priekaištus. 2) *Confessiones* (Išpažinimai), kur jis aprašo savo jaunystės klaidas. Jis aprašo, kuriais keliais klaidžiojo, ieškodamas tikrosios gyvenimo tiesos, ir kaip jį veikė Dievo malonė, kol jis atsivertė. Šv. Augustinas su skaudančia širdimi prisipažįsta savo silpnybes ir didžiausias nuodėmes. Jis tiesiog stebisi, kaip gailestingasis Dievas galėjo jį pakęsti žemėje ir tokį nedorėlį apšviesti. Jis su ypatinga pagarba mini savo mylimos motinos vardą, nes tiki, kad šv. Monika išprašiusi jam atsivertimo malonę.

4) Šv. Gregorijus Didysis (540—604). Jis buvo kilęs iš garbingos patricijų giminės, bet iš kuklumo per visą savo gyvenimą niekino žemišką garbę ir turtus. Baigęs mokslus, gavo pretoriaus vietą Romoje. Bet turtai ir garbinga vieta jo nepatenkina. Jis nutaria stoti į vienuolyną. Savo lėšomis pastatęs vienuolyną, jis tapo jo viršininku. 590 m. išrenkamas popiežiumi. Kartą eidamas per Romos miesto aikštę, pamato būrį jaunų, tvirtų vyrų, atvestų parduoti. Jis paklausė, iš kur jie esą. Tie jam atsakė: „Anglai" (angli sumus). Tuomet jis atsiliepė: „Jie bus angelai" (angeli erunt), ir pats norėjo vykti į jų žemę misijų. Tapęs popiežium, jis pasiunčia į Angliją šv. Augustiną su 40 vienuolių, kurie ir grąžino tą kraštą Dievui.

Garbės trokštantiems Konstantinopolio patriarchams pradėjus tituluotis garbingais ir aukštais vardais, Gregorijus Didysis vadinosi tik „Dievo tarnų tarnu" (servus servorum Dei). Nuo to laiko net iki mūsų dienų visi popiežiai tituluojasi (vadinasi) tais žodžiais.

Šv. Gregorijus patobulino bažnytinį giedojimą, suderino apeigas, o Bažnyčios brangenybes naudojo vergams išpirkti. Jam rūpėjo ir labdarybė. Romoje jis įkūrė daug prieglaudų ir mokyklų pavargėliams, o prie jo stalo kasdien sėsdavo nemažiau kaip 12 pavargėlių.

§ 22. VIENUOLYNAI

Iš „Apaštalų Darbų" matyti, kad, Kristaus pavyzdžiu sekdami, pirmieji krikščionys išsižadėdavo turtų ir sudėdavo juos prie apaštalų kojų. Iš kankinių gyvenimo matome, kad šv. Cecilija, šv. Agnietė ir kt. mėgo skaistybę ir ją apvainikavo kankinių vainiku. Tų laikų katalikai buvo klusnūs savo dvasios vadovams.

Vienuolynų atsiradimas. Vienuolynų atsiradimo istorijoje randame 3 stadijas: asketų, anachoretų (atsiskyrėlių) ir vienuolių. Nuo pirmųjų Bažnyčios dienų buvo pamaldžių vyrų ir moterų, kurie, siekdami tobulybės, sekė Kristaus nu-

rodytais patarimais (Mat. 19, 21, Luk. 18, 18 ir kt.). Jie išsižadėdavo turtų, nesudarydavo šeimų, bet globodavo pavargėlius ir slaugydavo ligonius. Tie žmonės vad. asketais (tobulybės siekiančiais). Pirmaisiais krikščionybės amžiais žiauriai persekiojant katalikus, vieni iš jų, negalėdami pakęsti nekaltai liejamo katalikų kraujo, kiti, neapkęsdami pasaulio tuštybės, bėgo į dykumas nuošaliai Dievo garbinti. Tie žmonės, kurie pasi-



Vienuolis.

traukdavo iš triukšmingo gyvenimo, rūpindamiesi vien tik savo sielos reikalais ir ieškodami ramių vietų kalnuose ar tyruose, — buvo vadinami atsiskyrėliais. Pirmiausia jie pasirodė Egipto tyruose. Ciesoriaus Decijaus (249—251) persekiojimų laikais jų jau buvo pilnos dykumos.

Atsiskyrėlių skaičiui padaugėjus, iškilo reikalas juos sutvarkyti, nes netvarkomi atsiskyrėliai gana savotiškai gyveno, pav., atsiskyrėlis Simonas prie Antiochijos miesto vartų išstovėjo 30 metų ant 36 pėdų aukščio stulpo. Todėl juos reikėjo suburti į draugijas ir parašyti jiems regulaminą (įstatus), kuriuo būtų tvarkomas jų gyvenimas taip, kad iš to būtų ir Dievui garbė, ir žmonėms nauda. Taip atsirado vienuoliai. To regulamino pagrindu buvo paimti aukščiau nurodyti Kristaus patarimai: klusnumas, neturtas ir skaistybė. Kitiems Bažnyčios nariams jie nėra privalomi, bet patariami. O vienuoliai prisiekia jų laisvu noru laikytis, kitaip sakant, daro įžadus.

Jų reikšmė. Iš to, kas pasakyta, išeina, kad kiekvieno vienuolio pirmaeilis tikslas yra savo sielos išganymas. Bet vienuoliai suvaidina nemaža vaidmenį ir visuomeniniame gyvenime. Sunkiausiais tautų kilnojimosi laikais, kada barbarai savo geležine ranka viską, kas gražu ir kultūringa, paversdavo pelenais ir griuvėsiais, vienuolynai buvo tarytum žvaigždė ūkanotame danguje. Dievo Apvaizdos dėka barbarai vienuolynų nelietė. Jų sienose mokslo ir meno brangenybės rado prieglaudą. Jos vienuolynuose buvo ne tik saugojamos, bet ir nurašinėjamos ir verčiamos į kitas kalbas, kad didesnis vėlesnių laikų žmonių skaičius galėtų jomis pasinaudoti. Tuo metu, kada šio pasaulio galiūnai rūpinosi kardu ir žirgu, vienuoliai ramiose vienuolyno celėse (kambariuose) — mokslu ir menu.

Įsikūrus vienuolynams sunkiai prieinamuose miškuose arba neišbrendamose pelkėse, tose vietose pradeda spiestis žmonės. Kertami miškai, sausinamos pelkės, ir tose vietose ilgainiui išauga žymūs kultūros centrai (miestai). Prie vienuolynų steigiamos mokyklos, rūpinamasi ligoninėmis, labdarybe. Savo žodžiu ir pavyzdžiu vienuoliai gaivino Kristaus dvasią visuomenėje.

Vienuolynus suskirstome į Rytų ir Vakarų.

A. Rytų Bažnyčios atsiskyrėliai ir vienuoliai

1) Šv. Paulius buvo pirmasis atsiskyrėlis. Pirmaisiais krikščionybės amžiais, pabūgęs žiaurių persekiojimų, jisai eina į Egipto tyrus ir, juos pamėgęs, atgal negrįžta.



Šv. Paulius atsiskyrėlis.

Jo gyvenimą tyruose šv. Jeronimas taip aprašo: „Tyruose neilgai klaidžiojęs, rado palmės pavėsyje apleistą urvą. Šalia urvo tekėjo upeliukas. Šv. Paulius čia ir apsigyveno. Jis mito palmės vaisiais, o šaltu upelio vandeniu vėsino savo suvargusį kūną ir palmių lapais jį dengė. Dideliais pasninkais ir karšta malda siekė tobulybės. Taip jis išgyveno tyruose 60 metų. Prieš savo mirtį jis susitinka su kitu atsiskyrėliu, šv. Antanu. Šv. Paulius tarė šv. Antanui: „Aš tuojau paliksiu šį pasaulį. Brolau, eik namo ir atnešk savo apsiaustą, kurį esi gavęs iš vysk. Atanazo. Į jį suvyniosi mano lavoną ir palaidosi". Antanas pildo gautą įsakymą. Sugrįžęs prie urvo, šv. Paulių rado jau numirusį. Suvyniojęs į apsiaustą ir išnešęs iš urvo, norėjo jį palaidoti. Tuo pačiu metu atbėgo 2 liūtai ir, prisiartinę prie lavono, pradėjo gailiai kaukti, tuo reikšdami gailestį dėl šventojo mirties. Paskui, pasitraukę kiek atokiau, nagais pradėjo kasti duobę. Šv. Antanas jų išsigando, bet greitai suprato, kad tuodu tyrų karaliai buvo Dievo atsiųsti parengti kapo dideliam Dievo tarnui. Iškastoje duobėje Antanas palaidojo anachoretų patriarchą (341) ir grįžo į savo urvą.

2) Šv. Antanas. Jis gimė Egipte (251—356), turtingų ir pamaldžių tėvų šeimoje. Būdamas 20 metų, išgirdęs bažnyčioje skelbiamus žodžius: „Jei nori būti tobulas, eik, parduok, ką turi, ir duok beturčiams, ir turėsi turtą danguje, paskui ateik ir sek mane" (Mat. 19, 21), — išdalina visą savo turtą pavargėliams ir išvyksta į Egipto dykumas. Dykumose jis dirba 20 metų, daug meldžiasi ir valgo tik vieną kartą per dieną. Jo maistas buvo duona ir vanduo. Miegojo ant kietos žemės. Didesnę nakties dalį praleisdavo besimelsdamas.

Tokiu jo gyvenimu pasekė kiti, ir jis išsisklaidžiusius po Egipto dykumas atsiskyrėlius apgyvendino kaimais. Todėl jis vad. atsiskyrėlių tėvu. Tiesa, kiekvienas atsiskyrėlis turėjo atskirą savo namelį ir dirbo laukus, augino sodus, pynė pintines. Šv. Antanas juos dažnai sukviesdavo bendros maldos. Mirdamas jis turėjo apie 6.000 žmonių. Bet tai dar nebuvo tikras vienuolynas.

3) Šv. Pachomijus buvo karys ir pagonis († 346). Priėmęs krikštą, išeina į tyrus ir pradeda gyventi atsiskyrėlio gyvenimą. Jis pirmasis Rytuose įkuria vienuolyną vienoje Nilo saloje (325 m.) ir tenai suburia visus tos salos atsiskyrėlius. Greitai ten susirenka apie 1.000 jo sekėjų. Jis parašė jiems įstatus (regulaminą), kuriuose reikalavo iš vienuolių pasižadėti laikytis klusnumo, neturto ir skaistybės. Vienuolių vyresnysis buvo kunigas. Jie turėjo visi drauge gyventi, melstis ir dirbti. Valgydami, galvas jie apsidengdavo baltu lininiu kapucu (apdangalu), kad vienas kito nematytų. Tiek valgydami, tiek kitu metu jie turėjo laikytis tylos. Kas nuo jų maisto atlikdavo, būdavo išdalinama pavargėliams.

4) Šv. Bazilijus. Tikruoju vienuolynų įkūrėju Rytuose yra laikomas vyskupas Bazilijus. Jis parašė Ponto ir Kapadokijos atsiskyrėliams įstatus. Tuos įstatus vėliau priėmė ir kiti vienuolynai. Tuo būdu atsiskyrėlių gyvenimas Rytuose virto draugijiniu gyvenimu. Ir iki šiai dienai Rytuose visi vienuolynai turi bazilionų vardą (žiūr. § 20).

B. Vakarų Bažnyčios vienuoliai

Iš Egipto IV amžiuje vienuolinis gyvenimas pereina į Vakarus.

1) Šv. Atanazas, parašęs atsiskyrėlio šv. Antano gyvenimą ir atsivežęs iš Egipto į Romą keletą vienuolių, paskatino Italijos gyventojus kurti vienuolynus.

2) Šv. Benediktas. (480—543). Vakaruose jis pirmas pradeda tvarkyti vienuolių gyvenimą. Jis buvo kilęs iš turtingos šeimos. Aukštuosius mokslus ėjo Romoje, o juos baigęs apsigyveno Subiako miško urve, netoli Romos. Jo pažįstamas jam atnešdavo iš miesto valgyti. Tame urve jis gyveno 3 metus. Pasklidus po plačią apylinkę garsui apie jo gyvenimą, tos apylinkės vienuoliai pasikvietė jį savo viršininku. Bet jo griežta tvarka vienuoliams nepatiko, ir jie norėjo šv. Benediktu nusikratyti. Jisai, pastebėjęs blogus savo brolių sumanymus, palieka vienuolyną ir sugrįžta į savo urvą. Dabar iš įvairių kraštų vienuoliai pradeda rinktis pas šv. Benediktą. Visus savo vienuolius šventasis suskirstė į 12 draugijų — vienuolynų, kiekviename po 12 vyrų. Jiems jis parašė regulaminą, kuriame daugiausia dėmesio kreipiama į 2 dalyku: darbą ir maldą („ora et labora"). Rankų darbui skiriamos 7 val., proto — 2 val. Septynis kartus per dieną vienuoliai renkasi bendros maldos. Jie dirbo laukus, kirto miškus, sausino pelkes, vedė kelius ir statė tiltus. Proto darbe jie pasižymėjo tuo, kad perrašinėjo senus rankraščius, nemaža mokslo veikalų ir patys parašė. Prie kiekvieno vienuolyno jie kūrė mokyklas, kuriose mokė vaikus. Nusikaltusius vienuolius jie bausdavo įvairiomis bausmėmis: atskyrimu nuo kitų, fizinėmis bausmėmis ir pašalinimu iš vienuolyno.

Iš urvo jie persikėlė į Kasino kalną*) ir ten pasistatė didelį vienuolyną. Ant to kalno seniau buvo garbinami pagonių dievaičiai (Apolonas ir Venera). Šv. Benediktas auklėjo ir lavino

---

*) Netoli Neapolio.

savo brolius taip, kad jie galėtų skelbti Evangeliją, auklėti jaunimą ir kultūrinti šalį. Kad vienuoliai nustatytą darbų tvarką visiškai išlaikytų, regulaminu draudė be svarbios priežasties iš vienuolyno išeiti. Popiežius Gregorijus Didysis buvo ypatingas benediktinų vienuolyno globėjas. Jis savo lėšomis pastatė daug vienuolynų ir benediktinus laikė geriausiais žmonijos švietėjais ir tikėjimo gynėjais. Benediktinai buvo žinomi beveik visoje Vakarų Europoje. Iš jų tarpo buvo gana daug popiežių, vyskupų, net šventųjų.

Literatūra: Evangelijų kilmė, kun. B. Andruškos.
Šv. Augustino gyvenimas, vert. Keliuotis, Kaunas, 1930.
Šv. Augustino išpažinimai, M. Vaitkaus, Kaunas, 1933.
Šv. Augustinas ir jo dorovinis mokslas, J. Česaičio, „Židinys" XII t. 130 psl.
Ar Bažnyčios šventieji tėvai buvo socijalistai? vert. A. Vilimas. Kaunas. 1924.

* * *

SCHEMA:

Bažnyčia ir klaidatikiai

- Erezijos
  - Arijaus / Kristus nesąs tikras Dievas / Nikėjos su-mas.
  - Nestorijaus / Kristus žm. prigimties neprisiėmęs / Efezo su-mas
  - Eutikio / Kristuje žm. prigimtis visai išnykusi / Chalkedono sus-mas.
  - Pelagijaus { žm. be Dievo pagalbos galįs pelnytis išganymą } { šv. Augustinas Afrikoje.
- Bažnyčios daktarai
  - šv. Atanazas { Arijaus vyskupų pinklės, parašė / „Prieš erezijas".
  - šv. Gregorijus Naz. { jo santykiai su Bazilijum, teologo vardas.
  - šv. Bazilijus { atsiskyrėlius ir liturgiją sutvarkė, parašė / 2 kn. prieš Arijaus sekėjus.
  - šv. Jonas Auk. { Konstantinopolio vysk. { ciesorienės intrygos. parašė / pamokslus.

Bažnyčia ir klaidatikiai

- Vak. Bažn. daktarai
  - šv. Ambrozijus
    - provincijos valdytojas
    - Mediolano vysk.
      - jo santykiai su Teodozijum Did.,
      - pamokslai.
  - šv. Augustinas
    - jo gyvenimas
      - manikėjų sekėjas,
    - motinos maldos
      - palaidas gyvenimas,
    - atsivertimas
      - / šv. Rašto skaitymas.
    - raštai
      - „De civitate Dei" 22 kn. — prie-kaištų atrėmimas, „Confessiones" — jo gyvenimo aprašymas
  - šv. Gregorijus Did.
    - jo kuklumas,
    - vienuolis,
    - popiežius
      - susitikimas su vergais anglais,
      - „servus servorum Dei",
      - labdarybė.
- Vienuolynai
  - vienuoliai
    - šv. Paulius / šv. Jeronimo liudijimas,
    - šv. Antanas
      - atsiskyrėlių apgyvendini-mas kaimais,
      - bendra jų malda.
    - šv. Pachomijus
      - vienuolynų įkūrėjas,
      - jų regulamino autorius.
    - šv. Bazilijus
      - jo gyvenimas,
      - regulaminas.
    - šv. Atanazas
      - jo veikalas ir supažindini-mas Italijos gyventojų su vienuoliais,
      - jo gyvenimas.
    - šv. Benediktas
      - vienuolyno steigimas
      - jo reikšmė
        - ora et labora.

III SKYRIUS

BAŽNYČIA IR EUROPOS TAUTOS

§ 23. TAUTŲ KILNOJIMASIS IR BAŽNYČIA

IV amž. krikščionių mokslo plėtimąsi Europos kraštuose sutrukdė tautų kilnojimasis. Dabartinėje Rusijoje, iš dalies ir Vokietijoje, gyveno beveik laukinės germanų kilmės tautos (alanai, svevai, burgundai, vandalai, langobardai ir frankai), kurias romėnai vadino barbarais*). Barbarai nuo senų laikų netikėtai įsibraudavo į Romos valstybės teritoriją ir, prisiplėšę turtų, grįždavo į savo miškus, kuriuose ir narsiems romėnams būdavo nelengva juos surasti. Silpnėjant Romos galybei, barbarų puolimai vis dažniau pasikartodavo. Visą penktąjį šimtmetį barbarai, tarytum nematomos jėgos stumiami, palikę savo gyvenamąsias vietas, su visa savo manta slinko iš šiaurės į vakarus. Stipresnės tautos pastūmėdavo silpnesnes, šitos kitas ir, atimdamos vieną Romos provinciją po kitos, tenai steigdavo savo valstybes. Tikrieji romėnai, matydami barbarus niekais verčiant jų rankų darbą ir visa tai, ką jų pirmatakai amžiais kūrė, liūdėjo. Verkė ir Bažnyčia, matydama, kad dūmais virsta jos kruvinas prakaitas, nes, kur tik barbarai pasisuko, ten liko pelenai ir griuvėsiai.

Bet barbarų žygis buvo Apvaizdos paruoštas. Jie patys atėjo ieškoti Evangelijos šviesos ir tapo Bažnyčios nariais.

Be to, Bažnyčios globojami išliko nepaliesti senovės mokslo ir meno turtai. Nors barbarai viską vertė pelenais ir griuvėsiais, bet Dievo Apvaizdos dėka jie vienuolynų nelietė. Todėl juose ir buvo galima paslėpti tas mokslo ir meno brangenybes. Jei ne Bažnyčia, šiandien mes nieko nežinotume apie anų laikų mokslą ir meną.

---

*) Barbarai — miškų gyventojai, kurie nebuvo priėmę Romos civilizacijos.

Vienuoliai mokė laukines tautas dirbti ir kultūrinti žemę, steigė jiems mokyklas ir kėlė švietimą. Bažnyčia gynė silpnesniuosius (vergus, moteris ir vaikus), kovojo su prietarais ir naikino keršto teisę. Todėl greitai Vakarų tautos iškilo ir pralenkė kitus savo mokslu ir menu.

1) Gotai. Pirmutiniai barbarai, su kuriais Romai teko susidurti, buvo gotai — didelė ir narsi tauta. Ji skirstėsi į rytinius ir vakarinius gotus (ostgotus ir vestgotus). Pirmaisiais krikščionybės amžiais jie gyveno kairiajame Dunojaus upės krante. Kada jie priėmė krikštą, tikrų žinių nėra, bet Nikėjos susirinkime (325) buvo jau ir gotų vyskupas (Teofilijus).

IV amž. ciesorius Valensas visus gotus patraukė į Arijaus mokslą. Vėliau Arijaus klaidą priėmė visos germanų kilmės tautos (alanai, svevai, burgundai, vandalai, langobardai).

Vestgotai, ostgotų stumiami, IV amž. pabaigoje su visu savo turtu pakyla iš Dunojaus apylinkių ir veržiasi Italijon. Jų vadas Alarikas V amž. pradžioje paima Romą (410), kurią kareiviai plėšia tris dienas, bet, užtarus popiežiui Leonui Didžiajam, žmonių nežudo. Alarikui mirus, vestgotai persikelia į Ispaniją ir tenai įsteigia savo valstybę. Čia jie smarkiai persekioja katalikus ir naikina viską, kas gali jiems priminti kataliko vardą. Bet VI amž. pabaigoje vestgotų tauta grįžta į Kat. Bažnyčią.

Ostgotai gyveno dabartinėje Rusijoje (apie Dniestrą). Vestgotams palikus Italiją, jų vietoje apsigyveno ostgotai.

2) Gerulių vadas Odoakras (476 m.) pašalina iš sosto paskutinį Romos ciesorių, Romulą Augustulą. Tuo būdu žūva Vakarų Romos imperija. Konstantinopolio ciesorius Zenonas, negalėdamas iš Odoakro atimti Italijos, sukurstė ostgotų karalių Teodoriką, kuris, nugalėjęs gerulius, įsikūrė Italijoje ir ten įsteigė savo valstybę. Po kiek laiko jis ėmė persekioti katalikus, todėl (555 m.) Konstantinopolio karalius išvijo ostgotus iš Italijos ir ją prijungė prie savo valstybės.

3) Hunai. Iš Azijos laukinė h u n ų tauta persikelia į Rusiją ir apsistoja prie Volgos upės. Pastūmėjusi o s t g o t u s, apsigyvena prie Dunojaus. Penktajam šimtmečiui įpusėjus, žiaurus jų vadas A t i l a, vadinamas „Dievo rykšte", traukia beveik per visą Europą, kardu ir ugnimi naikindamas miestus bei sodžius ir žudydamas žmones. Jis veržiasi į turtingą Romos miestą ir, perėjęs Alpių kalnus, atsiduria prie Romos miesto sienų. Romos miestą išgelbėjo L e o n a s Didysis*), nes popiežiaus perkalbėtas Atila pasitraukė atgal.

4) Vandalai. Pirmaisiais krikščionybės amžiais jie gyveno dabartinėje Vengrijoje. A r i j a u s mokslą jie buvo priėmę iš gotų. V amž. pradžioje jie persikėlė į Italiją, perėjo Galiją ir apsistojo pietinėje I s p a n i j o j e. Jų vadas (Genzerikas) pasistūmėjo į A f r i k ą ir tenai žiauriai, tiesiog nežmoniškai, persekiojo Bažnyčią. Jie niekais pavertė visus senovinius civilizacijos turtus. Dar ir šiandien toki žmonės, kurie be pasigailėjimo naikina senovines liekanas ir turtus, vadinami vandalais.

---

*) Maironio eilėraštis „Roma":

Ant juodbėrio žirgo, šarvais apginkluotas,
Štai pusplikius veda Atila gauruotas,
Dunojaus apleidęs šalis.
„Kur Roma? Kur Roma?" sutikusių klausia;
Vis viena Atilai naktis ir tamsiausia;
Jam kelią apšviečia ugnis.

Lombardija dega. Gyventojai bėga.
Taip gena pavasaris tirpstantį sniegą.
Kur Roma? Kur Roma garsi?
Ta Roma, kur ginklo pakelti negali;
Ji lupo Europos ir Azijos šalį;
Ten turtai pasaulio visi.

Štai Roma ant kalnų. Atila sustojo;
Laukinės jo gaujos dievams sugiedojo
Ir skečias ginklais, kaip sparnais;
Ginklų gi žvangėjimas, žirgų žvengimas,
Žmonių, kaip užrūstintų marių ūžimas
Kampanijos eina laukais.

Imperatorius Justinianas I (533), gelbėdamas katalikus iš vandalų nelaisvės, nugali vandalus, o po Teodoriko mirties visai išvaro iš Italijos, tad Afrikoje ir Italijoje katalikai lieka laisvi. Bet po šimto metų Afrikoje įsigali musulmonai.

5) Langobardai IV amž. gyveno Elbos aukštupyje. VI amž. įsiveržia į Italiją ir įsteigia šiaurinėje jos dalyje savo valstybę, vadinamą Langobardija. Vieni buvo pagonys, kiti Arijaus mokslo sekėjai. Vėliau Gre-

---

Atsiliepė Roma: balsai netikėti
Padangėmis plaukia, gaujoms negirdėti...
Tai Romos bažnyčių varpai.
Atsiliepė giesmės, Danguj pagimdytos,
Ir dvasios, ne žmonės, baltai aprėdytos
Išeina palengva antai.

Atila stebėjos; nusiminė gaujos;
O minios nežemiškos, Gunams taip naujos,
Vis žengė artyn pamažu.
Priėjo ir dvišakai skirtis pradėjo;
Iš vidurio baltas senelis išėjo
Ir pratarė Dievo balsu:

„Man Leono vardas. Aš — tėvas krikščionių,
Ant žemės vikarijus Dievo malonių,
Ateinu paklausti tavęs,
Iš kur tu, Atila? nuo ko ta skaudžioji
Valdžia, kad tautas ir jų miestus terioji,
Lavonais nuklojęs žemes?"

Atila nubalo, senelį pažinęs,
Kursai jį kas naktį per sapną kankinęs.
Su baime atsakė tada:
„Aš — rykštė, Augščiausio Praamžiaus pasiųsta,
Man liepta teisybę atlyginti rūstą;
Tautoms jūsų Roma — kalta".

„— Tu rykštė Augščiausiojo, Leonas tarė:
Tai plak! Bet tą Romą, kur pikta jums darė,
Plak Romą cezarių dienos:
Bet Romoje Romą jau naują regėsi, —
Ranka jo šventvagiškai nepalytėsi!
Jį Viešpats galybių užstos."

gorijui Didžiajam veikiant (590) visi tampa Kat. Bažnyčios nariais.

6) Frankai gyveno Reino žemupyje. Jie buvo stabmeldžiai. Karalius Klodvigas suvienijo išsisklaidžiusias frankų kiltis ir sudarė vieną valstybę. Užkariavęs visą Galiją, pasiskelbė jos karaliumi (486 m.).

Klodvigo žmona Klotildė buvo katalikė ir įkalbinėjo savo vyrą priimti krikštą. Ji prašė Dievą, kad jos vyras susiprastų. Jos karštą maldą Dievas išklausė. Klodvigas, netikėtai laimėjęs kovą su alanais*), pats apsikrikštija ir apkrikštija visą frankų tautą (496). Frankai daug pasidarbavo Kat. Bažnyčiai. Jie sukūrė galingą valstybę ir apkrikštijo visas nukariautas tautas. Šiaurėje ir rytuose buvo daug laukinių tautų, kurios grėsė Bažnyčiai. Frankai ne tik apgynė nuo jų Bažnyčią, bet ir padėjo jai tuose kraštuose skleisti Evangeliją. Todėl frankų krikštas suvaidino svarbų vaidmenį Bažnyčiai ir civilizacijai.

§ 24. EVANGELIJOS SKELBIMAS VAKARŲ EUROPOJ

1) Irlandija (Airija). Tautų kilnojimasis Irlandijos beveik nepalietė. Jos apaštalas buvo šv. Patrikas. Turėdamas vos 16 metų, jis buvo žmogžudžių pagautas, nuvežtas Irlandijon ir parduotas vienam turtingam žemininkui, kuriam jis turėjo ganyti gyvulius. Pabėgęs iš nelaisvės, grįžo į savo tėvynę. Išėjęs mokslus viename Galijos vienuolyne, įsišventė kunigu. Tada, sąžinės balso vedamas, grįžo į Irlandiją apaštalu ir V amž. ją apkrikštijo. Šv. Patrikas apaštalavimo darbą dirbo steigdamas vienuolynus, kurdamas prie jų mokyklas, slaugydamas ligonius ir t.t. Krikščionybė giliai įleido šaknis Irlandijoje, kuri net buvo pavadinta „šventųjų sala". Airiai iki mūsų laikų išlaikė gyvą tikėjimą ir yra uolūs katalikai.

---

*) Tos kovos metu, pamatęs, kad priešas ima viršų, Klodvigas, pakėlęs rankas į dangų, sušuko: „Viešpatie Jėzau Kristau, padėk man, ir aš tapsiu krikščioniu!" Netikėtai kariuomenė padrąsėjo, ir jis nugalėjo priešą.

2) Anglija. Britanija buvo Romos imperijos provincija. Evangelija ten buvo paskelbta dar pirmaisiais krikščionybės amžiais. Kovai su Romą užpuolusiais barbarais (IV amž.) iš Britanijos buvo atšaukta romėnų kariuomenė. Tuo pasinaudodami, anglosaksai užėmė Britaniją ir tenai krikščionybę visai panaikino.

Antrą kartą Evangelijos šviesa pasiekia Angliją popiežiaus Gregorijaus Didž. laikais. Jisai siunčia (597 m.) Anglijon šv. Augustiną, lydimą vienuolių. Šv. Augustinui pasisekė įkalbėti karalių (Etelbertą) krikštytis; VII amž. pabaigoje visa anglosaksų tauta jau buvo priėmusi katalikybę.

3) Prancūzija — žiūr. § 23 (skyrelį apie frankus).

4) Vokietija. Vokietijoje krikščionybė buvo paplitusi dar prieš tautų kilnojimąsi, bet barbarai, vieni po kitų eidami per Vokietiją, visai ją (krikščionybę) išnaikino. Tikrasis Vokietijos apaštalas buvo šv. Bonifacas (vadinamas Vilfridu). Gimė jisai (680) Anglijoj, išauklėtas benediktinų vienuolyne. Šventojo tėvo siunčiamas Vokietijon, sąžiningai atlieka savo pareigas — sėkmingai skelbia Evangeliją. Popiežius (Gregorijus II), girdėdamas apie nuostabius jo darbus ir šventą gyvenimą, skiria jį vyskupu, o vėliau net Vokietijos metropolitu. Jo didelio uolumo dėka VIII amž. visoje Vokietijoje paplito katalikų tikėjimas.

Jam rūpėjo ir fryzai (Holandija). Matydamas, kad Vokietijoje jau ir be jo gali apsieiti, jis vyksta į Holandiją Kristaus mokslo skelbti laukinei fryzų tautai. Ten ir mirė (755 m.).

SCHEMA:

Bažnyčia ir Europos tautos

- Tautų kilnojimasis
  - kilnojimasis / jo reikšmė,
  - Gotai
    - ostgotai — Alarikas
    - vestgotai — Leonas Did.
    - VI š. grįžta į Bažnyčią.
  - Geruliai — Odoakras.
  - Hunai
    - Atila,
    - Leonas Did.
  - Vandalai / Genzerikas.
  - Lingobardai / VI š. apsikrikštija.
  - Frankai
    - Klodvigas ir Klotildė,
    - karas su alanais,
    - krikštas.
- Evangelijos skelbimas Vak. Europoje
  - Airija / šv. Petrikas / „šventųjų sala".
  - Anglija
    - anglosaksų įsigalėjimas,
    - šv. Augustinas.
  - Vokietija
    - barbarų kilnojimasis,
    - šv. Bonifacas
      - frizai,
      - jo mirtis.

IV SKYRIUS

BAŽNYČIOS SUSITVARKYMAS

§ 25. VIDINIS BAŽNYČIOS GYVENIMAS

Hierarchija. Šio laikotarpio *popiežiai*, gerai įvertinę laiko dvasią, rado tinkamų priemonių savo garbingoms ir aukštoms pareigoms atlikti. Jie buvo tikri Bažnyčios *gynėjai* ir jos vienybės sargai. Jų balso *klausė* tiek Bažnyčios pareigūnai, tiek eiliniai jos nariai. Garsiausi iš jų buvo: šv. Leonas I Didysis ir šv. Gregorijus I Didysis. Todėl šio laikotarpio didelę popiežių dalį Bažnyčia paskelbė *šventaisiais*.

Bažnyčia buvo visai *laisva*, nes į vidinį jos gyvenimą niekas nesikišo. Pasauliniai *valdovai*, kaip Konstantinas Didysis ar Teodozijus Didysis, ne tik jos nevaržė, bet visą savo

autoritetą ir valdžią panaudojo Bažnyčios plitimui ir jos klestėjimui.

Dievo Apvaizdos dėka nekultūringos germanų tautos pačios atėjo ieškoti Evangelijos šviesos. Misionieriai, nesigailėdami nei darbo, nei gyvybės, skelbia Kristaus mokslą kituose pagonių kraštuose.

Artimiausi popiežiaus padėjėjai (kaip ir anksčiau) buvo vyskupai. Juos rinkdavo apylinkės dvasininkai, kartais net drauge su žmonėmis. Tvirtindavo ir į bažnyčią įvesdavo (ingresas) metropolitas.

Provincijos bažnyčias valdydavo ir visus tikinčiųjų reikalus aprūpindavo klebonas. Jis buvo skiriamas ir prižiūrimas vyskupo. Tik VI š. bažnyčių fundatoriams (kurie savo lėšomis statė bažnyčias) ir jų geradariams būdavo suteikiama privilegija savo bažnyčiai nurodyti kandidatą į klebonus. Tą kandidatą tvirtindavo vyskupas.

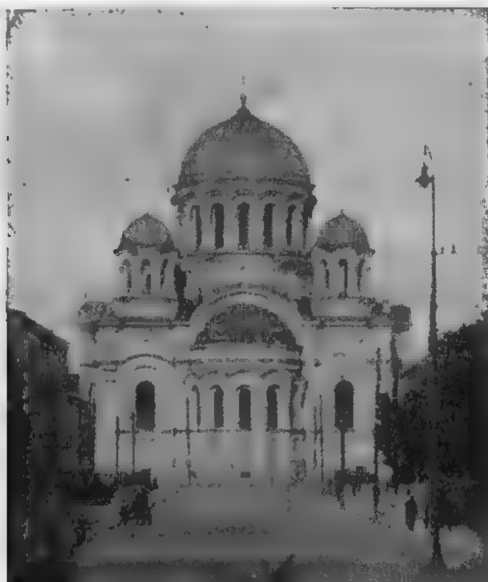
Pamaldos ir sakramentai. Kaip pirmajame Bažnyčios laikotarpyje, taip ir dabar pamaldų centras buvo šv. mišios. Jas, kunigų patarnaujamas, iškilmingai laikydavo vyskupas. Seniau jos trukdavo labai ilgai. Dabar Vakarų Bažnyčioje įvestos trumpos, kasdien laikomos skaitytinės šv. mišios. Rytų Bažnyčioje šv. mišias ėmė laikyti tik sekmadieniais ir šventadieniais.

Konstantinui Didžiajam pradėjus skirti į aukštąsias valstybines vietas katalikus, daugelis grynai medžiaginiais sumetimais (be įsitikinimo) priimdavo krikštą. Žmonių tikėjimas pradėjo šalti, šv. Komunijos jie eidavo kaskart rečiau. Kat. Bažnyčia (506 m.) įsakė bent tris kartus metuose eiti išpažinties ir priimti Švenčiausiąjį Sakramentą.

Viešoji atgaila. Popiežiaus Leono Didž. (†461) laikais buvo panaikinta. Šiame laikotarpyje atsirado advento pasninkas bei Kryžiaus dienų procesija.

Pirmomis krikščionybės dienomis pamaldų drabužiai niekuo nesiskyrė nuo kasdien nešiojamų. Ilgainiui pasaulininkų drabužiai pradėjo sekti mados reikalavimus ir nuo liturginių pradėjo skirtis, nes bažnytiniai paliko tokie pat, kokie anksčiau buvo.

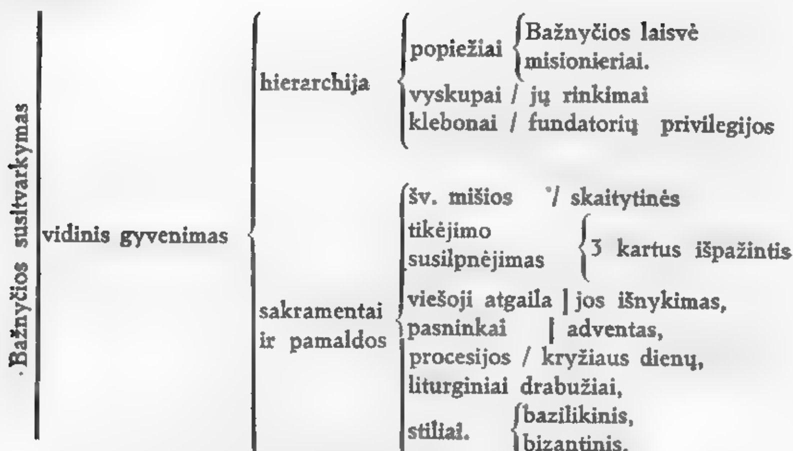
Stiliai. Gavę laisvę, katalikai pradėjo statytis bažnyčias, kurios nuo gyvenamųjų namų skyrėsi tik tuo, kad ant stogo būdavo pastatomas kryžius. Vėliau pradėta jas visaip gražinti, ir atsirado stiliai. Vakarų Bažnyčioje atsirado bazilikinis stilius, o Rytų — bizantinis. Bazilikas (karalių karaliaus namus) pradėta statyti neramiais laikais. Sienos buvo storos, langai mažyčiai, lubos lėkštos. Bokštai nebu-



Įgulos bažnyčia Kaune.

vo statomi. Bizantinis stilius. Šio stiliaus bažnyčios dažniausiai buvo kryžiškos. Charakteringiausias jų pažymys — kupola (apskriti skliautai), kuri matyt iš bažnyčios vidaus. Šalia didžiosios kupolos gali būti dar mažų kupolų. Gražiausias bazilikos pavyzdys yra šv. Sofijos bažnyčia Konstantinopolyje. To stiliaus yra mūs krašte prieš karą pastatytos rusų cerkvės.

SCHEMA:



§ 26. BENDRA APŽVALGA

Bažnyčia, pasinaudodama Konstantino Didžiojo suteikta laisve ir tam tikromis lengvatomis, pradėjo greitai plisti ir sparčiai varyti apaštalavimo darbą įvairiuose pasaulio kraštuose. Daug naujų tautų, ypač Vakarų Europoj, priėmė krikštą arba grįžo į Kat. Bažnyčią. Bet jai reikėjo pergyventi ir daug didelių sunkumų, pav., erezijos, laukinių tautų kilnojimasis ir kt. Bet tų laikų popiežiai, Bažnyčios daktarų bei visuotinių susirinkimų padedami, išaiškino Bažnyčios mokslui daromus priekaištus, pasmerkė erezijas ir Bažnyčiai gresiančius pavojus pašalino. O laukinės tautos, kurios vandališkai be jokio pasigailėjimo griovė ir naikino tų laikų civilizaciją, pačios atėjo ieškoti Kristaus mokslo šviesos ir kultūros. Atsirandantieji vienuolynai padeda Bažnyčiai kovoti su minėtomis kliūtimis ir ne tik prisideda prie jos laimėjimų, bet ir prie pačios kultūros kėlimo.

VIDURINIAI AMŽIAI

Nuo Bažnytinės Valstybės įsikūrimo iki Reformacijos (756—1517).

PIRMOJI DALIS

Nuo Bažnytinės valstybės įkūrimo iki Gregorijaus VII laikų (756—1073). Šiuo metu, kada Vakaruose apaštalavimo darbas klestėjo, Rytuose Bažnyčia buvo verčiama kovoti dėl savo egzistencijos. Galiausiai ir Vakaruose ji pakliūva pasaulinės valdžios įtakon.

I SKYRIUS

POPIEŽIAUS VALSTYBĖS ATSIRADIMAS

§ 27. BAŽNYTINĖS VALSTYBĖS ĮKŪRIMAS

Konstantinui Didžiajam perkėlus savo sostą iš Romos į Konstantinopolį, imperatorių autoritetas (svarba) Romoje sumažėjo. Padalinus imperiją į dvi dalis: *Rytų* su sostine Konstantinopolyje ir *Vakarų* — Mediolane, senovės ciesorių *galybė* vistiek negrįžo. 476 m. Vakarų imperija žlugo. Nors Konstantinopolio ciesoriai įsigijo Ravenos egzarchatą (jam priklausė Ravenos, Pentapolio ir Romos apylinkės, valdomos Konstantinopolio *egzarcho* — vietininko), bet jų valdžia nesustiprėjo. Barbarų ginklams žvangant, didžiausi romėnų *geradariai* buvo *popiežiai*, kurie net kelis kartus Romos miestą ir žmones išgelbėjo nuo barbarų žiaurumo, pav., popiežius *Leonas* Didysis išprašė iš vestgotų vado *Alariko*, kad užėmęs miestą bent žmonių nežudytų. Tas pats šv. tėvas sulaiko hunų vadą *Atilą* („Dievo rykštę") prie pat miesto sienų. Už didelius nuopelnus Romos gyventojai popiežius gerbė

Bažnytinė Valstybė

ir į juos kreipėsi su visais savo reikalais (tiek dvasiniais, tiek pasauliniais). Atsidėkodami popiežiams už jų rūpinimąsi žmonių reikalais, romiečiai mirdami dovanodavo jiems gana didelius žemės plotus. Tie palikimai buvo vadinami „šv. Petro dalimi" ir buvo laikomi ne popiežiaus, bet visos Bažnyčios nuosavybe.

Tuo tarpu Konstantinopolio ciesoriai savo elgesiu su popiežiais stumte stūmė romėnus nuo savęs. Jie palaikydavo eretikus, persekiodavo popiežius už tikėjimo gynimą (pav., Martyną I, Gregorijų I ir II).

Nors popiežiai neturėjo karaliaus vardo, bet visokių nelaimių metu, o vėliau ir ramiais laikais, buvo tikrieji Romos valdytojai. Tad Bažnytinės Valstybės įsteigimas buvo tik formalumo atlikimas, iš tikrųjų ji jau buvo savaime įsisteigusi.

Bažn. Valstybės įkūrimas. Įsigalėję langobardai pradėjo šnairuoti į didelius popiežiaus turtus. Langobardų karalius (Aistupas), paėmęs Raveną ir ten perkėlęs savo sostą, rengėsi pulti pačią Romą. Popiežius Steponas II kreipiasi tada į Konstantinopolio ciesorių, prašydamas pagalbos. Bet ciesorius pagalbos neduoda, nes tuo pat metu jam grėsė musulmonai. Popiežius kreipiasi į Frankų karalių Pipiną, prašydamas gelbėti Romą ir Bažnyčią. Pipinas šv. tėvo balsą išgirsta ir, atėjęs su savo kariuomene Italijon, nugali langobardus, o Ravenos egzarchatą atiduoda „šv. Petrui ir Romos Bažnyčiai". Konstantinopolio ciesorius pareikalavo šias žemes grąžinti jam, bet Pipinas atsakė: „Frankai liejo kraują ne dėl Bizantijos reikalų, bet dėl šv. Petro".

Tuo būdu 756 m. formaliai įsteigiama Bažnytinė Valstybė.

Viešpataujant Karoliui Didžiajam (Pipino sūnui), langobardai su Pipinu padarytos sutarties nesilaikė. Karolius, surinkęs kariuomenę ir atvykęs Italijon, sumušė langobardus ir jų visas žemes prijungė prie savo valstybės. Bažnyčiai jis grąžino savo tėvo Pipino dovanotą provinciją ir dar pridėjo Pentapolį. Tuo būdu aštuntojo amžiaus pabaigoje Bažnytinės Valstybės teritoriją sudarė Ravenos ir Pentapolio provincijos ir žmonių privačiai suaukotos žemės Romos apylinkėj.

Pradžioje Bažnytinei Valstybei priklausė šios žemės: 1) Romos miestas su apylinkėmis. 2) egzarchatas (Ravena ir Pentapolis). Buvo padovanotas apie 100 kv. mylių žemės plotas. Vėlesniais laikais buvo prijungtos dar Spolėto ir Benevento kunigaikštystės, o VI š. marg. Matildos žemės*).

Apie tų žemių valdymą a. a. kan. Alekna sako: „Kaip tos žemės buvo valdomos, rodo papos Gregorijaus I taisyklės ir įsakymai, duodamieji jo žemių prižiūrėtojams: „Mes neleidžiame, kad Bažnyčios kapšas būtų teršiamas nešvariu pelnu". Prižiūrėtojui Petrui rašė: „Atmink, jog man tuomet dideles brangenybes įneši, kada rinksi nuopelnus ne turtais, bet labdarybe". Kampanijos prižiūrėtoją barė: „Kartkartėmis raginau tave, kad ne tiek rūpintumeis laikiniu pelnu Bažnyčiai, kiek sumažinimu neturtėlių vargo, ir kad gintumei juos nuo prispaudimo". Mokesčiai iš tų žemių Romos bažnyčiai buvo labai maži. Sicilijos valstiečiai teduodavo $^1/_{35}$ dalį derliaus. Tas pajamas papos sunaudodavo daugiausia Romos bažnyčioms palaikyti, neturtėliams šelpti. Suvargusieji sodžiaus gyventojai gaudavo be procentų paskolų. Gregorijus I save vadina „langobardų kapšu" dėl daugybės jiems išmokamų mokesčių, kad sulaikytų langobardus nuo Romos kraštų plėšimo. Bažnyčios žemių pinigais buvo laikoma namų pavargėliams, našlaičiams, ligoniams, šelpiami neturtingi vienuoliai. Gregorijaus I biografas Jonas Diakonas, kuris patsai matė archyve sąrašus daugybės pašalpų neturtėliams, vadina Gregorijų I „gailestinguoju visų aprūpintoju", o Romos bažnyčią — „bendru visų klojimu"**).

Jos reikšmė. B a ž n y t i n ė v a l s t y b ė ir p a s a u l i n ė valdžia popiežiams nėra būtinai reikalingos (pirmaisiais amžiais Bažnyčia jų neturėjo), tačiau jų įgijimas Bažnyčiai buvo labai naudingas. Bažnytinė Valstybė duodavo p a j a m ų, kurios buvo reikalingos bažnytinėms į s t a i g o m s išlaikyti. Be to, Bažnyčia turėdavo reikalingų lėšų įvairiuose kraštuose Evangelijai skelbti (m i s i j o m s); ji galėjo jas panaudoti l a b d a r y b e i: steigti ligonines, prieglaudas, šelpti pavargėlius ir t.t. Ypačiai buvo svarbu, kad popiežiai, gyvendami n e p r i k l a u s o m a i nuo pasaulio galiūnų savo valstybėje, laisvai galėjo tvarkyti Bažnyčios reikalus.

---

*) Bažnyčios istorija, J. Mičiulio, 1935, 65 psl. ir kiti autoriai.
**) Bažnyčios istorija, A. Aleknos, 1929.

§ 28. KAROLIUS DIDYSIS ir ŠVENTOJI ROMOS IMPERIJA

Karolius Didysis.

Karolius Didysis buvo galingiausias viduriniais amžiais ciesorius. Jis pagarsėjo ne tik kaip narsus karo vadas, bet ir kaip sumanus savo plačios ir garsios valstybės administratorius, kuris ypatingą dėmesį kreipė į kultūros kėlimą. Jo įvesta visuomeninė santvarka buvo pavyzdys kitoms viduramžių valstybėms. Jis, patvirtindamas savo tėvo Pipino auką Bažnyčiai ir pats dovanodamas Pentapolį, kartu prisiekė būti Bažnyčios gynėju.

Užkariaudamas langobardus ir Ispanijos dalį, turėdamas visas germanų tautas savo valdžioje, jis padarė Frankų valstybę galingą ir stiprią. Tvarkydamas savo valstybę, jis padėjo pagrindan krikščionybės dėsnius. Iš senųjų germanų įstatymų pašalino viską, kas nesutiko su Bažnyčios mokslu. Užkariautuose kraštuose statė bažnyčias, vienuolynus ir mokyklas. Rūpinosi ir pamaldų jaukumu. Tam tikslui jis įsteigė giedojimo mokyklą ir įvedė vargonų muziką. Ypač jis rūpinosi jaunimo švietimu. Jo įsakymu prie vienuolynų ir bažnyčių buvo kuriamos pradžios mokyklos. Savo rūmuose jis buvo įkūręs aukštesniąją mokyklą, kurią galėjo lankyti tiek didikų, tiek eilinių jo valdinių vaikai.

Į žiemius nuo frankų gyveno pusbarbariai saksai (tarp Reino ir Elbos upės). Karolius Didysis ginklu privertė juos apsikrikštyti. Į rytus gyveno pagonys avarai, kuriuos Karolius Didysis taip pat nugalėjo. Tuo palengvino apaštalavimą slavuose (padarydamas lengvesnį su jais susisiekimą), kuriems tik dabar buvo nešama Evangelijos šviesa. Karolius buvo didžios dvasios ir gilios išminties vyras. Už didžius darbus jis buvo pavadintas Didžiuoju.

Šventosios imperijos atgaivinimas.

Svarbiausias įvykis Karolio gyvenime — tai jo vainikavimas Vakarų Romos imperatorium. Romoje (799 m.) kilo maištas. Popiežius turėjo bėgti iš Romos pas Karolių Did. prašyti pagalbos. Jis popiežiui prašomą pagalbą suteikė. Karolius Did. su savo kariuomene atvyksta į Romą ir įveda tvarką. Tai buvo

800 m. Dabar popiežiui Leonui III kilo mintis atgaivinti Romos ciesorystę. Ciesoriaus vainiką numatė Karoliui Didžiajam už didelius nuopelnus Bažnyčiai ir žmonijos gerovei. Kalėdų metu (800), kada Karolius Didysis meldėsi bažnyčioje, Leonas III uždėjo jam ant galvos senųjų ciesorių vainiką ir suteikė jam „Šventosios Romos" ciesoriaus vardą. Bet Karolius Didysis iš kuklumo vadino save tik „Dešimties įsakymų sargu, arba Dievo vainikuotu karalium".

Tuo būdu buvo atnaujinta žlugusi (476 m.) Vakarų Romos imperija. Naujoji imperija vadinosi šventoji, nes ji buvo krikščioniška ir skyrėsi nuo senosios — pagoniškos. Šis titulas (vardas) Karoliui Didž. visai tiko, nes Frankų valstybė buvo išplėsta ir Karolius Didysis valdė tas pačias žemes, kaip ir senoji Romos imperija.

Imperatoriaus ir popiežiaus santykiai. Naujoji imperija skyrėsi nuo senosios tuo, kad ji turėjo būti universali krikščioniška monarchija, popiežiaus ir imperatoriaus valdoma. Imperatorius buvo visų krikščionių kunigaikščių galva. Jis turėjo tvarkyti karalių, kunigaikščių santykius, šalinti nesusipratimus, teisti nusikaltusius ir t.t. Karolius Didysis į Bažnyčios reikalus nesikišo. Laikinuose dalykuose popiežius pripažindavo imperatoriui viršenybę, o Bažnyčios reikaluose (dvasiniuose) imperatorius klausydavo popiežiaus, kaip Kristaus vietininko žemėje. Tarp popiežiaus ir imperatoriaus buvo glaudūs santykiai, jokių nesusipratimų nebuvo. Be to, popiežius turėjo teisę imperatorius vainikuoti, o imperatorius jautėsi turįs pareigą įtempti visas savo jėgas ir pavartoti savo autoritetą, kad popiežium būtų išrinktas tinkamas kandidatas. Dėl šios dvilypės valdžios viduriniais amžiais labai dažnai kildavo net didelių nesusipratimų, nes jųdviejų teisės ir pareigos nebuvo aiškiai atskirtos. Pav., jei ciesorius būdavo sumanus ir galingas, jis greitai priversdavo Kat. Bažnyčią būti valstybine Bažnyčia, kaip kad yra buvę pagoniškojoj Romos imperijoj. Popiežiai galėjo kištis (bent turėjo gerų progų) į politinį valstybės gyvenimą.

SCHEMA:

Bažnytinės Valstybės atsiradimas

- jos įkūrimas
  - sąlygos
    - popiežiai geradariai / Leonas Did. — Alarikas, Atila.
    - ciesorių elgesys — erezijos, persekiojimai.
  - įkūrimas
    - Pipinas 756
    - Karolius Did.
  - reikšmė
    - lėšos
      - įstaigoms išlaikyti,
      - misijoms,
      - labdarybei.
    - popiežiaus nepriklausomybė.
- Karolius Did.
  - Bažnyčios gynėjas
    - jis vadovavosi krikš. dėsniais,
    - Bažnyčių statytojas,
    - pamaldų tvarkytojas.
  - galingas valdovas
    - germanų nukariautojas,
    - langobardų „
    - ispanų „
  - karo vadas
    - saksus,
    - avarus.
  - Šv. imperijos imperatorius
    - jis to titulo buvo vertas
    - jo santykiai su popiežium / abiejų teisės ir pareigos.

§ 29. RYTŲ IR ŠIAURĖS EUROPOS KRIKŠTAS

A. Rytų Europa

Rytuose gyveno slavų tautos: bulgarai, moravai, čekai, lenkai, rusai ir kt. Į šituos kraštus krikščionybė ėjo dviem keliais: iš rytų — Konstantinopolio ir vakarų — Vokietijos.

1) Bulgarija. Bulgarus patraukė į krikščionybę kunigaikštis B o r i s a s, apkrikštytas (864 m.) Konstantinopoly. Bijodamas patekti į graikų įtaką, jis kreipėsi į popiežių (Mikalojų I), prašydamas atsiųsti į Bulgariją vakarų

apeigų kunigų. Bet politiniais sumetimais (dar Mykolui III valdant) ji grįžo atgal į Konstantinopolio patriarchatą (rytų) ir išvarė iš savo krašto vakarų apeigų kunigus.

2) Moravija. Šiame krašte Evangeliją pradėjo skelbti VI amž. misionieriai. Moravai bijojo, kad, priimdami naują tikybą, nenutaustų ir kad vokiečiai jų tautos nepavergtų. Kunigaikštis R o s t i s l a v a s, sužinojęs, kad Konstantinopoly yra misionierių, mokančių slavų kalbą, kreipėsi į Konstantinopolio imperatorių Mykolą III, prašydamas tokių misionierių atsiųsti ir moravams. Konstantinopolio imperatorius paliepė (863 m.) šv. K i r i l u i ir šv. M e t o d i j u i (kilusiems iš Tesalonikų, netoli Konstantinopolio) pasirūpinti krikščionybės skleidimu ir Moravijoj. Juodu, prieš iškeliaudami į slavus, sustatė a l f a b e t ą, vadinamą „kirilica“, i š v e r t ė į slavų kalbą Šv. Raštą, mišiolą ir kitas apeigų knygas. Tuo būdu juodu buvo ne tik slavų apaštalai, bet ir pirmieji jų literatūros kūrėjai. Tai sužinoję, v o k i e č i a i, bijodami Moravijoj nustoti savo įtakos, kreipėsi į Romą, s k ų s d a m i šv. Kirilą ir šv. Metodijų popiežiui, kad jie laiką šv. mišias ir kitas apeigas slavų kalba. Broliai vyksta į Romą t e i s i n t i s. Popiežius (Mykalojus I), ištyręs tą dalyką, juos paskiria vyskupais. Šv. Kirilas pasilieka Romoje ir, įstojęs į vienuolyną, miršta (869 m.). Metodijus grįžta atgal ir toliau dirba pradėtą darbą. Vokiečių a n t r ą kartą į s k ų s t a s, vyksta pas popiežių (Joną VIII) pasiaiškinti. Šis, jo veiksmuose neradęs nieko priešinga Bažnyčios įsakymams ir norėdamas atlyginti šv. Metodijui padarytą materialinę ir moralinę skriaudą, — pakelia jį arkivyskupu ir padaro visos slavų tautos metropolitu. Popiežius dabar oficialiai leido jam laikyti pamaldas s l a v ų k a l b a, bet ten, kur žmonės norėtų turėti jas lotynų kalba, jų norai turi būti vykdomi. Šv Metodijus mirė 885 m.

3) Čekai. Šv. Metodijus ir šį kraštą buvo aplankęs (871) ir apkrikštijęs daug žmonių. Bet galutinai tas kraštas priėmė katalikų tikėjimą tik tada, kai Vokiečių karalius (Otonas I), nugalėjęs Čekų karalių B o l e s l o v ą, padarė su juo s u t a r t į, kuria buvo reikalaujama apsi-

krikštyti ir drauge visą čekų tautą apkrikštyti. Pirmoji vyskupystė buvo įsteigta Prahoje, o antrasis jos vyskupas buvo šv. Vaitiekus (Adalbertas).

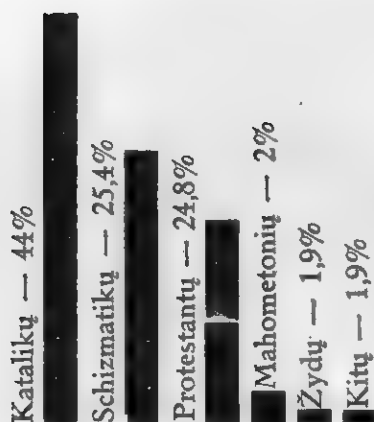
4) Lenkija. Pirmieji misionieriai buvo šv. Benedikto vienuoliai. Lenkų karalius Mečislovas I vedė Čekų kunigaikštytę Dombruvką, kuri sutiko už jo tekėti, jeigu jis pats su visa savo tauta apsikrikštytų. Mečislovas sutiko, ir visa Lenkija buvo apkrikštyta (966). Lenkų karaliai krikštą buvo priėmę ne iš įsitikinimo ir todėl katalikus rėmė paviršutiniškai. Tikrasis Lenkijos apaštalas buvo šv. Vaitiekus. Jam apaštalavimo darbas Lenkijoj labai sekėsi. Lenkijos kaimynai prūsai buvo pagonys. Norėdamas ir juos Kristaus šviesa apšviesti, šv. Vaitiekus vyksta į Prūsus, kur stabmeldžių buvo nukankintas.

5) Rusija. Rusijoj pirmoji priėmė krikštą kunigaikštytė Olga. Jos sūnaitis (anūkas) Vladimiras (Kijevo kunigaikštis) vedė Konstantinopolio kunigaikštytę (Oną), kuri sutiko už jo tekėti tik gavusi jo pažadą, kad jis apsikrikštys ir visą savo tautą apkrikštys. Vladimiras savo pažadą išpildė (988). Kijeve buvo įsteigta visos Rusijos metropolija, kuri priklausė Konstantinopolio patriarcho.

B. Šiaurės Europa

Danijoje, Švedijoje ir Norvegijoje krikščionybė pradėjo plėstis IV amž. Jau Karolius Didysis rengėsi tas tautas krikštyti, bet dėl daugybės kitų labai skubių darbų to sumanymo neįvykdė. Skandinavijoj 30 metų labai atsidėjęs dirbo šv. Ansgaras, kuriam, kad ir labai sunkiai, vis dėlto pasisekė pasėti Evangelijos sėkla. Danija ir Norvegija galutinai apsikrikštija XI amž. Švedai buvo labai prisirišę prie pagonybės ir net savo karalių (šv. Olau) nužudė už krikščionių tikėjimo priėmimą. Katalikų tikėjimą jie priėmė tik XII amž.

Iš Švedijos ir Norvegijos krikščionių mokslas pasiekė ir Suomiją.



Šių dienų Europos gyventojai tikybos atžvilgiu.

SCHEMA:

Rytų ir Šiaurės Europos krikštas

Rytų	Bulgarai	Borisas.	
	Moravija	Kirilas ir Metodijus	jų kova su vokiečiais.
	Čekai	karalius Boleslovas	šv. Vaitiekus.
	Lenkija	Mečislovas I.	
	Rusija	Vladimiras.	
Šiaurės	Danija	šv. Ansgaras	
	Norvegija	XI š.	
	Švedija	XII š.	

II SKYRIUS

BAŽNYČIOS KOVA RYTUOSE

Rytuose pirmaisiais krikščionybės amžiais religinis gyvenimas tiesiog klestėjo. Čia buvo tokių bažnyčių, kurios didžiavosi savo įkūrėjais — apaštalais. Čia vyko pirmieji visuotiniai susirinkimai. Čia, Vakarų imperijai žlugus (476), gyveno

garbingos ir galingos Romos imperijos ciesorius, į kurio sostinę iš visų imperijos kraštų plaukė didžiausi turtai. Tuo metu, kada apaštalavimo darbas Vakaruose, ypač Šiaurėje, taip gražiai sekėsi ir naujos tautos viena po kitos priėmė Evangeliją arba grįžo į Bažnyčią, Rytuose Bažnyčia pradeda smarkią kovą dėl savo egzistencijos (gyvavimo). Nesantaika prasidėjo dėl islamo, paveikslų garbinimo ir popiežiaus primato.

§ 30. ISLAMAS

Bažnyčia dar nesuskubo užgydyti žaizdų, kurias jai buvo padarę barbarai tautų kilnojimosi metu, kaip atsirado kita galybė, kuri su ginklu rankoje pradėjo kovą su ja. Ta galybė buvo islamas. Islamo tikybos steigėjas buvo Mahometas, jos tėviškė — Arabija. Šis kraštas kitoms tautoms buvo beveik nežinomas. Iš trijų pusių jį supo jūros, iš ketvirtos dykumos gynė nuo kitų tautų puolimų. Arabai, iš prigimties karinga, drąsi tauta, bet susiskirsčiusi į daugelį smulkių kunigaikštysčių, savo kaimynams nebuvo pavojinga.

Mahometas gimė (570) Mekoje. Būdamas pirklys, daug važinėjo po svetimus kraštus ir pažino žydų ir katalikų tikybas. Matydamas krikščionių tarpe sektų savitarpio kovas, galvojo, kad visi krikščionys nuo tiesos yra nutolę. Jo tėvynėje viešpataujanti pagonybė irgi jo nepatenkino, todėl jis sumanė įkurti savą, visai naują tikybą ir pakrikusius arabus sujungti į vieną valstybę. Atsiskyręs nuo žmonių, dažnai gilindavosi į religijos dalykus ir, turėdamas 40 metų amžiaus, pradėjo skelbti savo mokslą. Artimiesiems pradėjo girtis nepaprastais regėjimais. Jis mirdavo nuomariu. Giminės manė, kad jis apalpimo metu iš tikro kalbasi su Dievu, ir patikėjo. Mahometas, matydamas, kad jam sekasi, dar uoliau pradėjo skelbti savo regėjimus. Netrukus apie naują pranašą susitelkė gana daug sekėjų. Senosios tikybos šalininkai subruzdo, sukilo. 622 m. po Krist. gim. Mahometas turėjo bėgti iš Mekos į Mediną. Jo sekėjams (musulmonams) šis įvykis labai svarbus; nuo tų metų, kaip kad mes nuo Kristaus

gimimo, jie skaito savo metus. Medinos gyventojai įtikėjo Mahometu ir, neapkęsdami Mekos, stojo į jo rengiamą šventąjį karą. Jis savo kariams nedraudė plėšti keleivių ir pralobti plėšimais. Ši aplinkybė padidino jo kariuomenės eiles. Mahometas paėmė Meką (630), išmetė iš Kaabos maldyklos stabų statulas ir iš jos padarė didžiausią savo tikybos šventovę. Netrukus nukariavo vieną miestą po kito ir visas arabų gimines sujungė savo valdžioj į vieną valstybę.

Religija. Mahometo religija buvo netikęs krikščionybės ir žydų tikybos mišinys. Svarbiausios jos tiesos: 1) Yra vienas Dievas ir Jo pranašas Mahometas; Kristus ir Mozė irgi buvo pranašai, tik už jį mažesni. 2) Pripažindamas pasaulio įkūrimą Dievui, jis nepripažįsta, kad Dievas pasaulį valdo, kitaip sakant, jis atmeta Dievo Apvaizdą. 3) Pripažįsta sielos nemirtingumą. Gerais darbais ji nusipelnys rojų, už blogus bus baudžiama. 4) Žmogus privalo Dievą tikėti, o jei netiki — reikia jis priversti tikėti; nepasisekus — žudyti. 5) Kiekvienam žmogui jau iš anksto yra paskirta amžina laimė ar pražūtis (predestinacija).

Rojų Mahometas supranta visai žemiškai. Ten tikintieji turėsią daug gražių moterų, valgysią gardžių valgių ir gersią brangių gėrimų. Išvidinio žmogaus dvasios pakilimo Mahometas nepripažįsta. Visas jo dorovės mokslas sukoncentruotas paviršutiniškame savo pareigų atlikime.

Svarbiausios religinės pareigos yra šios:

1) Penkis kartus per dieną melstis, atsigręžus į Meką.
2) Vieną mėnesį per metus pasninkauti ir visada susilaikyti nuo kiaulienos valgymo ir vyno gėrimo.
3) Kovoti su netikėliais (nemahometonais).
4) Duoti metinę išmaldą, plauti rankas.
5) Bent vieną kartą per savo gyvenimą aplankyti Meką.

Didžiausia dorybė — karas su netikėliais (su kitų tikybų žmonėmis). Kas tokiame kare žūva, eina tiesiog į rojų. Todėl musulmonai karuose buvo labai narsūs ir atkaklūs.

Mahometo tikėjimas pataikauja žemiems žmonių geiduliams. Jis leidžia vesti net kelias žmonas.

Savo mokslą Mahometas pavadino islamu (visišku pasidavimu Dievui). Knygos, kuriose surašytas jo mokslas, vadinamos Koranu. Koranas mahometonams yra tas pat, kas mums Evangelija. Mahometo tikyba yra islamo tikyba, o jos pasekėjai vadinami musulmonais.

Mahometo įpėdiniai vadinosi kalifai. Jų rankose buvo pasaulinė ir bažnytinė valdžia (teokratija).

Dar prie Mahometo gyvos galvos jo sekėjai, pildydami didžiausią savo pareigą (kariauti su netikėliais), nukariavo visą Arabiją ir dalį Sirijos. Po jo mirties kalifai gana trumpu laiku užėmė visą Siriją (635), Palestiną (637), Egiptą (640), Persiją (650) ir Šiaurės Afriką. Kur tik pasirodė musulmonai, griuvo gražiausios bažnyčios, nyko turtai ir dailė, žuvo krikščionys. Jie VIII amž. pradžioje persikėlė į Ispaniją ir užėmė dalį Prancūzijos. Frankų vadas Karolius Martelis sutriuškino jų galybę (732). Bet Ispanijoje musulmonai gana ilgai išsilaikė ir krikščionis nežmoniškai persekiojo.

§ 31. IKONOKLASTAI

Senajame Įstatyme buvo draudžiama žydams garbinti paveikslai ir statulos. Mat, norėta žydus, apsuptus iš visų pusių pagonių, apsaugoti nuo stabmeldybės. Iš Senojo Įstatymo istorijos žinome, kad jie labai buvo linkę į stabmeldybę. Tais pačiais sumetimais Mahometas savo sekėjams paveikslų garbinimą buvo uždraudęs. Konstantinopolio ciesorius Leonas III Izaurietis (neišlavinto kurpiaus sūnus), kaip ir kiti tų laikų Rytų imperatoriai, ėmė kištis į tikėjimo reikalus. Jis norėjo sutaikinti katalikus su mahometonais ir tuo sulaikyti juos nuo Rytų imperijos puldinėjimo. Be to, jam atrodė, kad krikščionys, garbindami paveikslus, atstumia žydus ir mahometonus nuo krikščionybės. Todėl Leonas III 726 m. išleido ediktą, kuriuo įsakė paveikslus bei statulas sunaikinti, o jų garbintojus bausti.

Veltui apologetas šv. Jonas iš Damasko savo raštais gynė paveikslų garbinimą ir griežtais žodžiais peikė imperatoriaus elgesį, sakydamas: „Imperatorius negali leisti bažnytinių įstatymų; jei jis kišasi į Bažnyčios reikalus, yra plėšikas". Veltui atsistatydino tuolaikinis Konstantinopolio patriarchas

(Germanas), veltui ir popiežiai (Gregorijus II ir Gregorijus III) protestavo. Imperatorius vykdė savo nusistatymą: jis pasiuntė kareivius, kurie lupo kryžius, draskė ir degino paveikslus, daužė statulas. Konstantinopolyje prasidėjo neramumai. Žmonės gynė šventus paveikslus nuo išniekinimo. Jie užpuolė kareivius, kurie daužė ypačiai gerbiamą Jėzaus Kristaus statulą, ir užmušė juos. Graikijos ir gretimų salų gyventojai pakėlė atvirą maištą. Imperatorius maištą nuramino žiauriomis priemonėmis.

Tuo metu daug meno kūrinių — brangių paveikslų ir statulų — buvo sunaikinta, daug nuostolių padaryta.

Paveikslų naikinimas tęsėsi ir prie Leono III papėdininkų (Konstantino V). Ikonoklastų (paveikslų naikintojų) partija persekiojo katalikus, ypač vienuolius. Jie paveikslus bei relikvijas sumesdavo į jūras, statulas daužydavo į vienuolių galvas arba vienuolius versdavo šventus paveikslus kojomis mindžioti. Toje kovoje dėl paveikslų ir statulų daug žmonių mirė kankinių mirtimi.

Tik ciesorienė Irena, susitarusi su popiežium (Hadrianu), sušaukė visuotinį susirinkimą (Nikėjoje — 787 m.), kuris pasmerkė ikonoklastus ir paskelbė, kad V. Jėzaus, Šv. Panelės ir kt. šventųjų paveikslus galima ir dera garbinti. Katalikas, juos garbindamas, garbina ne pačius paveikslus ar statulas, bet šventuosius. Paveikslai ir statulos jiems tik primena tuos asmenis, kurie nugalėjo pasaulį ir laimėjo amžinąjį gyvenimą. Katalikams Bažnyčia jų gyvenimą stato sektinu pavyzdžiu, o žmonės, garbindami šventuosius, prašo juos užtarymo pas Dievą, bet jų nedievina.

Bet ir po visuotinio susirinkimo šie ginčai Rytuose nusitęsė iki 842 m., kada ciesorienė Teodora padarė jiems galą.

§ 32. RYTŲ SCHIZMA

Tiesa gali būti tik viena, todėl ir tikroji Bažnyčia turi būti viena. Kristus paliko vieną mokslą, įsteigė vieną Bažnyčią, kuri turi išsilaikyti ir tą mokslą išlaikyti iki pasaulio pabaigos. Todėl nusideda tie, kurie ardo Bažnyčios vienybę.

Jie vadinami schizmatikais. Nors Bažnyčia yra viena ir jos mokslas vienas, bet antraeiliuose dalykuose, kurie neliečia tikėjimo esmės, gali būti ir skirtumų. Tai pareina nuo laiko, žmonių kalbos ir papročių.

Pradėjus Romos valstybėj plėsti krikščionių tikėjimą, tarp graikų ir lotynų atsirado žymių skirtumų.

Skilimo priežastys.

1) Graikai skyrėsi nuo lotynų kalba ir papročiais. Bažnyčios mokslas jų šalyse buvo vienas, bet kalba ir apeigos buvo skirtingos. Tų pačių šv. mišių laikymas ir jų kalba Konstantinopolyje ir Romoje skyrėsi. Mokyti žmonės skyrė formą (antraeilius dalykus) nuo esmės, bet prastuoliai manė: „Jei kitokios apeigos, kita kalba, tai ir pačios mišios kitokios". Tai viena priežastis, kuri vedė prie atskilimo Rytų Bažnyčios nuo Vakarų.

2) Rytuose Konstantinopolio ciesoriai kišosi į Bažnyčios reikalus: sprendė ginčus, skyrė vyskupus, šaukė visuotinius vyskupų susirinkimus (santarybas) ir t.t. Popiežiai protestuodavo; ciesoriams popiežių elgesys nepatikdavo.

3) Ciesoriai ir Rytų visuomenė buvo nepatenkinti popiežių palankumu Frankų karaliams, ypačiai tuo, kad popiežius, atnaujindamas Romos imperiją, apvainikavo Karolių Didįjį, o ne Konstantinopolio ciesorių. Jie buvo nepatenkinti ir Bažnytinės Valstybės įkūrimu.

4) Graikams Vakarai atrodė žemesnės kultūros kaip Rytai. Konstantinopolio ciesoriaus dvaro (rūmų) puošnumas veikė ir to miesto vyskupą. Jis pradėjo savintis valdžią ir garbę, kurią turėjo Romos vyskupas. Romos vyskupai išvedė savo valdžią ir galią iš Kristaus žodžių, o Konstantinopolio — savo galią remė tik ciesoriaus sostine, tada vadinama Naująja Roma. Konstantinopolio vyskupas, ciesorių padedamas, įgyja patriarcho vardą ir didelę valdžią. Vėliau jis pasiskelbia net „visuotiniu patriarchu". Šios ir kitos priežastys aiškiai bylojo, kad Rytų Bažnyčia anksčiau ar vėliau nuo Vakarų atskils.

Skilimas. Konstantinopolio patriarchu buvo paskirtas (846) šv. Ignacas, doras ir drąsus vyras. Imperatoriaus Mykolo III ministeris (imperatoriaus giminaitis) norėjo uždaryti vienuolynan imperatorienę Teodorą, kurios įtaka buvusi kenksminga valstybei. Patriarchas užstojo nekaltą imperatorienę. Ministeris, keršydamas patriarchui, kuris ne kartą buvo įspėjęs jį dėl palaido gyvenimo, įskundė šv.



Šv. Sofijos bažnyčia Konstantinopoly. Keturi smaili bokštai turkų pristatyti XV š., kai ją pavertė savo mečete.

Ignacą Mykolui III. Ciesorius pašalina šv. Ignacą ir į jo vietą paskiria Focijų, savo valdininką, aukštos kilmės ir didelio mokslo, bet nemažesnį puikuolį ir veidmainį. Focijus gerai žinojo, kad bažnytiniais įstatymais prie šv. Ignaco gyvos gal-

vos jis patriarchu negali būti patvirtintas. Todėl, susitaręs su ciesorium, parašė popiežiui laišką, kuriame nurodė, kad šv. Ignacas dėl senatvės atsisakęs nuo savo vietos; pažymėjęs, kad prieš savo valią ciesoriaus esąs paskirtas patriarchu (į atsisakiusio šv. Ignaco vietą), prašė popiežių Mykolo III paskyrimą patvirtinti. Tačiau Focijus, nelaukdamas nė popiežiaus atsakymo, priėmė kunigo ir vyskupo šventinimus. Ciesorius prašė popiežių atsiųsti savo legatus Bažnyčios reikalų sutvarkyti. Popiežius Mikalojus I išsiuntė į Konstantinopolį savo pasiuntinius reikalų ištirti. Pasiuntiniai, ciesoriaus išgąsdinti ir Focijaus papirkti, šv. Ignaco „atsistatydinimą" patvirtino. Šv. Ignacas kreipėsi į paties popiežiaus teismą. Mikalojus I, sužinojęs tikrą tiesą, Focijų atskyrė nuo Bažnyčios, o šv. Ignacą grąžino į patriarcho vietą. Focijus, pasitaręs su ciesorium, savo vietos neužleido, o sušaukė į Konstantinopolį savo šalininkus vyskupus ir popiežių Mikalojų I atskyrė nuo Bažnyčios, iškeldamas šiuos priekaištus: 1) kam šeštadieniais pasninkauja, 2) gavėnioje valgo pieną, 3) kunigai skuta barzdas ir neveda moterų, 4) vartoja žodį „ir Sūnaus"*).

Vienybės grįžimas. Ciesoriui Mikalojui III mirus, jo įpėdinis Bazilijus šv. Ignacą grąžino iš ištrėmimo, o Focijų uždarė į vienuolyną. Ciesorius susitaria su popiežium Adrianu II (869), ir Konstantinopolyje įvyksta visuotinis vyskupų susirinkimas, kuris pasmerkia Focijų. Taip vėl grįžta Bažnyčiai vienybė.

Mirus šv. Ignacui, ciesorius (Bazilijus), Focijaus perkalbėtas, vėl pakelia Focijų patriarchu. Popiežius (Jonas VIII), nenorėdamas iš naujo vaidų, sutinka patvirtinti Focijų patriarchu, jei jis prisipažins nusikaltęs Bažnyčios įstatymams ir prašysis

---

*) Makedonijaus erezija skelbė, kad Šv. Dvasia nėra Dievas, nes esanti Dievo Sūnaus sukurta. Pirmasis Konstantinopolio visuotinis vyskupų susirinkimas išaiškino, kad šv. Dvasia yra Dievas ir lygi Tėvui ir Sūnui, ir nutarė į Nikėjos simbolį „Tikiu Dievą Tėvą" įrašyti, kad Šv. Dvasia kilusi „iš Tėvo", neminint apie Sūnų. Toks minėjimas Rytuose buvo pavojingas, nes tuo metu ten buvo paplitusi minėtoji erezija. Vakaruose to pavojaus nebuvo, ir ten visada buvo kalbama, kad Šv. Dvasia kilusi „iš Tėvo ir Sūnaus" (Filioque).

atgailos. Focijus suklastoja popiežiaus raštą. Popiežius jį antrą kartą ekskomunikuoja ir liepia uždaryti į vienuolyną (886).

Galutinis Rytų Bažnyčios atskilimas nuo Vakarų.

Rytų Bažnyčia galutinai atskilo nuo Vakarų, kada Konstantinopolio patriarchas Mykolas Kerularijus, norėdamas būti visai nepriklausomas Bažnyčios galva, vėl pakartojo Focijaus priekaištus popiežiui ir dar pridėjo šiuos (tokius pats tuščius): Vakaruose gavėnios metu negieda Aleliuja, vartojama (konsekracijai) nerauginta duona ir t.t. Popiežius (Leonas IX) siunčia pasiuntinius į Konstantinopolį su savo laišku, kuriuo išsamiai atsako į Kerularijaus priekaištus. Kerularijus nepriėmė nei laiško, nei legatų. Matydami negalėsią sutaikyti užsispyrusio patriarcho su popiežium, 1054 m. liepos mėn. 16 d. legatai iškilmingai padeda ekskomunikos bulę ant altoriaus šv. Sofijos bažnyčioje ir grįžta į Romą. Nuo to laiko Rytų Bažnyčia galutinai atsiskyrė nuo Vakarų, o su ja — ir beveik visos slavų tautos.

SCHEMA:

- Bažnyčios kova Rytuose
  - Islamas
    - Mahometo gyvenimas
      - pirklys,
      - jo regėjimai,
      - sukilimas 622 m.,
      - šventasis karas.
    - jo mokslas
      - vienas Dievas ir Mahometas,
      - Apvaizdos nėra,
      - sielos nemirtingumas,
      - tikėjimo prievarta,
      - predestinacija.
    - pareigos
      - 5 kartus melstis,
      - pasninkauti,
      - karas su netikėliais,
      - išmalda,
      - Mekos aplankymas.

Bažnyčios kovos Rytuose

- Ikonoklastai
  - mokslas
    - žydai
    - mahometonai
    - paveikslai ir statulos.
  - priežastys
  - apologetų ir patriarchų gynimas.
  - apologetų ir patriarchų gynimasis,
  - Leonas III / ediktas 726 / paveikslų naikinimas ir garbintojų baudimas.
  - persekiojimas / Irena.
  - visuotin. sus-mas / dogmos paskelbimas.
  - Teodora / ginčo pabaiga.
- Rytų schizma
  - priežastys
    - kalba ir papročiai,
    - ciesoriaus kišimasis,
    - popiežių palankumas frankams,
    - patriarchų savimyla
  - skilimas
    - Ignacas imperatorienės užtarėjas,
    - Focijaus klasta,
    - popiežiaus ekskomunika.
  - vienybės grįžimas
    - Ignaco grįžimas iš nelaisvės,
    - Focijaus grįžimas į patriarchus.
  - galutinis atskilimas
    - Kerularijus 1054.

III SKYRIUS

BAŽNYČIOS KOVOS VAKARUOSE

§ 33. BAŽNYČIOS KOVOS SU ROMOS DIDIKAIS X—XII Š.

Paskelbtas Šventosios Vakarų Romos Imperijos imperatorium, Karolis Did. buvo visų krikščionių kunigaikščių galva ir vyriausias pasaulinių reikalų tvarkytojas, popiežius — dvasinių. Bet mirus Karoliui Didž. ir galingai jo valstybei pasidalinus į 3 atskiras valstybes (Verduno taika: Prancūzija, Vokietija ir Italija), imperatoriaus valdžia su-

silpnėjo. Todėl vieninteliai žmonijos rėmėjai ir tvarkos saugotojai paliko popiežiai. Jie dabar rūpinasi ne tik religijos dalykais, bet veikia, nors netiesiogiai, ir visuomeninius bei politinius santykius. Todėl Roma tapo religinio ir politinio gyvenimo centru. Į Romą vyko karaliai ir jų valdiniai ne tik pamaldumo, bet ir politinių sumetimų vedami. Šiame laikotarpyje garsiausias popiežius buvo šv. Mikalojus I (858—867). Jo rūpesčiu priėmė krikštą Skandinavijos tautos ir Bulgarija. Popiežius net savo laiške Bulgarijos karaliui nurodė, kaip reikia valdyti kraštą ir tvarkyti jo reikalus. Jis patarė jam prievarta nekrikštyti žmonių, sušvelninti vergų padėtį ir kt.

X š. blogybės. Susilpnėjus imperatorių valdžiai, popiežiai neteko tvirto gynėjo. Romos diduomenė pakėlė galvą prieš popiežių. Be to, valstybę užpuolė žiaurūs priešai (arabai — saracėnai, normanai ir vengrai), kurie, naikindami valstybę, neaplenkė nei Bažnyčios, nei jos turtų: griovė bažnyčias, vienuolynus, mokyklas ir trukdė Bažnyčiai religinimo darbą dirbti. Tai tamsūs laikai. Tuolaikinės ligos neišvengė ir apaštalų sostas. Jo autoritetas visiškai nusmuko, nes šiame laikotarpyje randame net netinkamų popiežių, kurie savo darbais pažemino aukščiausiojo ganytojo vardą. Todėl šis laikotarpis teisingai vadinamas „moraline popiežių nelaisve".

Prie šios nelaimės Bažnyčią privedė Romos didikų partinės rietenos. Jie, kovodami dėl imperatoriaus vainiko, įtakingiausią pasaulio asmenį, popiežių, rūpinosi turėti savo šalininku. Ypačiai čia pasižymėjo Tuskulumo grafai, o daugiausia trys moterys (Teodora ir dvi jos dukterys: Teodora ir Marozija). Nuo jų labai daug priklausė šventojo sosto likimas (pav., 903 m. popiežius Leonas V buvo pasmaugtas, Kristupas — 904 m., tur būt, užmuštas). Popiežių sostas ėjo iš rankų į rankas — per 8 metus pasikeitė 9 popiežiai. Todėl nenuostabu, kad šiame laikotarpyje galėjo atsirasti ir tokių popiežių, kurie nebuvo verti tos garbingos vietos. Iš tų laikų turime net įvairių prasimanymų, net ir tikro melo, pav., kad moteris Joanna buvusi popiežium...

XI š. reformos. Romos didikai, norėdami pasiekti aukščiau minėtą tikslą, darė įtakos popiežiaus rinkimams ir tuo varžė Bažnyčios laisvę. Popiežius Mikalojus II (1059—1061), norėdamas didikams užbėgti už akių, paskelbė per visuotinį (Laterano) susirinkimą popiežiaus rinkimų įstatymą (1059). Tuo įstatymu popiežių rinkti turi teisę tik kardinolai. Išrinktas laikomas tas, kuris gavo balsų daugumą.

Nuo šio laiko kardinolų autoritetas pakilo. Jie dabar tampa artimiausiais popiežiaus bendradarbiais ir jo pasiuntiniais prie karalių ir sinoduose.

XII š. blogybės. Nors popiežiaus rinkimai buvo apsaugoti nuo svetimos įtakos, bet Romos didikai ir dabar rado išeitį. Šiuo metu varžėsi dvi patricijų šeimos (Frangipani ir Pierleoni).

Kada kardinolų daugumas išrinko popiežium Celestiną II (1124), vienas iš minėtų patricijų (Robertas Frangipani) paskelbė popiežium Honorijų II. Tikrasis popiežius, bijodamas schizmos, geruoju atsisakė nuo sosto. Honorijus buvo visų pripažintas popiežium (1124—1130).

Dabar antroji patricijų šeima (Pierleoni) išsijuosusi dirba, kad būsimuos popiežiaus rinkimuos laimėtų. Todėl po Honorijaus mirties viena kardinolų dalis išrenka popiežium vieną kandidatą (Inocentą II, 1130—1143), o antroji — kitą (Pierleoni, kuris pasivadina Anakletu II, 1130—1138). Tuo būdu Bažnyčioje atsirado du popiežiai. Ši schizma pasibaigė mirus antrajam popiežiui.

§ 34. BAŽNYČIOS GYVENIMAS IX—XII AMŽ.

Kai Karoliaus Didžiojo įvesta drausmė ir tvarka iširo, jo papėdininkų valdžia sumenkėjo, tuomet įsigalėjo savotiška tvarka, vadinama feodalizmu.



Feodalizmas kilo iš germanų papročių jų įsteigtose karalystėse, kur giliai įleido šaknis. Germanai, nukariavę Romos imperiją, pradėjo joje kurtis ir tvarkytis. Nukariautoje teritorijoje vyriausia valdžia tekdavo n u k a r i a v u s i o s tautos v a d u i (karaliui, kunigaikščiui), kuris buvo vadinamas s i u z e r e n u. Tais laikais vienintelis turtas buvo žemė. Siuzerenas nukariautų žemių pats nevaldydavo, bet išdalindavo labiau pasižymėjusiems savo karžygiams. Jie vadinosi siuzereno (karaliaus) v a s a l a i (tarnai). Iš jų kilo b a j o r i j a. Žemėmis apdovanoti vasalai mokesčių nemokėdavo, bet turėdavo p a s i ž a d ė t i, reikalui esant, stoti į karą su tam tikru skaičium karių ir išpirkti į nelaisvę patekusį siuzereną. Siuzerenas pasižadėdavo savo vasalus globoti, neleisti kitiems juos skriausti, o atsiradus jų tarpe nesantaikai — juos teisti. Labai turtingi ponai, būdami kitų vasalai, turėjo dar ir s a v o v a s a l ų, kurių pareigos buvo tokios pat, kaip pirmųjų siuzerenams. Karoliaus Didžiojo laikais, kada ciesorius buvo galingas, vasalai, kad ir nenoromis, turėjo jo klausyti. Vėliau, karalių galybei sumenkėjus, i š k y l a kunigaikščiai, grafai, kurie paima į savo rankas siuzereno valdžią. Laisvieji gyventojai, dažnų vidaus karų metu negaudami iš karaliaus reikalingos pagalbos, turėjo ieškoti galingų didikų globos, tapdami jų vasalais. Karalių galia kaskart silpnėja, o didikų didėja. Patys turtai, kuriuos vasalai valdydavo, buvo pavadinti f e o d u, todėl ir ši tvarka gavo feodalizmo vardą.

Feodo suteikimas buvo atliekamos su tam tikromis c e r e m o n i j o m i s. Jei vasalas buvo pasaulininkas, tai siuzerenas duodavo feodą įteikdamas jam kardą; jei vyskupas — tai pastoralą (vyskupo lazdą) ir žiedą. Tos apeigos buvo vadinamos i n v e s t i t ū r a. Siuzerenai vyskupystes atiduodavo savo giminėms, geriems draugams arba šiaip klusniems vyrams, kad ir pasaulininkams, dažnai bemoksliams, n e t u r i n t i e m s reikalingo p a š a u k i m o į dvasinį luomą. Toki dvasininkai, nors ir įsišvęsdavo vyskupais, maža rūpindavosi vyskupystės reikalais. Jie gyvendavo dažniausiai kaip riteriai: puotaudavo, medžiodavo ar eidavo į karą, nors

ginklo patys nenešiodavo. Neretai nesuaugę vaikai bažnytinėmis insignijomis (valdžios ženklais) būdavo papuošiami.

Panašiai buvo skiriami ir vienuolynų viršininkai.

Simonija. Tais laikais vyskupystes ar abatijas (vienuolynus) dažnai įsigydavo už pinigus. Siuzerenai, norėdami brangiau parduoti bažnytines vietas, laukdavo, iki kas daugiau sumokės. Todėl ne kartą vyskupystės ir abatijos po kelerius metus neturėdavo valdytojų. Toks bažnytinių vietų pardavinėjimas už pinigus buvo vadinamas simonija.

Užmiršta senoji Bažnyčios praktika: anksčiau kunigai ir žmonės rinkdavo vyskupus, kuriuos popiežius tvirtindavo, o dabar juos pasirenka siuzerenai ir patys tvirtina. Kandidatas į vyskupus turi prisiekti siuzerenui vasalo ištikimybės priesaiką. Mirus vyskupui, siuzerenas pasiima mirusio vyskupo žiedą ir pastoralą (lazdą), kuriuos paskui atiduoda savo naujai paskirtam vyskupui. Atrodydavo, kad vyskupas valdžią gauna iš siuzereno.

Kunigai ir vienuoliai dažnai sekdavo blogais, nepaveikslingais savo viršininkais. Kai kurie dvasininkai, pamiršę celibato (bemoterystės) reikšmę, vedė žmonas. Bažnyčių turtais, skirtais visai kitiems tikslams, ėmė naudotis dvasininkų vaikai. Todėl žemesnieji dvasininkai, neturėdami reikiamo autoriteto ir tinkamai vyresniųjų neprižiūrimi, sumenkėjo. Kai nebuvo gero pavyzdžio iš dvasininkų pusės, tikinčiųjų dora vis menkėjo.

Pakriko Bažnyčios drausmė, tvarka; tas daugiau pakenkė krikščionybei, negu žiauriausi persekiojimai.

Literatūra: Ar moteris Joana buvo kadaise popiežium? P. Maliausko. Kaunas, 1930.

* *
*

SCHEMA:

Bažnyčios kovos Vakaruose

- Romos didikai
  - X š. blogybės
    - ciesoriaus valdžios susilpnėjimas,
    - popiežiaus autoriteto sumenkėjimas.
  - XI š. reformos
    - Romos didikų (Tuskulumo) rietenos,
    - popiežiaus rinkimų tvarka.
  - XII š. blogybės
    - Frangipani ir Pierleoni varžybos.
- Bažnyčios gyvenimas X—XII š.
  - feodalizmas
    - siuzerenas,
    - vasalas.
  - feodo suteikimas
    - investitūra
    - simonija
      - jų pasekmės.

§ 35. BENDRA APŽVALGA

Šis Bažnyčios istorijos laikotarpis yra vienas liūdniausiųjų, nes šiuo metu ji pateko pasaulinės valdžios įtakon. Karoliaus Didžiojo pastangomis religinis žmonijos gyvenimas buvo labai aukštai pakeltas. Bet tamsiaisiais feodalizmo laikais dvasininkai, pamiršę savo aukštą, kilnų pašaukimą, visą savo dėmesį nukreipė į politinius ir medžiaginius reikalus. Bažnyčios gyvenime išnyko drausmė ir susiklausymas, o įsigalėjo blogi papročiai. Blogiausia buvo tas, kad neatsirado įtakingo asmens, kuris būtų paskelbęs kovą laiko ligai (dvasiai). Bet ir šiais laikais Bažnyčios gyvenime atsirasdavo šviesesnių spindulėlių ir pavienių gerų darbininkų nestigo. Jų pasišventimu ir pastangomis nešama Evangelijos šviesa Rytų ir Šiaurės Europos tautoms.

Tuo pačiu metu Arabijos pusiasaly iškilo Mahometas su savo nauju mokslu, kurį jis ginklu platino žmonių tarpe.

Be to, ikonoklastai daug nekalto kraujo praliejo, bausdami ir žudydami paveikslų ir statulų garbintojus.

Dėl tų pačių priežasčių (laiko dvasios) Bažnyčia per maža veiklumo parodė Rytų Bažnyčios gyvenime. Konstantinopolio patriarchų ambicija ir kitos priežastys privedė prie Rytų Schizmos.

Tai tamsiausi Bažnyčios gyvenime laikai.

ANTROJI DALIS

Nuo Gregorijaus VII iki Bonifaco VIII (1073—1294). Šiuo metu Bažnyčia išsivadavo iš pasaulinės valdžios įtakos. Religinis gyvenimas pasiekė labai aukštą laipsnį. Popiežių autoritetas pakilo.

I SKYRIUS

BAŽNYČIOS REFORMOS IR DVASINIS ATGIMIMAS

§ 36. GREGORIJUS VII IR JO REFORMOS

Įsigalėjus Bažnyčioje blogiems papročiams, Bažnyčios galvai tvirčiausia parama buvo Kluny vienuolynų sąjunga. Jie griežtai laikėsi šv. Benedikto įstatų, ir iš jų išeidavo labai daug tvirtos bažnytinės dvasios ir drausmės kunigų ir vyskupų. Vienas iš jų buvo dailidės sūnus Hildebrandas, kuris, prieš įstodamas į vienuolyną, buvo jau baigęs Romoje aukštuosius mokslus.



Gregorijus VII.

Būdamas iš eilės penkių popiežių patarėju, pagarsėjo plačioje visuomenėje savo mokslu ir krikščioniškosios dvasios gaivinimo rūpesčiu. Pagaliau, mirus Aleksandrui II, jis vienu balsu buvo išrinktas popiežium ir pasirinko Gregorijaus VII vardą (1073—1085). Jis, Dievo padedamas, pasiryžo išravėti visas Bažnyčios dirvoje atsiradusias piktžoles. Nieko nelaukdamas, jis sukvietė į Romą (1074 m.) aplinkinių vyskupų susirinkimą ir, su jais pasitaręs, išleido šiuos įstatymus: 1) dvasininkai, kurie už pinigus yra įgiję bažnytines vietas (simonija), jas tuojau palieka, kitaip — jiems draudžiama eiti savo pareigas (suspensa); 2) moterystėje gyvenantieji kunigai negali laikyti šv. mišių ir teikti sakramentų; 3) žmonėms draudžiama klausyti šv. mišių ir imti sakramentus iš tų kunigų, kurie gyvena su žmonomis. Šiuos įsakymus liepė paskelbti Prancūzijos ir Vokietijos vyskupams.

Kunigų celibatas (bemoterystė) yra susijusi su krikščionybės idealu. Jei kunigas reikalauja pasiaukojimo iš kitų, tai pats turi būti kitiems pavyzdys. Moterystė įpainioja kunigus į šio pasaulio reikalus. Tik laisvas nuo moterystės kunigas gali būti tikra „pasaulio druska", todėl Gregorijus VII griežtai smerkia dvasininkų tarpe įsišaknijusį įprotį — kunigų moterystę.

Kova su Henriku IV.

Antrame vyskupų susirinkime (1075) Gregorijus VII uždraudė kitą Bažnyčiai negeistiną įprotį — investitūrą, reikalaudamas iš pasaulinės valdžios laikytis senųjų Bažnyčios įstatymų ir papročių, kuriais vyskupus renka vyskupystės kunigai ir žmonės. Gerai pažindamas su saksais kariavusios Vokietijos to meto buvį, jis siunčia laišką Vokietijos ciesoriui Henrikui IV, prašydamas atsiųsti atstovą, su kuriuo būtų galima aptarti feodo (turtų) davimą, neįžeidžiant ciesoriaus valdžios ir išlaikant Bažnyčios įstatymus. Henrikas IV, laimingai baigęs karą su saksais ir matydamas, kad dėl Gregorijaus daromų reformų jam nepavyks pavergti Bažnyčios, griebėsi paskutinės priemonės — drumsti Bažnyčios ramybę. Ciesorius šaukia į Vormsą (1076) Gregorijaus reformomis nepatenkintų kunigų ir vyskupų susirinkimą, kurį priverčia pripažinti, kad Gregorijus VII esąs neteisėtai išrinktas popiežium. Šv. tėvui ciesorius rašo laišką, kurį pradeda šiais

žodžiais: „Henrikas IV, ne iš prasimanymo, bet iš Dievo malonės karalius, Hildebrandui, jau ne popiežiui, bet ne tikram vienuoliui". Tą laišką siunčia popiežiui per savo pasiuntinį, kuris atvyko į Romą Gregorijui VII dalyvaujant vyskupų susirinkime. Ten ir buvo perskaitytas laiškas. Susirinkusių tarpe kilo didelis nepasitenkinimas. Kitą dieną Gregorijus VII iškilmingai atskyrė nuo Bažnyčios Henriką IV, atėmė jam ciesoriaus vainiką ir atleido jo valdinius nuo jam duotos ištikimybės priesaikos. Popiežius taip pat ekskomunikavo ir Vormso susirinkimui vadovavusius vyskupus, iš kurių reikalavo atvykti į Romą atleidimo prašyti.

Daugumas vyskupų prašė atleidimo ir susitaikė su šv. tėvu. Vokiečių kunigaikščiai, nekęsdami Henriko IV dėl jo žiaurumo, pasinaudoję ta proga, suvažiuoja į Trirą ir paskelbia rinksią Henriko IV vieton kitą ciesorių, jei jis per vienerius metus nesusitaikys su Bažnyčia. Pagaliau Henrikas IV vyksta žiemos metu per Alpes į Italiją. Gregorijus VII tuo metu keliavo į Vokietijos kunigaikščių seimą. Juodu susitiko Kanosos pilyje (Toskanijos provincijoj, Italijos žemėje). Henrikas (1077), apsimetęs didžiai atgailojąs, prašė popiežių nuimti ekskomuniką. Manydamas, kad ciesorius tikrai gailisi, šv. tėvas nuėmė ekskomuniką ir atlaikė šv. mišias, kurių metų iš popiežiaus rankų Henrikas IV priėmė šv. Komuniją. Tačiau ciesorius popiežių tik apgaudinėjo. Grįžęs namo, jis pradėjo rinkti kariuomenę kovai su popiežium, vėl pats skyrė vyskupus ir už pinigus pardavinėjo bažnytines vietas. Popiežius jį antrą kartą atskyrė nuo Bažnyčios, o kunigaikščiai išrinko jo vieton ciesorium Švabijos*) kunigaikštį Rudolfą. Kilo vidaus karas, kuriame Rudolfas žuvo. Henrikas IV apsupo Romą, bet paimti jos nesuskubo, nes popiežiui į pagalbą atėjo normanų kariuomenė. Bijodamas ciesoriaus keršto, Gregorijus VII persikėlė į pietinę Italiją, kur ir mirė (1085), sakydamas: „Mylėjau teisybę, nekenčiau nedorybės, todėl mirštu ištremtas". Gregorijaus įpėdiniai dar ilgai kovojo dėl investitūros, ir tik 1122 m. Vormso konkordatu ta kova buvo baigta. Konkordatu buvo

---

*) Vokietijoj.

nustatyta, kad Bažnyčia skiria vyskupus ir abatus, kurie dar prisiekia ištikimybę savo siuzerenui.

Gregorijui VII ir kitiems tų laikų popiežiams prikišama, kad jie siekę universalinės teokratiškosios monarchijos. Norėdami tinkamai suprasti šio priekaišto klaidingumą, turime gerai įsigilinti į viduramžių pažiūras į visuomeninį susitvarkymą. Visuomenės priešakyje stovėjo ciesorius ir popiežius. Ir vienas ir kitas savo srityje buvo nepriklausomi. Be to, juodu vienas kitam turėjo padėti. Kadangi dvasios reikalai yra svarbesni už pasaulinius, reikėtų manyti, kad popiežiaus valdžia yra aukštesnė, bet visgi ciesorius pasauliniuose dalykuose buvo savarankiškas.

Popiežius turėjo šias teises: 1) saugoti ne tik atskirų žmonių, bet ir tautų ir valdovų dorovę. Nusikaltusius jis turėjo bausti; 2) popiežiai buvo tarpininkai susiginčijusiems karaliams ir turėjo rūpintis taikos ir ramybės išsaugojimu; 3) jie buvo vyriausi vadovai krikščionių žygiuose (kryžiaus karuose). Taigi popiežiai buvo lyg tarptautinis tribunolas.

Ciesorius ir kiti pasauliniai valdovai turėjo ginti Bažnyčią, palaikyti ją ir teisingai valdyti savo kraštą. Jei jie nusikalsdavo Bažnyčios įstatams, popiežius juos bausdavo ekskomunika. Tuomet jie negalėdavo bendrauti su savo valdiniais ir negalėdavo jų valdyti. Todėl popiežius ir atleisdavo valdinius nuo duotos ištikimybės priesaikos.

§ 37. KRYŽIAUS KARAI

Tos vietos, kuriose Kristus gyveno, kentėjo ir mirė, katalikams buvo labai brangios, todėl žmonės visais laikais jas lankydavo. Kol Palestina buvo valdoma Konstantinopolio, krikščionys galėjo laisvai lankyti šias vietas. Nukariavę Šventąją Žemę, arabai taip pat nedarė jokių kliūčių. Galiausiai Palestiną paima (1073 m.) turkai — seldžiukai ir uždraudžia krikščionims statyti bažnyčias, kryžius, daryti iškilmingas procesijas, o keliautojams (piligrimams) nustato muitus. Piligrimai dažnai buvo musulmonų kankinami ir net žudomi.

Palestinos krikščionių skundai pasiekė Vakarų Europą. Klermonte šaukiamas susirinkimas (1095 m.), kuriame dalyvauja pats popiežius Urbonas II. Grįžę iš Palestinos keleiviai nupasakoja sunkią ir liūdną piligrimų padėtį. Žmonių pasipiktinimas ir įnirtimas buvo labai didelis. Popiežius, pasinaudodamas šia proga, prabilo į susirinkusius: „Jūs savitarpio karuose plėšiate našlių ir našlaičių turtą ir, ginklų žvangėjimu pripildydami bažnyčias, jas paniekinate; atsiminkite, kad nešio-

jate ginklą ne artimui skriausti, bet, kaip esate žadėję — Bažnyčiai ginti; draskote viens kitą, kaip varnai numirėlį... Gana to! Eikite į Rytų šalį Bažnyčios ginti!" Popiežiaus žodžiai pataikė į susirinkusių širdis. Sušukę: „Dievas taip nori!", čia pat segėsi prie peties raudoną kryžių (nuo jo šie karai ir gavo vardą), ruošdamiesi į karą, kuris turėjo prasidėti ateinantį pavasarį.

Atsiskyrėliui Petrui Amjeniečiui buvo ilgu laukti nustatyto laiko. Greitai surinkęs didelę žmonių minią ir apginklavęs ją kuo pakliuvo, jis išvyko Šventosios Žemės vaduoti. Dėl ginklų, karinio pasiruošimo ir maisto stokos jis savo tikslo nepasiekė.

Jeruzalės valstybė. Nustatytu laiku, 1096 m. pavasarį, išvyko į Palestiną su didele kariuomene Gotfridas Bujonietis. Nors kariams ir netrūko gilaus tikėjimo ir drąsos, tačiau jų žygis buvo nelengvas: tolimas kelias, dideli karščiai, maras ir turkų užpuldinėjimai retino jų eiles. Ir tik nuolatinės iš Vakarų Europos paramos dėka (naujai siunčiamų jėgų) Gotfridas Bujonietis pradėjo imti Mažojoje Azijoje iš turkų miestus vieną po kito. Galų gale karžygiai išvydo Jeruzalę ir iš džiaugsmo, puolę ant kelių, bučiavo žemę ir verkė. Džiaugsmingai giedodami, jie smarkiai puolė miestą ir paėmė jį 1099 m. liepos mėn. 15 d. Šventosios Žemės karaliumi buvo išrinktas Gotfridas Bujonietis. Bet jis nenorėjo nešioti aukso vainiko ant savo galvos tose vietose, kuriose Kristus buvo kentėjęs, erškėčių vainiku vainikuotas, todėl pasivadino tik „šventojo grabo saugotoju".

Jeruzalės valstybė, iš visų pusių apsupta arabų ir turkų, ilgai išsilaikyti negalėjo, ypač dėl to, kad: 1) Konstantinopolio valdovai, nors krikščionys, bet nuo Katalikų Bažnyčios atskilę, neapkentė Rytuose stiprėjančių vakariečių ir dažnai eidavo išvien su musulmonais; 2) Vakarų Europai nuolatinis naujų jėgų siuntimas į Palestiną buvo neįmanomas; 3) to laiko feodalinė sistema silpnino karalių ir jo galią.

Antrasis kryžiaus karas. Musulmonai atsiima Edesos miestą. Šiai žiniai pasklidus, šv. Bernardas, popiežiaus pavestas, keliavo, ragindamas Europos karalius į naują kryžiaus karą. Šiame kare dalyvauja Prancūzija ir Vokietija (Liudvikas VII ir Konradas III). Su jomis drauge kariauja ir Jeruzalės karalius. Šis žygis nepavyko, ir 1187 m. Jeruzalės valstybė žlugo.

Trečiasis kr. karas. Tuomet didžiosios Europos valstybės: Vokietija (Fridrichas I), Anglija (Ričardas I) ir Prancūzija (Pilypas II), išsirengė į trečiąjį kryžiaus karą. Bet jos kariavo kiekviena skyrium, pavydėdamos viena antrai garbės, ir tikslo nepasiekė (1189—1192).

Be to, buvo dar penki kryžiaus karai, kurie laukiamo tikslo taip pat nepasiekė. Paskutinį (aštuntąjį) karą kariavo Prancūzijos karalius Liudvikas IX (Šventasis), bet, apsirgęs maro liga, tuoj mirė (1270 m.).

Kaip krikščionys troško išvaduoti iš musulmonų Šventąją Žemę ir kokia dvasia tuomet viešpatavo, parodo kad ir šitas pavyzdys: Prancūzijoj 15 tūkstančių vaikų (nuo aštuonerių iki dvylikos metų amžiaus), vieno piemens vadovaujami, žygiavo į Palestiną (1212). Tas pat buvo ir Vokietijoj, kur tokių vaikų susirinko apie 20 tūkstančių. Bet iš to, žinoma, nieko negalėjo išeiti. Tie įvykiai charakterizuoja tik tų laikų dvasios pakilimą.

Įvertinimas. Kryžiaus karai truko apie pustrečio šimto metų. Juose žuvo apie porą milijonų žmonių, o Šventosios Žemės iš musulmonų rankų neišvadavo. To nepasisekimo priežastys: tolimas kelias, klimato sąlygos ir vienybės stoka tarp kovojančių krikščionių vadų. Nors kryžiaus karai Europai ir brangiai atsiėjo, bet neliko be naudos. Vienos tautos arčiau pažino kitas, viena nuo kitos daug ko išmoko. Kr. karai iš Europos atitraukė didelį neramių bajorių skaičių, ir todėl nutilo savitarpio karai, kurie tik trukdė ramų tautų gyvenimą ir kultūros kėlimą. Kr. karai pakėlė riterių dvasią, paskatino ginti prispaustuosius ir silpnuosius. Išaugo gyvas, Kristaus meilės prisisunkęs ti-

kėjimas*), nes karžygiams parūpo, kad tos vietos, kuriose vaikščiojo ir gyveno Išganytojas, būtų tinkamai gerbiamos ir krikščionims nebūtų trukdoma jas lankyti. Iš Azijos karžygiai parsivežė lig tol Europoje nežinomų medžių, vaisių ir kitokių dalykų. Susipažįstama su senovės mokslu ir menu. Kyla pramonė ir prekyba. Be to, tie karai sulaikė turkų antplūdį į Europą.

SCHEMA:

- Bažnyčios reformos ir dvasinis atgimimas
  - Gregorijus VII
    - jo biografija, jo įsakymai
      - simonijos ir investitūros panaikinimas,
      - katalikams draudimas naudotis šių kunigų patarnavimu.
    - kova su Henriku IV
      - bulės paskelbimas,
      - vyskupų susirinkimas Vormse,
      - ciesoriaus atskyrimas,
      - jo kelionė į Kanosą,
      - karas.
    - Vormso konkordatas 1122 m.
  - Kryžiaus karai
    - Patys žygiai
      - Klermonto susirink.
      - Amjeniečio žygis,
      - Bujoniečio karas 1096—1099,
      - antrasis karas / Prancūzija ir Vokietija,
      - trečiasis karas / Anglija, Prancūzija ir Vokietija,
      - devintasis karas / Liudvikas IX.
    - įvertinimas
      - Krist. grabas neišlaisvintas,
      - savitarpio karų išnykimas,
      - religingumo, kultūros ir pramonės pakilimas.

---

*) Šių laikų Bažnyčiai tinka šv. Jono Auksaburnio žodžiai: „Bažnyčiai niekas negali prilygti. Mūras ilgainiui sugriūva, Bažnyčia nesensta. Daugelis kovojo su Bažnyčia ir patys pragaišo, o Bažnyčia iki dangui iškilo. Ji laimi, kada užpuldinėjama, ji garbingesnė, kada su ja blogai elgiamasi. Blaškoma ji vilnių, bet neskęsta, ji kovoja nenuveikiama. Kam gi Dievas leidžia jai kovas? — Gi kad juo aiškiau pasirodytų jos galybė. Nieko nėra tvirtesnio už Bažnyčią. Ji aukštesnė už dangų, platesnė už žemę. Ji nuolat jauna ir tvirta".

II SKYRIUS

VIDURAMŽIŲ PAKLAIDOS IR KOVA SU JOMIS

§ 38. INKVIZICIJA

Ketvirtajame amžiuje Vakarų Europoje jau buvo žinoma manikiejų erezija, kuri vėliau išnyko; Rytuose ji išliko iki kryžiaus karų. Kryžiaus karų dalyviai, susipažinę su svarbesnėmis tos erezijos mintimis, grąžino ją į Europą. XI amž. įvairiuose Europos kraštuose atsirado į ją panaši katarų erezija.

Katarų erezija. Gana daug jos sekėjų buvo Albi mieste(Prancūzijoj). Nuo to miesto vardo kiti ją vadino albigiečių erezija. Jos svarbiausiosios klaidos: Esąs vienas, dvasinis ir geras Dievas ir antrasis Dievas, kuris leidęs pasaulin blogybę — medžiagą — kūną. Žmogaus svarbiausiasis tikslas esąs naikinti tą blogybę (medžiagą —kūną). Atsipalaiduoti iš kūno galima pasninkais ir kitais būdais kūną naikinant. Albigiečiai buvo priešingi moterystei, kuri daugina žemėje blogybę (kūną), todėl jie pateisino paleistuvystę. Jei reikia, galima veidmainiauti, apsimesti kataliku — ir tai nėra jokia nuodėmė. Kur albigiečių (katarų) buvo mažas skaičius, jie taip ir darė, o kur sustiprėdavo, ten katalikams būdavo baisūs: degindavo bažnyčias, naikindavo šventųjų paveikslus, žudydavo kunigus, ardydavo šeimos ir valstybės pamatus ir jų santvarką.

Prancūzijoje albigiečius rėmė aukštasis luomas. Bažnyčia visomis galimomis priemonėmis su jais kovojo — kaip su Bažnyčios ir visuomenės priešais. Ypačiai daug yra padaręs popiežius Inocentas III, kuris katarams (albigiečiams) buvo net paskelbęs kryžiaus karą (katalikų vadu buvo Monforto Simonas) ir kovą laimėjo (1209).

Valdiečiai. XII amž. Lijono mieste (Prancūzijoj) gyveno turtingas pirklys, Petras de Vaux (Valdes, † 1191). Jis, pardavęs savo turtus ir išdalinęs juos vargšams, ėmė studijuoti Šv. Raštą. Vėliau, susiradęs būrelį

sekėjų (1180), įkūrė valdiečių ereziją. Svarbiausios jos klaidos: 1) turtų išsižadėjimas nėra tik Evangelijos patarimas, bet kiekvieno krikščionies pareiga; 2) neigiamas kunigystės sakramentas (kunigų pareigos pavedamos paprastiems žmonėms), šv. mišios, skaistykla, maldos už numirusius. Šios erezijos padariniai labai blogi. Kas būtų, jei visi žmonės, pasiėmę lazdas, pradėtų elgetauti? Kas jiems išmaldą duotų? Kas visuomenę išlaikytų?

Tos dvi (katarų ir valdiečių) erezijos buvo pavojingos ne tik Bažnyčiai, bet ir valstybei. Bažnyčia, norėdama apsaugoti savo narius nuo klaidos, turėjo imtis visų galimų priemonių tai blogybei užbėgti už akių. Bažnyčios praktika su erezijomis jau nuo senų laikų buvo ta pati: pamokymas, įspėjimas, neklausančių (užsispyrusių) ekskomunikavimas. Vyskupų pareiga tuo pavojingu metu buvo — budėti, kad eretikai nesunaikintų Kat. Bažnyčios iš vidaus, nes klaidatikiai, norėdami įgyti katalikų akyse didesnį pasitikėjimą, veidmainiškai dalyvaudavo pamaldose, imdavo sakramentus ir tuo pačiu laiku kurstydavo žmones. Visuotinis Laterano susirinkimas (1215), žinodamas eretikų taktiką, ragino vyskupus budriai sekti eretikų veidmainystę.

Inkvizicija. Kai pasirodė, kad vyskupai eretikų susekti nepajėgia, o pasauliniai teismai nubaudžia daug nekaltų žmonių, tai Tulūzos sinode (1229 m.) popiežiaus įsakymu buvo įsteigta tam tikra komisija, vadinama inkvizicija. Ji buvo pavesta vienuoliams domininkonams. Komisijos pareigos buvo šios: surasti eretikus, jų bylas išnagrinėti, juos pamokyti, įspėti ir tik užsispyrusius atskirti nuo Bažnyčios. Tuo ir baigdavosi komisijos pareigos. Tų laikų tardymo priemonės proceso metu buvo žiaurios, bet Bažnyčia, kiek leido aplinkybės, stengėsi jas švelninti. Bažnyčios buvo draudžiama kankinti senius, ligonius ir vaikus. Kitus galėjo tardant kankinti tik vieną kartą. Kiekvienas nuteistasis turėjo teisę apeliuoti į popiežių.

Bažnyčia yra organizacija. Kiekviena organizacija turi teisę ir pareigą šalinti pavojingus narius iš savo tarpo, kad jie nesunaikintų pačią Kat. Bažnyčią iš vidaus.

Bažnyčia atskirtąjį asmenį turėdavo atiduoti pasaulinei valdžiai.

Valstybei geriau turėti vieną religiją, nes tikybų įvairumas dažnai būna nesusipratimų ir kovų priežastis. Be to, viduramžių erezijos (pvz., albigiečių, valdiečių) ir valstybei buvo labai pavojingos (Jie buvo lyginami su mūsų laikų bolševikais, anarchistais ir kt.). Todėl su jomis pradeda kovą pati valstybė. Ciesorius Fridrichas II, kuris Bažnyčiai nebuvo palankus, nes tikybos dalykuose buvo indiferentas ir Bažnyčios reikalai jam visai nerūpėjo, išleido įstatymą, kuriuo įsakė inkvizicijos pasmerktus eretikus deginti ant laužo, o pasauliniai teismai, gerai žinodami valstybei gresiantį pavojų, pasinaudodami senaisiais Romos įstatymais, eretikus baudė kalėjimu, ištrėmimu arba mirtimi ir savo sprendimus vykdė labai greitai.

Todėl „Auto da fe"*) ir deginimas ant laužo ne visai teisingai vienai Bažnyčiai priskiriami. Teisybė, anų laikų bausmės buvo žiaurios**), bet iš to daryti išvadą, kad Bažnyčia savo priešus žiauriomis bausmėmis naikino, būtų neteisinga.

Inkvizicijos aukų skaičius dažniausiai yra žymiai padidinamas.

Ispanijos inkvizicija.

Nuo bažnytinės inkvizicijos reikia skirti valstybinę inkviziciją, t. y. Ispanijos inkviziciją. Tą inkviziciją yra įsteigęs (1480 m.) Ispanijos karalius Ferdinandas su savo žmona Izabele (ne Bažnyčia) grynai politiniais sumetimais — norėdami apsaugoti savo valstybę nuo žydų ir musulmonų. Mat, XV š. Ispanijos žydai veidmainiškai priimdavo krikštą. Jie taip elgdavosi norėdami įsigyti galybės ir garbės. Jie ir pasiekė savo tikslą. Galybė ir pinigai atsidūrė apsikrikštijusių žydų rankose. Per moterystės sakramentą jiems pavyko susigiminiuoti su Ispanijos didikais ir pasiekti aukštąsias valstybės vietas. Jie net pateko į bažnytinius hierarchus: vyskupus, prelatus ir klebonus.

---

*) Iškilmingas tikėjimo išpažinimas.

**) Pav., už padegimą, pinigų padirbimą bausdavo mirtimi.

Mahometonai, tapę katalikais, neišsižadėjo savo tikybos ir slaptai ją praktikavo. Be to, jie slaptai užmezgė ryšius su Afrikos saracenais, stengdamiesi vėl pagrobti Ispanijos valdžią į savo rankas.

Todėl Ispanijos valdovai, norėdami apsaugoti savo valstybę nuo apsimetėlių žydų ir mahometonų (vadinamų maurais), įsteigė inkviziciją. Tai buvo grynai valstybinis teismas. Jo tarnautojai buvo laikomi valstybės valdininkais, kurie iš valstybės iždo gaudavo atlyginimą (algas).

Bažnyčia šią inkviziciją net stengėsi sušvelninti, pav., įskųsti berniukai iki 14 m. amžiaus ir mergaitės iki 12 met. buvo paleidžiami be tardymo. Popiežius Sikstus IV (1483) savo laiške karaliui protestavo dėl šios inkvizicijos teismo žiaurumų. Leonas X net ekskomunikavo Toledo (Ispanijos) inkvizitorius.

Iš to, kas pasakyta, matyti:

1) Viduramžiais Bažnyčios ir valstybės santykiai buvo glaudūs, ir nusikaltimai Bažnyčiai buvo tolygūs nusikaltimams valstybei.

2) Albigiečių (katarų) ir kitos šių laikų erezijos buvo labai pavojingos, nes jos ardė Bažnyčios ir valstybės santvarką, taip pat ir visuomeninio gyvenimo pagrindus. Nepripažindami nuosavybės, moterystės Bažnyčios ir valstybės valdžių, eretikai savo idėjas platino teroro pagalba; tai mūsų laikų anarchistai.

3) Anų laikų bausmių žiaurumas atitinka tų laikų dvasią, ir todėl į tas bausmes negalima žiūrėti XX amž. akimis. Galimas daiktas, kad būsimas kartas stebins mūsų laikų bausmės, kurios mums dabar atrodo visai natūralios.

4) Bažnyčios priešai, aprašinėdami inkvizicijos aukas, — nors Bažnyčia nė vieno eretiko mirtimi nenubaudė, o tik atskirdavo nuo Bažnyčios, — dėl jų kaltina Bažnyčią ir jų skaičių žymiai padidina.

5) Negalima kaltinti Bažnyčios už atskirų inkvizitorių savivaliavimą. Šiandien istorija jau yra ištyrusi, kad dažnai kartojami daugelio inkvizitorių žiaurumai perdėti arba visai pramanyti.

6) Dėl inkvicijos Bažnyčią daugiausiai puola protestantų rašytojai, patys pamiršdami Liuterį, kuris patarė anabaptistus kardu ir ugnimi naikinti*), arba Kalviną, kurio sąžinė turėjo būti nerami dėl Grueto ir Serveto mirties**).

7) Reikia skirti bažnytinę inkviziciją nuo Ispanijos valstybinės inkvizicijos, kuri kilo iš politinių sumetimų ir buvo lyg aukščiausias valstybės tribunolas.

---

*) Lutheres Werke XX, 364.

**) Tractatus de haereticis a magistratu civili puniendis, 1554 m.

§ 39. NAUJIEJI VIENUOLYNAI

Viduriniais amžiais didžiausi Bažnyčios talkininkai buvo vienuoliai. Jie vyko į misijas, skelbė žmonėms Evangeliją, kovojo su erezijomis, švietė liaudį (steigdami mokyklas ir būdami jose mokytojais), kėlė mokslą ir t.t.

Bendrai dirbdami ir maža išleisdami, vienuoliai sukraudavo vienuolynui nemaža turtų, todėl nenuostabu, kad vienuolynai buvo gana turtingi, nors atskiri vienuoliai buvo turto išsižadėję. Turtais apsikrovę, vienuolynų gyventojai ir dvasininkai, labai dažnai pamiršdavo savo kilnų pašaukimą ir jo pareigas. Todėl šv. Benedikto kurtieji vienuolynai išsigimė. Nors jo regulaminas iš esmės buvo geras (žiūr. § 22), tik įsiskverbusi į jo vienuolynus tų laikų dvasia neleido daryti reikiamos įtakos žmonėms.

Bet Dievo Apvaizda šiuo metu siunčia garbingus vyrus, kurie pritaiko šv. Benedikto regulaminą naujų laikų reikalavimams ir atgaivina sumenkėjusį religinį gyvenimą. Dabartiniai vienuolynai, griežtai laikydamiesi regulamino, daro įtakos tiek visai žmonijai, tiek Bažnyčios pareigūnams.

A. Šv. Benedikto regulamino atgaivintojai

Kliuniečiai. Šis vienuolynas buvo įsteigtas Pietų Prancūzijoj (910). Jis griežtai laikėsi šv. Benedikto drausmės, todėl iš jo ir išėjo garsus Hildebrandas (Gregorijus VII). Jis pirmasis pradėjo nurodinėti Bažnyčios reformos reikalingumą ir kovoti su investitūra ir simonija.

Kartūzai. Juos įsteigė šv. Brunonas (1084), Reimso kanauninkas. Jis, pasipiktinęs dideliais vienuolynų turtais ir dvasininkų ištižimu, su keliais savo draugais vyksta į Kartūzų dykumas (prie Grenoblio miesto, Prancūzijoj) ir ten įkuria vienuolyną. Savo vienuoliams jis įsako griežtai laikytis šv. Benedikto regulamino. Jie maitindavosi viena duona ir vandeniu. Tik per dideles šventes galėjo valgyti mėsos. Vienuoliai laikydavosi visiškos tylos, o susitikę pasisveikindavo žodžiais: „Memento mori" (atsimink mirtį). Kartūzai pagarsėjo žemės darbu, knygų perrašinėjimu ir kitais mokslo darbais.

Aštri kartūzų askeza neleido jiems tinkamai išsiplėsti, nes tokių pasišventėlių maža teatsirasdavo. Nors ir negausūs buvo, bet savo dideliu darbštumu jie kultūros dirvoje išvarė plačią vagą.

Cistersai. Jų įkūrėjas buvo Robertas iš Molesmės. Nepakęsdamas pralobusių tų laikų vienuolynų ir dėl turtų juose atsirandančių ydų, jis (1098 m.) įsteigė naują vienuolyną Cistercium žemėse. Jie tvarkėsi šv. Benedikto įstatais, tik jų pagrindan dėjo griežtumą. Dėl to griežtumo mažas žmonių skaičius jais pasekė. Todėl net pats jų įsteigėjas manė, kad greitai jo vienuolynas visai išnyks. Bet įstojęs į jį (1153 m.) šv. Bernardas savo iškalba ir griežtu tvardymusi cistersus atgaivino ir žymiai juos praplėtė.

Šv. Bernardas, nors ir nuošalioj vietoj gyveno, pagarsėjo visoje Europoje. Jo patarimų klausdavosi popiežiai ir pasauliniai valdovai. Be to, jis pasižymėjo ypatingu pamaldumu į Švenčiausiąją Panelę. Jos garbei jis parašė daug gražių maldų.

B. Elgetaujantieji vienuolynai

Šv. Benedikto vienuoliai skelbė tikėjimą kaimo žmonėms. Po Kryžiaus karų kaimo žmonės pradėjo traukti į miestus, ieškodami „lengvesnės duonos". Ten jie dažniausiai vertėsi įvairiais amatais. Bet padidėjus žmonių skaičiui, miestuose pritrūko butų. Atsirado vargas ir nepasitenkinimas. Miestuose pasunkėjo ganytojų darbas. Šią progą išnaudojo klaidatikiai albigiečiai, kurie, matydami didelius vienuolynų turtus, skelbė, kad vienuoliai ir kunigai, mokydami žmones tikėjimo tiesų, ieško tik sau asmeninės naudos. Albigiečiai (katarai) gyrėsi, kad jie vieni, Dievo žodį skelbdami, siekią tik Dievo garbės ir gyveną Kristaus nurodytu pavyzdžiu (visai be turtų).

XIII amž. pradžioje įsikūrė du nauji vienuolynai, kuriuodu, tarytum atsakydami į Bažnyčiai daromus priekaištus, neleido turėti turtų ne tik atskiriems vienuoliams, bet ir pačiam vienuolynui. Jie gyveno iš savo darbo ir aukų, todėl ir buvo pavadinti elgetaujančiais.

Pranciškonai. To vienuolyno įkūrėjas buvo šv. Pranciškus (1182—1226). Jis gimė Asyžiuje (Italijoj), turtingo pirklio šeimoje. Mėgo trubadūrų (meilės dainių) poeziją, svajojo būti garsiu riteriu ir dideliu ponu, bet



Šv. Pranciškus Asyžietis.

tapo neturto ir išsižadėjimo didvyriu. Augo prabangoje, bet iš pat mažens buvo labai pamaldus, doras ir gailiaširdis. Dėl jo didelio dosnumo tėvas juo buvo labai nepatenkintas. Todėl šv. Pranciškus, apsivilkęs paprastais drabužiais, persijuosęs virve, vaikščiojo po visą kraštą, ragindamas žmones išsižadėti turtų ir atgailoti. Benediktinai jam atidavė netoli Asyžiaus jau apgriuvusią Šv. Panelės koplytėlę. Šv. Pranciškus ją aptaisė ir pavadino savo dalele (partiuncula). Ji ir buvo pranciškonų lopšys. Surinkęs 10 sekėjų, su jais nuvyko Romą (pas Inocentą III), prašydamas patvirtinti jo regulaminą ir vienuolyną (1209). Jo įstatai skyrėsi nuo šv. Benedikto tuo, kad pranciškonai turėjo

išsižadėti ne tik asmeninio turto, bet ir patsai vienuolynas negalėjo turėti jokio lobio. Vienuolyno tikslas buvo nusidėjėlių atvertimas ir gailestingi darbai. Popiežius įstatus patvirtino. Šv. Pranciškus, nešdamas „Linksmą Naujieną" (Evangeliją), aplanko Egiptą, Palestiną (ten prie Kristaus grabo pastatė vienuolyną; jam turkų sultonas pavedė šventos vietos sargybą) ir Ispaniją. Savo nepaprastu nuoširdumu, nusižeminimu ir gailestingais darbais jis žmonių minias patraukė prie savęs. Karštai mylėdamas Dievą, šv. Pranciškus mylėjo visą gamtą: žmones, gyvulius, paukščius ir t.t. Tupintiems ant jo rankų žiogeliams jis kalbėdavo: „Čirškėkite, mano broliai, ir garbinkite Dievą savo linksmu balsu". Šv. Pranciškaus vienuolynai plito visuose kraštuose ir prisidėjo prie religinio gyvenimo pakilimo. Iš pranciškonų išėjo ir šv. Antanas, kuris mūsų krašte yra labai mylimas ir garbinamas.

Klarisės. Iš didelio nusižeminimo šv. Pranciškus savo brolius vadino mažaisiais broliais. Vyrais pasekė moterys, ir šv. Klara, turtingų tėvų duktė, vadovaudamasi šv. Pranciškaus regulaminu, įsteigė moterims vienuolyną (1212), kuris gavo klarisių vardą.

Tretininkai. Šv. Pranciškus, nenorėdamas ardyti šeimų ir negalėdamas nepatenkinti žmonių šventų troškimų, įsteigė trečią įstatą, skiriamą pasaulininkams (1212). Jame kiekvieno luomo žmogus (nejaunesnis kaip 14 metų), nenutraukdamas ryšių su savo luomu, galėjo tobulai gyventi. Šie žmonės yra vadinami tretininkais.

Tretininkų pareigos: 1) drabužiuose vengia prabangos; 2) vengia netinkamų šokių, teatrų ir kt.; 3) valgo ir geria su saiku; 4) prieš Nekalto Šv. Panelės Prasidėjimo ir šv. Pranciškaus šventes pasninkauja; pagirtina yra penktadieniais ir trečiadieniais pasninkauti; 5) kiekvieną mėnesį atlieka išpažintį ir priima šv. Komuniją; 6) kasdien kalba po 12 poterių; 7) rodo gerą pavyzdį, daro gerus darbus, skaito ir platina katalikišką spaudą; 8) kas gali, kasdien klauso šv. mišių; 9) dalyvauja savo organizacijos susirinkimuose; 10) aukoja į bendrą kasą (surinktomis aukomis šelpiami kongregacijos nariai); 11) lanko sergančius kongreg. narius, dalyvauja mirusių narių laidotuvėse.

Daug vyrų ir moterų, visokio luomo ir amžiaus, stojo į trečiąjį ordiną. Čia priminsiu tik žymesnius iš jų: Prancūzijos karalių šv. Liudviką, Turingijos grafienę šv. Elžbietą, garsų dainių Dantę, dailininką M. Buonarotti, Amerikos atradėją Kristupą Kolumbą, žinomąjį mūs tautietį kan. Tumą ir kt.

Domininkonai. Jų įkūrėjas buvo šv. Domininkas (1170—1221), gimęs Ispanijoje. Nors pranciškonai ir buvo uolūs, pasišventę Bažnyčios tarnai, bet neturėjo reikalingo mokslo. Šv. Domininkas, ruošdamas Bažnyčiai darbininkus, ir šitą spragą užpildė (1215). Jo didžiausias rūpestis buvo savo sekėjus padaryti gerus pamokslininkus. Tad jie turėjo ilgai studijuoti (9 metus) teologijos ir filosofijos mokslus, kad galėtų tinkamai Bažnyčios mokslą išdėstyti ir klystantiems aiškiai jų klaidas nurodyti. Be to, jie darydavo ne tik klusnumo, skaistybės įžadus, bet ir asmeninio ir paties vienuolyno neturto. Gyveno jie iš aukų. Jų tikslas buvo kovoti su erezijomis, eretikus ir kitus nusidėjėlius savo uoliais pamokslais atversti. Vienuolynas augo kokybiškai ir kiekybiškai. Į jį stojo mokyti ir žymūs vyrai. Įvairiose Europos bažnyčiose domininkonų pamokslininkai daug nusidėjėlių atvertė į tikrąjį gyvenimo kelią. Šv. Domininko garbė plačiai paplito. Padavimas sako, kad šv. Domininkas sudėjęs maldą, vadinamą rožančiumi (šv. rožančius šiandien žinomas visam katalikiškam pasauliui).

C. Riterių ordinai

Kryžiaus karų dalyviams didelė parama buvo riterių ordinai, nes tuo metu, kada Palestina buvo krikščionių valdoma, musulmonų persekiojimai nesiliovė. Krikščionys gyveno miestuose, jie — kaimuose. Musulmonai puldinėdavo ne tik keleivius, lankančius šventąsias vietas, bet dažnai apiplėšdavo ir pačius miestus. Nuo tų užpuldinėjimų apsiginti teko steigti riterių ordinai. Tų ordinų vienuoliai, be žinomųjų trijų įžadų (klusnumo, skaistybės ir neturto), dar pasižadėdavo ginti krikščionis nuo musulmonų ir kovoti su jais. Be minėtųjų pareigų, vienuoliai dar slaugydavo ligonius.

Kryžiaus karų metu kariška drąsa buvo susijusi su religine dvasia. Todėl tų laikų žmonėms buvo gerai suprantamas vienuolio riterio tipas. Jie buvo skirstomi į: 1) kunigus, turinčius sielų ganymo pareigas, 2) riterius karius, 3) brolius — ligonių slaugytojus.

Joanitai. Italijos pirkliai įsteigė (1048 m.) Jeruzalės mieste prieglaudą piligrimams. Ją pavadino šv. Jono vardu. Tai ir buvo joanitų ordino užuomazga. Galiausiai toji prieglauda virsta riterių ordinu ir greitai išsiplatina. Jie įsisteigė tuose miestuose, kuriuose buvo garsūs uostai (Sirijoj, Egipte). Užėmus musulmonams Palestiną, joanitai persikėlė į Maltą ir joje apsigyveno. Napoleonas, užėmęs Maltos salą, vienuolyną panaikino.

Templieriai. Jie gavo savo vardą nuo žodžio „templum" (maldykla), nes jie įsikūrė prie maldyklos Jeruzalėje (1118). Jų tiesioginis tikslas buvo ginti atvykstančius į Šventąją Žemę maldininkus nuo musulmonų užpuldinėjimų. Bet jie pagarsėjo ir karuose su netikinčiais. Pilypas Gražusis, norėdamas pasisavinti didelius jų turtus, vertė popiežių šį ordiną uždaryti. Popiežius (Klemensas V), vengdamas nesusipratimų, su jo reikalavimu sutiko ir ordiną uždarė (1312).

Kryžiuočiai. Jie įsikūrė (1190 m.) vokiečių maldininkams Jeruzalėje globoti. Kryžiuočių vardas kilo nuo juodo kryžiaus, kurį riteriai turėjo ant savo apsiausto. To ordino globėju buvo Šv. Panelė Marija.

Mozūrų kunigaikščio Konrado kviečiami, jie persikelia (1226 m.) į Prūsus ir čia įsikuria. Kryžiuočių sostinė buvo Marienburgas. (Daina: „Eina garsas nuo rubežiaus..."). Lietuviams daug nuo jų teko kentėti.

Jų vyriausiam magistrui Albertui priėmus protestantizmą ir pasiskelbus pasauliniu kunigaikščiu, ordinas išnyko (1525 m.).



Kryžiuotis ir kalavijuotis.

§ 40. POPIEŽIŲ KOVOS SU HOHENŠTAUFENAIS

Popiežiai, laimėję kovą dėl investitūros, norėjo tinkamai sutvarkyti ir Bažnyčios vidaus gyvenimą. Mat, dėl feodalinės tvarkos jos drausmė buvo gerokai pašlijus.

Nors tuo metu dėl Kryžiaus karų visų Europos gyventojų akys buvo nukreiptos į Šventąją Žemę ir religinis gyvenimas buvo smarkiai pakilęs, bet protarpiais dar vis atgydavo ir senoji pasaulinių valdovų kova su popiežiais. Dabar, kada buvo įsigalėjusi Hohenštaufenų dinastija, toji kova turėjo prasidėti Vokietijoje. Tos giminės valdovų vaikai dažniausiai būdavo auklėjami Konstantinopolyje. Todėl jie, užsikrėtę Bizantijos valdovų siekimais, įsigeidė savo rankose sukoncentruoti (sujungti) visą valdžią — dvasinę ir politinę.

Fridrichas I. Fridrichas I Barbarosa užima (1152—1190) Romą ir nori panaikinti Bažnytinę valstybę, kad galėtų savo valią primesti popiežiui. Be to, jo kariai įsiveržia į šv. Petro bažnyčią, išversdami jos duris ir išniekindami ją. Savo valdovo pastatytą netikrą popiežių, Kalikstą III, jie įveda į baziliką ir pasodina į šv. Petro sostą. Bet baisi maro liga visą Romoj esančią Fridricho I kariuomenę sunaikina. Kitos tautos atsisako neteisėto popiežiaus klausyti, o sujungtoji tikrojo popiežiaus ir Šiaurės Italijos miestų kariuomenė Fridrichą I nugali (prie Lignano 1176). Tuomet Fridrichas I (Venecijoj 1177) susitaiko su popiežium ir apgailestauja savo klaidą.

Prieš minėtąjį susitaikymą Fridrichas I dar net kelis antipopiežius rėmė, nors už juos kardinolų mažuma buvo balsavusi. Kad ateityje to nepasikartotų, popiežius Aleksandras III sušaukė visuotinį (Laterano) susirinkimą (1179 m.), kuriame buvo paskelbta: teisėtai išrinktas laikomas tas popiežius, už kurį balsavo $^{2}/_{3}$ kardinolų, dalyvavusių tuose rinkimuose.

Inocentas III. Trylikto šimtmečio pradžioje popiežių autoritetas. pasiekė aukščiausią laipsnį. Tą jų autoritetą pakėlė tuometinis popiežius Inocentas III (1198—1216). Jis buvo kilęs iš turtingos ir įtakingos romėnų grafų giminės. Baigęs mokslus (Romoj, Bolonijoj, Paryžiuj) ir turėdamas vos 38 m., buvo vienu balsu išrinktas popiežium. Didelio mokslo, tvirtos valios, pavyzdingo gyvenimo vyras, Inocentas III visą savo energiją pavartojo, kad tik Bažnyčios įstatymai būtų tinkamai gerbiami. Todėl jis, gindamas moterystės sakramento neišardomybę, Prancūzijos karalių (Pilypą II) privertė susitaikyti su savo žmona (Ingeburga) ir pamesti gulovę (Agnietę). Jis atsisakė nuo per didelės savo dvaro prabangos ir sustiprino popiežiaus valdžią Romoje. Jis rūpinosi apginti silpnesniuosius valdovus ir išlaikyti taiką ir ramybę karalių tarpe. Todėl patys karaliai tarpusavio ginčams spręsti jį rinkdavosi teisėju.

Inocentas III sušaukė visuotinį (IV Laterano 1215 m.) susirinkimą, kuriame buvo paskelbta, kad katalikai turi bent vieną kartą metuose eiti išpažinties ir priimti šv. Komuniją (apie

Velykas). Buvo paskelbta ir daugiau nutarimų dorovę liečiančiais klausimais. Be to, karaliams uždraudė 4 metus kariauti, kad sutaupytų jėgų numatytam kryžiaus karui.

Fridrichas II. Taip gražiai pražydęs popiežių autoritetas Inocento III papėdininkų laikais vėl turėjo nugalėti smarkius pasaulinių valdovų puolimus.

Inocento III globoj išaugo pavojingas Bažnyčiai priešas Fridrichas II. Jis buvo gabus organizatorius ir geras politikas. Tikėjimo dalykuose buvo indiferentas (abejingas). Nesiskaitydamas su Bažnyčios įstatymais, jis skiria vyskupus, savinasi jos turtus, užpuldinėja popiežiaus žemes, nelaiko vainikavimosi metu duoto pažado suruošti kryžiaus karą ir neperveda savo sūnui Neapolio ir Sicilijos žemių, kurios leno teisėmis priklausė popiežiui. Jis sutrukdė Romoje šaukiamą visuotinį susirinkimą, sulaikydamas, net žudydamas į jį vykstančius vyskupus. Fridrichas buvo atskirtas nuo Bažnyčios (Gregorijaus IX ir Inocento IV), bet prieš pat savo mirtį dar vis dėlto suskubo susitaikyti su Bažnyčia.

Po jo mirties greitai išnyko galinga Hohenštaufenų dinastija.

Nors tas kovas su Hohenštaufenais popiežiai ir laimėjo, bet dėl jų Bažnyčia labai susilpnėjo. Mat, Fridrichas II kovojo su Bažnyčia ne tik ginklu bei savo valstybės aparatu, bet ir plunksna. Pasityčiodamas iš Bažnyčios, jis skelbė, kad karalius savo valdžią yra gavęs iš Dievo ir tik prieš Jį vieną teatsakąs. Todėl popiežiai net ir tikėjimo dalykuose neturį valdžios karaliams. Ši mintis labai patiko ir kitų kraštų valdovams. Jie pradėjo visai nesiskaityti su Bažnyčios įstatymais ir kaskart daugiau kištis į Bažnyčios vidinį gyvenimą, norėdami jį savaip tvarkyti.

Literatūra: Lietuva ir Vakarų Europa, J. Stakausko. Kaunas, 1934.
Keletas viduramžių kultūros bruožų ir inkvizicija, J. Lomano, „Tiesos Kelias", 1929 m. Nr. 7—8.
Inkvizicija, J. Lomano. „Ateitis, 1926 m. Nr. 1.
Bedievių inkvizicija, A. Maliausko.

Šv. Pranciškus Asyžietis, Jörgenseno, Kaunas, 1926.
Šv. Pranciškus Asyžietis, „Ateitis" 1921 m. 49 psl.
Didžiojo vyro kovos, kančios ir triumfas, N. Užčiauptburnio. „Ateitis", 1937 m. 524 psl.
Didis religinio ir socialinio gyvenimo reformatorius, „Židinys" IV t. 173 psl.

* * *

SCHEMA:

Viduramžių paklaidos ir kova su jomis

- Katarai (albigiečiai)
  - 2 pradai: dvasia ir medžiaga.
- Valdiečiai
  - turtų išsižadėjimas,
  - kunigystės, šv. mišių, skaistyklos neigimas.
- Inkvizicija
  - bažnytinė / bausmių švelninimas.
  - valstybinė
    - Fridrichas, Izabelė
      - Ispanijos žydai, musulmonai.
- Vienuolynai
  - Šv. Benedikto regula
    - kluniečiai
      - užsiėmimas,
      - tyla.
    - kartūzai
      - užsiėmimas,
    - cistersai
      - šv. Bernardas.
  - elgetaujantieji
    - jų esmė
      - šv. Pranciškus
        - biografija,
        - veikla,
        - kelionės,
        - klarisės,
        - tretininkai.
      - šv. Domininkas
        - jo biografija,
        - 9 met. mokslas,
        - pamokslininkai.
  - riterių ordinai
    - jų esmė
      - joanitai
        - prieglauda,
        - išsiplėtimas ir išnykimas.
      - templieriai
        - maldininkų apsauga,
        - uždarymas.
      - kryžiuočiai
        - maldininkų globėjai,
        - persikėlimas į Prūsus,
        - išnykimas.

Viduramžių paklaidos ir kova su jomis

- Popiežių kova su Hohenštaufenais
  - priežastys,
  - Fridrichas I
    - Romos užėmimas,
    - pop. Kaliksto paskelbimas,
    - maras,
    - susitaikymas, popiežių rinkimo įstatymas ($^2/_3$ bals.).
  - pop. Inocentas III
    - jo biografija,
    - veikla
      - įstatymų saugotojas,
      - prabangos naikintojas,
      - taikos saugotojas.
  - Fridrichas II
    - jo biografija,
    - veikla
      - nesiskaitymas su Bažnyčia,
      - santarybos sutrukdymas,
      - ekskomunika,
      - susitaikymas su Bažnyčia,
      - jo šmeižtai.

III SKYRIUS

RELIGINIS VIDURINIŲ AMZIŲ GYVENIMAS

§ 41. VIDINIS BAŽNYČIOS GYVENIMAS

Karoliui Didžiajam viešpataujant, dėl jo įvestos drausmės didikai nedrįso kelti galvas prieš popiežių. Jam mirus, Apaštalų Sostas neteko savo gynėjo bei užtarytojo. Kunigaikščiai, didikai pradėjo varžyti Bažnyčios laisvę. Jie norėjo pasinaudoti dideliais bažnytiniais turtais ir aukštomis dvasininkų vietomis. Tas vietas išrūpindavo net nesuaugusiems savo vaikams ar giminaičiams. Be to, bažnytines vietas galima buvo nusipirkti už pinigus. Todėl kandidatai į tas vietas labai dažnai neturėdavo reikiamo pašaukimo į dvasininkų luomą. Atsirado daug vyskupų ir kitų aukštų dvasininkų, kuriems Bažnyčia ir jos reikalai maža terūpėjo.

Popiežiai. Bet popiežių įtaka politikai buvo labai didelė. Jie vainikuodavo karalius ir suteikdavo Šventosios Romos imperatoriaus titulą. Todėl visi pretendentai į imperatoriaus sostą rūpindavosi popie-

žiaus palankumu, stengdamiesi turėti popiežių savo šalininką. Nenuostabu, kad didikų pastangomis kartkartėmis patekdavo į tą aukštą ir garbingą sostą žmonės, kurie toms pareigoms netiko. Todėl popiežius (Mikalojus II 1059—1061), norėdamas pašalinti šią blogybę, išleidžia įsakymą, kad popiežiaus rinkimuose turi sprendžiamą balsą tik kardinolai (anksčiau popiežiaus rinkimuose galėjo dalyvauti ir pasaulininkai, todėl dažnai didikai turėdavo įtakos popiežiaus rinkimams), ir išrinktas laikomas tas, kuris gaus daugumą balsų. O visuotinis sus-mas (1179 m.) jau reikalauja $^2/_3$ balsų daugumos (žiūr. §§ 33, 40).

Popiežiai pasiliko sau naujų vyskupijų steigimą ir kai kurių kunigų į aukštesnes vietas skyrimą.

Vyskupai. Bažnyčiai laimėjus kovą dėl investitūros, vyskupus pradėjo skirti kapitulos. Vėliau jos net pradėjo varžyti vyskupų teises ir įsigyti kaskart daugiau turtų. Todėl į kapitulas dabar pradeda veržtis bajorų vaikai. Tas Bažnyčiai neišėjo į gera.

Kunigai. Senovėje bažnyčios buvo statomos miestuose ir žymesnėse vietose. Prie tų bažnyčių (miestuose) gyvendavo vyskupas su didesniu kunigų skaičiumi. Jos vad. katedrinėmis (nuo „katedra", iš kurios vyskupas kalbėdavo į žmones) ir koleginėmis. Tų bažnyčių kunigai bendrai gyveno. Vėliau (vysk. Chrodegangas apie 760 m.) šiems kunigams parašė įstatus. Juos priėmė daugumas vyskupijų. Dabar kunigai ne tik drauge gyveno, bet kartu pradėjo net kunigų poterius ir kitas maldas kalbėti, t. y. ėmė vienuoliškai gyventi. Tik X š. toks kunigų gyvenimas išnyko.

Nuo VI š. bažnyčias pradeda statyti didikai prie savo dvarų. Jie šias bažnyčias laikė privatine savo nuosavybe. Jie ir kunigus joms skirdavo. Popiežiai, ypač nuo Gregorijaus laikų, pradėjo skelbti, kad jos, būdamos pašventinti trobesiai, negali būti privatinė keno nors nuosavybė ir didikai (jų statytojai) negali jų parduoti ar skirti joms kunigus. Jie gali tik rekomenduoti (nurodyti) kandidatą, o vyskupui priklauso teisė jį skirti ar ne į tą vietą. Iš to atsirado patronato teisė.

Pradėjus nykti viešajai atgailai, drausmė Bažnyčioje imta palaikyti bažnytinėmis bausmėmis: ekskomunika ir interdiktu (uždraudimu kurioj nors vietoj laikyti pamaldas).

Pamaldos. Vakaruose šiuo laikotarpiu galutinai nusistojo liturgija su lotynų kalba, Rytuose — su slavų kalba. Be to, vietoje natūralių aukų, kurios buvo duodamos šv. mišioms, atsirado paprotys duoti stipendiją (pinigines aukas). Šv. Komunija Vakaruose vis dažniau dalinama vienu (duonos) pavidalu.

Švenčių skaičius gerokai padidėjo. Dabar pradedama švęsti Visų Šventė, Vėlinės, apaštalų šventės ir kt.

Kanonizavimas. Šventųjų kanonizavimas (paskelbimas) paliktas vienam popiežiui, kuris sudarė specialią komisiją kandidato šventumui ir kitoms žymėms ištirti. Anksčiau kiekvienas vyskupas savo vyskupijos ribose galėjo skelbti šventuosius, bet tik tuos, kurie mirė kankinių mirtimi.

Nuo šio laiko Bažnyčia pradėjo skelbti šventaisiais ir išpažinėjus.

Maldos. Nuo pirmųjų krikščionybės amžių buvo kalbamos mums visiems žinomos maldos: „Viešpaties malda" ir „Apaštalų sudėjimas". XII š. pradėta kalbėti „Sveika Marija", o nuo 1300 m. rytą ir vakarą skambinti varpais („Viešpaties angelas"). Dar vėliau atsirado kryžiaus kelių ėjimas.

Tuo pat metu katalikiškieji universitetai ir tikintieji poetai kuria bažnytinę poeziją: „Dies irae", „Stabat mater" ir kt. Šiuo metu pasirodė visam pasauly žinomo poeto Dantės veikalas „Dieviškoji komedija".

Atlaidai. Atlaidų teikimas ypač dažnėja kryžiaus karų metu. Atlaidams gauti buvo reikalingos šios sąlygos: išpažintis, šv. Komunija (t. y. pašvenčiamoji malonė) ir geri darbai, pav., tilto pastatymas, pavargėlio šelpimas ir kt.

Jubiliejiniai atlaidai įvedami Bonifaco VIII (1300) ir

mūsų dienomis jie būna kas 25 metai. Šiame laikotarpyje įėjo į paprotį nešioti su savim šventųjų relikvijas.

Labdarybė. Per visą senųjų ir vidurinių amžių laikotarpį labdarybe rūpinosi viena Bažnyčia. Vargšų maitinimas, ligonių slaugymas nei valstybei, nei miestams nerūpėjo. Vienas gražiausių Bažnyčios istorijos lapų ir yra labdarybė.

Prie vienuolynų ir katedrinių bažnyčių buvo steigiami vargšų maitinimo, ligonių slaugymo punktai. Tikintieji šiam šventam darbui nesigailėjo nei aukų, nei darbo, nes jie artimo meilės įsakymą laikė vienu didžiausių įsakymų.

Labdarybe ypač rūpinosi vienuolynai. Tam reikalui buvo net skiriami specialūs žmonės. Jie savo apylinkėj turėdavo surasti, pašalpos ir paslaugos reikalingus žmones ir juos aprūpinti. Buvo steigiami net specialūs vienuolynai vargšams globoti ir slaugyti (antonitai). Kiti (trinitoriai) rinkdavo pinigus vergams išpirkti. Pasitaikydavo, kad, neturėdami reikalingų lėšų, vienuoliai laisvu noru patys vergus pakeisdavo.

Ypačiai XIII ir XIV š. atsirado daug prieglaudų, ligoninių, apskritai, buvo labai praktikuojama labdarybė.

Viešbučiai. Prie vienuolynų ir didesnių parapijų buvo steigiami viešbučiai ir prieglaudos piligrimams (maldininkams) bei keleiviams. Dažniausiai juos išlaikydavo augustinionai. Juose apsistodavo kalnų lankytojai, gaudami visą išlaikymą. Vienuoliai net surasdavo kalnuose paklydusius keleivius. Tokių viešbučių dar ir dabar galima rasti aukštesnių kalnų (pav., Alpių) viršūnėse. Bet šiais viešbučiais galėdavo pasinaudoti tik turtingesnieji piligrimai.

Neturtingiems buvo steigiamos prieglaudos, kur pašalpos reikalingi vargšai gaudavo maistą. Neturintieji pastogės tose prieglaudose net ilgesnį laiką galėdavo apsigyventi. Iš čia kilo net ir viešbučių vardas (hospic).

§ 42. (Tąsa). TŲ LAIKŲ PAPROČIAI

Viduriniais amžiais, be anksčiau minėtų gerų dalykų, buvo ir tam tikrų šešėlių (blogybių).

Raganos. Mums žinoma iš Kristaus gyvenimo, kad piktoji dvasia gali apsėsti žmogų ir paveikti gamtos jėgas. Tai yra tikėjimo tiesa. Bet tikėjimas burtais ir raganavimu yra pagonybės palikumas. Tas raganavimas viduramžiais virto kaip ir amatu. Juo dažniausiai vertėsi moterys, bet buvo ir vyrų raganių.

Bažnyčia ir valstybė, pasiremdamos tų laikų teise ir papročiais, raganavimą smerkė ir už jį griežtai baudė. Bažnyčia raganius ekskomunikuodavo. Valstybė juos pradėjo deginti ant laužo. Gregorijus VII (1074) dėl tokios žiaurios bausmės raganiams protestavo. Bet kada raganiai pradėjo skelbti ir tikėjimo klaidas (albigiečių ir valdiečių), kurios buvo pavojingos tiek Bažnyčiai, tiek valstybei, Bažnyčia ekskomunikuotus eretikus atiduodavo pasaulinei valdžiai. Pastaroji juos, kiek pakankinusi, sudegindavo ant laužo. Tomis pat bausmėmis jie būdavo baudžiami ir protestantų laikais. Paskutinė raganavimo auka žuvo XVIII š. vienam protestantiškam Šveicarijos kantone.

Žydai. Po Jeruzalės išgriovimo žydai išsisklaidė po įvairius pasaulio kraštus. Krikščioniškuose Vakaruose žydai ne tik nebuvo persekiojami, bet net susilaukė ypatingos kai kurių valdovų (karolingų) palankumo. Bažnyčia jiems draudė būti krikščioniškų valstybių valdytojais, nes jie nebūtų galėję įvykdyti tokios valstybės siekimų. Jiems buvo draudžiama laikyti krikščionis vergais ir tarnais, kad jų nepatrauktų į savo tikybą. Taip pat Bažnyčia draudė varu žydus krikštyti. Nuo senų laikų žydai vertėsi prekyba ir koncentravosi (apsigyvendavo) miestuose. Tuose miestuose jiems buvo užleidžiami ištisi kvartalai, kuriuose jie gyveno laisvai ir niekeno nevaržomi išpažino savo tikybą.

Jų persekiojimo pradžia yra susijusi su kryžiaus

karais. Bet ir tuo metu kunigaikščiai ir karaliai juos užtardavo ir gindavo, tik tamsios masės pradėjo juos žiauriai persekioti (Anglijoj, prie Reino, Bohemijoj). Bet didžiausias žydų persekiojimas prasidėjo XIV š.

Persekiojimo priežasčių yra kelios: 1) Tuo metu siautė baisus maras. Nuo tos baisios ligos žydai mažiausiai nukentėjo. Liaudis įtarė, kad jie užnuodija šulinius. Todėl iš Ispanijos (1492) ir Portugalijos (1496) jie buvo visai išvyti. 2) Antra persekiojimo priežastis buvo kitų pirklių, jų konkurentų, neapykanta. Prie šios neapykantos prisidėjo įtarimas, kad jie ritualiniais sumetimais žudą krikščionių vaikus, išjuokią katalikų tikybą. Be to, jie buvo smerkiami, kad imą didelius procentus ir kt.

Išvardintos persekiojimų priežastys mums sako, kad žydai pradėta persekioti ekonominiais bei politiniais sumetimais, bet ne tikybiniais.

Tų baisių persekiojimų metu tikruoju žydų užtarėju buvo popiežius, kurio valstybėje žydai visai laisvai gyveno.

Dorovė. Tautų kilnojimosi metu laukinės germanų tautos kultūrinius Romos imperijos laimėjimus sunaikino. Bet jos pačios, Dievo Apvaizdos vedamos, atėjo ieškoti mokslo ir tapo Bažnyčios nariai.

Bažnyčia, prisiėmusi didelį skaičių pagonių, turėjo labai daug darbo, kol sušvelnino jų žiaurų būdą ir išnaikino netinkamus jų papročius. Germanų tautose buvo įsivyravusi „kumšties teisė“, — kas stipresnis, tas ir teisus, — todėl jų buvo praktikuojamos dvikovės*). Vėliau dvikovę pakeičia „Dievo teismai“ (ordalijos), nes buvo manoma, kad nekaltas žmogus savo nekaltumui įrodyti gali net stebuklą padaryti, pav., jei įkaitinta geležis nedegina rankos, einąs vandeniu neskęsta ir t.t., tai tuo įrodomas nekaltumas. XIII amž. Bažnyčiai pasisekė tie žiaurumai sušvelninti ir negeri papročiai pataisyti.

Didžiausia vidurinių amžių nelaimė buvo savitarpio karai.

*) Dvikoves Bažnyčia uždraudė 885 m.

Riteriai ne iš reikalo, bet iš pamėgimo užpuldinėdavo vienas kitą, ir nuolat kildavo karai. Bažnyčia, kovodama su ta blogybe, įveda „Dievo taiką“, kuria buvo draudžiama kariauti nuo trečiadienio vakaro iki penktadienio ryto, advento, gavėnios ir didesniųjų švenčių metu. Tuo metu kilusiems ginčams spręsti buvo įsteigti teismai. Kryžiaus karai, kuriuos palaikė Bažnyčia, riterių pamėgimą kovoti nukreipė prieš musulmonus. Todėl Europoje nutilo karai, žmonių tarpe įsigyveno ramybė.

Draugija. Pradžioje tiek mokslo, tiek architektūros, tiek tapybos ėmėsi tik vienuoliai, bet, kada pradėjo augti, plėstis miestai, statyba ir skulptūra padidėjo, reikėjo, kad tų dalykų imtųsi ir šiaip žmonės. Atsirado mūrininkų draugija, kuri išsyk turėjo tikybinį pobūdį. Jos nariai turėjo laikytis draugijos įstatų. Draugija garantuodavo savo narių kvalifikacijas. Netinkamus narius šalindavo, tikruosius savo narius apgindavo nuo darbdavių išnaudojimo. Apskritai, tais laikais neįsirašiusiems į draugiją amatininkams buvo draudžiama verstis kuriuo nors amatu.

Dailė. Katalikai, įgiję laisvę, Dievo garbei nieko nesigailėjo: nei darbo, nei išlaidų. Dievo garbei skirti namai (bažnyčios) buvo statomi ir puošiami



Gotų stilius.

ko gražiausiai. Bažnyčios skyrėsi nuo kitų namų savo forma (stilium), medžiagos gerumu ir darbo atlikimu. XII amž. statyboje atsiranda naujas stilius, vad. gotiškuoju stilium (anksčiau buvo bazilikinis, romėnų ir bizantinis stiliai). Jo svarbiausios žymės: laibi šulai, aukšti langai, smailiai suvesti skliautai, aukšti ir smailūs bokštai. Viskas lekia aukštyn, tarytum, krikščionių siela kyla į dangų. Bažnyčios puošiamos statulomis ir paveikslais.

Šį laikotarpį galima pavadinti krikščionybės stiprėjimo gadyne. Tada stengtasi blogi senovės papročiai ir žiaurumai iš gyvenimo išstumti. Nors nukrypimų nuo šių principų ir pasitaikydavo, bet šalia jų klestėjo ir nepaprasto šventumo dorybės.

SCHEMA:

Religinis viduramžių gyvenimas

- Vidinis gyvenimas
  - feodalizmo pasekmės,
  - popiežių įtaka,
  - hierarchija
    - popiežiai
      - aukšt. bažnytinių vietų teikimas,
      - šventųjų kanonizavimas,
      - naujų vyskupijų steigimas,
    - vyskupai
      - jie kapitulos skiriami,
      - jų turtingumas ir iš to kylančios ydos,
    - kunigai
      - bendras jų gyvenimas ir įstatai,
      - patronato teisė.
  - pamaldos
    - liturgija,
    - stipendijos,
    - šventės,
  - maldos
    - „Sveika Marija",
    - kryžiaus keliai,
  - atlaidai
    - sąlygos jiems gauti,
    - jubiliejai,
    - relikvijos,
  - labdarybė
    - maitinimo punktai,
    - specialūs vienuoliai,
    - vergų pakeitimas,
  - viešbučiai
    - augustijonai,
      - beturčiams,
      - turtingiesiems.

Religinis viduramžių gyvenimas

- Papročiai
  - žydams neleidžiama
    - turėti vergus ir tarnus krikščionis,
    - būti valdytojais,
    - persekiojimai / jų geradariai.
  - raganos | esmė | jų susidėjimas su klaidatikiais, bausmės | persekiojimo priežastys.
  - dorovė
    - dvikovės,
    - „Dievo teismai",
    - „Dievo taika".
  - dailė / gotiškas stilius,
  - draugijos / mūrininkų
    - kvalifikacijos,
    - religinis elementas.

§ 43. BENDRA APŽVALGA

Šiame laikotarpyje ypačiai pagarsėjo Gregorijus VII savo reformomis, juo sekė ir kiti popiežiai. Jie atitaisė visą feodalizmo Bažnyčiai padarytą žalą ir išravėjo jos dirvoje atsiradusias piktžoles.

Šių reformų dėka pakilo religinis gyvenimas ir prasidėjo tikras atgimimas. Vyskupai bei vienuolynų viršininkai, patys būdami aukštos doros, skyrė tokius pat Bažnyčios pareigūnus, kuriems rūpėjo tinkamai atlikti savo pašaukimo pareigas. Tad nėra ko stebėtis, kad dabar religinis atgimimas pradeda reikštis visose visuomeninio gyvenimo srityse.

Bažnyčios globoje atsiranda ir klesti įvairių amatų cechai, auga vienuolynai ir bažnytinės brolijos, o žiaurūs laukinių tautų papročiai švelnėja.

Architektūra ir kitos meno šakos pakyla. Atsiradęs gotų stilius vaizduoja tų laikų žmonijos dvasią, nes gotų stiliuje viskas aukštyn kyla, tarytum, žmogaus sielą kelia prie Dievo, grožio, idealo.

Koks gilus buvo tuolaikinis žmonių religingumas, mums pasako net kryžiaus karai. Savaime suprantama, kad ir tokio religinio gyvenimo pakilimo laikais galėjo atsirasti tam tikrų nukrypimų, klaidų, pav., askėtų daromi priekaištai dvasininkams*) dėl tariamo jų apsileidimo.

Su eretikų priekaištais sėkmingai kovoja toki Bažnyčios ir vienuolynų pažibos, kaip šv. Pranciškus Asyžietis, šv. Domininkas ir kt.

Šiame laikotarpyje Bažnyčia išsivaduoja iš pasaulinės valdžios (Hohenštaufenų) įtakos. Popiežių autoritetas pasiekia aukščiausią laipsnį.

---

*) Tuos priekaištus kėlė kai kurie atgaivinto šv. Benedikto ordino vienuoliai.

TREČIOJI DALIS

Nuo Bonifaco VIII iki Reformacijos (1294—1517). Nors šiuo metu į Bažnyčios šeimą buvo pašauktos aisčių tautos ir mokslo dirvoje Bažnyčia išvarė plačią vagą, bet dėl „Avinjono nelaisvės" ir Vakarų Bažnyčios schizmos popiežių autoritetas sumenkėjo ir Bažnyčioje įsigalėjo pasaulinė dvasia.

I SKYRIUS

KRIKŠČIONYBĖ AISČIŲ TAUTOSE

§ 44. KATALIKŲ TIKĖJIMO PLĖTIMASIS PABALTIJY

Baltijos jūros pakraščiuose, tarp Vyslos ir Dauguvos upių, nuo senų laikų gyveno aisčių tautos: prūsai, jotvingiai, lietuviai ir latviai. Šios tautos, gyvendamos neįžengiamuose miškuose ir pelkėse, pagonių tikėjimą išlaikė ilgiau, negu kitos Europos tautos.

Prūsai. Pirmasis Kristaus mokslo skelbėjas Prūsuose buvo šv. Vaitiekus (Adalbertas). Jis čia atvyko iš Prahos (996 m.). Pradžioje darbas jam sekėsi. Vėliau prieš jį prūsai sukilo, ir jis, traukdamasis į kitą vietą, kelyje užklydo į šventą jų miškelį pasilsėti. Čia jis buvo prūsų rastas ir (998 m.) nukankintas. Po kelerių metų, popiežiaus (Jono XVIII) siunčiamas, atvyko naujas apaštalas, šv. Brunonas, bet ir tas su savo draugais (1009) buvo suimtas ir nužudytas. Tik XIII amž. Kristionui Olyviečiui (cistersų vienuoliui) geriau sekėsi. Jis savo švelniu būdu, pavyzdingu gyvenimu ir sumanumu patraukė į krikščionybę daug žmonių ir (1215 m.) Prūsuose įsteigė pirmą vyskupystę. Jos vyskupu buvo paskirtas pats Kristionas. Bet prūsai nenu-

rimo. Jie pradėjo smarkiai persekioti krikščionis, norėdami savo krašte krikščionybę visai išnaikinti. Tuomet Kristionas, susitaręs su Mozūrų kunigaikščiu Konradu, paskelbė prūsams kryžiaus karą. Prūsai sumušė Kristiono sudarytą „Kristaus ka-



riuomenę“ ir pradėjo grasinti mozūrams. Tuomet Konradas, bijodamas prūsų, (1226 m.) parsikvietė iš Palestinos riterių ordiną — kryžiuočius ir atidavė jiems Kulmijos žemes.

Kryžiuočiai per 53 metus, Vakarų Europos padedami, nugalėjo prūsus ir čia įkūrė stiprią savo valstybę. Jie varu platino krikščionybę tarp prūsų ir su jais labai žiauriai elgėsi. Šiandien iš šios senos aisčių padermės likęs vien tik Prūsų vardas.

Livonija. Latviai. Čia pirmasis Evangelijos skelbėjas buvo (1188) Bremos vyskupo atsiųstas Meinhardas. Jis savo švelniu būdu ir šventu gyvenimu daug latvių atvertė į krikščionybę. Bet jam mirus daug kas pametė naująjį tikėjimą ir grįžo į pagonybę. Antrasis Evangelijos skelbėjas, vysk. Bertoldas, irgi norėjo švelnumu ir malonumu patraukti latvius į Kristaus mokslą, bet jie sukilo prieš misionierių ir prieš apsikrikštijusius savo tautiečius. Tuomet Bertoldas pasikvietė riterius, kurie latvius nugalėjo, bet toje kovoje žuvo ir pats Bertoldas. Latviai, norėdami, kad riteriai greičiau paliktų jų žemes, veidmainiškai priėmė krikštą. Bet riteriams išėjus jie vėl grįžo į pagonybę.

Trečias katalikų mokslo skelbėjas buvo vyskupas Albertas. Jis įkūrė Rygos miestą (1201 m.) ir vyskupystę. Parsikvietė į Rygą riterių ir įsteigė kalavijuočių ordiną (šio ordino riteriai ant savo apsiausto turėjo išsiūtą raudoną kalaviją), su kurio pagalba nukariavo visus latvius ir estus.

§ 45. (Tąsa). LIETUVOS KRIKŠTAS

Kada į Lietuvą atvyko pirmieji apaštalai, tikrų žinių nėra. Lietuva, reikia manyti, būtų daug pirmiau priėmus krikštą, jei kaimynystėje nebūtų turėjusi godžių kryžiuočių, kurie vienoje rankoje nešė kryžių, o kitoje — vergijos pančius. Lietuviai ilgai ir narsiai gynėsi, bijodami ne krikščionybės, bet kryžiuočių ir kalavijuočių jungo. Bet, kai kryžiuočiai ir kalavijuočiai, skyrium nepajėgdami lietuvių nugalėti, susijungė ir dar prie jų prisidėjo Volynijos (rusų) kunigaikščiai, lietuviams grėsė didelis pavojus.

Mindaugas. Tuomet Lietuvos kunigaikštis Mindaugas nutarė priimti krikštą. Jis kreipėsi į popiežių Inocentą IV ir kalavijuočių magistrą Andrių von Štirland, prašydamas atsiųsti kunigą išmokyti jį tikėjimo ir apkrikštyti. Štirland šią žinią palankiai priėmė, ir 1251 m. Mindaugas su žmona ir dviem vaikais priėmė krikštą. Kartu su juo apsikrikštijo nemažas lietuvių būrys. Mindaugas per savo pasiuntinius prašė popiežių paskirti Lietuvai vyskupą, kuris betarpiškai būtų priklausomas Romos; be to, pasiuntiniai savo kunigaikščiui dar prašė karaliaus vainiko. Popiežius Inocentas IV pasiuntinių prašymą išpildė ir pasiuntė į Lietuvą Kulmijos vyskupą Henriką, kuris popiežiaus vardu 1253 m.*) Mindaugą vainikavo Lietuvos karalium.

Pirmuoju Lietuvos vyskupu buvo paskirtas Kristionas, kuris rengė karalių krikštui. Bet krikščionybė Lietuvoje neprigijo. Kryžiuočiai, kaip ir pirma, puldinėjo ir plėšė Lietuvos žemes. Žemaičiai sukilo prieš kalavijuočius ir prie Durbės ežero (1260 m.) juos sumušė. Sako, kad Žemaičių kunigaikštis Treniota 1263 m. nužudęs Mindaugą ir abu jo sūnus.

Gediminas. pasiuntė (1322 ir 1323) raštus popiežiui, kur nurodė, kad dėl ordino daromų skriaudų negalėjęs priimti krikšto ir turėjęs palikti pagoniu. Savo karo žygius jis pateisina tuo, kad nekovojąs su krikščionybe, bet ginąsis nuo kryžiuočių užpuldinėjimo. Panašiai elgiasi ir krikščionys kunigaikščiai. Jis nurodo, kad jo žemėje yra vienuolių pranciškonų ir dominikonų, kurie laisvai skelbią krikščionių mokslą, o įtikėjusius krikštiją. Dabartiniu metu Lietuvoje esančios trys bažnyčios: 2 Vilniuje ir 1 Naugardukyje**). Pagaliau Gediminas pasižada apsikrikštyti, klausyti popiežiaus ir prašo popiežių atsiųsti savo legatus. Popiežius (Jonas XXII) pasiunčia savo pasiuntinius. Jie atvyksta į Rygą ir iš ten pasiunčia savo pasiuntinius į Vilnių. Šitie pasiuntiniai įteikia Gediminui popiežiaus laišką. Tame laiške popiežius patikrina jam (jei jis apsikrikštys) tokį užtarymą

*) Livl. U. B. I. CCXLIII skilt. 313, Bunge.
**) Lvl. U. B. II. psl. 144, Bunge.


Švedija
BALTIJOS JŪRA
Gotlando sala
ESTAI
Rygos įlanka
KALAVIJUOČIAI
Ryga
Pskovas
D. Naugardas
Daugpilis
Polockas
Vitebskas
RUSAI
ŽEMAIČIAI
Klaipėda
KAUNAS
Kernavė
Aukštaičiai
Karaliaučius
LIETUVA
Malburgas
Kryžiuočiai
Minskas
Lyda
Naugardukas
GARDINAS
Mozūrai
Slanimas
Drogičinas
Liet. Brasta
GUDAI
Krokuva
Mindaugo Karalystė.
Kryžiuočiai
ir
Kalavijuočiai.

prieš vokiečių ordiną, kad jis būsiąs visai patenkintas. Bet pasiuntiniai dabar išgirdo iš Gedimino visai priešingą nuomonę, negu jo laiškuose buvo parašyta. Gediminas sakosi savo laiškuose popiežiui, kaip vyresniam, pareiškęs pagarbą, bet visai neketinęs ir nemanęs krikštytis. Jis suvertė visą atsakomybę už laiškų turinį vienuoliams, kurie juos rašė, sakydamas, kad jie iškraipę jo mintis.

Gediminas, matyti, tikrai norėjęs priimti krikštą, bet tai sužinoję rusai grasinę atsitraukti nuo jo, žemaičiai, ordino papirkti, ketinę susidėti su kryžiuočiais ir atkeršyti jam už krikštą. Manoma, kad tas žinias bus suteikę delegatams tie patys vienuoliai, kurie rašė Gedimino laiškus popiežiui.

Matyt, šios priežastys buvo žinomos ir popiežiaus legatams Rygoje, nes jie įsakė visiems krikščionims kunigaikščiams per ketveris metus nepulti Lietuvos ir laikytis taikos. Jie manė, kad Gediminas pakeis savo nuomonę.

Algirdas ir Kęstutis. Juodu leido savo valstybėj laisvai išpažinti kat. tikėjimą ir gynė jį nuo tamsių pagonių užpuldinėjimų, bet krikšto nepriėmė.

Į Lietuvą tikėjimas veržėsi iš Vakarų, bet Rytai (Rusijos Bažnyčia) irgi darė įtakos. Algirdo žmona Juliona buvo pastačiusi Vilniuje cerkvę, kai kurie kunigaikščio šeimos nariai krikštijosi rytų apeigomis. Įsidėmėtina yra pasaka apie rusų pravoslavus kankinius Vilniuje.

Štai ištrauka iš a. a. kan. Aleknos „Bažnyčios istorijos": „Stačiatikių Bažnyčia garbina šventuosius kankinius lietuvius — Joną, Antaną ir Eustafijų. Lietuviškai jie vadinęsi Michliej, Kukliej, Niežylo ir buvę nužudyti Vilniuje dėl to, jog priėmę krikščionių tikėjimą pagal Rytų Bažnyčios apeigas. Tų Vilniaus šventųjų gyvenimo aprašymai nevienodai nurodo jų kančios laiką. Nežinia, ar Algirdo, ar Gedimino įsakymu jie buvo nužudyti. Gerai žinant abiejų tų kunigaikščių toleranciją tikėjimo dalykuose, sunku išaiškinti priežastis tokio smarkaus jų pasielgimo su tais trimis krikščionimis. Patys Vilniaus kankinių vardai nė kiek nepanašūs į lietuviškus ir skamba rusiškai.

Algirdas ir Kęstutis taip pat, kaip ir Gediminas, buvo pradėję pasitarimus dėl krikšto. Kęstutis, tardamasis su Lenkijos karaliumi Kazimieru (1349), davė jam vilties, kad galįs tapti krikščionimi. Kazimieras apie tai

pranešė papai Klemensui VI. Papa tuojau pasiuntė bules Kazimierui ir Gniezno arkivyskupui, ragindamas juos rūpintis Lietuvos apkrikštijimu. Rašė papa taip pat Kęstučiui ir jo broliams, kviesdamas juos priimti katalikų tikėjimą, žadėdamas karaliaus vainiką. Bet tuo viskas ir pasibaigė. Tarybas dėl Lietuvos krikšto atnaujino (1355) papa Inocentas VI, kuris per Krokuvos kleboną daktarą Dobrogostą siuntė raštus Vengrų karaliui Liudvikui, Opolijos kunigaikščiui Vladislovui ir Mozūrų kunigaikščiui Žiemovitui, taip pat ragindamas juos rūpintis Lietuvos apkrikštijimu, pranešdamas, jog jisai per tą patį Dobrogostą rašęs Lietuvos kunigaikščiams. Algirdas ir Kęstutis pranešė ciesoriui Karoliui IV (1358), kad, jei jisai pasirūpintų sutaikyti juodu su vokiečių ordinu, juodu esą linkę priimti krikštą. Ciesorius dėl to dalyko pasiuntė į Lietuvą savo įgaliotinius, tarp kurių buvo ir Prahos arkivyskupas. Bet Algirdas ir Kęstutis nustatė tokias sąlygas: vokiečių ordinas turi sugrąžinti Lietuvai žemes tarp Pregelio ir Dauguvos upių, ordinas turi persikelti į Rusijos tyrumas ginti tenai krikščionių nuo totorių. Tokių sąlygų nei ordinas negalėjo priimti, nei ciesorius išpildyti, todėl ir tarybos dėl krikšto turėjo nutrūkti. Taip pat neturėjo pasisekimo ir papos Gregorijaus XI raštas, rašytas Lenkijos ir Vengrijos karaliaus kapelionui Dobrogostui, Algirdui, Kęstučiui ir Liubartui. Tuo raštu papa ragino Lietuvos kunigaikščius priimti katalikų tikėjimą. Tuomet pasibaigsią sunkūs ir ilgi karai su vokiečių ordinu. Jei Lietuvos kunigaikščiai sutiktų tapti krikščionimis, tai papa žadėjo atsiųsti kunigų katalikų tikėjimo platinti ir santaikos su krikščionimis padaryti. Bet ir šį kartą, kaip ir pirmiau, karai su vokiečių ordinu sunkino Lietuvos kunigaikščiams prisijungimą prie krikščionių visuomenės.

Lietuvos krikštas. Kęstučio sūnus Vytautas, kovodamas su Jogaila ir toje kovoje ieškodamas kryžiuočių pagalbos, priėmė krikštą Prūsuose (1383). Tačiau tik Lietuvos kunigaikštis Jogaila, vedęs Lenkų karalaitę Jadvygą ir tapęs Lenkijos karalium (1386), apkrikštijo Lietuvą 1387 m. Pirmoji vyskupystė buvo įsteigta Vilniuje, kur pirmasis vyskupas buvo Andrius Jastriembiec.

Žemaičiai katalikų tikėjimą priėmė vėliau. Po Grunvaldo kovos Vytautas, susigrąžinęs Žemaičius, 1413 m. kartu su Jogaila atvyko į juos ir ragino krikštytis. Žemaičiai paklausė ir priėmė katalikų tikėjimą. Vytautas 1417 m. Varniuose pastatė bažnyčią ir įkūrė Žemaičių vyskupystę. Pirmasis Žemaičių

vyskupas buvo Motiejus Trakietis, o paskutinis — Pranciškus Karevičius.

---

* * *

SCHEMA:

Katalikų tikėjimo plitimas Pabaltyji

- Prūsai
  - šv. Vaitiekus,
  - šv. Brunonas,
  - šv. Kristijonas Olyvietis, — „Kristaus kariuomenė" kryžiuočiai.
- Livonija
  - Meinhardas,
  - Bertoldas — sukilimas.
  - Albertas — kalavijuočiai, Ryga.
- Lietuva
  - Mindaugas — krikšto priežastys, krikštas 1251, mirtis 1263.
  - Gediminas — jo laiškai, pasiuntinių atvykimas, aiškinimasis, 4 metų taika.
  - Algirdas ir Kęstutis — tikėjimo laisvė.
  - Lietuvos krikštas — Vytauto krikštas, Lietuvos krikštas 1387, Žemaičių „ 1413.

II SKYRIUS

BAŽNYČIA IR MOKSLAS

§ 46. BAŽNYČIA IR KULTŪRA

Universitetas. Romos imperijos laikais mokslas buvo pasiekęs gana aukštą laipsnį, bet, užėjus barbarams, visai sunyko. Karoliaus Didžiojo laikais prie vienuolynų ir vyskupų katedrų vėl pradėta steigti mokyklos. Kai kurios iš jų pagarsėjo ir sutraukė plačios apylinkės jaunimo. Tokios žymesnės mokyklos ilgainiui virto universitetais. Profesoriai su studentais sudarydavo atskirą draugiją (korporaciją), kuriai buvo suteiktos savivaldybės teisės (universitetas, liet. — draugija). Iš pradžių kiekviename universitete buvo dėstoma viena kuri mokslo šaka, pav., Paryžiaus universitete — teologija, Bolonijos — teisė ir t.t. Vėliau tame pačiame universitete pradėta dėstyti įvairūs mokslai. Universitetas pagal mokslo šakas buvo skirstomas į skyrius. Kiekvienas skyrius turėjo savo dekaną. Visą universitetą valdė renkamas rektorius. Neturtingiems sudentams išlaikyti buvo steigiamos bursos, arba kolegijos. Viena iš pirmųjų labai pagarsėjusi bursa buvo Paryžiaus Sorbona, kurią įsteigė karaliaus kapelionas Robertas Sorbonas (dabar visas Paryžiaus universitetas vadinamas jo vardu). XIII amž. pabaigoje į geresnius universitetus gausiai plaukė iš įvairių kraštų jaunimas, pav., Prahos ir Paryžiaus universitetuose buvo apie 30.000 studentų. Baigę universitetą, jie galėdavo gauti vietas visame civilizuotame pasaulyje, bet, pradėdami savo profesijos darbą, turėdavo atlikti tikėjimo išpažintį (professio fidei); iš to kilo profesoriaus vardas. Žmogus, pasižymėjęs kurioje mokslo šakoje, gaudavo daktaro laipsnį.

Universitetus steigdavo ir išlaikydavo dažniausiai Bažnyčia. Pasauliniai valdovai juos tik palaikydavo ir šelpdavo. Nuo XIII amž. vien tik popiežiai turėjo teisę kurią nors mokyklą pakelti universitetu. Iki 1400 metų Europoje šv. tėvo rūpesčiu

buvo įkurtas 31 universitetas, o pasaulinės valdžios tik 5. Žemesnės mokyklos buvo steigiamos ir globojamos taip pat daugiausia Bažnyčios. Bažnyčia aukštai iškėlė Europoje mokslą.

Mokslas. Viduriniais amžiais pražydo tam tikra filosofijos mokslų kryptis — scholastika, (schola — mokykla); mat, mokyklose dabar pradėta laikytis tam tikro metodo. Gyvenimo tikslas žmonėms rūpėjo visais laikais. Tas tiesas, kurias žmogus prieina savo įgimtu protu, mums aiškina filosofijos mokslas. Tiesų, kurias mes sužinome iš Dievo apreiškimo, moko teologijos mokslas. Todėl scholastikai, kiek leidžia žmogaus protas, stengėsi tikėjimo tiesas protu aiškinti, bet ten, kur žmogaus protas nutildavo ar nestengdavo išaiškinti, jau kalbėdavo apreiškimas. Jiems buvo gerai žinoma, kad tarp proto (mokslo) ir apreiškimo negali būti nesutikimo, nes juodu abu eina iš Dievo, kaip iš vieno šaltinio.

Jau pirmųjų amžių Bažnyčios tėvai ir kiti katal. rašytojai daug buvo pasidarbavę tikėjimo srityje. Barbarų antplūdis jų darbą ne tik sutrukdė, bet ir sunaikino. Ir niekas kitas, tik Bažnyčia senovinių mokslo ir meno brangenybių dalį išsaugojo nuo pražūties. Ginklų žvangėjimui nutilus, Bažnyčia vėl galėjo sutrukdytą darbą toliau varyti.

Kita mokslinė kryptis buvo mistika. Scholastika kreipė dėmesį į protą, o mistika į širdį. Todėl scholastika stengėsi apreikštąjį mokslą suderinti su filosofija ir paremti jį proto argumentais (įrodymais). Mistika aiškino tas tiesas, kurios veikia širdį ir jausmus. Ji rūpinosi skaitytoją patraukti prie Dievo gražia forma, gražiu stilium. Mistikus globojo ypač cistersų ir kartūzų vienuolynai. Garsiausi mistikai buvo šie: Matilda Magdeburgietė († 1285) ir Gertrūda Didžioji († 1302). Bet visus mistikus pralenkė Tomas Kempis savo pagarsėjusiu „Kristaus sekimu".

Scholastikai. Vienas žymiausių scholastikų buvo šv. Albertas Didysis (1200—1280). Jis gimė Švabijoj (Lauingene). Mokėsi Paduvoje, bet buvo labai apsileidęs mokinys. Tik vėliau, kada tapo uolus

Švenčiausios Panelės garbintojas, ir gabumai jam atsirado. Nebuvo gabesnio už jį visoje Paduos apylinkėje.

Tuo metu atvyksta į Paduą garsus pamokslininkas domininkonas (Jordanas). Jis taip paveikia šv. Albertą, kad šis nutaria stoti į vienuolyną. Savo nusistatymą jis greitai įvykdė ir tapo domininkonu.

Baigęs mokslus, jis buvo pakviestas į Kölno universitetą profesorium. Studentai greitai pastebėjo jo išsimokslinimą ir nuoširdžiai pamilo savo profesorių. Jie dėl gilaus jo mokslo pradėjo jį vadinti Didžiuoju. Vėliau (1245) jis persikėlė į Paryžių. Jo paskaitų klausyti rinkdavosi iš įvairių kraštų tiek daug klausytojų, kad didžiausioje Paryžiaus salėje visų sutalpinti nebuvo galima. Todėl Albertas savo paskaitas buvo priverstas skaityti kuriame nors sode. Jis buvo vadinamas antruoju Aristoteliu, nes geriausiai suprato ir išaiškino Aristotelio mokslą. Mėgo ir tyrinėjo gamtą. Visi šv. Alberto raštai sudaro 21 tomą, iš kurių net penki paskirti gamtos mokslams. Dėl gilaus mokslo ir didelių darbų jis buvo pramintas „Doctor universalis".

Šv. Alberto mokinys — šv. Tomas Akvinietis (imperatoriaus Fridricho II giminaitis, † 1274 m.), grafo Akvino sūnus. Gimęs Neapolyj, auklėtas Monte Kasino benediktinų vienuolyne, jis jau iš pat mažens buvo linkęs į vienuolinį gyvenimą. Tėvai, ypačiai motina, jį nuo to atkalbinėjo. Bet jaunuolis pasirodė neperkalbamas ir, 18 m. eidamas, išsižada pasaulio ir stoja į vienuolyną. Nusiųstas į Kölną aukštųjų mokslų eiti, Tomas daug dirbo. Draugai pašiepdami jį vadino „nebyliu jaučiu". Šv. Albertas, pažinęs Tomą, išpranašavo jo ateitį, sakydamas: „Vadinate jį nebyliu jaučiu, bet kai tas jautis užbaubs, tai bus girdėti visame pasaulyje". Taip ir įvyko: šv. Tomas pralenkė net ir savo mokytoją. 22 metų jis jau universiteto profesorius ir skaito paskaitas Paryžiaus, Neapolio, Romos universitetuose. Garsas apie jį pasklido visame pasaulyje. Universitetai dėl jo varžėsi. Studentai iš įvairių kraštų vyko klausyti paskaitų į tuos universitetus, kuriuose skaitė šv. Tomas.

Svarbiausi jo veikalai: 1) *Summa contra gentiles*, kur šv. Tomas apgina krikščionių mokslą nuo pagonių ir žydų puolimų, ir 2) *Summa teologica* — krikščionių tikėjimo tiesų aiški-

nimas. Visi jo raštai, 17 didelių tomų, dar ir šiandien nenustojo savo reikšmės. Kat. Bažnyčios mokslą išdėstė suderindamas su filosofijos ir kitais m o k s l a i s. Reikia stebėtis, kad žmogus per trumpą laiką (mirė turėdamas 49 metus) tokį milžinišką darbą galėjo atlikti, žinant, kad, be to, šv. Tomas skaitė paskaitas, sakė pamokslus, klausė išpažinčių ir labai daug laiko skirdavo savo dvasiniams pratimams. Tai buvo tobulas ir p a m a l d u s žmogus. Prieš mirdamas, išvydęs kunigo atneštą Šv. Sakramentą, sušuko: „O Jėzau, aš tikiu, kad Tu tame Sakramente esi tikras Dievas ir tikras žmogus! Tam aš gyvenu ir dirbu". Už didžius darbus jis Bažnyčios yra pramintas „Angelišku Daktaru". Jis yra paskirtas mokslus einančios jaunuomenės globėju.

L i t e r a t ū r a: Katalikybė ir mokslas, P. Dovydaičio. „Židinys", VIII t. 142 psl.
Tomo Akviniečio reikšmė filosofijoje, Pr. Kuraičio. „Židinys", I t. 287 psl.
Tomo Akviniečio ekonominių minčių pagrindai, V. Jurgučio. „Židinys", XVII t. 316 psl.
Šv. Albertas Didysis, B. Stočkaus. „Ateitis", 1932 m. 105 psl.
Henrikas Seuse ir Elžbieta Stagel, J. Ereto. Kaunas, 1929 m.
K. Bažnyčios meno istorija, J. Šlapelio. 1935.
Visuotinė meno istorija, K. Jasėno. Mintauja, 1928—1930.

* *

SCHEMA:



III SKYRIUS

BAŽNYČIOS KOVA SU PASAULINĖS VALDŽIOS ĮTAKA

§ 47. POPIEŽIAI AVINJONE (AVIGNON)

Bonifacas VIII. Popiežių kova su Vokietijos ciesoriais Apaštalų Sostą pastūmėjo į Prancūzijos įtaką. Pradžioje Prancūzijos karaliai buvo tik popiežių globėjai, bet paskui, pasinaudodami savo pozicija, norėjo Apaštalų Sostą padaryti aklu savo reikalų vykdytoju. Kilo nesusipratimų, kurie paaštrėjo popiežiaus Bonifaco VIII (1294—1303), žymaus teisių mokslo žinovo, laikais. Bonifacas VIII, jau nejaunas vyras, bet kupinas energijos ir gerų norų, negalėjo sutikti su pasaulinės valdžios politika.



Bonifacas VIII

Kryžiaus karų reikalams popiežiai buvo leidę ir už bažnytinius turtus imti mokesčius. Tiems karams pasibaigus, karaliai turėjo liautis rinkę minėtuosius mokesčius. Pilypas IV (Prancūzų karalius) kariavo su Anglijos karalium (Eduardu I). To karo reikalams labai dideli mokesčiai buvo nustatyti bažnytinėms žemėms. Vyskupai pasiskundė popiežiui. Šis, norėdamas karą sustabdyti ir apginti bažnytines žemes nuo nereikalingų mokesčių naštos, rašo raštą, kuriuo draudžia be jo sutikimo skirti bažnytiniams turtams šios rūšies mokesčius, bet karalius į tą raštą dėmesio nekreipia. Popiežius, norėdamas išvengti ne-

susipratimų su Pilypu IV, siunčia pas jį savo pasiuntinius. Pilypas IV popiežiaus pasiuntinius uždarė į kalėjimą*). Bonifacas VIII kitu raštu įspėja karalių ir reikalauja paleisti iš kalėjimo jo legatus. Pilypas IV, legistų**) patariamas, šv. tėvo bulę nuslepia ir liepia parašyti kitą, kurią perskaito tautos atstovų susirinkime. Šia bule poąpiežius lyg reikalaująs iš karaliaus klusnumo ne tik tikėjimo, bet ir pasauliniuos dalykuos ir įžeidžiąs karaliaus ir valstybės garbę. Suklaidinti tautos atstovai paskelbė, kad jų karalius vien Dievo teklauso. Popiežius, tai sužinojęs, protestuoja prieš jo bulės suklastojimą, sušaukia į Romą sinodą, į kurį pakviečia ir Pilypą IV. Karalius nei pats į jį nevažiavo, nei savo vyskupų neleido. Po sinodo popiežius parašė trečią raštą, kuriame nurodo, kad karalius, kaip šalies valdytojas, nepriklauso popiežiaus, bet kaipo krikščionis turi priimti Bažnyčios galvos įspėjimus dėl nusikaltimų Dievo įstatymams. Pilypas IV ir šitą Bonifaco VIII raštą tik suklastotą paskaitė didikų susirinkime, kurie paskelbė šv. tėvą eretiku ir apeliavo į visuotinį vyskupų susirinkimą. Bonifacas VIII jau buvo surašęs Pilypui IV ekskomuniką, bet šis slapta pasiuntė į Romą savo pasiuntinius, kurie, tenai surinkę kareivių būrį, užpuolė Bonifacą VIII ir suėmė (Ananijos mieste***). Gyventojai (to miesto) po dviejų dienų paleido jį iš nelaisvės ir grąžino į Romą su tinkama pagarba, bet Bonifacas po to įvykio greitai mirė. Jo papėdininkas labai trumpai valdė Bažnyčią. Šiam mirus, Pilypas IV privertė kardinolus išrinkti karaliui palankų popiežių, Klemensą V (1305—1314), kuris nevažiavo į Romą, bet apsigyveno Avinjone (Prancūzijoje). Mirus kuriam nors kardinolui, jo vieton buvo skiriamas tik prancūzas. Ilgainiui žymi kardinolų dalis jau buvo prancūzai. Klemensas V, Pilypui IV reikalaujant, sušaukė (1311 m.) į Vieną visuotinį vyskupų susirinkimą, kuris norėdamas Bažnyčiai ramybės, sušvelnino paskutinę Bonifaco

---

*) Karalius nusižengė tarptautinei teisei, kuri nustato pasiuntinių neliečiamybę.

**) teisininkų.

***) Popiežius į atvykusius jo suimti karius taip prabilo: „Dėl Bažnyčios laisvės esu pasirengęs net mirti".

bulę prieš Pilypą IV, nors karalius reikalavo ją visai panaikinti. Karalius pareikalavo, kad susirinkimas Bonifacą VIII paskelbtų eretiku, tačiau susirinkimas popiežiaus garbę a p g y n ė.

Popiežiai Avinjone. Šeši Klemenso V įpėdiniai gyveno Avinjone. Popiežių septynių dešimčių metų (1305—1377) gyvenimas Avinjone istorijoj yra vadinamas „popiežių Babilonijos vergija".

Popiežių gyvenimas Avinjone pragaištingai atsiliepė Bažnyčios gyvenimui: 1) Bažnyčia pateko į Prancūzų karalių įtaką; 2) sumažėjo kitų tautų pasitikėjimas Apaštalų Sostu ir jo autoritetu; 3) popiežiai, negaudami iš Bažnytinės Valstybės dvaro išlaikymui reikalingų mokesčių, turėjo skirti mokesčius Bažnyčios nariams, o tai sukėlė jų tarpe didelį nepasitenkinimą; 4) Roma visai sumenkėjo: rūmai ištuštėjo, gatvės apžėlė žole, nyko senovės paminklai ir t.t.; 5) Avinjono vergijos padarinys buvo ir Vakarų atskala.

Didžioji Vakarų atskala (1378—1417). Pagaliau Gregorijui XI pavyko iš Prancūzijos pinklių išsipainioti ir savo sostą grąžinti į Romą*). Mirus šiam popiežiui, reikėjo rinkti kitas Bažnyčios galva. Romos miesto gyventojai, bijodami, kad neišrinktų popiežium prancūzo ir vėl neperkeltų Apaštalų Sosto į Prancūziją, pareikalavo iš kardinolų pasižadėti, kad jie rinks šv. tėvu r o m i e t į. Buvo išrinktas U r b o n a s VI, tiesa, i t a l a s, bet neromietis. Naujasis popiežius buvo energingas ir geležinės valios žmogus, kuris pasiryžo išvaduoti Bažnyčią iš žalingos Prancūzijos įtakos. Jis norėjo sutvarkyti ir savo artimiausius bendradarbius — kardinolus, kurie gyveno labai i š t a i g i n g a i. Toks popiežiaus kišimasis į jų naminius reikalus prancūzų kardinolams nepatiko. Jų p e n k i o l i k a susirinko Neapoly, paskelbė, kad Urbono VI rinkimai, įvykę p r i e v a r t o s keliu, yra neteisėti, ir išrinko naują popiežių, K l e m e n s ą VII. Jis apsigyveno Avinjone. Bažnyčios vienybė iširo. Abu popiežiai turėjo atskirus dvarus, abu skyrė kardinolus, vyskupus ir abu vienas kitą smerkė.

Klausimas, katras dabar iš jų tikrasis popiežius.

1) Kardinolai vienu balsu išrinko Urboną VI, jam prisiekė, net da-

---

*) Gregorijų XI sostą perkelti į Romą prikalbėjo šv. Katarina iš Sienos. Ji buvo vienuolė (domininkonė).

Šio laikotarpio popiežiai

Romoje gyv. popiežiai	Konstancijoje gyv. popiežiai	Avinjone gyv. popiežiai 1305—1377 m.
Bonifacas VIII 1294—1303		
Benediktas XI 1303—1304*)		Klemensas V 1305—1314**)
		Jonas XXII 1316—1334
		Benediktas XII 1334—1342
		Klemensas VI 1342—1352
		Inocentas VI 1352—1362
		Urbonas V 1362—1370
		Gregorijus IX 1370—1377***).
Gregorijus XI 1377—1378		
Didžioji Vakarų atskala	1378—1417 m.	
Urbonas VI 1378—1389		Klemensas VII 1378—1394
Bonifacas IX 1389—1404		
Inocentas VII 1404—1406	Pizos santarybos išrinktas	
Gregorijus XII 1406—1417		Benediktas XIII 1394—1417
	Aleksandras V 1409—1410; Jonas XXIII 1410—1415	

Konstancijos visuotinis sus-kimas (1414—1418)
išrenka Martyną V (1417 m.)

---

*) Mirus Benediktui XI, kardinolai, susirinkę naujo popiežiaus rinkti, dėl jo sosto vietos ginčijosi 10 mėn. ir tik po to išrinko Klemensą V.

**) Mirus Klemensui V, naujo popiežiaus rinkimai truko net 29 mėnesius.

***) Gregorijus XI beveik verčiamas, išgyvenęs Avinjone 6 metus, 1377 m. perkėlė popiežiaus sostą atgal į Romą.

lyvavo jo vainikavime; 2) ištisus 3 mėnesius jie nekėlė rinkimų teisėtumo klausimo; kardinolai atsiskyrėliai jau buvo pranešę savo valstybėms apie Urbono VI išrinkimą ir privačiuose laiškuose atsiliepę apie jį su pagarba; 3) teisintis, kad rinkimus paveikusi Romos gyventojų prievarta, nėra pagrindo, nes kardinolai išrinko ne romietį, kaip norėjo Romos gyventojai, bet italą, — todėl Urbonas VI buvo teisėtas popiežius, ir jo sosto paveldėtojai buvo tikrieji Kristaus vietininkai žemėje.

Atskala truko beveik 40 metų (1378—1417). Ta apverktina Bažnyčios padėtis vertė visus susirūpinti jos padariniais, todėl dalis kardinolų sumanė atsisakyti nuo abiejų popiežių ir rinkti naują Bažnyčios valdytoją. Tie kardinolai susirinko į Pizą (Italijoje) 1409 m. Jie pamiršo, kad susirinkimas negali būti teisėtas be popiežiaus pritarimo, kad nėra už jį aukštesnis ir negali pašalinti teisėto popiežiaus nuo sosto. Susirinkę minėtieji kardinolai pašalino abu popiežius ir išrinko naują — Aleksandrą V. Bet pašalintieji popiežiai nepasitraukė ir paskelbė, kad susirinkimas yra neteisėtas. Bažnyčia susilaukė trečio popiežiaus. Dabar jau verkiant reikėjo rasti išeitis. Karaliams ir universitetams reikalaujant, buvo sušauktas visuotinis vyskupų susirinkimas Konstancijoj (1414—1418). Tikrasis Urbono VI įpėdinis, Gregorijus XII, Bažnyčios gerovei patvirtinęs susirinkimą, atsisakė nuo sosto, o netikruosius popiežius, Joną XXIII ir Benediktą XIII, patsai susirinkimas pašalino ir į jų visų vietą išrinko Martyną V, kurį visos krikščioniškosios tautos pripažino Bažnyčios galva. Tuo būdu Bažnyčiai vėl grįžo taika ir vienybė.

§ 48. VIKLEFAS IR HUSAS

Visuotiniam Konstancijos susirinkime, be kitų dalykų, buvo sprendžiamos Viklefo ir Huso klaidos.

Viklefas. Kun. Jonas Viklefas (1324—1384) buvo Oksfordo (Anglijoj) universiteto profesorius. Jis skelbė: 1) kad viskas pasaulyje yra dievas (panteizmą), 2) kad visi priklauso nuo aklo likimo (fatalizmą), 3) kad žmogui iš prigimties yra paskirtas dangus

ar pragaras, kurio nei blogais, nei gerais darbais jis negali pakeisti (absoliutinę predestinaciją), 4) kad vienintelis tikėjimo šaltinis yra Šv. Raštas, kurį žmonės privalo skaityti ir pagal jį tvarkyti savo gyvenimą, 5) Bažnyčią sudaro Dievo išrinkti žmonės, t. y. tie, kurie yra paskirti amžinai laimei. Kadangi niekas nežino, kas bus išganytas, o kas ne, todėl niekas negali žinoti, ar jis yra bažnyčios narys, ar ne. Taigi Viklefas nepripažįsta regimosios Bažnyčios, jos galvos — popiežiaus ir kitų jos pareigūnų. Jis atmeta šv. mišias, išpažintį, vienuolišką gyvenimą, atlaidus ir kt.

Kad įsigytų žmonėse pasitikėjimą, jis puola dvasininkus dėl jų turtų, nors pats gaudavo gražią profesoriaus algą ir valdė pelningą parapiją. Be to, jis skelbė, kad parapijiečiai gali neklausyti dvasininko, padariusio mirštamą nuodėmę. Tuo būdu jis davė progos visokiems nesusipratimams, sąmyšiams kilti.

Viklefas savo mokslą skelbė raštu ir žodžiu.

Jo šalininkai, kurstydami žmones dėl dvasininkų turimų turtų, suagitavo ūkininkus, kurie pakėlė maištą. Tuomet karalius pašalino jį iš universiteto, o Londono sinodas (1382) pripažino jo mokslą klaidingu. Viklefas nepaklausė minėto nutarimo, ir visa byla atsidūrė Konstancijos susirinkime, kuris, ją išnagrinėjęs, Viklefą pasmerkė. Tuomet jis, apsigyvenęs nuošalioj vietoj, ėmėsi mokslo.

Husas. Viklefo raštai pasiekė ir Čekus. Uoliausiu jo pasekėju Čekuose buvo kun. Jonas Husas, neturtingų tėvų sūnus.

Per didelį vargą baigęs mokslus, buvo pakviestas į Prahos universitetą profesorium ir karaliaus pamokslininku (1396). Susipažinęs su Viklefo mokslu, jis, šiek tiek pataisęs, pradeda jį skelbti žmonėms. Naujai skelbiamam mokslui jis parinko labai gerą laiką. Tuo metu Čekuose prasidėjo, ypač jaunimo tarpe, tautinis judėjimas. Tas judėjimas turėjo tikslą nusikratyti nepageidaujama vokiečių įtaka. Husas, pasinaudodamas šia proga, tautybę sujungia su tikyba ir pasiskelbia tautinio judėjimo vadu. Jis įgyja didžiausią pasitikėjimą jaunimo tarpe. Įsikuria tautinė partija.

Husui pradėjus skelbti savo mokslą, vokiečiai, gyveną Čekijoje, apskundžia jį Prahos arkivyskupui ir popiežiui. Toje kovoje su vokiečiais Husą palaiko tautinė partija ir karalius Vaclovas. Tuomet vokiečiai profesoriai palieka Prahos universitetą. Universitete mokslas susilpnėja, bet tautinis elementas sustiprėja. Dabar Husas, netekęs priešų, drąsiai skelbia savo mokslą ir be jokio pasigailėjimo puola vyskupus, kunigus... Žmonės, jo pamokslų sukurstyti, naikina bažnyčias, griauna vienuolynus, žudo kunigus.

Prahos arkivyskupas jam uždraudžia sakyti pamokslus, popiežius (Jonas XXIII) jį ekskomunikuoja. Bet Husas jų neklauso, sakydamas: „Nėra pasauly galios, kuri galėtų uždrausti man skelbti Evangeliją ir atskirti mane nuo Bažnyčios, kuri yra nematoma ir paties Kristaus valdoma".

Jis dėl popiežiaus nutarimo apeliavo į visuotinį vyskupų susirinkimą, įsitikinęs susirinkimą turint aukštesnę valdžią už popiežių.

Todėl ši byla buvo sprendžiama Konstancijos santaryboj, į kurią atvyko pats Husas. Susirinkimas rado jo mokslą klaidingą ir liepė jį atšaukti. Husas nepaklausė ir buvo ekskomunikuotas ir atiduotas pasaulinei valdžiai. Pasaulinė valdžia pritaikė jam Fridricho II išleistą įstatymą ir Konstancijoj sudegino jį (1415) ant laužo.

Huso mirtis padarė jį žmonių akyse tikru tautos kankiniu. Apie 40 tūkstančių jo šalininkų Bažnyčiai ir vokiečiams paskelbė karą. Husitai, visame krašte nugalėję savo priešus, pradėjo persekioti katalikus ir žudyti jų dvasininkus.

Po karaliaus Vaclovo mirties, Čekijos sostas turėjo tekti ciesoriui Zigmantui, bet husitai, laimėję mūšį su ciesoriaus kariuomene, paima visame krašte valdžią į savo rankas.

Husitai į šią kovą su vokiečiais norėjo įtraukti Lenkijos karalių Jogailą ir didįjį Lietuvos kunigaikštį Vytautą. Mat, tuo metu jųdviejų garsas (po Griunvaldo mūšio, kur buvo sutriuškinta vokiečių ordino galybė) buvo pasiekęs visą pasaulį.

Husitai, pradėję karą su ciesoriaus Zigmanto kariuomene dėl Čekijos sosto, formaliai kreipėsi į Jogailą, kviesdami priimti jį Čekijos vainiką ir jos sostą. Jam nesutikus, buvo pasiūlyta Vytautui. Šis, keršydamas ciesoriui Zigmantui už tai, kad šis buvo priteisęs Žemaičių kraštą ordinui, pasiūlymą priėmė ir pasiuntė savo giminaitį Zigmantą Kaributą su kariuomene į Čekus.

Šiai misijai Kaributas geriau tikò už kitus, nes jis buvo stačiatikių tikybos. Prieš popiežių ir ciesorių Vytautas teisinosi, kad pasiuntęs Zigmantą Kaributą į Čekus ne husitų ereziją palaikydamas, bet norėdamas juos suvienyti su Bažnyčia.

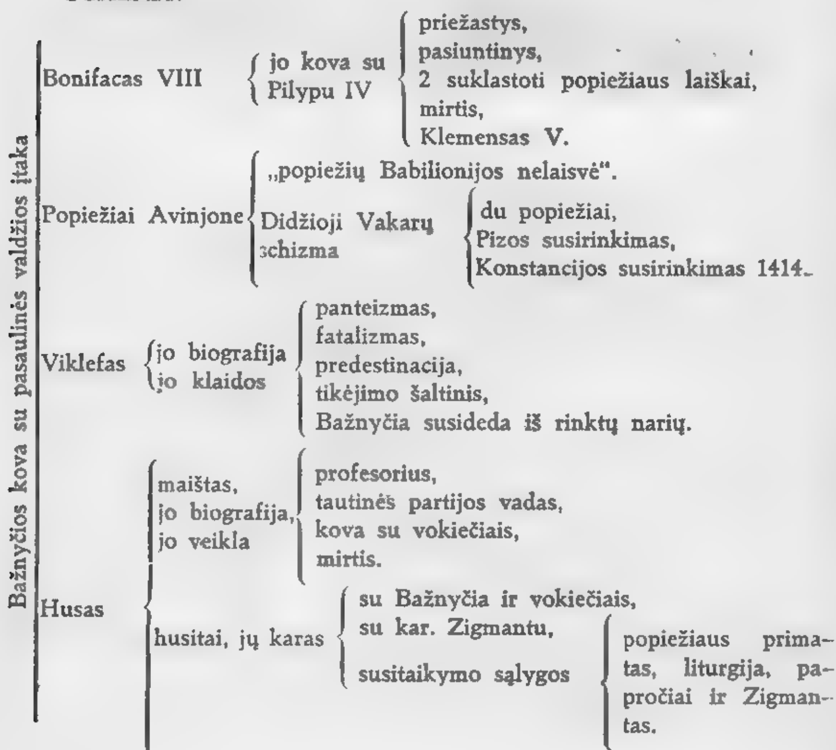
Bet Zigmantui Kaributui nepavyko ten įsigalėti; jis buvo iš Čekijos atšauktas (1424), ir Vytautas santykius su husitais visiškai nutraukė.

Tik visuotiniam (Bazelio 1431—1433) vyskupų susirinkime pavyko husitus **sutaikyti** su Bažnyčia šiomis sąlygomis: 1) jie pripažino popiežių vyriausia Bažnyčios **galva**; 2) jiems buvo leista priimti šv. Komunija **dviem** (duonos ir vyno) **pavidalais**; 3) jie atsisakė nuo Huso mokslo ir **pripažino** ciesorių Zigmantą savo karalium.

Literatūra: Jono Huso ir Prahos Jeronimo byla Konstancijoj, P. Penkausko. „Ateitis", 1929 Nr. 3—5.

* * *

SCHEMA:



IV SKYRIUS

RYTŲ IR VAKARŲ BAŽNYČIŲ SUARTĖJIMAS

§ 49. MĖGINIMAI SUTAIKYTI RYTŲ BAŽNYČIĄ SU VAKARŲ

XIV š. pabaigoje turkai užėmė Serbiją ir nuo Konstantinopolio atplėšė kai kuriuos kitus kraštus. Jie grasino ir pačiam Konstantinopoliui. Dabar ciesorius gerai supranta, kad be Vakarų Europos pagalbos jis turkų nenugalės, bet mato, kad tikėjimo skirtumas tos laukiamos pagalbos neleis duoti. Todėl Bizantija pirmoji ir iškelia Bažnyčių susivienijimo reikalingumą. Tuo tikslu į visuotinį vyskupų susirinkimą (kuris iš Ferraros, Bizantijai pageidaujant, buvo perkeltas į Florenciją 1433) vyksta ciesorius Jonas VII Paleologas ir Konstantinopolio patriarchas (Juozapas), aukštųjų savo dvasininkų lydimas.

Ciesorius, norėdamas greičiau susilaukti jam rūpimos pagalbos iš Europos tautų, siūlo be ilgesnių atidėliojimų (tame pat susirinkime) pasirašyti bažnytinę vienybę. Bet patriarchas nurodo, kad paviršutiniškai sudaryta sutartis laukiamų vaisių neduos, ir reikalauja iš esmės peržiūrėti visus ginčijamus klausimus. Po ilgų derybų buvo susitarta. Svarbesnieji tos sutarties punktai: 1) Šv. Dvasia kilusi iš Tėvo ir Sūnaus; 2) popiežius yra aukščiausias Bažnyčios mokytojas ir valdytojas; 3) šv. mišiose gali būti pašvenčiama tiek raugintа, tiek prėska duona; 4) Rytų Bažnyčia gali pasilikti savo liturgiją ir papročius.

Bet ši sutartis pageidaujamų vaisių nedavė. Graikai jai nepritarė. Ciesorius iš Vakarų žymesnės pagalbos nesusilaukė. Nors popiežius karui su turkais pinigų ir surinko, bet didesnės kariuomenės jam nepavyko sukviesti. Tiesa, į šį žygį išsirengė Vengrija ir Lenkija, bet jų kariuomenė, Lenkų karaliaus (Vladislovo) vedama, prie Varnos buvo sumušta

(1444). Turkai paėmė Konstantinopolį. Konstantinopolio patriarchas, patekęs į turkų nelaisvę, susivienijimo reikalais nesirūpino. Todėl gražiai pradėtas abiejų Bažnyčių susitaikymas laukiamų vaisių nedavė.

Unija Maskvoje. Konstantinopolio patriarchas, rengdamasis į minėtąjį (Florencijos) susirinkimą, Maskvos metropolitu paskyrė Izidorių (1437), didelį unijos (susivienijimo) šalininką. Bet did. Maskvos kunigaikštis Vosylius II tam susivienijimui buvo priešingas, todėl nenoromis išleido metropolitą Izidorių į (Florencijos) santarybą. Vykstančiam metropolitui jis įsakė jokių pakeitimų Bažnyčios gyvenime nepasirašyti. Vosylius kartu su juo pasiuntė kitą (Susdalio) vyskupą (Avramijų). Tuodu, nuvykę į santarybą, Vosyliaus įsakymo nepaklausė ir uniją pasirašė. Popiežius Izidorių už didelį pasidarbavimą Bažnyčiai pakėlė į kardinolus.

Kai grįžę į Maskvą juodu pradėjo skelbti santarybos nutarimus, did. kunigaikštis įsako suimti Izidorių ir uždaryti vienuolyne. Vosylius II norėjo jį atiduoti vyskupų teismui, bet Izidoriui laimingai pavyko iš vienuolyno pabėgti ir nuvykti į Romą. Romoje jis organizuoja pagalbą Konstantinopoliui, net ir pats ten nuvyksta. Vos nepatekęs į turkų nelaisvę, grįžta jis į Romą, kur ir miršta.

Jo papėdininkas (Jonas) buvo priešingas unijai, todėl did. Lietuvos kunigaikštis Kazimieras Kijevo metropolitu (Lietuvos teritorijoj) paskiria (1458) kitą asmenį (Gregorijų), unijos šalininką. Nors Lietuvos unitai galėjo laisvai veikti, bet šio metropolito papėdininkai ne visi pritarė unijai. Todėl šį kartą gražios pastangos įvykdyti uniją nuėjo niekais.

SCHEMA:

Rytų ir Vakarų Bažnyčių suartėjimas

- Rytų ir Vakarų Bažnyčių susitaikymas
  - turkų pavojus santaryba
    - ciesor. Jonas VII ir patriarchas vyksta į santarybą.
  - susitarimo sąlygos
    - popiežiaus primatas,
    - Trejybė Šventoji,
    - rauginta duona,
    - liturgija ir papročiai.
  - sutart. neįgyvendinama
    - Konstantinopolio paėmimas,
    - patriarcho nelaisvė.
  - unija Maskvoje
    - Vosylius II Izidorius
      - santaryba
        - metropolito areštas,
        - jo pabėgimas,
        - kryžiaus karo rengimas.
  - Kijevo metropolitas
    - naujas metropolitas.

V SKYRIUS

NAUJOJI SROVĖ

§ 50. HUMANIZMAS

Viduriniams amžiams baigiantis ir naujiesiems prasidedant, Vakarų Europoje vyravo žymi proto srovė, vadinama humanizmu, arba atgimimu (renesansu). Humanizmu vadinama dėl to, kad ji (ta srovė) rūpinosi grynai pasauliniais (humanus — žmogiškais), o ne teologijos mokslais; atgimimu — dėl to, kad buvo skelbiamas atgaivinimas senovės klasikinės kultūros (filosofijos, literatūros, meno ir kt.).

Viduriniais amžiais visi mokyti žmonės rašė ir kalbėjo lotyniškai. Bet senovės Romos rašytojai (klasikai) buvo beveik užmiršti. To meto lotynų kalba, palyginti su senovės klasikų (Cicerono, Cezario) kalba, nebuvo tokia daili ir taisyklinga. Graikų kalba buvo beveik pamiršta.

Humanizmą pradėjo (XIV a.) Dantė, savo lotyniškais

raštais primindamas senovės Romos rašytojus. Juo pasekė kiti (Petrarka, Bokačio). Jie rūpinosi arčiau pažinti senovės romėnų literatūrą, nes, turkams paėmus Konstantinopolį (1453), Italijoj apsigyveno daug graikų mokslininkų, kurie su savim ten atsivežė nemaža rankraščių. Tie rankraščiai buvo perrašinėjami. Ypačiai daug humanizmui padėjo spaudos išradimas (1450 m.).

Senovės graikų ir romėnų klasikai savo raštuose paliko daug gražių kalbos pavyzdžių. Vakarai, kai pažino, pamėgo juos.

Tame laikotarpyje pakilo filosofijos, gamtos ir kt. mokslai.

Dailininkų noras atgaivinti senovės meną Italijoje galima buvo patenkinti, nes Italijoj buvo išsilikę dailės paminklų, kurie jiems buvo pavyzdžiai. Statyba nukrypo nuo tuomet įsivyravusio gotiško stiliaus. Bažnyčios ir kiti trobesiai statomi senovės graikų bei romėnų pavyzdžiu. Atsirado renesanso stilius, kurio ypatinga žymė yra tiesios linijos ir kupola.

Ši srovė iš Italijos perėjo į Prancūziją, Vokietiją ir kt. Humanizmas įsigali XV a. antroje pusėje.

Humanistus rėmė ir šelpė ne tik pasauliniai galiūnai (pav., Florencijos Medičiai), bet ir popiežiai. Popiežius Mikalojus V (1447—1455), kur reikėjo, net savo valdžią jų reikalams pavartojo. Jis įsteigė garsiąją Vatikano biblioteką (knygyną), turinčią daugiausia rankraščių ir knygų. Sikstus IV (1471—1481) ir kt. popiežiai palaikė humanistus. Šie, pasinaudodami savo padėtimi, iš daugelio svarbių vietų išstūmė vienuolius ir patys jose įsitaisė.

Humanizmas padarė moksle, mene ir kt. didelę pažangą. Bet jis turėjo ir blogumų. Jo skiriamos dvi kryptys: krikščioniškoji ir pagoniškoji.

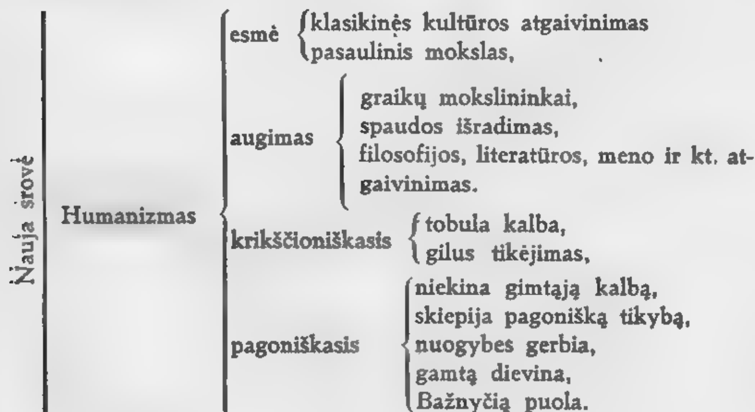
Krikščioniškasis humanizmas.

Jo pirmatakas buvo Dantė. Jis nemažiau už kitus gerbė senąsias kalbas, bet dar labiau — savo gimtąją kalbą. Jis stengėsi ją ištobulinti klasikų pavyzdžiu. Krikščionys humanistai moka pasisavinti klasikų formą ir visa tai, kas nėra priešinga krikščionybės mokslui. Šios krypties humanistai savo raštuose, šalia dailios formos, pasižymi ir giliu tikėjimu.

Pagoniškasis humanizmas. Pagoniškojo humanizmo šalininkai kreipė daugiau dėmesio į senovės klasikus (pagonis) ir juos statė aukščiau už krikščionių rašytojus. Jie net niekino gimtąją kalbą, siūlydami vietoje jos vaikus mokyti klasikų, o, prisigėrę iš klasikų pagonių dvasios, pradėjo mąstyti ir gyventi pagoniškai. Savo raštuose gražia forma jie aprašinėjo pagoniškųjų dievų darbus, o savo sodus puošė dievų ir deivių statulomis. Tapyboje žmogaus kūno grožį dievino. Jiems Platono veikalai vertesni negu Šv. Raštas. Kraštutiniai senovės garbintojai pradėjo skelbti epikūrizmą (kad reikia naudotis visomis gyvenimo gėrybėmis, tenkinti kūno geidulius). Net didžiausias ištvirkimas buvo pridengiamas gražiais poezijos žodžiais. Gamta jiems — beveik Dievas.

Ištvirkimui įsigalėjus, dorovė sumenkėjo. Humanizmas virto pavojingu Bažnyčios priešu. Jis pradėjo skelbti, kad, kas yra tiesa filosofijoj, gali būti melas teologijoj. Popiežiai — tautų nelaimė, vienuolynų gyvenimas — priešingas prigimčiai ir t.t. Todėl humanizmas ruošė dirvą Reformacijai.

SCHEMA:



§ 51. BAŽNYČIOS BŪVIS VIDURAMŽIAMS BAIGIANTIS

Bažnyčios susitvarkymas. Popiežiai, gyvendami Avinjone, daug dalykų pasiliko savo žinioje. Jie neleido metropolitams tvirtinti ir šventinti savo apylinkėj vyskupus. Be to, jie, norėdami gabesnius kunigus ir universitetų profesorius aprūpinti tinkamomis vietomis ir panaikinti pasaulinių didikų įtaką kunigų skyrimui, patys pradėjo juos skirti į svarbesnes vietas. Pastarieji, norėdami popiežiui atsidėkoti, duodavo jam dovanų. Dažniausiai popiežiams būdavo skiriama tam tikra pelno dalis. Iš to atsirado anuatos (pirmųjų metų pelnas). Tos dovanos eidavo į popiežiaus iždą — Bažnyčios reikalams. O tų reikalų buvo gana daug: popiežiaus įstaigų išlaikymas, kryžiaus karai, humanistų palaikymas, bažnyčių statymas ir kt.

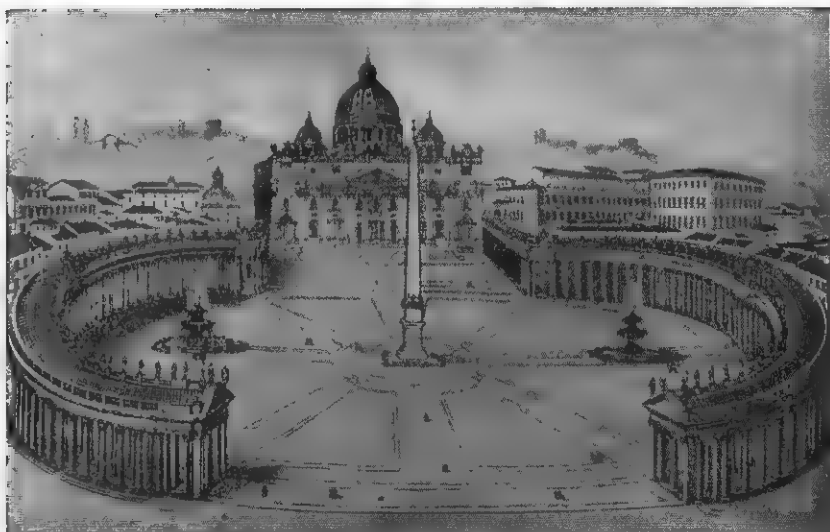
Vyskupai. Jų valdžia sumažėjo, nes per paskutines santarybas (Konstancijos ir Bazelio) buvo iškelti demokratizmo principai. Jų valdžią siaurino pasauliniai didikai, darydami įtakos jų rinkimams. Dažnai į tas garbingas vietas patekdavo bajorų vaikai, neturį reikiamo pašaukimo, net žemos doros asmenys, kurie maža rūpindavosi savo pareigomis.

Aukštieji dvasininkai ir kapitulos buvo apsikrovę turtais, o žemesnieji skurdo.

Popiežių autoritetas (dėl Vakarų schizmos ir laiko dvasios) visai nusmuko.

Mokslas. Scholastika ir mistika didelės įtakos nepadarė. Tuodu mokslai maža rūpinosi formos gražumu, jų raštams trūko aiškumo. Todėl naujoji mokslo srovė, humanizmas, ypač pagoniškasis humanizmas, greitai įsigalėjo.

Dailė. Architektūroj XV š. atsirado naujas stilius — renesanso. Jame vyrauja tiesios linijos. Gražiausias pavyzdys — šv. Petro ir Povilo bažnyčia Romoje (pradėta statyti 1506 m.)



Šv. Petro bazilika.

Dailė pasiekia aukščiausią laipsnį (Rafaelis, Fra Angelico, Leonardo da Vinči, Michel Angelo).

Papročiai. Vėl atgyja papročių žiaurumas. Bajorai, riteriai savo užpuldinėjimais ir plėšikavimais kėlė nerimą krašte. Tikėjimas burtais ir raganavimu dar nebuvo išnykęs. Buvo gana daug liguisto maldingumo, pav., savęs plakimas. Luomų tarpe buvo labai didelis skirtumas. Bajorai viešpatavo Bažnyčioj ir valstybėj.

Bet buvo ir gražių dalykų. Žmonės tikėjo kilniais idealais, siekė jų ir kovojo dėl jų. Jie statydino gražių bažnyčių, rūpinosi labdarybe. Didelį luomų skirtumą stengėsi išlyginti asmeniniu pasiaukojimu (elgetaujantieji vienuoliai).

Vidurinieji amžiai — tai visos eilės šventųjų laikotarpis. Bet blogumai persveria gerumus ir veda visą žmoniją prie didelio perversmo — protestantizmo.

§ 52. BENDRA APŽVALGA

Pastangos grąžinti į vienybę Rytų Bažnyčią nepasiekia tikslo. Scholastika ir mistika dėl savo formos menkumo ir turinio neaiškumo užleidžia vietą naujai mokslo srovei — humanizmui.

Humanizmas supažindino Vakarų Europą su klasikine senovės literatūra ir menu, bet buvo tikras žmonių dorovės laidotojas. Bažnyčios gyvenime įsigali pasaulinė dvasia. Dabar neatsiranda tokių didelių asmenybių ir šventų vyrų, kurie savo darbais ir pavyzdžiu būtų galėję išgydyti Bažnyčioj atsiradusias žaizdas: ištižimą ir religinės dvasios sunykimą.

Šiame laikotarpyje popiežiaus autoritetas visiškai sumenkėjo. Tas jo silpnėjimas prasidėjo nuo XIII š. pradžios. Mat, Bažnyčia, kovodama su Hohenštaufenais (Vokietijos valdovais), buvo priversta ieškoti Prancūzų karalių paramos. Šie popiežiams pagalbos suteikė, bet savo įtaką panaudojo politiniams tikslams. Dėl to atsirado Vakarų schizma su visais liūdnais jos padariniais. Esant vienu metu keliems popiežiams, kurie vienas kitą žemino, Bažnyčios autoritetas visai nusmuko žmonių akyse. Visuotiniai vyskupų susirinkimai, gelbėdami Bažnyčią, vyksta vienas po kito, bet reikiamos tvarkos ir drausmės ji nesusilaukia.

Visos šios priežastys vedė į protestantizmą.

Bet vis dėlto dar ir šią liūdesio valandą Apvaizda atveda į Kristaus vynuogyną pagoniškas Pabaltijo tautas ir jas apšviečia Kristaus mokslo šviesa.

NAUJIEJI AMŽIAI

Nuo Liuterio iki mūsų dienų (1517—1938).

§ 53. VIDURAMŽIAI IR NAUJIEJI LAIKAI

XV šimtmečio įvykiai Bažnyčios ir pasaulinėj istorijoj sukūrė naują erą.

Įvykiai.

a) Turkams paėmus Konstantinopolį (1453), graikų mokslininkai išsidangino į Vakarus. Ten jie supažindino žmones su klasikine senovės literatūra, ir iš to kilo nauja humanizmo ir renesanso srovė.

b) Spaudos išradimo (1450) dėka tiek turtingiems, tiek beturčiams lengviau buvo prieinama (įsigyjama) knyga. Todėl lengviau buvo galima naujas mintis (tiek geras, tiek blogas) paskleisti žmonių tarpe.

c) Pritaikius paraką karo reikalams, senasis bajorų riterių luomas nustojo savo reikšmės. Jie, neturėdami reikiamo pragyvenimo šaltinio, pamiršo savo seną garbingą vardą, virto riteriais-plėšikais (Raubritter).

d) Amerikos atradimas (1492) pagyvino laivybą ir prekybą. Įsigalėjo kapitalizmas. Smulkieji pirkliai ir amatininkai skurdo. Sodiečiai buvo nepatenkinti baudžiava.

Bažnyčia viduramžiais ir naujaisiais laikais.

1) Naujaisiais laikais, socialiniame ir politiniame gyvenime Bažnyčia neteko vadovaujamos rolės. Ją pakeitė Bažnyčiai priešinga dvasia, kuri vedė žmoniją į ateizmą.

2) Pagoniškasis humanizmas veikė mokslą ir meną. Filosofijos mokslai nukrypo į materializmą, o menas piršo nuogybes.

3) Valstybių valdyme buvo einama prie absoliutizmo, t. y. monarchas jaučiasi esąs suverenas, turįs neribotą valdžią. Ministrai yra tik jo valios vykdytojai. Pasauliniai valdovai vėl pradėjo kištis į Bažnyčios reikalus, norėdami ją sau pavergti.

4) Šiais laikais iškyla nacionalizmo idėja, kuri nugali viduramžių universalizmą. Nacionalizmas veda į nuolatines vienos tautos kovas su kita. „Res publica christiana" palaidojama.

5) Įsigalėjus kraštutiniam subjektyvizmui, kur asmeninei laisvei jokių ribų nėra, Dievas ir Jo pastatytas autoritetas netenka jokios vertės.

Kalbamieji laikai yra įvairių revoliucijų laikotarpis, prasidedąs bažnytine (protestantizmas, galikanizmas) ir baigiamas pasauline (Prancūzų ir kitų kraštų) revoliucija. Toji revoliucija traukiasi net iki mūsų dienų.

Bažnyčia, kovodama su šio laikotarpio blogybėmis, nevieną kovą garbingai baigė, pav., protestantizmo kovą ji laimėjo ir iš jos išėjo net pati atsinaujinusi. Tiesa, šioje kovoje ji prarado didelį skaičių tikinčiųjų ir didelius žemės plotus. Bet Dievo Apvaizda jai gausiai atlygino pagonių kraštuose. Ji susikirto ir su valstybine revoliucija. Ir iš šios kovos Bažnyčia išėjo triumfuodama. Bet tos revoliucijos pasėta bedievybės sėkla giliai įleido šaknis katalikiškuose kraštuose. Net ir mūsų dienomis ji labai jaučiama.

PIRMOJI DALIS

Nuo Liuterio iki Prancūzų revoliucijos (1517—1789). Šiuo metu nuo Kat. Bažnyčios atskilo daugelis tautų. Tridento santaryba reformuoja Bažnyčios gyvenimą.

I SKYRIUS

PROTESTANTIZMAS IR JO PLITIMAS

§ 54. LIUTERIS IR JO MOKSLAS

XVI amž. pradžioje Katalikų Bažnyčia atsidūrė labai sunkioje padėtyje. Įvairūs jos negalavimai privedė ją prie didelio perversmo, istorijoje vad. protestantizmu. Šio tikybinio perversmo priežastys:

Priežastys. 1) Didžioji Vakarų atskala sumažino popiežių autoritetą žmonių akyse, nes tuo pačiu metu buvo net 3 popiežiai ir kiekvienas reikalavo jo klausyti. Žmonės nežinojo, kuris tikrasis ir kurio reikia klausyti.

2) Į vyskupų sostą tuo metu dažnai patekdavo žmonės be pašaukimo, vien turtų ir valdžios iešką išlepę kunigaikščiai ar bajorų vaikai. Kai kurie net atsisakydavo priimti šventimus. Vyskupystės buvo pasipelnymo šaltinis, nekartą net varžytynių objektas. Nepašauktieji vyskupai gyveno ištaigingai, dažnai net kitus papiktindami. Žmonių tikėjimas šalo, ir prisirišimas prie savo ganytojo mažėjo.

3) Kada aukštieji dvasininkai (kurie net kelias beneficijas buvo suėmę į vienas rankas, t. y. valdė kelias vyskupijas ar parapijas) buvo labai turtingi, kunigai, kurie vieni tesi-

rūpino sielų reikalais, skurdo ir nežinojo, ką atneš rytojaus diena. Neturėdami reikalingų pragyvenimo šaltinių, turėjo tenkintis atsitiktinėmis parapijiečių aukomis. Neturto verčiami, kunigai imdavosi jų pašaukimą žeminančio uždarbiavimo ir nenoromis užsitraukdavo savo parapijiečių panieką ir pasipiktinimą. Sunkios gyvenimo sąlygos juos vertė būti palankiais svetimai įtakai. Žinoma, dvasininkai, neturėdami tinkamo išsimokslinimo, negalėjo kaip reikiant pasipriešinti naujai skelbiamam mokslui.

4) Vienuolynuose viešpatavo ne geresnė dvasia. Daugelis vienuolynų buvo tikri didikų užeigos namai. Tokiai padėčiai esant, vienuolyno drausmę išlaikyti buvo neįmanoma. Todėl visai nenuostabu, kad, kilus Reformacijai, kai kurie vienuoliai metė įžadus, paniekino tai, ką buvo šventai pasižadėję laikyti iki mirties, ir perėjo į protestantizmą.

5) Panaudojus paraką karo reikalams, bajorų riterių vietą karuose užėmė šauliai ūkininkai.

Dvasininkų pastangomis Vokietijoj įvedus amžinąją taiką (1485), minėti riteriai, neturėdami pakankamo pragyvenimo šaltinio bei keršydami dvasininkams, susidraugavo su humanistais ir savo ginklus nukreipė prieš Bažnyčią.

6) Miestai, atradus Ameriką ir pakilus prekybai, norėjo būti visai savarankiai. Todėl jie greitai priima protestantizmą, norėdami išsilaisvinti iš vyskupų valdžios, kuriems tuomet gana daug miestų priklausė. Be to, jie tikėjosi pasinaudoti bažnytiniais turtais ir jais praturtėti.

7) Liaudis, didelių mokesčių spaudžiama, laukė kažkokio išsilaisvinimo iš tos būklės.

8) Imperatorius (Karolius V) buvo katalikas ir norėjo išlaikyti savo krašte katalikybę, bet feodalinė tvarka ir jo vedamas karas vertė jį skaitytis su savo didikais.

9) Humanistai, daugumas prisigėrę pagonių dvasios, savo raštais pradėjo šmeižti ne tik vienuolius ir kunigus, bet ir pačią Bažnyčią ir jos mokslą. Ir reikia pripažinti, kad humanizmas su spaudos pagalba patarnavo Reformacijai — protestantizmui.

Visose gyvenimo srityse buvo įsigalėję puvėsiai. Buvo sukrautas, galima sakyti, degamosios medžiagos laužas,

reikėjo tik žmogaus, kuris jį padegtų. Tai padarė iškalbingas ir veiklus žmogus — Martynas Liuteris.

Liuteris, neturtingų tėvų sūnus, gimęs Eislebene (1483), pradžios mokslus ėjo Magdeburge ir Eizenache. Aukštuosius teisės ir filosofijos mokslus studijavo Erfurto universitete. Draugo žuvimas dvikovėje ir perkūno trenksmas netoliese taip paveikė Liuterį, kad jis prieš tėvų norą stojo (1505) į Erfurto augustionų vienuolyną. Be pašaukimo tapęs vienuoliu (vien įspūdžių vedamas), Liuteris, kaip pats prisipažįsta, norėjo veržte įsiveržti į dangų. Baigęs teologijos mokslus (1507), įsišventė kunigu. Vienuolyne jį vargino smarkios pagundos, įvairios mintys. Norėdamas jomis nusikratyti, Liuteris vargino savo kūną be jokio pasigailėjimo. Mat, jis norėjo pagundas nugalėti savo jėgomis, be Dievo pagalbos ir, širdies ramumo neradęs, puolė į kitą kraštutinumą. Jis pradėjo viešai skelbti, kad žmogaus laisva valia po pirmosios nuodėmės yra taip sugedusi, kad žmogus savo jėgomis nieko gero negali padaryti ir kad žmogaus išganymui reikalingas vien tikėjimas Kristaus nuopelnais. Jis buvo įspėtas, kad savo mokslu klaidina žmones, bet nepaklausė.


Martynas Liuteris

Tuo metu Romoje buvo statoma šv. Petro ir Povilo bažny-

čia. Trūkstant pinigų, popiežius Leonas X (1514) paskelbė atlaidus, kuriems įgyti buvo reikalinga pasninkauti, lankyti bažnyčia, atlikti išpažintis, priimti Komunija ir pagal išgales aukoti šv. Petro bažnyčiai. Vokietijoje atlaidų skelbimą popiežius buvo pavedęs domininkonams. Kada garsus pamokslininkas Tecelis, su kuriuo Liuteris buvo susipykęs, pradėjo skelbti minėtuosius atlaidus Vitenbergo apylinkėje, Liuteris prie Visų Šventųjų bažnyčios durų Vitenberge (tuo metu jis buvo Vitenbergo un-to profesorius) 1517 m. iškabino 95 tezes apie atlaidus. Tomis tezėmis Liuteris pasipriešino Bažnyčios mokslui ir pradėjo kovą su ja. Liuterio paskelbtosios tezės apie atlaidus greitai paplito visoje Vokietijoje ir rado daug pasekėjų, bet — ir daug priešininkų. (Liuterį palaikė Saksonijos kunigaikštis Fridrichas, Melanchtonas, Pranciškus Zikingenas ir kt.; jį puolė Tecelis, Ekas ir kiti). Ekas turėjo su juo Leipcige viešą disputą (1519), kurį Liuteris pralaimėjo. Kadangi Liuteris savo klaidos neatšaukė, 1520 m. Leonas X jį ekskomunikavo. Jis pagal įstatymus, kaipo eretikas, turėjo būti nubaustas. Ciesorius Karolius V (1521) sukvietė Vormse susirinkimą, kuriame turėjo būti sprendžiama Liuterio klaida ir jo bausmė. Buvo nutarta Liuterį ištremti iš Vokietijos. Liuteris iš Vormso pabėgo. Saksonijos kunigaikštis jį suėmė ir nugabeno į savo pilį (Vartburgo), kur jis, dvejus metus ramiai sau gyvendamas, išvertė į vokiečių kalbą Šv. Raštą. Versdamas daug vietų iškraipė ir padarė per 3000 klaidų.

Svarbiausios jo klaidos. 1) Gimtoji nuodėmė sugadinusi žmogaus prigimtį, todėl žmogus netekęs laisvos valios.

2) Išganymui reikalingas tikėjimas. Geri darbai, šv. sakramentai, atlaidai ir kt. nereikalingi.

3) Vienintelis tikėjimo šaltinis esąs Šv. Raštas, kurį kiekvienas galįs aiškintis, kaip išmano.

4) Jis paliko 2 sakramentu: krikštą ir Eucharistiją.

5) Skaistyklos nėra. Maldos už mirusius nereikalingos.

6) Nereikalinga kunigystė ir dvasinė valdžia.

Liuteris, dar gyvas būdamas, matė savo pasėlio vaisius. Pamatė pačią Vokietiją krauju paplūdusią, pamatė naująjį savo tikėjimą dėl laisvo Šv. Rašto aiškinimo susiskaldžiusią į

daugelį sektų (tikybų), kurios viena antrą persekiojo. Jį sąžinė pradėjo graužti. Norėdamas sąžinės kirminą nuraminti, jis pradėjo kelti dažnas puotas ir (1546 m.) staiga mirė.

§ 55. PROTESTANTIZMAS VOKIETIJOJ

Priežastys. Greito Vokietijoj protestantizmo išsiplatinimo priežastys yra šios: 1) Patys žmonės į jį linko, nes jis užtikrino išganymą be gerų darbų. Liuterio mokslas skelbė: juo daugiau nusidėsi, tuo daugiau pasitikėk Jėzaus nuopelnais — ir laimėsi amžinąjį gyvenimą. 2) Netikę kunigai, norėdami vesti žmonas, patys kurstė žmones priimti protestantizmą. Pats Liuteris, būdamas vienuolis, vedė pabėgusią vienuolę. 3) Pakrikusi vienuolynų drausmė ir sumenkėjęs mokslas nepajėgė kovoti su Liuterio skelbiama tikyba. 4) Miestų valdybos, pasinaudodamos sukurstytų minių keliamais maištais, pasisavindavo bažnyčių ir vienuolynų turtus. Į išvaromų vyskupų ir kunigų vietas skirdavo pamokslininkus. Kad žmonės laikomose pamaldose nepastebėtų didelio skirtumo, įsakė šv. mišiose palikti tas pačias apeigas, kurios buvo katalikų, tik konsekracijos (esmėkaitos) nedaryti.

4) Liuteris platino savo tikėjimą nesiskaitydamas su priemonėmis:

a) Bajorai riteriai, virtę plėšikais, su pavydu žiūrėjo į kunigaikščių ir aukštųjų dvasininkų turimus turtus. Tų bajorų vadu tapo geriausias Liuterio draugas Zikingenas. Jis surengė visuotinį šių bajorų sukilimą. Bajorai užpuolė bažnytines žemes ir pradėjo jų turtus plėšti, deginti ir kt. Sujungtoji Trevyro arkivyskupo kariuomenė laimėjo mūšį ir sukilusius bajorus numalšino. Toje kovoje žuvo ir pats Zikingenas (1523).

b) Nepasisekus bajorų sukilimui, Liuteris suagitavo kaimiečius. Kunigaikščius jis vadino kvailiausiais ir nedoriausiais žmonėmis. Pataikaudamas kaimiečiams, jis leido jiems išsirinkti patinkamus dvasininkus. Kaimiečiai, ėję sunkią baudžiavą, greitai pasidavė Liuterio kurstymams. Mat, jie manė, kad, nuvertus kunigaikščių valdžią ir įsigalėjus „naujai

evangelijai", jiems nereikės mokėti didelių mokesčių ir bus lygiai padalyta žemė. Medžiaginių gėrybių siekdami, kaimiečiai griebėsi ginklo. Šimtai vienuolynų ir didelių dvarų dūmais nuėjo. Bet kunigaikščiams ir šis sukilimas pavyko numalšinti. Vieni ir kiti gerokai nukentėjo. Apie 150.000 kaimiečių buvo išžudyta, kiti suskubo pabėgti į kitus kraštus. O kunigaikščiai neteko apie 1.000 dvarų (tie dvarai buvo sudeginti).

c) Kunigaikščiai maišto iniciatorium įtarė ir apkaltino Liuterį. Tuomet jis pereina į kunigaikščių pusę. Į juos Liuteris kreipiasi savo atsišaukimu, skatindamas „kaimiečius žudyti, kaip pasiutusius šunis".

Kai buvo numalšintas kaimiečių sukilimas, Liuteris kreipiasi į kunigaikščius, ragindamas juos nusikratyti „Romos tironijos" ir savo žemėse įvesti „gryną evangeliją". Kunigaikščiams jis suteikė valdžią ir tikėjimo dalykuose. Kunigaikščiams tas labai patiko, nes jie lengvai galėjo pasinaudoti bažnytiniais turtais ir savo žemėse padidinti savo valdžią vyskupo valdžia ir tuo būdu greičiau išsilaisvinti iš ciesoriaus valdžios.

Todėl kunigaikščiai, priėmę protestantizmą, pradėjo tvarkyti ir vyskupystes. Jie išvarė vyskupus ir kunigus, o į jų vietą paskyrė pamokslininkus. Pamokslininkai pradėjo skelbti Liuterio mokslą, draskyti šventuosius paveikslus, griauti altorius ir bažnyčias. Sunaikintų bažnyčių ir vienuolynų turtus kunigaikščiai pasiliko sau.

Žmonės buvo varu verčiami priimti naują tikybą. Bet šios reformos buvo vykdomos be ciesoriaus ir seimo leidimo.

5) Ciesorius Karolius V, norėjo tuos nesusipratimus pašalinti. Jis sušaukė 1529 m. į Špeijerį susirinkimą. Tame susirinkime katalikai kunigaikščiai reikalavo iš Liuterio pasekėjų, kad jie savo žemėse laiduotų katalikams tikėjimo laisvę, bet šie nesutiko ir protestuodami iš susirinkimo išėjo. Nuo to laiko Liuterio pasekėjai gavo protestantų vardą.

Po Špeijerio susirinkimo protestantų kunigaikščiai ir miestai sudarė (Šmalkaldeno) sąjungą. Ciesorius Karolius V (jau buvo baigęs karą) ir katalikai kunigaikščiai aiškiai matė, kad geruoju su protestantais nesusitars. Prasidėjo karas (1546—1547), kuris pradžioje sekėsi katalikams. Bet perėjus į pro-

testantų pusę Saksonijos kunigaikščiui (Mauricijui), pastarieji ėmė imti viršų. 1555 m. buvo sudaryta Augsburgo taika. Jos sąlygos: kunigaikščiai savo žemėse gali įvesti tą tikėjimą, kurį išpažįsta kunigaikštis (cuius regio, eius et religio). Kurie nenori kunigaikščio tikėjimo priimti, gali persikelti į kito kunigaikščio teritoriją, kurio tikyba atitinka jų norus. Dvasininkai, priėmę Liuterio mokslą, netenka savo vietos ir valdytose žemėse negali primesti žmonėms protestantizmo. Miestuose, kuriuose abu tikėjimai buvo toleruojami, tas pats paprotys pasilieka ir toliau.

Augsburgo sutartis nepatenkino nei vienų, nei kitų. Todėl ir katalikai, ir protestantai rengėsi naujam karui.

30 metų karas.

Katalikų kunigaikščiai įkūrė sąjungą (lygą) tikėjimui ginti. Panašią uniją prieš katalikus sudarė ir protestantai. Prasidėjo karas, kuris truko net 30 metų (1618—1648).

Šiame kare protestantus rėmė svetimos valstybės. Pradžioje persvara buvo katalikų pusėje. Katalikų lygos vadas karžygys Tilis sudavė kelis smarkius smūgius protestantams. Bet, kada į karą įsimaišė Švedijos karalius (Gustavas Adolfas), kurį pinigais ir ginklais rėmė Prancūzija, protestantai laimėjo, nors pats Švedijos karalius ir žuvo.

Iš šio karo Vokietija išėjo labai susilpnėjusi. Švedai daug miestų sudegino ir sunaikino. Be to, Vokietija turėjo sumokėti labai didelę kontribuciją. Gyventojų skaičius gerokai sumažėjo (iš 18 milijonų beliko tik 4).

Tikroji šio karo laimėtoja buvo Prancūzija. Nors jai tas karas ir brangiai atsiėjo, bet, Vokietijai susilpnėjus, Prancūzija tapo galingiausia valstybė Europoj.

Taigi popiežiaus ir imperatoriaus pastangos sugrąžinti tikėjimo vienybę Vokietijoj, nuėjo niekais. Tikėjimo atžvilgiu Vokietija suskilo į dvi dalis. Šešioliktojo šimtmečio pabaigoj (1570) septynios dešimtosios dalys Vokietijos gyventojų buvo protestantai.

Ordinų sekuliarizavimas. Kryžiuočių magistras A l b e r t a s pasielgė panašiai, kaip ir kiti Vokietijos kunigaikščiai. Jis, priėmęs protestantizmą, pasiskelbė p a s a u l i n i u kunigaikščiu. Jo valdomose žemėse visi žmonės turėjo priimti „grynąją evangeliją". Kurie vienuoliai riteriai su jo įsakymu nenorėjo sutikti, turėjo išsikelti kitur. Čia ordino neliko.

Kryžiuočiais pasekė L i v o n i j o s ordinas. Jis tokiu pat būdu įvedė Liuterio mokslą, tad Kurše, Livonijoj ir Estijoj taip pat prigijo protestantizmas.

§ 56. PROTESTANTIZMAS KITUOSE KRAŠTUOSE

Šveicarijoje. Liuteris, leidęs kiekvienam Šv. Raštą skaityti ir aiškinti, vietoj Kat. Bažnyčios autoriteto pastatė proto autoritetą. Atsirado ir kitų aiškintojų ir novatorių (naujų tikybų kūrėjų).

Vokietijoje atsiradęs protestantizmas persimetė į Šveicariją, tik kiek kitokia forma. Čia jam pradžią davė Ulrichas C v i n g l i s (1484—1531), Ciuricho klebonas, palaido gyvenimo kunigas. Jis buvo labai iškalbus, todėl ir patraukė į save minias.

Jo mokslas. Jis mokė, kad Dievas viską, taigi ir b l o g a yra leidęs. Dievas nuo amžių yra numatęs žmogaus ateitį (p r e d e s t i n a c i j ą), tad žmogus savo l i k i m o negali pakeisti. S a k r a m e n t ų Cvinglis yra palikęs tik d u (krikštą ir Komuniją). Krikštas yra tik priėmimo į Bažnyčią ž e n k l a s. Eucharistijoje jis n e p r i p a ž i n o t i k r o V i e š p a t i e s J ė z a u s K r i s t a u s k ū n o i r k r a u j o, bet sakė, kad tai yra tik atsiminimas (simbolis) vienijimosi su Kristumi. Komunija dalinama dviem pavidalais. Be to, jis nesutiko, kad Komuniją dalytų kunigai.

Neradęs šalininkų kunigų tarpe, jų ieškojo pasaulininkuose. Jis palenkė į savo pusę Ciuricho m i e s t o v a l d y b ą ir su jos pagalba įvedė tame mieste savo tikėjimą. Jie žiauriai persekiojo katalikus. Šveicarijos kantonai pasidalijo į d v i beveik lygias



dalis: vienuose vyravo katalikai, kituose Cvinglio pasekėjai. Kilo karas, kuriame (1531) žuvo ir pats Cvinglis.

Prancūzija. Čia naujo mokslo skelbėjas buvo Jonas Kalvinas (1509—1564), gimęs Prancūzijoje. Besimokydamas Paryžiuje, susipažino su vienu Liuterio šalininku (Melchioru Volmaru) ir pasidavė jo įtakai. Viešai pradėjo skelbti liuteranizmui artimą mokslą (1533). Karalius naująją tikybą skelbti uždraudė, todėl Kalvinas turėjo bėgti iš Paryžiaus į Berną (Šveicarijoje). Tame mieste parašė žymiausią savo veikalą — „Krikščioniškojo tikėjimo pagrindus". Ženeva pasikvietė jį pamokslininku. Kalvinas savo iškalba, mokslingumu ir organizaciniais gabumais daugelį patraukė į save. Greitu laikų į savo rankas paėmė pasaulinę ir dvasinę valdžią

ir prievarta pradėjo plėsti savo mokslą. Savo priešams buvo labai žiaurus*), pav., nubaudė mirtimi Servetą**).

Jo mokslas skyrėsi nuo Liuterio: jis skelbė predestinaciją, t. y. kad Dievas iš anksto yra paskyręs žmones amžinai laimei ar pražūčiai. Kalvinas moko, jog žmogus turi laisvą valią, bet kaip ta valia suderinama su predestinacija, to jis neišaiškino. Jis pripažino bažnytinę vyresnybę, kurią jo šalininkai patys renkasi.

Į Prancūziją liuteranizmas skverbėsi iš Vokietijos ir lenktyniavo su kalvinizmu, bet pastarasis nugalėjo. Kalvinistai čia buvo vadinami hugenotais. Prancūzijoje dirva hugenotams buvo nepalanki. Karalius ir Paryžiaus universitetas palaikė katalikus. Hugenotus rėmė vokiečiai. Hugenotai elgėsi su katalikais labai žiauriai: degino bažnyčias, vienuolynus, žudė kunigus ir t.t. Tarp katalikų ir hugenotų prasidėjo vidaus karai, kurie privedė Prancūziją prie suirutės ir baisių žudynių.

Vienos tokios žudynės įvyko (1572 m.) šv. Baltramiejaus naktį. Tuomet Prancūziją valdė už savo mažametį sūnų, Karolių IX, Katarina Mediči. Būdama tikėjimui abejinga (indiferentė) ji pataikavo tai vienai srovei, tai kitai. Kai ji pamatė, kad hugenotai daro įtakos Karoliui IX, bijodama netekti valdymo galios, įkalbėjo sūnui, kad hugenotai rengiasi išžudyti visą karaliaus šeimą, įvesti Prancūzijoj kalvinizmą ir pastatyti kitą karalių. Karalius, pasitaikius gerai progai, kai daugumas hugenotų vadų dalyvavo jo sesers Margaritos vestuvėse su Henriku Burbonu, leido skerdynes, kurias suorganizavo jo motina, Katarina Mediči. Tai įvyko šv. Baltramiejaus naktį. Tas žudynes kiti vadina kruvinomis vestuvėmis. Spėjama, kad viename Paryžiuje buvo išžudyta apie 2000 hugenotų, o visoje Prancūzijoje apie 5000.

Po skerdynių popiežiui (Gregorijui XIII) buvo pranešta, kad buvęs susektas sąmokslas prieš karaliaus giminę ir tik ginantis sąmokslininkai išžudyti. Popiežius atlaikė padėkos

---

*) Ženevoje Kalvinas įsteigė konsistoriją, kuri per 4 metus (1542—1546) mažame Ženevos kantone mirtimi nubaudė 58 žmones ir 76 ištrėmė. (Kun. J. Staugaičio „Bažnyčios Istorija", p. 120).

**) Tractatus de haereticis a magistratu civili puniendis, 1554 m.

pamaldas. Bet, sužinojęs tikrą tiesą, Katariną Mediči, didžiausią žudynių kaltininkę, pasmerkė.

Bažnyčios priešininkai dėl šių skerdynių kaltina Bažnyčią. Bet Bažnyčia čia nėra kalta: 1) Skerdynės buvo surengtos politiniais tikslais. Religija čia buvo tik skraistė, kuria buvo pridengti politiniai tikslai (Katarina Mediči buvo indiferentė). 2) Pasitarimai ėjo be Bažnyčios pritarimo. Ne tik vyskupų, bet ir kunigų ten nebuvo. 3) Popiežius buvo suklaidintas ir atlaikė pamaldas, bet, sužinojęs tikrą tiesą, Katariną Mediči pasmerkė.

Šios skerdynės hugenotų neišnaikino, tik juos sustiprino. Karolius IX buvo priverstas atšaukti hugenotus varžančius įsakymus. Karalius Henrikas IV (1598) Nanto ediktu leido hugenotams laisvai laikytis Kalvino mokslo.

Anglija. Anglijos katalikus atskyrė nuo Kat. Bažnyčios karalius Henrikas VIII (1509—1547), kuris pirma buvo uolus Kat. Bažnyčios gynėjas nuo protestantizmo užpuldinėjimų ir net buvo gavęs „tikėjimo gynėjo“ vardą, bet paskui atsimetė nuo jos. Henrikas VIII gyveno su savo žmona, Katarina Aragoniete, 18 metų, bet paskui sumanė ją pamesti ir vesti rūmų damą Oną Boleyn. Popiežius prašomo persiskyrimo su Katarina neleido. Henrikas VIII, savo kanclerio Tomo Kromvelio kurstomas, nutraukė santykius su popiežium (1534) ir įsteigė Anglikonų Bažnyčią, o pats pasiskelbė tos Bažnyčios galva. Jo neklausančius baudė mirtim.

Jo viešpatavimo metais buvo nužudyta: 12 kunigaikščių, 164 bajorai, 2 kardinolai, 20 vyskupų (jų tarpe ir 77 m. senelis vyskupas Fišeris), 13 abatų, 500 vienuolių, 38 teologijos mokytojai. Nužudytas kancleris Tomas Morus.

Henriko VIII įpėdinis, Eduardas VI (1547—1553), buvo linkęs į kalvinizmą. Tuo pasinaudodamas, arkv. Kranmeris įkūrė Anglijoje vad. episkopalinę Bažnyčią. Marija (1553—1558), Henriko VIII teisėta duktė, buvo katalikė. Jos didžiausias troškimas buvo grąžinti Angliją į Kat. Bažnyčią. Bet ji valdė labai trumpai ir maža ką gero galėjo katalikams padaryti.

Elžbieta (1558—1603), Onos Boleyn duktė. Ją popiežius atsisakė vainikuoti karaliene, kaip neteisėtos moterystės dukterį. Todėl ji nutraukė su popiežium santykius, pradėjo savo krašte

persekioti katalikus, pasiskelbė Bažnyčios galva Anglijoje. Anglijos Bažnyčia pripažino vyskupų valdžią — nuo to ir buvo pavadinta episkopaline.

Galiausiai buvo išleisti 39 artikulai (1562). Jie nustatė Anglijos Bažnyčios santvarką. Tai buvo katalikybės ir kalvinizmo mišinys. Jie nepripažino popiežiaus primato, šv. mišių, skaistyklos, šventųjų ir paveikslų garbinimo.

Pažymėtini šie nuostatai: 1) palikti du sakramentai (krikštas ir Komunija); 2) Šv. Raštas yra tikėjimo šaltinis; 3) tradicija pripažįstama, kiek ji nėra priešinga Šv. Raštui; 4) vyskupų ir kitų dvasininkų laipsniai palikti; 5) vyriausias bažnyčios galva yra karalius.

Airija. Anglijos karaliai norėjo primesti savo tikėjimą ir airiams, kurie buvo jų priklausomi. Jie Anglijos valdžios buvo žiauriai persekiojami. Airiams buvo atiminėjamos žemės, jie negaudavo aukštesnių valstybinių vietų; negalėjo net pirkti ar paveldėti protestantų žemių. Tuo būdu airių katalikų rankose paliko tik $^1/_{11}$ dalis visos tautos žemių. Kunigai taip žiauriai buvo persekiojami, kad už jų galvas buvo paskirta tokia pat kaina, kaip už vilko galvą. Katalikams buvo palikta teisė turėti tik mažas koplytėles be bokštų ir varpų. Bet airiai greičiau sutiko kęsti įvairiausias kančias, net mirtį, negu išsižadėti savo tikėjimo. Nė viena tauta tiek nekentėjo dėl ištikimybės Kat. Bažnyčiai, kiek airiai, nes per 200 metų jie buvo „kankinių sala", protestantiškosios Anglijos pasmerkta mirti. Bet airiai kovoje užsigrūdino ir parodė, kaip reikia ginti savo tikėjimas.

§ 57. PROTESTANTIZMAS LIETUVOJE

Išsiplėtimo priežastys. XVI amž. Lietuvoje katalikybė dar nebuvo stipri. Buvo dar nemaža pagonių, nes lietuviai pagonybės išsižadėdavo nenoromis. Liaudį tikėjimo tiesų kunigai mokė svetima kalba (lenkiškai), todėl ji tikėjimą pažino paviršutiniškai. Parapi-

jos buvo labai didelės. Žmonės retai kada pamatydavo kunigą ar į bažnyčią nueidavo. Aukštesnieji luomai savo vaikus mokytis siųsdavo į Vokietijos universitetus. Ten prisigėrę naujo mokslo (protestantizmo), jie grįždavo namo ir savo giminių bei pažįstamų tarpe platindavo protestantizmą. Lietuvoje netrūko naujo mokslo skelbėjų, nes jų atvykdavo iš kaimynų tautų, kurios jau buvo protestantiškos.

Lietuvoje protestantizmą platino: Vilniaus mokyklos vedėjas Abraomas Kulvietis — teologijos daktaras, kuris aukštąjį mokslą buvo baigęs Vokietijoj; Martynas Mažvydas ir kiti.

Protestantizmą ypačiai rėmė Mikalojus Radvila Juodasis, (1553) priėmęs Kalvino tikėjimą. Jis buvo karaliaus patarėjas, labai įtakingas asmuo. Turėjo labai didelius turtus. Jis pargabeno iš užsienių pamokslininkų, pastatė protestantams daug bažnyčių, apdovanojo jas žemėmis, įsteigė jiems mokyklų. Lietuvos Brastoje įsteigė jiems spaustuvę, kurioje buvo spaudinami eretikų raštai, ir savo lėšomis išleido lenkišką protestantų Bibliją.

Protestantus palaikė ir kiti mūsų krašto didikai: Chodkevičiai, Sapiegos, Oginskiai ir kiti.

Didikai ne tik patys buvo priėmę naująjį tikėjimą, bet ir savo baudžiauninkus vertė priimti protestantizmą. Daugelis baudžiauninkų tai padarė, ir katalikų skaičius labai sumažėjo. Kalbama, kad Lietuvoje tada likęs mažas būrelis katalikų ir vos 7 kunigai. Vilniaus vyskupas neįstengė tai protestantizmo bangai pasipriešinti. Žemaičių vyskupas Jurgis Petkevičius, pamėgęs medžioklę, visai nesirūpino vyskupystės reikalais. Katalikybei grėsė didelis pavojus. Galiausiai, pamatęs pragaištingus savo apsileidimo vaisius, pats vysk. J. Petkevičius nusigando. Todėl visus savo turtus pavedė Bažnyčios akcijos reikalams. Tuos turtus į Vilnių atvykę jėzuitai panaudojo klierikų auklėjimo reikalams.

Protestantizmo nykimas.

Kardinolas Hozijus ir jėzuitai išgelbėjo Lietuvą nuo protestantizmo. Varmijos vysk. kard. Hozijus, susitaręs su Vilniaus vysk. Protasevičium, pakvietė į Lietuvą jėzuitus. Jie Vilniuje (1569 m.) įsteigė savo mokyklą, o vėliau (1579 m.)

— akademiją. Joje buvo 2 fakultetai: filosofijos ir teologijos. Filosofijos mokslas buvo tik įvadas į teologijos fakultetą. Tinkamai sutvarkę mokslą, jėzuitai sutraukė į tą akademiją bajorų vaikus ir iš jų išauklėjo uolių mokytų kunigų ir pasaulininkų. Kylant Lietuvoje švietimui, augo ir stiprėjo katalikybė. Tuo tarpu protestantizmas, skildamas į sektas, silpnėjo. Be to, viešuose disputuose jėzuitai protestantų pamokslininkus nugalėdavo ir tuo žmonių akyse jų autoritetą sumažindavo.

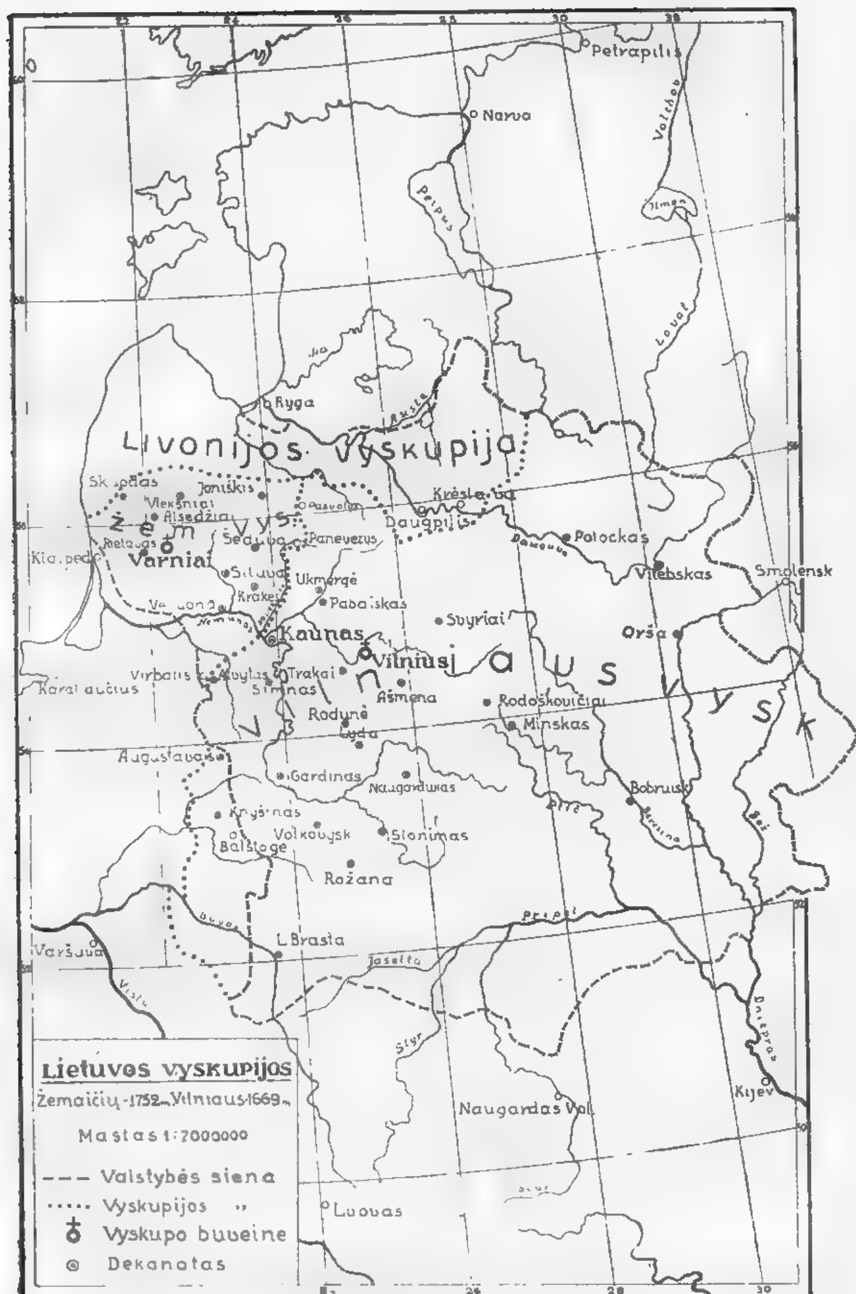
Jėzuitams rūpėjo ir lietuvių kalbos reikalai. Jėzuitas kun. K. Širvydas (1564—1631) sakė pamokslus lietuviškai ir parašė lietuvių kalbos gramatiką ir lenkų, lotynų, lietuvių kalbų žodyną.

Kardinolui Hozijui pavyko prikalbėti Lietuvos-Lenkijos karalių Zigmantą Augustą priimti Tridento santarybos nutarimus. Todėl visos iš katalikų atimtos bažnyčios turėjo grįžti tikriesiems jų savininkams.



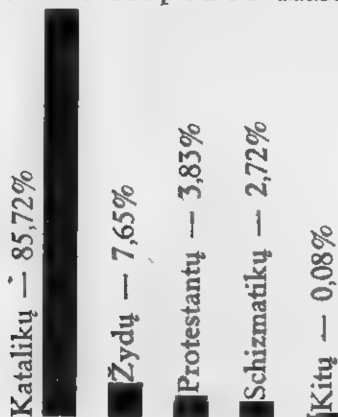
Vyskupas Merkelis Giedraitis

Žemaičių vysk. Merkelis Giedraitis katalikybę atgaivino Žemaičiuose. Jis yra tikras Žemaičių apaštalas. Jis, pradėjęs valdyti vyskupystę (1576 — 1609), beveik nerado kunigų nei bažnyčių. Buvusios bažnyčios buvo protestantų atimtos arba, parapijiečiams virtus protestantais ar grįžus į pagonybę, netaisomos sugriuvę. Jis įkūrė (1582) Varniuose kunigų seminariją ir joje mokyti pavedė jėzuitams. Iš Vilniaus parsikvietė keletą


Petrapilis
Narva
Peipus
Volchov
Ilmen
Lovat
Ryga
Livonijos Vyskupija
Joniškis
Alsedžiai
Žem. vys.
Šeduva
Panevežys
Pasvalys
Kreslava
Daugpilis
Polockas
Vitebskas
Smolensk
Varniai
Krakes
Ukmergė
Pabaiskas
Svyriai
Kaunas
Orša
Vilnius
Vilniaus vysk
Trakai
Ašmena
Rodoškovičiai
Minskas
Raduné
Lyda
Augustavas
Gardinas
Naugardukas
Bobruisk
Volkovysk
Slonimas
Balstoge
Rožana
L.Brasta
Varšuva
Pripet
Jaselda
Styr
Dniepras
Kijev
Naugardas Vol.
Luovas
Lietuvos vyskupijos
Žemaičių -1752 m. Vilniaus 1669 m.
Mastas 1:7000000
Valstybės siena
Vyskupijos „
Vyskupo buveine
Dekanotas

kunigų jėzuitų, mokančių lietuviškai, pats kartu su jais važinėjo po Žemaičius ir mokė žmones tikėjimo tiesų lietuviškai, klausydamas išpažinčių ir teikdamas jiems sutvirtinimo sakramentą. Kunigai jėzuitai (1603 m.) įvairiose Žemaičių krašto vietose išklausė 1107 senelius, dar pirmą kartą atėjusius išpažinties. Savo kunigams įsakė pamokslus sakyti gimtąja kalba. Kad geriau būtų vyskupystę valdyti, ją suskirstė į 3 dekanatus: Virbalio, Viduklės ir Luokės. Vyskupas Giedraitis kvietė didikus statydinti ir pats statydino bažnyčias. Be to, rūpinosi protestantų atimtąsias bažnyčias grąžinti katalikams. Mokytesnius kunigus ragino rašyti ir spausdinti knygas; iš jų pasižymėjo raštais kan. M. Daukša. Turėdami tokį uolų apaštalą, vysk. M. Giedraitį, žmonės dabar sąmoningai būriais grįžo į kat. tikėjimą. Protestantizmas pradėjo nykti, ypačiai kai nustojo žymesnių didikų paramos (patys žymieji Lietuvos didikai — Jonas H. Chodkevičius, Leonas Sapiega ir visi keturi Radvilos Juodojo sūnūs — sugrįžo į Katalikų Bažnyčią). Išliko tik tose vietose, kur galingi ponai neleido žmonėms tapti katalikais.

Šiandien Lietuvoje protestantų likus tik maža saujelė. Didesnės jų kolonijos yra apie Biržus, Kėdainius; gyventojų daugumą jie sudaro tik Klaipėdos krašte.



Šių dienų Lietuvos gyventojai tikybos atžvilgiu

Literatūra: Lietuvių tautos vaidmuo krikšč. ekspansijoje praeityje ir ateityje, Dr. J. Vaišnoros. „Židinys" XXVIII t.
Argi čia kalta Bažnyčia? Meškaus. Seinai, 1910.
Tomas Morus, J. Gobio. „Ateitis" 1935 m., Nr. 8.
Kunigaikštis Merkelis Giedraitis, J. Skvirecko. Kaunas, 1909.

*
* *

SCHEMA:

Protestantizmas ir jo plitimas

- Viduriniai ir naujieji amžiai
  - įvykiai
    - klasikinė literatūra,
    - spauda,
    - bajorai riteriai,
    - Amerikos atradimas.
  - Bažnyčios padėtis
    - Ji neteko vadovaujamos rolės,
    - materializmas ir natūralizmas,
    - absoliutizmas,
    - nacionalizmas,
    - subjektyvizmas.
- Liuteris ir jo mokslas
  - priežastys
    - popiežiaus autoriteto smukimas,
    - vyskupų turtai,
    - kunigų neturtas,
    - vienuolynų negalavimai,
    - bajorai riteriai,
    - miestų savarankiškumas,
    - liaudis,
    - humanizmas.
  - Liuteris
    - biografija,
    - 95 tezės 1517 m.,
    - disputas su Eku,
    - jo ekskomunikavimas 1520 m.,
    - Šv. Rašto vertimas.
    - jo klaidos
      - gimtoji nuodėmė,
      - išganymui tik tikėjimas reikalingas,
      - tikėjimo šaltinis — Šv. Raštas,
      - 2 sakramentai,
      - skaistykla ir kunigystė.
    - jo mirtis.

Protestantizmas ir jo plitimas

- Protestantizmas Vokietijoj
  - greito išsiplėtimo priežastys
    - patys žmonės,
    - netikę kunigai,
    - pairusi vienuolynų drausmė,
    - miestų valdybos,
    - platinimo priemonės
  - plitimas
    - bajorų sukilimas,
    - kaimiečių maištas,
    - kunigaikščių kurstymas,
    - Špejerio susirinkimas,
    - karas ir Augsburgo taika,
    - 30 m. karas ir Vestfalijos taika,
    - kryžiuočiai ir kalavijuočiai.
- Protestantizmas kituose kraštuose
  - Šveicarijoj | Cvinglis | jo mokslas
    - predestinacija
    - 2 sakramentai:
      - krikštas,
      - Šv. Sakramentas — simbolis.
  - Prancūzijoj | Kalvinas
    - jo mokslo išsiplatinimas,
    - jo mokslas
      - predestinacija ir laisva valia,
      - bažnytinė vyresnybė.
    - hugenotai
      - Katarina Mediči,
      - Baltramiejaus naktis 1572 m.
    - Henrikas IV ir Nanto ediktas.
  - Anglijoj
    - Henrikas VIII
      - „tikėjimo gynėjas",
      - Ona Boleyn,
      - Bažnyčios galva,
    - Eduardas VI | Kranmeris.
    - Marija | katalikė.
    - Elžbieta
      - episkopalinė bažnyčia,
      - 39 artikulai | nepripažino
        - primato,
        - šv. mišių,
        - šventųjų paveikslų ir kt.

Protestantizmas ir jo plitimas

- Protestantizmas kituose kraštuose
  - Anglijoj
    - Elžbieta
      - paliko
        - Šv. Raštą ir tradicijas, dvasininkų luomą, karalių padarė bažnyčios galva.
  - Lietuvoje
    - išsiplėtimo priežastys
      - didelės parapijos,
      - lenkų kalba,
      - studijos kituose kraštuose,
      - didikų palankumas
      - Radvila Juodasis,
      - pamokslininkai,
      - vysk. Petkevičius.
    - nykimo priežastys
      - kard. Hozijus ir vysk. Protasevičius,
      - jėzuitai ir Vilniaus akademija,
      - vieši disputai,
      - lietuvybės kėlėjai,
      - Tridento santarybos nutarimų priėmimas.
      - vysk. Giedraitis
        - Varnių seminarija,
        - 3 dekanatai,
        - lietuvybės globėjas.

II SKYRIUS

KAT. BAŽNYČIOS REFORMA IR JOS ATGIJIMAS

§ 58. TRIDENTO SUSIRINKIMAS

Katalikų Bažnyčiai protestantizmas davė ne mirštamą smūgį, kaip kad gyrėsi Liuteris, bet, priešingai, iškėlė teisingos reformos reikalą ir atvedė Bažnyčią į išganingą atgijimą, kuris aiškiai liudija Bažnyčios nesugriaunamumą ir dieviškumą. Svarbiausi vaistai, kurie Kristaus Bažnyčią pagydė iš protestan-

tizmo jai padarytų smūgių, buvo Tridento visuotinis susirinkimas, kuris ją pajaunino ir dar puikesnę padarė. Vykdydamas norus tiek katalikų, tiek protestantų, kurie nuolatos popiežiaus sprendimus ir įsakymus apeliavo į visuotinį susirinkimą, popiežius Paulius III 1545 m. sušaukė Tridento mieste viso pasaulio vyskupų susirinkimą, kuris buvo 19 visuotinis susirinkimas iš eilės.

Jo uždavinys buvo dvejopas: 1) svarstyti ir nustatyti Liuterio ir kitų eretikų ginčijamos tikybos tiesos; 2) nustatyti tvirta ir pastovi Bažnyčios drausmė, nes per ilgą laiką joje buvo įsibrovę daug netvarkos. Tridento susirinkimas, du kartu pertraukiamas, truko 18 metų.

Susirinkimas turėjo 25 plenumo (pilnaties) posėdžius, kuriuose buvo išspręsta daug tikėjimo ir Bažnyčios drausmės dalykų.

Tikėjimą (dogmas) liečiantieji nutarimai.

1. a) Tikėjimo šaltiniai yra Šv. Raštas ir padavimai.

Kanoninių Šv. Rašto Senojo Įst. knygų yra 45, Naujojo Įst. — 27 knygos. Jos skirstomos į istorines, pamokslų ir pranašų knygas.

b) Šventąjį Raštą aiškinti bei autoritetingai kalbėti tikėjimą ir dorovę liečiančiais klausimais gali tik Kat. Bažnyčia.

c) Autentiškas Šv. Rašto vertimas yra vulgata.

Kad būtų išvengta nereikalingų ginčų, disputuose, pamoksluose, aiškinimuose tik ja reikia naudotis.

d) Visos tikybinės knygos ir raštai turi turėti vyskupo aprobatą.

2. Gimtoji nuodėmė: a) Dėl tos nuodėmės žmogus neteko antprigimtinės Dievo dovanos: pašvenčiamosios malonės, laisvumo nuo geidulių, nemirtingumo ir pažino kūno kančias.

b) Gimtąją nuodėmę tam tikra prasme paveldėjo visi Adomo palikuonys.

c) Krikštas atleidžia ir naikina ne tik gimtąją bei padarytas nuodėmes, bet ir jų padarinius.

3. Išteisinimas Dievo duodamas visiems dovanai.

a) Išteisinimo esmė yra ne vien kalčių dovanojimas, bet ir žmogaus sielos pašventinimas, atnaujinimas ir atgaivinimas.

b) Išteisinimą Dievas teikia dėl Jėzaus Kristaus nuopelnų per krikštą, o ne per tikėjimą (kaip mokė Liuteris), kuris juk yra žmogaus išganymo ir išteisinimo pagrindas.

c) Per krikštą gautos malonės žmogus gali per nuodėmę netekti ir per atgailos sakramentą vėl ją atgauti.

4. Kat. Bažnyčioje yra 7 (nei daugiau, nei mažiau) sakramentai, žmonių išganymui įsteigti.

a) Krikštas (apie jį kalbėta aukščiau).

b) Sutvirtinimas yra tikras V. Jėzaus įsteigtas sakramentas, o ne tuščios apeigos, kaip tvirtina protestantai.

c) Eucharistija duonos ir vyno pavidalu yra tikras Kristaus (Dievo-žmogaus) kūnas ir kraujas, bet Komunija tikintiesiems teikiama tik duonos pavidalu. Šv. mišios yra tikrai permaldaujamoji auka už gyvus ir numirusius. Jos nė kiek nežemina Kristaus aukos ant Kalvarijos kalno, bet tik kitokiu būdu ją atnaujina.

d) Atgailos sakramente atgailojąs turi atlikti bent 3 aktus: 1) sužadinti gailestį, kad ir nevisai tobulą, 2) išpažinti nuodėmes ir 3) atlikti atgailą.

e) Kunigystės valdžia gaunama iš Dievo, bet ne iš žmonių.

f) Moterystė yra nesuardoma. Vedantieji laisvai vienas antrą pasirenka. Moterystė turi būti sudaroma klebono ir dar bent 2 liudininkų akivaizdoje.

5. Skaistykla yra. Ten esančioms vėlėms galima padėti gerais darbais žemėje, maldomis, ypačiai šv. mišių auka.

6. Tikėjimas be gerų darbų yra miręs.

7. Šventųjų garbinimas. Prašyti Švenčiausiąją Panelę arba šventuosius užtarymo ir jų relikvijas ar paveikslus garbinti leidžiama.

8. Popiežius. Vyriausias Bažnyčios galva žemėje yra Romos vyskupas (šv. tėvas). Jis turi teisę teikti atlaidus.

Bažnyčios drausmę liečiantieji nutarimai. Tridento susirinkimas ne tik pašalino Bažnyčios drausmės nenormalumus, bet ir nurodė priemonių, kaip taisyti ir pakelti religinį ir dorovinį Bažnyčios narių gyvenimą.

1. Dvasininkų reikalai: a) Vyskupai turi gyventi (reziduoti) savo vyskupystėse, kunigai — savo parapijose. b) Draudžiama kartu kelias vyskupystes ar parapijas valdyti. c) Dvasininkai dėvi jiems nustatytais drabužiais. d) Kunigai sekmadieniais ir šventadieniais aiškina žmonėms tikėjimo tiesas. e) Kiekvienoj vyskupystėje steigiamos kunigų seminarijos. f) Vyskupai ir klebonai bažnytinės valdžios laisvai skiriami. g) Kasmet vyskupai šaukia savo vyskupystės kunigų susirinkimus tikėjimo ir dorovės dalykams svarstyti. h) Vienuolynai pavedami vyskupų priežiūrai.

2. Pasaulininkų reikalai: Uždraustos dvikovės.

Tame susirinkime dalyvavo daug kardinolų ir žymių mokslo vyrų. Susirinkimo nutarimus pasirašė 255 Bažnyčios valdytojai ir popiežius Pijus IV 1564 m. juos patvirtino. Tuos nutarimus priėmė visas katalikiškas pasaulis.

Susirinkimui pasibaigus, greitai buvo išleisti šie susirinkimo pageidaujami dalykai: 1) Romos katekizmas, 2) pataisytas mišiolas ir breviorius, 3) pataisyta vulgata, 4) draudžiamųjų knygų indeksas (sąrašas).

§ 59. NAUJI VIENUOLYNAI

Šių laikų religinę dvasią kėlė ir gaivino naujai steigiami ordinai (vienuolynai). Be to, atsirado ir reformuotų vienuolynų. Šio laikotarpio vienuolynų tikslai buvo praktiniai: misijos stabmeldžių kraštuose, klaidatikių atvertimas, jaunuomenės švietimas ir auklėjimas, ligonių ir vargšų globojimas.

Jėzuitai. Jų tarpe žymiausią vietą užėmė jėzuitų ordinas, kurį įsteigė Ispanijos bajoras Ignotas Lojola (1491—1556), Pompelūnos tvirtovės komendantas. Begindamas tą tvirtovę, jis buvo sunkiai sužeistas. Besigydydamas iš nuobodumo skaitė Evangeliją, Kristaus ir šventųjų gyvenimus ir pasiryžo jais sekti. Išgijęs savo

pasiryžimą nutarė įvykdyti. Jis (nuvykęs į Montseratą) atliko išpažintį iš viso gyvenimo, savo kardą pakabino prie altoriaus ir puikius riterio drabužius atidavė pavargėliams. Pats apsivilko atgailojančio drabužiais ir pasiryžo būti Kristaus riteriu. Kurį laiką tarnavo ligoninėje; iš jos pasitraukęs, 10 mėn. gyveno nuošalioj vietoj, melsdamasis ir apsimąstydamas. Čia jis parašė savo garsią knygą — *„Dvasiniai pratimai"* (Exercitia spiritualia), kuri vėliau tarnavo visam dvasiniam ordino gyvenimui. Turėdamas per trisdešimt metų, pradeda mokytis lotynų kalbos. Aukštuosius mokslus ėjo Paryžiuje ir kitur. Paryžiuje jis susipažino su tokio pat nusistatymo vyrų būreliu, ir (1534 m. rugpiūčio mėn. 15 d.) šv. Dionyzo koplyčioje jie visi šventai pasižadėjo turtų išsižadėti ir, baigę mokslus, vykti į Šventąją Žemę dirbti sielų išganymo darbo. Jei per vienerius metus nepasisektų jiems savo pasiryžimo įvykdyti, nutarė vykti dirbti ten, kur juos šv. tėvas siųs. Tai buvo jėzuitų ordino užuomazga. Kilus karui tarp Turkijos ir Venecijos, jie į Palestiną nuvykti negalėjo. Tuomet, nuvykę pas popiežių (Povilą III), patiekė savo sumanyto ordino įstatus. Popiežius 1540 m. tuos įstatus patvirtino ir ordiną pavadino Jėzaus Draugija.



Šv. Ignotas Lojola

Santvarka. Jiems įstatus parašė šv. Ignotas. Jų draugijos nariai, be paprastų vienuolių įžadų, dar pasižadėdavo visiškai klausyti šv. tėvo. Jų šūkis — „Viskas didesnei Dievo garbei" (O. A. M. D. G.). Šį šūkį jie turėjo įkūnyti sakyklose, klausyklose, mokyklose ir misijose.

Jie buvo pasiryžę dirbti visose gyvenimo srityse. Jėzuitų ordinas sutvarkytas monarchiniu būdu. Jų viršininkas, vadinamas generolu, yra renkamas visam gyvenimui. Ordinas skirstomas į provincijas. Provincijos jungiasi į asistencijas. Asistencijos viršininkas yra kartu ir centrinės valdybos narys. Jis gyvena Romoje (prie generolo) ir yra visos organizacijos viršininkas. Jam padeda admunitorius (kontrolierius), vyriausias sekretorius ir prokuroras. Kandidatais į ordiną priimami tik sveiki ir gabūs jaunikaičiai. Stengiamasi, kad jėzuitai būtų išėję aukštąjį mokslą, bent vienos mokslo šakos. Imti dvasinės vyresnybės vietas, pav., būti vyskupu, jiems draudžiama. Drabužių dėvėjimas pritaikomas prie vietos papročių. Kad nekliudytų kitoms pareigoms, brevioriu s (kunigų poteriai) kalbama privačiai. Kiti vienuolynai breviorių kalba bendrai (choru).

Jėzuitų ordinas labai greitai paplito visame katalikiškame pasaulyje. Mirštant šv. Ignotui jėzuitų jau buvo apie 1.000. Jėzuitų ordinas davė Bažnyčiai daug šventųjų.

Į Lietuvą jėzuitus XVI amž. parkvietė kard. Hozijus, susitaręs su Vilniaus vyskupu Protasevičium (1569).

Ordino uždarymas. XVIII amž. smarkiai pradėjo plisti erezijos, su kuriomis stojo kovon mokyti jėzuitai. Jėzuitai, kovodami su Bažnyčios priešais, sukėlė juos prieš save. Todėl nenuostabu, kad įvairiausio plauko laisvamaniai, bedieviai ir kiti Bažnyčios priešai stojo į bendrą frontą prieš jėzuitus. Pasidavę tikėjimo priešų intrigoms, Portugalija, Prancūzija, Ispanija ir Neapolis iš savo šalių jėzuitus pašalino. Norėdami jėzuitus visai išnaikinti, priešai reikalavo, kad popiežius savo valdžia panaikintų jėzuitų ordiną. Popiežius Klemensas XIII jų reikalavimo nepatenkino, bet jo papėdininkas, Klemensas XIV, bijodamas Bažnyčios skilimo, 1773 m. savo raštu panaikino jėzuitų ordiną. Bulėje nurodė, kad uždaro juos ne dėl jų kaltės, bet dėl taikos su pasaulinėmis vyriausybėmis. Tik Prūsijos karalius Fridrichas II ir Rusų carienė Kotryna II savo valstybėse jėzuitus paliko. Popiežius nereikalavo, kad ir ten jie likviduotųsi. Pop. Pijus VII (1814) grąžino

ordiną visoje Bažnyčioje*), bet iš Rusijos (1820) jėzuitai buvo pasaulinės valdžios išvaryti ir jų mokyklos uždarytos.

Šv. Aloizas. Be šv. Ignoto, vienas garsiausių jėzuitų buvo šv. Aloizas, katalikiškos jaunuomenės globėjas. Jis gimė grafų Gonzagų šeimoje (prie Mantujos). Būdamas septynerių metų, jis kartu su tėvu gyveno stovykloj. Mat, tėvas norėjo jį išmokyti karo amato. Bendraudamas su kareiviais, jis dažnai girdėjo nešvankias jų kalbas ir pats jų nevengdavo. Vėliau jis labai to gailėjosi. Bet, ir dalyvaudamas didikų sambūriuose ir lankydamas jų (Mantujos, Florencijos ir Madrido) rūmus, mokėjo išlaikyti nepažeistą skaistybės dorybę. Galiausiai įstoja į jėzuitų vienuolyną. Tačiau, turėdamas vos 23 m., užsikrečia limpama liga ir miršta.

Nepriklausomoje Lietuvoje jėzuitai įsikūrė 1922 m. Jų provincija Lietuvoje įkurta 1929 m.

Kapucinai. Jie išaugo iš pranciškonų (1528). Jų kūrėjas buvo Matas Basi. Savo vienuolyne jis įvedė pirmykštį griežtumą ir paprastumą. Vieni vienuoliai buvo skiriami specialiai bažnyčios darbui: sakyklai, klausyklai ir t.t., kiti — ligoniams slaugyti, treti vyko į pagonių kraštus misijų darbo dirbti. Jie gyveno labai asketiškai, praktikavo bendrą maldą, net vidurnaktyje. Ordinas yra daug pasidarbavęs, dar ir dabar sėkmingai dirba liaudyje. Bažnyčiai jie yra labai daug pasitarnavę protestantizmo laikais.

Piarai. Jų svarbiausias tikslas buvo šviesti ir auklėti jaunimą. Šį ordiną (1597) įsteigė kun. J. Kalasantietis (ispanas). Jis, būdamas Romoj, pamatė, kad labai daug vaikų paliktų Dievo valiai, t. y. be jokios priežiūros (gatvės vaikai). Jis nutarė jais pasirūpinti. Pradžioje jis pats juos mokė, auklėjo. Bet kada pats vienas nepajėgė šio darbo atlikti, jis įsteigė „pamaldžių mokyklų tėvų" (patres scholarum piarum) organizaciją (1621). Piarai, be trijų vienuolių įžadų, dar pasižada rūpintis jaunuomenės švietimu.

Pirmaisiais savo veikimo metais jie steigdavo pradžios mokyklas ir jose patys mokė neturtingus mokinius be jokio atlyginimo. Vėliau pradėjo steigti vidurines mokyklas. Švietimo darbe jie greitai pradėjo lenkti net jėzuitus.

Oratorionai. Juos įsteigė Pijus Neri (1574). Jie nedėvėjo abito (vienuolių uniformos), ir juos jungė tik meilės ryšys. Jų tikslas buvo: paties tobulinimasis, kitų švietimas ir labdarybė. Jie krikščionybei daug pasidarbavo.

---

*) Šiandien visame pasaulyje jėzuitų yra 42 provincijos su 25.460 nariais („Liet. Aid." Nr. 226, 1938.V.21 d.).

Uršulietės. Jų įkūrėja yra Anelė M e r i č i. Regulaminas popiežiaus buvo patvirtinta 1612. Vienuolyno globėja yra šv. Uršulė. Dabartiniu metu jos rūpinasi tik m e r g a i č i ų a u k l ė j i m u, todėl jos kuria mergaičių mokyklas ir jose mokytojauja.

Trapistai. Jų įkūrėjas yra kun. J. R a n c e. Kurį laiką jis gyveno karaliaus Liudviko XIV rūmuose. Ten jis, vieno nepaprasto įvykio paveiktas, palieka puošnius karaliaus rūmus ir linksmybes ir vyksta į T r a p p e (Normandijoj) vienuolyną. Čia jis atgaivina šv. Benedikto regulaminą ir dar jį p a a š t r i n a: trapistai per visą savo gyvenimą turi nevalgyti mėsos, dirbti sunkius darbus ir laikytis tylos. Šis ordinas savo griežtumu panašus į kartūzų.

Marijonai. Jų įsteigėjas buvo kun. S. P a p č i n s k i s (1631—1701). To vienuolyno tikslas buvo ypatingas Nekalto Švenčiausios Panelės P r a s i d ė j i m o garbinimas ir jo platinimas žmonių tarpe, gelbėjimas s i e l ų nuo skaistyklos k a n č i ų (ypač karo lauke žuvusių žmonių) ir m i s i j o s liaudyje, mokant ją poterių ir tikėjimo tiesų. Jų abitas buvo b a l t a s drabužis, po kuriuo nešiojo Nekalto Prasidėjimo škaplierių. Jų centras buvo Lenkijoj, nes ten jie buvo įsteigti (1673). Ilgainiui išsilaikė jie tik M a r i j a m p o l ė j e. Rusų valdžia (1903) ir šį jų vienuolyną uždarė. Po Didž. karo žinomasis mūsų tautietis, arkiv. M a t u l e v i č i u s, jį atgaivino, ir dabar jo centras yra Marijampolėje.

§ 60. (Tąsa). VINCENTAS PAULIETIS IR JO DRAUGIJOS

Šv. Vincentas. Šv. Vincentas, tas žmonijos geradarys ir krikščioniškojo gailestingumo pavyzdys, gimė pietinėje Prancūzijos dalyje (1576 m.). Jo tėvai buvo n e t u r t i n g i, valdą vos 2 ha žemės, labai pamaldūs žmonės. Jau ganydamas tėvo gyvulius, šv. Vincentas pasižymėjo g a i l e s t i n g u m u, dalydamasis su neturtingais vaikais tėvų jam įdėtu maistu. Jis buvo g a b u s vaikas, todėl tėvai, kiek išsigalėdami, leido jį į mokslą. Aukštuosius mokslus jis baigė Tulūzoje. Mokslui reikalingas lėšas pats užsidirbdavo kitus bemokydamas. Įsišvenčia k u n i g u (1600). Pirmaisiais kunigavimo metais pateko į turkų n e l a i s v ę; ten patyrė didelio vargo ir pasiryžo su juo kovoti. Grįžęs iš nelaisvės, darbavosi Paryžiuje. Šv. Vincentas buvo karalienės Margaritos k a p e l i o n a s ir išmaldos dalintojas. Čia jis pažino apverktiną žemesniųjų luomų padėtį. Norėdamas jiems padėti, steigė ponių labdarybės būrelius pavargėliams šelpti. Į tą labdarybės darbą įtraukė beveik

viso Paryžiaus ponias. Miestas buvo suskirstytas rajonais. Kiekvienam rajonui buvo paskirta ponia, kuri turėjo surasti šelpiamuosius ir šelpėjus. Tie labdarybės būreliai vadinosi šv. Vincento konferencijos.

Šaričių kongregacija. Kai ponios neįstengė vienos paimti viso labdarybės darbo, šv. Vincentas parinko kaimiečių mergaičių ir paskyrė ponioms į pagalbą. Tuo būdu atsirado gailestingųjų seserų (šaričių) brolija (1663). Apie tą kongregaciją pats įkūrėjas (šv. Vincentas) taip sako: „Gailestingosioms seserims vienuolynu bus gatvė ar ligonio privatus namas, celė — kur nors išnuomotas kambarys, koplytėlė — parapijos bažnyčia, krotos — Dievo baimė, velionas — jų kuklumas".



Šv. Vincentas

Galerininkai. Šv. Vincentas daug padėjo sušvelninti sunkią galerininkų padėtį. Galerininkai buvo įvairūs kriminalistai, pasmerkti sunkiesiems darbams, prirakinti laivuose prie irklų. Jie turėdavo irklais laivą varyti, buvo prastai maitinami ir skaudžiai mušami.

Lazaristai. Šv. Vincentas, susitikdamas su kaimiečiais (liaudimi), pamatė, kad jie, be medžiaginio, kenčia dar dvasinį skurdą. Jis įkūrė kunigų misionierių (lazaristų) kongregaciją, kurios nariai, vaikščiodami po kaimus, skelbė liaudžiai Dievo žodį, aiškino tikėjimo tiesas, laikė rekolekcijas ir tuo kėlė žmonių dorą.

Šv. Vincentas visą savo gyvenimą paskyrė apleistųjų globai. Jis savo pamokslais sugraudindavo klausančiųjų širdis ir tam reikalui surinkdavo daug aukų. Visame Paryžiuje jis buvo žinomas ir vadinamas beturčių tėvu. Tad nenuostabu, kad miręs (1660) jis, 85 metų senelis, beturtis, buvo labai iškilmingai palaidotas. Paskui jo karstą ėjo ne tik gausūs jo bendradarbių būriai, bet ir žymiausi Paryžiaus žmonės, tiek pasaulininkai, tiek dvasininkai.

§ 61. MISIJOS UŽ EUROPOS SIENŲ

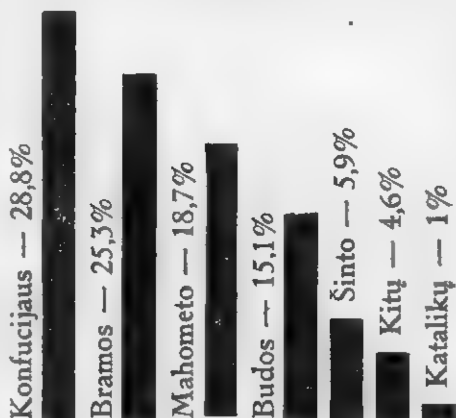
Protestantizmas padarė daug žalos Katalikų Bažnyčiai. Europos kraštuose jis nevieną šaką nulaužė nuo Bažnyčios medžio, bet Dievo Apvaizda gausiai atlygino Bažnyčiai pagonių kraštuose: Azijoje, Afrikoje ir Amerikoje. Kristus juk yra pažadėjęs Bažnyčiai, kad „pragaro vartai jos nepergalės".

Ispanai surado naujus kelius į tuomet beveik nežinomus kraštus: Indiją ir kitas Azijos šalis. Vienuoliai, atsidėję misijų reikalams, pasinaudoja tais atradimais ir vyksta tenai Evangelijos pagonims skelbti. Didžiausią apaštalavimo darbą šiuose kraštuose atliko jėzuitai ir kapucinai. Misijų darbus tvarkyti pop. Gregorijus XV pavedė specialiai kongregacijai (De propaganda fidei — 1662). Kitas popiežius (Urbonas VIII) misijų reikalams įsteigė specialią seminariją (Collegium Urbanum).

Indija. XVI amž. pirmasis misionierius, atvykęs į Indiją, buvo šv. Pranciškus Ksaveras. Jis pradeda savo darbus vaikų mokymu ir ligonių slaugymu. Jo būdo švelnumas ir gyvenimo šventumas patraukė Indijos gyventojus. Pasinaudodamas šia proga, pradeda skelbti kat. tikėjimą. Kaip gausi buvo ši pjūtis, matome kad ir iš to

darbo vaisių — jis per vieną mėnesį turėjo pakrikštyti iki 10.000 pagonių. Todėl šv. Pranciškus skundėsi: „Dažnai nuo krikštijimo rankos pavargsta, ir nebegaliu daugiau kalbėti". Ilgainiui katalikų skaičius Indijoje pasiekė 3 milijonus žmonių. Užėmus šį kraštą anglams ir olandams, misijų darbas buvo sukliudytas, ir valdžios įsakymu visi misionieriai iš to krašto išvaryti.

Japonija. Iš Indijos šv. Pranciškus Ksaveras vyksta į Japoniją. Čia, kaip ir Indijoje, jis su savo draugais šelpia pavargėlius, slaugo ligonius, rūpinasi apleistaisiais. Didelis jo pasiaukojimas ir artimo meilė to krašto gyventojų ištisus būrius patraukdavo į katalikų tikėjimą. XVI amž. pabaigoje (1596) Japonijoje buvo 40.000 katalikų. Japonų karaliai, bijodami europiečių įtakos, kuri šiems galėjo palengvinti užkariauti ir pavergti Japoniją, — per 50 metų žiauriai persekiojo katalikus: degino jų bažnyčias, žudė kunigus ir tikinčiuosius. Per tą laiką vien jėzuitų buvo nužudyta apie 150 žmonių. Ant vieno kalno, kuriame buvo palaidota daug kankinių, buvo pastatytas akmuo su parašu: „Kol saulė šviečia žemėje, joks krikščionis negali įžengti į Japoniją". Japonijoj per tą laiką krikščionybė beveik visai išnyko — ir atgijo tik XIX amž.; dabar jau nebepersekiojama (duota tikėjimo laisvė).



Šių dienų Azijos gyventojai tikybos atžvilgiu

Amerika. 1492 m. Kolumbui atradus Ameriką, ją pasiekia ir misijos. Bet čia misionierių darbas buvo beveik neįmanomas. Vietinių laukinių žmonių papročiai buvo labai žiaurūs. Jie savo priešus žudydavo, jų kūną valgydavo, o kraują aukodavo dievams. Ispanai, šiuos

kraštus užkariavę ir žmones pavergę, smarkiai juos išnaudojo, todėl į baltuosius laukiniai žiūrėjo kaip į pikčiausius savo priešus. Misionieriai tokiam išnaudojimui priešindavosi, pav., vyskupas Las Casas (knygoje *„Le Confessionario"*) draudė duoti išrišimą tiems, kurie nenori duoti laisvės savo baudžiauninkams ir juos išnaudoja. Todėl vyskupas buvo kolonistų skundžiamas karaliui Karoliui V ir turėjo net septynis kartus važiuoti pas karalių teisintis. Nors katalikybės skleidimo darbui sąlygos buvo sunkios, bet ilgainiui kat. tikėjimas prigijo Meksikoje, Peru, Brazilijoje ir Kanadoje.

Gindami vietinius gyventojus nuo išnaudojimo, jėzuitai Paragvajuje buvo įsteigę redukcijas (laisvų indėnų valdomas žemes). Jų nariai, sumokėję valstybei prideramą mokestį už žemę, tvarkėsi panašiai, kaip pirmieji krikščionys (komunomis). Vėliau išvijus jėzuitus iš to krašto, ir redukcijos išnyko.

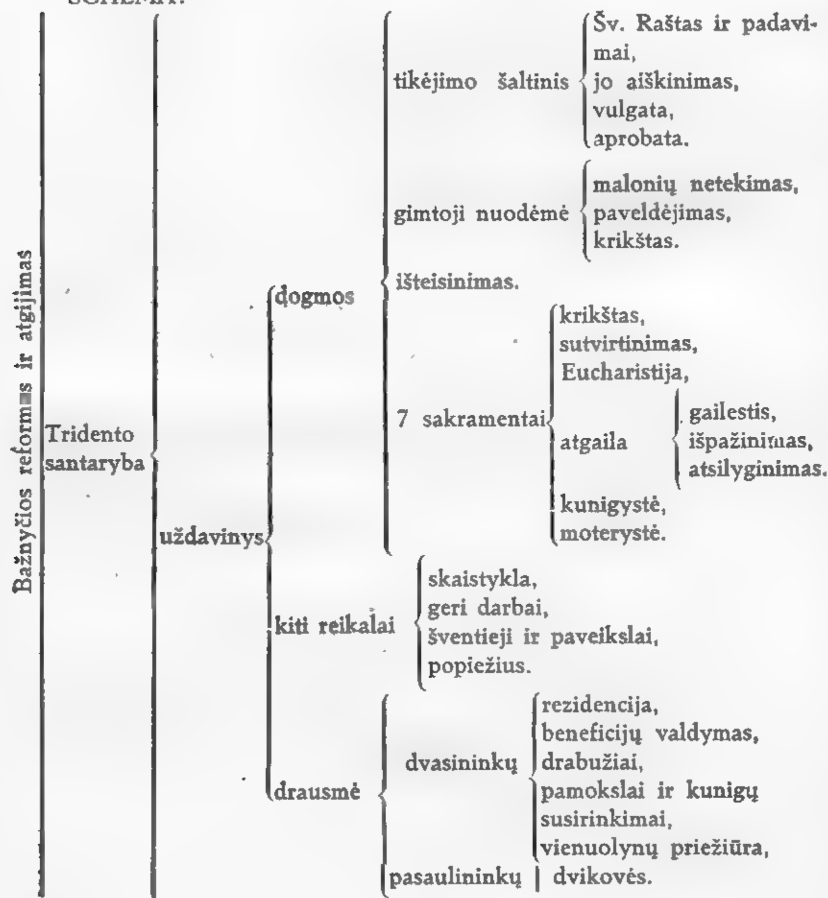
Afrika. Čia Linksmą Naujieną (Evangeliją) skelbė jėzuitai ir kapucinai. Bet Afrikoje jiems nelabai sekėsi, ir tokių gausių vaisių, kaip kituose kraštuose, nepasiekė. Viena svarbiausių nesisekimo priežasčių buvo vietinių (laukinių) žmonių pasileidimas, sunkios klimato (gamtos) sąlygos ir kunigų stoka. XVI amž. pasisekė krikščionybę praplatinti tik Pakongėje, kur XVII amž. ji jau gerokai buvo įleidusi šaknis: buvo 8 vyskupai, daug bažnyčių ir mokyklų. Žymiausias Afrikos apaštalas buvo G. Silverijus — jėzuitas. XVIII amž. Bažnyčios naudai gerokai pasidarbuoja kapucinai. Europiečiams karštas Afrikos klimatas yra beveik nenugalima kliūtis, todėl čia krikščionybė plinta pamažu.



Literatūra: Tėvas Andrius Rudamina, B. Andruškos. Kaunas, 1933 m.
Kaip jėzuitai kūrė ir tvarkė valstybę? Milerio. „Židinys“ XX t. 372 psl.

* * *

SCHEMA:



Bažnyčios reformos ir atgijimas

- Nauji vienuolynai
  - Jėzuitų
    - Ignoto Lojolos biografija,
    - regulamino patvirtinimas 1540 m.,
    - santvarka
      - tikslas,
      - generolas ir jo padėjėjai,
      - pareigų atlikimas.
    - jo uždarymas 1773 m.,
    - jo grąžinimas 1814 m.,
    - jo įsikūrimas Lietuvoje,
    - šv. Aloizas Gonzaga.
  - kiti ordinai
    - kapucinai,
    - piarai,
    - oratorianai,
    - uršulietės,
    - trapistai,
    - marijonai.
  - šv. Vincentas paulietis
    - jo biografija,
    - konferencijos | pavargėlių šelpimas,
    - šaričių brolija | gailesting. sesers,
    - galerininkai | kriminalistais rūpinimasis
    - lazaristai | kunigų misijos kaime.
- Misijos už Europos sienų
  - Indija | šv. Pranciškus Ksaveras
    - darbų sėkmingumas,
    - jų išvarymas.
  - Japonijoj | šv. Pranciškus
    - tikėjimo persekiojimas,
    - tikėjimo laisvė,
  - Amerikoj | Las Casas
    - vergų išnaudojimas,
    - jų globojimas,
    - redukcijos.
  - Afrikoj | G. Silverijus
    - klimato sąlygos,
    - vietinių žmon. žiaurumas.

III SKYRIUS

ŠVENTŲJŲ LAIKOTARPIS

§ 62. ŠV. KAZIMIERAS

Šv. Kazimieras gimė 1458 m. spalių mėn. 3 d. Krokuvoj. Jo tėvai buvo — Lietuvos ir Lenkijos karalius Kazimieras ir jo žmona Elzbieta. Motina Elzbieta buvo pamaldi moteris ir teigiamai veikė jauno karalaičio religinį auklėjimą. Nuo 9 m. jis jau mokomas žinomo istoriko, Krokuvos kanauninko Dlugošo. Dlugošas buvo aukštos doros, vispusiškai išsilavinęs, gerai suprantąs politikos reikalus vyras. Todėl gerai galėjo išlavinti iš prigimties gabų kunigaikštį. Bet pradėtą mokslą kunigaikštis turėjo nutraukti dėl politinių tėvo siekimų. Vengrijos ir Čekijos ciesorių giminė išmirė. Kunigaikščio motina Elzbieta liko artimiausia tų kraštų paveldėtoja, todėl šv. Kazimieras, 12 m. jaunikaitis, su palydovų būriu ir 12 tūkstančių samdytos kariuomenės tėvo buvo pasiųstas užimti minėtųjų kraštų sosto. Bet daugumas tų kraštų didikų nepripažino jam paveldėjimo teisių ir išsirinko kitą karalių. Samdyta kariuomenė, ilgesnį laiką negaudama algos, išsiskirstė, ir šv. Kazimieras, neįgijęs sosto, turėjo grįžti namo.

Nepavykus žygiui į Vengriją, šv. Kazimieras grįžo prie nutraukto mokslo ir mokėsi iki 16 m. amžiaus. Baigęs mokslus, jis drauge su tėvu dalyvavo įvairiuose suvažiavimuose, pasiuntinių priėmimuose ir kt. Mat, tėvas norėjo sūnų supažindinti su valstybės valdymo reikalais ir paruošti jį tinkamu savo įpėdiniu.

Lietuva (1478 m.) pareiškė norą gauti šv. Kazimierą karaliumi, nes tėvas, gyvendamas Lenkijoj, negalėjo tinkamai aprūpinti visų Lietuvos reikalų. Bet tėvas iki savo gyvos galvos nesutiko kam nors atiduoti Lietuvos valdymo. Tokiu ka-

raliaus nusistatymu lietuviai buvo nepatenkinti. Tuo visuotiniu nepasitenkinimu pasinaudojo kai kurie surusėję kunigaikščiai. Jie norėjo, nuvertę Kazimiero (tėvo) valdžią ir išžudę visą karaliaus giminę, patys paimti valdžią į savo rankas. Bet karalius, sužinojęs apie šį sąmokslą, įsakė maištininkus suimti ir nubausti.



Šv. Kazimieras.

Numalšinęs sąmokslą, tėvas siunčia šv. Kazimierą į Lenkiją, kur jis 2 metus ėjo karaliaus pareigas. Protingai valdydamas kraštą, sutvarko jo pakrikusius piniginius reikalus ir valstybės ūkį. Šv. Kazimieras atitaiso sugadintus tėvo santykius su popiežium (tėvas palaikė klaidatikius — husitus). Jis savo pavyzdžiu pakėlė dvaro dorovę, o valdymo pagrindan padėjo teisingumą. Po tų 2 valdymo metų karalaitis grįžo Lietuvon ir netrukus susirgo džiova. Miršta Gardine 1484 m. kovo mėn. 4 d., turėdamas vos 26 m.

Šventas gyvenimas. Valstybės valdiniai gali džiaugtis savo valdytoju, kuris išmintingumu ir teisingu valdymu užtikrina jiems ramybę ir tvarką. Bet kilni šv. Kazimiero asmenybė nepaskendo šio pasaulio reikaluose, bet veržėsi į Dievą. Jis, būdamas dar mažas, ilgai ir nuoširdžiai melsdavosi. Paūgėjęs turėjo dirbti karaliaus raštinėje, bet ir tuomet maldos nepamiršo. Jis nekartą net nakties metu eidavo baž-

nyčion, bet, radęs ją uždarytą, nesigėdindavo kryžiumi gulėti prie jos durų. Tikėdamas Apvaizdą, jis savo karštas maldas siųsdavo Dievui už save ir valstybės reikalus.

Karalaitis pakankamai turėjo pasaulinės garbės ir turtų, bet jam daugiau rūpėjo amžinoji garbė. Nors jis vilkėjo karališkus drabužius, bet po jais turėjo pasivilkęs ašutinę (atgailos marškinius); dėvėjo auksu papuoštas kurpes, bet jos buvo pripiltos žvirgždo; turėjo minkštą karališką patalynę, bet gulėdavo ant plikų grindų. Be to, sunkiais pasninkais vargino savo kūną, net sunkioje ligoje tos praktikos neišsižadėdamas.

Jis ypatingai brangino nekaltybės dorybę. Kai nesąžiningi gydytojai patarė jam, kaip vaistą, nuodėmę ir tėvai tam pritarė, jis geriau sutiko mirti, negu išsižadėti nekaltybės. Norėdamas išlaikyti tą brangų nekaltybės turtą, jis buvo uolus Nekaltosios Mergelės Marijos garbintojas.

Jis gausiai šelpdavo pavargėlius, lankydavo ligonius ir kitus gerus darbus dirbdavo.

Už visus šiuos nuopelnus Bažnyčia pripažino jį šventu. Jo kūnas iškilmingai buvo perkeltas į jo vardu pavadintos bažnyčios altorių Vilniuje, kur iki šiai dienai ilsisi.

Stebuklai. Prie jo karsto didelis skaičius sunkiai sergančių atgavo sveikatą, mergelė Uršulė net iš mirties prisikėlė. Jo užtarymo patyrė ir pati Lietuva. Maskvos kariuomenė (1518 m.) apsiautė Polocko pilį. Atvykusi pagalbon Lietuvos kariuomenė negalėjo pereiti per patvinusią Dauguvos upę. Tuomet jai pasirodė ant balto žirgo jaunas, baltu apsiaustu apsivilkęs raitelis. Jis, padrąsinęs kariuomenę narsiai kovoti, pirmas įjoja į Dauguvą (toje vietoje, pasirodė, buvusi brasta). Perjojęs upę, puola dusyk gausingesnį priešą ir jį nugali. Lietuviai, laimėję mūšį, niekur nesurado nepažįstamo savo vado. Tuomet suprato ir iš kai kurių žymių pažino, kad tai buvęs šv. Kazimieras.

Kada (1795 m.) kaimyninės valstybės galutinai pasidalino Lietuvos ir Lenkijos valstybę, Lietuva teko Rusijai. Rusijos valdžia stengėsi lietuvius surusinti ir supravoslavinti. Ji, nuvokdama, kad lietuviai šv. Kazimierą laiko savo globėju dan-

guje, pradėjo trukdyti jo garbinimą: šv. Kazimiero bažnyčią pavertė cerkve, uždraudė mokyklose švęsti šv. Kazimiero šventę, net baudė mokinius, kurie tą dieną neateidavo į pamokas.

Uždraudus spaudą, Kauno kunigų seminarijoje susikūrė šv. Kazimiero draugija, kuri pasiskyrė sau tikslą spausdinti lietuviškas knygas užsienyje. Grąžinus spaudą, toji draugija iki šiai dienai leidžia geras knygas ir kitus spaudinius. Ji turi kelis tūkstančius narių. Nariai kasdien kalba trumpą maldelę į savo ir visos Lietuvos globėją, prašydami jį globoti juos ir savo mylimą kraštą.

Kada Lietuvoje buvo panaikintos lietuviškos mokyklos (1907 m.) Amerikoje įsikūrė šv. Kazimiero seserų kongregacija (vienuolynas), kuri rūpinasi švietimo reikalais išeivijoje. Atgavus nepriklausomybę, dalis vienuolių atvyko į Lietuvą ir, apsigyvenusios Pažaislyje, dirba tą patį darbą Lietuvoje.

Dabar šv. Kazimieras paskirtas visos Lietuvos globėju, ir kasmet iškilmingai švenčiama jo šventė kovo mėn. 4 dieną.

§ 63. (Tąsa). KITI ŠVENTIEJI

A. Šv. Teresė

Ji yra kilusi iš kilniųjų giminės, gimusi (Avilos mieste) Ispanijoj (1515—1582). Jaunai grėsė jai tie patys pavojai, kaip ir kitoms jos amžiaus mergaitėms. Ji su ypatingu pamėgimu skaitė įvairius meilės aprašymus, dalyvavo įvairiuose sambūriuose su lengvabūdžiais ir visko pertekusiais savo giminaičiais. Tas galėjo nuvesti į tuštybę ir paviršutiniškumą, o gal net toliau!... Tačiau šv. Teresė ir šiose aplinkybėse mokėjo išlaikyti padorumo ribas.

15-os metų ją atidavė į (augustinionių) vienuolyną mokyti ir auklėti. Ten bebūdama ji pamyla vienuolyno gyvenimą ir ryžtasi pati tapti vienuole. Bet sunkios ligos priversta ji grįžta į tėvų namus. Pagijusi ji nori savo pasiryžimą įvykdyti, bet tėvas nesutinka. Tada ji pabėga iš namų ir

įstoja į karmeličių*) vienuolyno naujokyną. Bet ir vėl ją pradeda kamuoti sunki liga: dažnas alpimas ir širdies skausmai. Tėvas parsiveža ją antrą kartą namo. Šv. Panelės į Dangų Ėmimo dieną (1536) ji apmiršta ir išguli 4 dienas be jokių gyvybės ženklų. Tėvai, manydami, kad ji mirus, dirbdina karstą. Pagaliau ji atsibunda ir prabyla: „Kam jūs mane sugrąžinote? Aš buvau danguje, stebėjau net pragaro kentėjimus. Aš mačiau ir vienuolyną, kurį turėsiu įkurti, ir tuos žmones, kurie dėl mano pagalbos bus palaiminti". Tai buvo pirmoji jos ekstazė (dvasios pakilimas).

Dar kelerius metus pasirgusi, vėl atgauna sveikatą.

Antroje ekstazėje (1559) šv. Teresei angelas perverė širdį. Nuo to momento ji užsidegė karšta Dievo meile. Rimti liudininkai tvirtina, kad dar ir dabar jos širdyje, laikomoj (Albos) vienuolyne, yra perdūrimo žymės.

Ji karmeličių vienuolyną reformuoja (1560 m.), atgaivindama pirmykštę jų drausmę ir aštrią askezą. Jos priešininkai paveikia valdžią, kuri uždraudžia minėtąją reformą daryti. Bet šv. Teresė nenusimena: ji laišku kreipiasi į karalių (Pilypą II), kuris jai leidžia baigti pradėtą reformą. Dabar vienuolynas pradeda augti kokybiškai ir kiekybiškai.

Po mirties šv. Teresė buvo paskelbta šventąja ir Ispanijos globėja.

Jos gyvenimas net ir mūsų jaunimui yra sektinas. Silpna, pašlijusios sveikatos mergaitė, savo didele energija ir karštomis maldomis nugali visas kliūtis ir pasiekia užsibrėžtą tikslą.

B. Šv. Pilypas Neris

Pamaldūs jo tėvai jau į kūdikio širdį įdiegė Dievo meilę. Dar būdamas vaikas, jis palieka savo gražią ir turtingą tėviškę (Florenciją) ir vyksta į Romą. Baigęs mokslus, šv. Pilypas įsišventina kunigu. Karštais savo pamokslais jis skatina katalikus dažniau eiti šv. sakramentų. Pats neretai išsėdėdavo klau-

*) Karmelitų vienuolynas buvo įsteigtas Kryžiaus karų laikais. XIII š. jis pradėjo platinti škaplierius. Karmelitai visiems, kurie nešiojo škaplierius, užtikrino laimingą mirtį.

sykloj iki vidurnakčio. Matydamas, kad Kristaus vynuogyne darbo daug, o darbininkų maža, jis suorganizuoja uolių kunigų draugiją. Šie kunigai jokių vienuolinių įžadų nedarė, bet visą savo darbą skyrė Dievo garbei ir sielų išganymui.

Šv. Pilypas besimelsdamas ar šv. mišias belaikydamas dažnai pakildavo į ekstazę. Tuo metu nežemiška šviesa jį apšviesdavo, ir jis net pakildavo nuo žemės.

Daug dėmesio jis kreipė į labdarybės darbus: ligonių slaugymą ir pavargėlių šelpimą. Šiam reikalui visas savo žinioje esamas lėšas panaudodavo. Vieną tamsią naktį, benešdamas duonos pavargėliams, jis įpuolė į kiaurymę, iš kurios išeiti jokios vilties nebuvo. Jis krisdamas ne tik neužsimušė ir nesusižeidė, bet laimingai iš jos išėjo ir sugrįžo namo.

Šv. Pilypas pasižymėjo nekaltybės dorybe. Dėl šios angeliškos dorybės Dievas jį apdovanojo ypatinga malone: jam buvo suteikta galia ištvirkusius žmones atskirti nuo dorųjų. Pastarieji jam stebuklingai kvepėjo, o pirmieji dvokė. Jam dar gyvam Dievas suteikė stebuklų galią. Daug ligonių jis yra pagydęs ir vieną net iš numirusių prikėlęs. Mirė 1595 m.

Kaip maloni Dievui turi būti nekaltybės dorybė, kad už ją Jis žmones tokiais dideliais sugebėjimais apdovanojo.

C. Šv. Karolius Boromėjus

Jis buvo garbingos ir turtingos giminės sūnus. Visai jaunas jis jau priima kunigo šventinimus. Už didelį uolumą popiežius (Pijus IV) šv. Karolių, vos 23 m. amžiaus, pakelia į kardinolus ir paskiria Mediolano arkivyskupu. Ši vyskupystė buvo visai apleista: žmonių tikėjimas buvo visai susilpnėjęs, ištvirkimas įsigalėjęs. Savo vyskupystėj šv. Karolius įveda Tridento santarybos nutarimus ir savo pavyzdžiu bei gerais raštais grąžina paklydusias avis prie Dievo. Jis pasižymėjo labdarybe. Pardavęs savo didelius turtus, už juos gautus 40 tūkstančių dolerių išdalina pavargėliams. Kitą kartą tam pačiam tikslui jis paaukoja 20 tūkstančių dolerių, kuriuos buvo paveldėjęs. Sau jis pasilikdavo tik tiek, kiek būdavo reikalinga kukliam pragy-

venimui. Maitinosi beveik viena duona ir vandeniu. Visą dieną jis dirbdavo ganytojo darbą, o nakties metu melsdavosi. Be to, labai dažnai savo kūną kankino ašutine.

Siaučiant marui, slaugė ligonius ir įvedė specialias pamaldas (40 valandų). Beslaugydamas ligonius, jis pats apsikrėtė maru ir mirė (1584), būdamas vos 47 m. amžiaus.

Šv. Boromėjus dėl to pasiekė tokią tobulybę, kad visuomet prisimindavo esąs Dievo matomas.

Literatūra: Lietuvos karalaitis šv. Kazimieras, Z. Ivinskio. „Ateitis" 1929 m. 525 psl.

* * *

SCHEMA:

Šventųjų laikotarpis

- Šv. Kazimieras
  - jo biografija
    - mokslas,
    - Čekų sostas,
    - lietuvių pastangos,
    - eina Lenkijos karaliaus pareigas,
  - šventas gyvenimas
    - maldingumas,
    - amžinoji garbė,
    - nekaltybės dorybė,
    - sveikata,
    - mirtis.
  - stebuklai ir globa
    - ligonio išgydymas,
    - iš numirusių prikėlimas,
    - pagalba Lietuvos kariuomenei,
    - šv. Kazimiero d-ja,
    - šv. Kazimiero kongregacija,
    - Lietuvos globėjas.
- Šv. Teresė
  - jos biografija
    - jaunystės kliūtys,
    - auklėjimas vienuolyne,
    - pašaukimo aiškėjimas,
    - liga ir dvi ekstazės.
  - vienuolė
    - vienuolyno reforma,
    - Ispanijos globėja.

Šventųjų laikotarpis	Šv. Pilypas Neri	kunigas	pamokslai, išpažinčių klausymas, kunigų draugija ir jo ekstazė,
		labdarys	pavargėlių šelpimas,
		nekaltybės dorybė	sugebėjimas pažinti ištvirkėlius.
	Šv. Karolius Boromėjus	kunigas, kardinolas	Milano arkivyskupas,
			labdarys — išdalino pavargėliams savo didelius turtus.

IV SKYRIUS

TAUTINĖ BAŽNYČIA

§ 64. MĖGINIMAI ĮVESTI VALSTYBINĘ TIKYBĄ

Protestantų kraštuose pasaulinių kunigaikščių valdžia padidėjo, nes Liuteris, atmetęs kunigystės sakramentą, *bažnytinę valdžią* pavedė pasauliniams kunigaikščiams. Sekdami jų pavyzdžiu, ir *katalikiškų* kraštų kunigaikščiai stengėsi padidinti savo valdžią. Tie karaliai bei kunigaikščiai, kurie gynė Bažnyčią nuo protestantizmo, labai lengvai savo *tikslą* pasiekė. Pati Bažnyčia jiems buvo palanki ir teikė įvairių privilegijų. *Katalikai*, gerai nesuprasdami gresiančio pavojaus, karalių užgaidoms *nesipriešino*. O tos jų užgaidos vedė prie valstybinės tautinės Bažnyčios atsiradimo.

Be to, senuosius ginčus dėl Dievo *malonės* ir *laisvos valios* protestantai vėl atnaujino. Iš to kilo dideli teologų ginčai, kurie privedė prie naujų erezijų.

Jansenizmas. Jo įkūrėjas buvo K. Jansenas († 1638), Iperno vyskupas. Jis parašė *satyrą* („*Mars Gallicus*"), kurioje pašiepė Prancūzijos karalių. Tas veikalas jį *pagarsino*, nes anksčiau jis maža kam buvo žinomas. Užsikrėtęs protestantizmo dvasia, jis pradėjo skelbti, kad žmogaus valia yra tiek silpna, jog *negali pagundoms atsispirti ir nepasiduo-*

ti Dievo malonei. Jis sako, kad Kristus ne dėl visų, bet tik dėl teisingųjų esąs miręs. Jei žmogus nusideda, tai ne iš laisvos valios, bet dėl to, kad Dievas nesuteikė jam reikalingų malonių. Tad matome, kad jis atmetė žmogaus valios laisvę, sumažino įgimtas jo jėgas ir per daug iškėlė Dievo malonės reikalingumą.

Jo pasekėjas (kun. J. Veržė) nuėjo dar toliau. Jis, būdamas perdaug uolus, pradėjo žmones gąsdinti Dievo šventumo didumu, norėdamas atitraukti juos nuo dažnos išpažinties ir Komunijos. Jis kaltino Bažnyčią, kam Ji nutolusi nuo pirmųjų amžių Kristaus mokslo ir dorovės ir įvedusi daug naujų papročių.

Pagaliau Bažnyčia išaiškino šio mokslo klaidingumą ir jansenistus pasmerkė. Ši erezija buvo labai pavojinga Bažnyčiai, nes ji, net popiežiaus pasmerkta, savo pasekėjus paliko Bažnyčioje ir juos vadino tikraisiais Bažnyčios nariais.

Ši erezija sustiprėjo, kai į ją įstojo jau pagarsėjęs rašytojas Paskalis († 1662). Jis savo knygoje *„Laiškai iš provincijos"* paskleidė daug šmeižtų, ypač prieš jėzuitus. Jo priekaištai Kat. Bažnyčiai (nors ir nepagrįsti) daug žmonių pastūmėjo į bedievybę. Prancūzijoj sumažėjo žmonių pamaldumas ir šv. sakramentų ėmimas. Tik popiežiui (Klemensui XI) antrukart juos pasmerkus, jansenistų skaičius sumažėjo. Šiandien jų visame pasauly yra apie 8.000 žmonių (daugiausia Olandijoj).

Galikanizmas. Galikanizmo pradžia siekia Pilypo IV Gražiojo laikus. Jis iš popiežių išsirūpino privilegiją skirti vyskupus. Juos popiežius tik tvirtindavo. Tuo metu atsirado net tokių teologų, kurie pradėjo skelbti, kad visuotiniai vyskupų susirinkimai yra aukštesni už popiežių. (Čia matyti visuomenininkų įtakos teologams, nes visuomenininkai buvo pradėję įrodinėti, kad karalius savo valdžios galią imąs iš tautos). Ši mintis iki XVII š. Prancūzijai buvo svetima. Popiežius čia visuomet buvo laikomas aukščiausiu Bažnyčios galva.

Bet karalius Liudvikas XIV (1643—1715), pasiekęs pasauliniuos dalykuos absoliutinę valdžią, įsigeidė pavergti ir

Bažnyčią, kitaip sakant, norėjo padaryti ją valstybine Bažnyčia, kuri tarnautų karaliaus norams.

Siekdamas šio tikslo, jis pasinaudojo ta privilegija, kuri nuo Pilypo Gražiojo laikų Prancūzijos karaliams buvo teikiama (teisė skirti vyskupus). Liudvikas XIV vyskupais skyrė sau palankius žmones. Dabar, turėdamas aukštųjų dvasininkų tarpe reikalingą skaičių sau palankių asmenų, sukviečia į Paryžių (1682) dvasininkų susirinkimą, kuriame dalyvauja 35 vyskupai ir 34 kunigai. Susirinkimas priima šio turinio deklaraciją: 1) Valstybės valdžia visai nepriklauso nuo Bažnyčios valdžios. 2) Popiežius žemesnis už visuotinį vyskupų susirinkimą. 3) Popiežiaus valdžia kanonų yra apribota. 4) Popiežiaus nutarimai tikėjimo ir doros dalykuose nėra nepakeičiami. Susirinkimo dalyviai tą deklaraciją pasirašė, o Liudvikas XIV ją patvirtino. Rodos, viskas puikiausiai nusisekė. Bet į šį dalyką įsikiša popiežius. Jis su Prancūzija nutraukia santykius ir naujai skiriamų vyskupų netvirtina. Greitai 35 vyskupystės lieka be tikrųjų ganytojų. Valdžios paskirtų vyskupų žmonės atsisako klausyti. Visa laimė, kad Liudvikas XIV laiku suprato savo klaidą, išsižadėjo savo patvirtintos deklaracijos ir susitaikė su popiežium. Minėtąją deklaraciją pasirašiusieji dvasininkai ją atšaukė ir atgailodami prašė popiežių dovanoti kaltes. Popiežius tada jiems nekliudė eiti senųjų pareigų. Bet pergyventos kovos pasekmės ilgą laiką Prancūzijos dvasininkų tarpe buvo jaučiamos. Toji laiko dvasia pasiekė ir kitus pasaulio kraštus.

Febronianizmas.

Antroje XVII š. pusėje galikanizmo srovė pasiekė Vokietiją. Čia ji gavo vardą nuo Febronijaus (šiuo vardu buvo pasivadinęs Trevyro vyskupas Hontheimas), parašiusio (1763) knygą: *„Apie dabartinę Bažnyčios padėtį ir apie legalią popiežiaus valdžią"*. Jis manė, kad labai lengvai bus galima sugrąžinti protestantus į Bažnyčią, jei visai bus susiaurintos popiežiaus teisės. Todėl jis pradėjo skelbti, kad Kristus visą valdžią suteikęs krikščionių bendruomenėms, o vyskupai esą tik tos valdžios reiškėjai ir vykdytojai. Popiežiaus vardas esąs tik titulas, nes jis vyskupų tarpe yra tik primus

inter pares (pirmas tarp lygių). Bet ši knyga tiek iš katalikų, tiek iš protestantų susilaukė smarkios kritikos, o popiežius ją įtraukė į indeksą. Prieš savo mirtį ir pats autorius ją atšaukė ir susitaikė su Bažnyčia. Bet jo iškeltos mintys negreit išnyko. Jos pasiekė ir kitas tautas. Todėl keletas Vokietijos arkivyskupų popiežiaus teises (Emso punktacija 1786) buvo pavedę vyskupams. Bet kadangi daugumas vyskupų tam nepritarė, tai ši erezija ir išnyko.

Jozefinizmas. Austrijos ciesorius Juozapas II (1780—1790) buvo auklėjamas Konstantinopoly. Todėl jis, tapęs Austrijos valstybės valdytoju, pradėjo daryti reformas pagal Rytų dvasią. Jam parūpo priversti Kat. Bažnyčią klausyti ciesoriaus. Juozapas II siekė tautinės Bažnyčios. Todėl jis dvasininkams uždraudė betarpiškai susižinoti su popiežium. Jiems leido skelbti tik tuos popiežiaus raštus, kurie buvo ciesoriaus patvirtinti. Ciesorius suteikė vyskupams galią teikti dispensas, o tą teisę popiežius buvo pasilikęs sau. Juozapas II naikino vyskupystės, uždarinėjo vienuolynus ir kunigų seminarijas, jų vietoje atidarydamas naujas vyskupystes ir „centralines seminarijas". Šių seminarijų profesoriais skyrė labai dažnai visai netinkamus asmenis. Klierikai turėjo mokytis iš Juozapo II patvirtintų vadovėlių. Jis tas reformas darė, norėdamas išsiauklėti sau palankių dvasininkų.

Ciesorius nuėjo net iki to, kad pradėjo nurodinėti, kiek žvakių uždegti per pamaldas, kurias litanijas kada giedoti ar kitas maldas skaityti ir t.t. Todėl Prūsų karalius Fridrichas II pašiepdamas jį vadino vyresniuoju „Romos zakristijonu".

Nieko nepadėjo žmonių prašymai ir popiežiaus protestai. Ciesorius buvo užsispyręs. Bet pradėjus šią reformą vykdyti Belgijoj, kuri tuomet buvo Austrijos valdoma, liaudis sukilo. Valdžia, norėdama sukilėlius nuraminti, pavartojo ginklą. Tuomet Belgija visai atsiskyrė nuo Austrijos ir pasiskelbė nepriklausoma. Tik dabar ciesorius atsisakė nuo savo užsispyrimo ir Bažnyčiai išleistus įstatymus pakeitė.

Literatūra: Krikščionybė ir tautybė, vysk. M. Reinio. „Ateitis" 1928 m. 233 psl.
Sąžinė, valstybė ir Bažnyčia, K. Barausko. „Ateitis" 1930 m. 567 psl.



SCHEMA:

- Tautinė Bažnyčia
  - Mėginimai įvesti valstybinę tikybą
    - protestantizmo įtaka kat. kraštams.
    - Jansenas / jo mokslas
      - žmogus negali atsispirti pagundoms,
      - jis negali nepasiduoti malonei,
      - Kristus mirė tik dėl teisingųjų.
    - Veržė / jo mokslas
      - norėdamas atitraukti nuo dažnos šv. Komunijos, gąsdino Dievo šventumu.
    - Paskalis / šmeižė jėzuitus ir Bažnyčią.
    - galikanizmas
      - Liudviko XIV absoliutizmas,
      - jo deklaracij
        - valdžia nepriklauso Bažnyčios,
        - popiežius žemesnis už santarybą ir jo valdžia apribota kanonų,
        - pop. nutarimai yra pakeičiami.
      - susitaikymas su popiežium
    - febronianizmas
      - jo mokslas
        - Kristus visą valdžia suteikė krikšč. bendruomenėms,
        - vyskupai yra jos reiškėjai,
        - popiežiaus valdžia tik titulas.
      - jo išnykimas.
    - jozefinizmas
      - ciesoriaus Juozapo kišimasis į Bažnyčios reikalus.
        - draudė dvasininkams susižinoti su popiežium ir leido teikti dispensas,
        - naikino vyskupystes ir kun. seminarijas,
        - steigė „centrines seminarijas“ ir skyrė jų profesorius,
        - vadovėliai ciesoriaus patvirtinti,
        - „vyresnysis zakristijonas“,
        - jo susitaikymas su Bažnyčia.

V SKYRIUS

BAŽNYČIŲ UNIJA

§ 65. UNIJA LIETUVOJE

Ne visi Gregorijaus (Kijevo metropolito) papėdininkai (žiūr. § 49) buvo uolūs unijos skelbėjai. Tuo metu Lietuvoje stačiatikių tikėjimas pradėjo smarkiai nykti. Cerkvės baigė griūti, o žemesnieji dvasininkai kentėjo didelį materialinį skurdą. Rusų didikai naudojosi privilegija savo pastatytoms cerkvėms parinkti šventikus. Labai dažnai, geriausios vietos tekdavo menko išsilavinimo, neturintiems reikalingo pašaukimo žmonėms. Jie dažnai netinkamu savo elgesiu piktindavo ganomuosius. Tuo tarpu Vakarų Bažnyčia, priėmusi Tridento santarybos nutarimus, pakilo, ir joje krikščioniška dvasia atgijo.

Unija. XVI š. Lietuvoje unijos klausimas iš naujo pradėtas judinti. Jį pirmieji iškėlė Vilniaus jėzuitai, tuomet pagarsėjusio pamokslininko kun. Skargos (S. J.) vadovaujami. Jėzuitų iškeltai minčiai pritarė ir stačiatikių vyskupai. Mat, jie per uniją tikėjosi susilyginti su katalikų vyskupais, kurie su pasauliniais aristokratais turėjo vietas senate.

Šalininkai. Karščiausi unijos šalininkai buvo Kirilas Terleckis (Lucko vyskupas) ir Ignacas Pociejus (Brastos vyskupas). Juodu prikalbino Kijevo metropolitą Ragozą ir kitus stačiatikių vyskupus. Terleckis ir Pociejus (1594) vyksta į Romą ir ten pasirašo susivienijimo aktą. Popiežius (Klemensas VIII), priimdamas rusų Bažnyčią vienybėn, palieka jai jos liturgiją ir kitus Rytų Bažnyčios papročius (tai, kas nėra esminiai tikėjimo dalykai). Bet visas Bažnyčios paskelbtas dogmas jie sutiko priimti be jokių ginčų.

Brastos unija.

Šiai (Romoje pasirašytai) unijai deklaruoti (paskelbti) 1596 m. buvo sušauktas rusų vyskupų susirinkimas į Brastą. Bet čia unijos priešininkams pavyko suardyti vyskupų vienybę. Beveik visi vyskupai su metropolitu Ragoza unijos aktą pasirašė. Tik 2 vyskupai (Lvovo ir Peremišlio) su žinomu kunigaikščiu K. Ostrogiškiu nuo unijos atsimetė. Tačiau karalius Zigmantas Brastos susirinkimo nutarimus patvirtino ir teisėtais Rusų Bažnyčios atstovais pripažino tuos vyskupus, kurie minėtąjį susivienijimą buvo pasirašę.

Kova dėl unijos.

Įtakingi unijos priešininkai kurstė žemesnius dvasininkus ir liaudį atsisakyti nuo Brastos unijos. Jie leido specialias knygas ir jas platino žmonėse. Tos knygos gynė Stačiatikių Bažnyčią nuo unijos. Jie steigė mokyklas, šaukė susirinkimus, kur be pasigailėjimo buvo puolama unija.

Unijos šalininkams tą kovą laimėti buvo labai sunku ypač dėl to, kad jie nesusilaukė paramos iš tų, iš kurių tikėjosi ir turėjo susilaukti. Mat, lenkai nesutiko duoti unitų vyskupams senate vietų ir sulyginti jų teisių su lotynų apeigų vyskupų teisėmis.

Rusų bajorai, norėdami visiškai sutapti su lietuvių ir lenkų bajorais, išsižadėjo savo kalbos ir stačiatikių tikybos, pakeisdami jas lenkų kalba ir katalikybe (su lotynų liturgija). Todėl unijos išpažinėjais liko tik mažas kaimiečių būrelis.

Mirus metropolitui Ragozai, naujuoju metropolitu (Kijeve) buvo paskirtas Ignacas Pociejus. Jis buvo uolus unijos šalininkas. Jis visą savo energiją išeikvojo kovodamas su unijos priešininkais. Jo iniciatyva prie bažnyčių buvo įkurta mokyklų ir unitų draugijų. Jis atnaujino bazilionų vienuolyną ir patraukė didesnį skaičių dvasininkų prie unijos, leido uniją ginančias knygas ir kt.

Rusai suskilo į unitus ir disunitus. Suskilus dvasininkams, prasidėjo tarpusavio varžybos dėl bažnyčių, jų turtų ir parapijiečių. Labai dažnai pradėti vaidai baigdavosi muštynėmis, net žudynėmis. Tų kovų auka buvo ir arki-

vyskupas J. K u n c e v i č i u s. Sufanatizuota (Vitebsko) miesto minia įsiveržė į jo namus, užmušė jį ir jo kūną išniekino. Žudytojai, užnėrę virvę ant kaklo ir kojų, valkiojo jo kūną miesto gatvėmis ir paskandino Dauguvos upėje (1623).

Šitokiu stačiatikių elgesiu p a s i p i k t i n o visuomenė, ir unitai kaskart daugiau simpatijų įgydavo žmonėse. Stačiatikiai visai subankrotavo, ir liko tik vienas jų vyskupas. Tuomet iš J e r u z a l ė s slapta atvyko patriarchas T e o f a n a s (1620—1622) ir įšventino 6 naujus stačiatikių vyskupus. Bet k a r a l i u s jų nepripažino, nes įšventinti buvo be jo žinios ir sutikimo. Jie, nepaisydami karaliaus valios, slaptai ėjo savo p a r e i g a s.

Taikymas. Zigmantui III mirus, naujasis karalius (Vladislovas IV 1632—1648), tikėdamasis sutaikyti unitus su disunitais, pripažino minėtuosius vyskupus ir įsakė bažnytinius t u r t u s p a s k i r s t y t i proporcingai tikinčiųjų skaičiui. Šiam reikalui jo įsakymu buvo įsteigta speciali k o m i s i j a. Bet ta komisija negalėjo savo pareigų atlikti, nepažeisdama unitų ir disunitų interesų. Todėl vietoje laukiamos taikos ir ramybės dar didesnę nesantaiką jų tarpe sukėlė.

Padariniai. Galiausiai kilo k a z o k ų maištas. Kazokai, nepajėgdami atsispirti reguliariai valstybės kariuomenei, paprašė Maskvos kunigaikštį g l o b o s. Maskvos kunigaikštis užėmė dalį Lietuvos ir Lenkijos teritorijos (Rytų Ukrainą iki Dniepro upės) ir tenai p a n a i k i n o uniją. Taip pat Maskvos kariuomenė buvo įsibrovusi į g u d ų gyvenamas sritis ir ten gyvenančius unitus varu p r i v e r t ė p e r e i t i į stačiatikius. Bet, išvijus Maskvos kariuomenę iš gudų žemės, jos gyventojai vėl grįžo atgal į unitus.

Literatūra: Bažnytinė unija, I. Gribulio. „Ateitis“, 1931 m. 597 psl.

SCHEMA:

Bažnyčių unija
- Unija Lietuvoje
  - pravoslavų tikėjimo nykimas
    - cerkvės,
    - dvasininkai,
    - didikai.
  - unija
    - jėzuitai, ypač Skarga,
    - stačiatikių vyskupai.
  - šalininkai
    - Terleckis
    - Pociejus
    - Ragoza.
      - Romoj pasirašo susivienijimo aktą.
  - Brastos unija
    - deklaravimas 1596,
    - atskilėliai: kun. Ostrogiškis ir 2 vyskupai.
  - kova dėl unijos
    - knygos, mokyklos, vyskupai, susirinkimai, didikai.
    - unijos atgijimas: mokyklos, draugijos, vienuolynas
    - unitų ir disunitų varžybos,
    - ark. Kuncevičiaus nužudymas ir disunitų bankrotas.
  - taikymas
    - turtų paskirstymas,
  - padariniai
    - kazokų maištas ir karas su Maskva,
    - unijos panaikinimas.

VI SKYRIUS

RACIONALIZMAS IR BEDIEVYBĖ

§ 66. LAISVAMANIAI IR MASONAI

Kai kurie istorikai garbina Liuterį, kad iškėlęs proto laisvę. Tos garbės Liuteris nėra nusipelnęs, nes ir prieš Reformaciją buvo reikalaujama, kad žmogaus tikėjimas nebūtų aklas. Filosofai stengėsi tikėjimo tiesas, kiek leidžia žmogaus protas, išaiškinti.

Bet jiems buvo gerai žinoma, kad žmogus dažnai klysta, todėl tikėjimo dalykuose vien protu nebuvo pasitikima ir buvo žiūrima apreiškimo: ten, kur žmogaus protas nutildavo ar nestengdavo duoti atsakymo, apreiškimas spręsdavo. Jie tikėjo, kad tarp apreiškimo ir proto negali būti nesutikimo, nes jie gerai žinojo, kad tiek mokslo, tiek apreiškimo šaltinis yra Dievas. Tie filosofai vadinosi s c h o l a s t i k a i.

Tiesa, kad protestantizmas paskelbė t i k ė j i m o dalykuose l a i s v ę, nes Liuteris manė, kad žmogus savo protu gali pats išsiaiškinti tikėjimo tiesas, kurių šaltinis yra Šv. Raštas. Protestantai atleido žmogų iš Bažnyčios globos, kitaip sakant, žmogaus protą — iš Dievo apreiškimo. Tuo būdu p r o t a s buvo padarytas vyriausiu tikėjimo dalykų sprendėju. Nenuostabu, kad protestantų tarpe greitai atsirado daug n a u j ų s e k t ų, kurios buvo viena kitai priešingos net svarbiausiuose tikėjimo dalykuose. Tai Liuterio iškovotos proto laisvės padariniai.

Filosofijos kryptys.

Protestantai, atmetę popiežių, visuotinių susirinkimų ir vyskupų valdžią, davė pradžią naujai filosofijos krypčiai, kuri, atmesdama apreiškimą, norėjo religijos klausimus išspręsti vienu tik protu. Toji kryptis tai r a c i o n a l i z m a s (ratio — protas). Racionalizmas skelbia, kad tikėjimo dalykuose sprendžiamąją rolę vaidina protas. XVII amž. Anglijoj Bakonas Verulemietis (1561—1626) skatino studijuoti gamtą ir iš jos pažinimo daryti nuoseklias išvadas. Atsirado e m p i r i z m a s, kurį Herbertas Šerberi (1581—1648) pritaikė religijai. Kiekvienoje religijoje, kuri turi ryšį su Dievu, Aukščiausia Būtybe, turi būti paslapčių, o paslaptys viršija žmogaus protą. Šerberi skelbia, kad viskas, kas žmogaus protui yra neprieinama, nesuprantama, reikia atmesti. Jo pasekėjai yra d e i s t a i, kurie pripažįsta vieną Dievą ir tik tas tikėjimo tiesas, kurias visos tikybos pripažįsta. Bet, kurias tikėjimo tiesas visi pripažįsta, to deistai negalėjo nustatyti. Vieni Jėzų Kristų pripažino Dievu, kiti Jį išjuokė, vieni tikėjo sielos nemirtingumu, kitiems tai atrodė tik plepalai ir t.t.

Nuo 1772 m. deistai Anglijoj gavo l a i s v a m a n i ų vardą. Laisvamaniai, kaip ir deistai, pripažino Dievą asmenine ir

antgamtine būtybe, kuri leido šį pasaulį, tačiau dabar šiuo pasauliu nesirūpina.

Jų religija vad. natūralinė, t. y. tokia, kokią sudaro žmogaus protas. Ji atmeta Dievo Apvaizdą, stebuklų galimumą, dievišką Evangelijos kilmę. Todėl iš Šv. Rašto jie pašalino visas antgamtines tiesas ir paslaptis.

Dorovės srity, jų manymu, protas turi būti žmogaus veiksmų vadovas. Doros įstatymai nėra Dievu pagrįsti. Todėl dorovės mokslą jie atskiria nuo religijos ir skelbia kilnų žmoniškumą.

Laisvamaniai (deistai), atmetą apreiškimą, greitai priėjo ateizmą (bedievybę). Jie jau ir Dievo nepripažino.

Tos krypties rašytojai.

Bedievių tėvų yra laikomas Tomas Hobes († 1679), kuris be regimos materijos (medžiagos), daugiau nieko nepripažino. Visa, kas dvasiška, jam neegzistavo. Ateizmas greitai plito. Pranciškus Volteras (1694—1778), gimęs Prancūzijoj, blogai išauklėtas ištvirkėlis, netekęs tikėjimo, bet būdamas labai gabus rašytojas satyrikas, tikrai buvo vertas bedievių patriarcho vardo. Jis melu, pasityčiojimais ir pajuoka griovė visokią religiją. Nors gyrėsi esąs didelis filosofas, bet filosofijos jo raštuose buvo maža, nes jis kovojo ne proto argumentais, o burnojimu. Jis sakydavo: „Jei Bažnyčiai įsteigti pakako 12 kvailių (suprask — apaštalų), tai jai išgriauti manęs vieno pakaks". Savo raštus jis rašė lengva prancūzų kalba, kuri tuomet Europoje daug kur buvo vartojama, todėl jo raštai buvo plačiai skaitomi ir daugybę žmonių suklaidino. Savo raštais jis taip pagarsėjo, kad karaliai, kunigaikščiai ir kt. laikė sau garbe sėdėti prie vieno stalo su Volteriu. Todėl jis greitai praturtėjo ir įsigijo gražią vilą Šveicarijoj.

Antrasis buvo Jokūbas Ruso (1712—1778), gimęs Ženevoj. Ruso gyveno palaidą gyvenimą. Į prieglaudą atidavė 5 savo vaikus, kurių vėliau visai nepažino. Jis mokė jaunimą auklėti be religijos. Jo manymu, žmogus iš prigimties yra geras, doras. Jį sugadina tikėjimas, valstybė ir įstatymai. Reikia tad žmogų grąžinti beveik į laukinių žmonių būvį, tuomet išnyks blogi geismai, ir žmogus bus tobulas ir laimingas.

Jis buvo deistas. Geriausia valstybės forma yra, jo manymu, komunizmas.

Vokietijoje žinomi racionalistai buvo Leibnicas († 1716) ir Kantas († 1804).

Masonai. Sena patarlė sako: „Vienybė — galybė". Deistai ir ateistai, kovodami su Bažnyčia ir gerai žinodami vienybės galią, įsteigė masonų draugiją (broliją).

Viduriniais amžiais, cechų laikais, buvo įsteigta mūrininkų draugija (jos tikslas nurodytas § 42). Ateistų pastangos atšaldė žmonių tikėjimą; sąryšy su tuo sumažėjo bažnyčių statymas ir puošimas. Mūrininkų draugija suskurdo. 1717 m. Anglijos teologas Andersonas laisvųjų mūrininkų draugiją reformuoja. Anksčiau jos nariams buvo duodama tikėjimo laisvė, dabar Andersonas reikalauja iš jų pripažinti tokį tikėjimą, su kuriuo visi žmonės sutinka (deizmas). Kadangi nebuvo galima nustatyti vieno, visiems priimtino tikėjimo, masonai iš savo narių nereikalavo net nė Dievo pripažinti ir virto ateistais.

Nuo paprastųjų draugijos narių masonai savo tikrąjį tikslą slepia. Į savo draugiją jie vilioja gražiais švietimo ir labdarybės šūkiais. Toj draugijoj buvo nemažas skaičius katalikų, todėl pop. Klemensas XII, pažinęs masonų siekimus, (1738) masonus pasmerkė ir katalikams į jų draugiją stoti uždraudė.

Masonų organizacija. Masonų draugija suskirstyta į ložes (skyrius). Kiekviena ložė turi savo viešąją ir slaptąją pusę. Ložės nariai savo tarpe vadinasi broliai. Jų vyresnysis vad. ministeriu. Vienos valstybės visų ložių viršininkas vad. didžiuoju ministeriu. Vyriausias masonų vadas niekam nežinomas. Masonų ženklas — trikampis (trikampė mūrininkų mentė). Susirinkimai atliekami su tam tikromis apeigomis (vyrauja paslaptingumas). Masonai prisiekia, nors ir mirti reikėtų, paslapties neišduosią. Sulaužęs priesaiką, masonas baudžiamas mirtimi. Masonų yra apie 30 laipsnių, ir tik aukštesnio laipsnio (patikimiems) nariams atidengiamas tikrasis masonų siekiamas tikslas. Jų pirmaeilis tikslas — kovoti su Katalikų Bažnyčia. Toje kovoje jie nesiskaito su priemo-

nėmis. Jos visos geros, jei tinka siekiamam tikslui. Jų organizacija šiandien paplitusi visame pasaulyje. Joje yra garsių rašytojų, politikų, ministerių ir valstybių galvų. Šiandien jų priskaitoma visame pasaulyje apie 50.000 ložių su $4^{1}/_{2}$ milijonų narių*). Masonai tiek materialiniu, tiek dvasiniu atžvilgiu palaikomi žydų.

Literatūra: Masonai ir jų veikimas, St. T-nys. „Ateitis" 1929 m. Nr. I.
Masonai, arba parmazonai, D-ras Maliausko.
Bedievių inkvizicija, A. Maliausko, 1924 m.
Bažnyčia ir pažanga, kard. M. Faulhaber. „Ateitis" 1931 m. 374 p
Liberalizmo programa ir jos kritika, K. Barausko. „Ateitis" 1931 m. 179 psl.
Laisvamanybė Lietuvoje. J. Dauliaus. Kaunas, 1936 m.
Dėl ko tiek daug žmonių netiki Dievą? Kaunas, 1935 m,

* * *

SCHEMA:

- Racionalizmas ir bedievybė
  - laisvamaniai ir masonai
    - filosofijos kryptys: racionalizmas, empirizmas, laisvamaniai-deistai, ateistai.
    - rašytojai: Volter, Ruso ir kt.
    - masonai: Andersonas 1717 reformuoja mūrininkus, deizmas ir ateizmas, labdarybė,
      - organizacija: ložės, ženklai, laipsniai, paslaptingumas ir kova su Bažnyčia.

§ 67. BENDRA APŽVALGA

Protestantizmo banga greitai užliejo visą Europą ir nevieną šaką nuplėšė nuo Bažnyčios medžio. Bet protestantizmas Bažnyčios nenuplovė nuo žemės paviršiaus. Jis tik iškėlė teisingos reformos reikalą. Toji reforma atvedė Bažnyčia į išganingą atgimimą, nes Tridento santaryba Bažnyčios dirvoje

---

*) 1926 m. ložių būta 50.162 su 4.228,200 narių. „Der Grosse Brochhaus".

atsiradusias piktžoles išravėjo. Bet negalima praeiti pro šalį, nepaminėjus tų vyskupų ir kitų dvasininkų, kurie pamiršę savo pareigų kilnumą ir tapę garsiais politikais ar visuomenininkais, per maža rūpinosi religiniu savo krašto gyvenimu. Jie savo elgesiu tik paskatino Bažnyčios priešus dar drąsiau ją pulti. Todėl nenuostabu, kad šiuo metu įvairiose tautose visiškai nusmuko krikščioniškoji moralė.

Be to, Bažnyčia buvo priversta ginti antgamtinį savo skelbiamo mokslo charakterį. Mat, atsiradęs protestantizmas pagimdė racionalizmą ir kitas iš jo išriedėjusias sroves. Racionalistai savo idėjas skleidė ir savo pasekėjus verbavo daugiausia išsilavinusių žmonių tarpe, todėl jie darėsi kaskart pavojingesni Bažnyčiai, nes mažino šviesuomenėje Bažnyčios narių skaičių. Savaime suprantama, kad Bažnyčia buvo priversta iškelti kovos vėliavas. Veikiausiai tos kovos karžygiai buvo Bažnyčiai pasišventusieji vyrai, kuriuos dažniausiai buvo išauklėję, tuomet atsiradusieji ar reformuoti senesnieji vienuolynai.

Šiais liūdnais Bažnyčiai laikais atsirado nemaža savęs išsižadėjusių ir šventų vyrų, kurie, sėkmingai vesdami pagonių kraštuose misijas, gausiai atlygino Bažnyčiai už protestantų padarytą žalą Europoje. Tas tik parodo Bažnyčios gajumą. Šio gajumo dėka ji nugali mėginimą įsteigti tautinę (valstybinę) Bažnyčią ir dar stengiasi grąžinti atskilusią Rytų Bažnyčią prie tikrosios Motinos.

ANTROJI DALIS

Nuo Prancūzų revoliucijos iki mūsų dienų (1789—1938). Šiuo metu Bažnyčiai tenka pergyventi sunkūs įvairių revoliucijų laikai, bet popiežių ir Bažnyčios vaikų pastangomis jos moralinė įtaka kasdien didėja visame pasaulyje.

I SKYRIUS

REVOLIUCIJA IR BAŽNYČIA

§ 68. PRANCŪZŲ REVOLIUCIJA

Prancūzų visuomenė prieš revoliuciją. Liudviko XIV laikais Prancūzija buvo pasiekusi aukščiausią savo galybės ir garbės laipsnį, bet tas iškilimas kartu buvo ir monarchijos žlugimo pradžia. To baisaus perversmo priežasčių buvo gana daug.

Revoliucijos priežastys.

1) Valstybės santvarka: a) Absoliutizmas. Karalius, siekdamas absoliutizmo, nešaukė luomų susirinkimo, miestams atėmė seniau suteiktas laisves, nurodydamas, kad valdžią jis yra gavęs iš Dievo malonės, o ne iš tautos*). Tuo būdu tauta neteko teisių ir laisvių. b) Kad didikai nepasigestų atimtų teisių, karalius Versalyje laikė puošnų dvarą su tūkstančiais tarnų ir dvariškių. Šiuose rūmuose karalius didikams ir bajorams rengė dažnus pokylius. Nuolatinės puotos ir dažni karai visai

*) Bažnyčios tėvų aiškinimu, reikia skirti valdžią, t. y. tą pajėgą, kuri yra iš Dievo ir kurios piliečiai privalo klausyti, nuo vyriausybės, kurią žmonės patys pasirenka tokią, kokia jiems patinka.

ištuštino valstybės i ž d ą. c) Skolos didino m o k e s č i u s, kuriuos mokėdavo l i a u d i s, nes didikai ir aukštieji dvasininkai nuo mokesčių mokėjimo buvo atleisti.

2) L u o m a i. Prancūzijoj šiame laikotarpyje buvo žinomi trys luomai: aristokratų, aukštųjų dvasininkų ir miestiečių. Jie buvo išsilikę iš senesnių laikų ir neatitiko dabartiniams gyvenimo reikalavimams. Vieni jų turėjo įvairių privilegijų, o kiti — daugybę pareigų, bet teisių neturėjo. Visa mokesčių našta gulėjo ant liaudies pečių. 3) Anksčiau įsigalėjusios f i l o s o f i n ė s srovės jau suskubo paruošti žmoniją radikalioms p e r m a i n o m s. Rašytojai (Ruso ir kt.) idealizavo demokratinę santvarką ir palenkė jai žmonių simpatijas. Todėl liaudis nusigrįžta nuo absoliutizmo ir pradeda reikalauti sau lygių teisių. 4) B a ž n y č i o s gyvenime irgi neviskas buvo tvarkoje. Bažnyčios valdė didelius žemės plotus (apie 1/3 viso žemės ploto). Visa ko pertekusi aukštųjų dvasininkų dalis neturėjo reikiamo p a š a u k i m o. Kiti iš jų gyveno karaliaus rūmuose, rūpinosi tik pasauliniais reikalais ir savo netinkamu elgesiu davė progos pulti Bažnyčią ir kurstyti prieš ją.

5) Liudviko XIV papėdininkai: a) Silpno ir palaido L i u d v i k o XV laikais viešoji d o r o v ė visai sumenkėjo. Valstybės skolos vis augo, žmonių skurdas, o kartu ir neapykanta turtingiesiems vis didėjo. Rašytojams, niekinantiems monarchinę santvarką, pavyzdžių ieškoti toli nereikėjo, nes jų rasdavo paties karaliaus rūmuose. Ruso skelbė, kad kiekviena valdžia eina iš žmonių (ši mintis visai priešinga absoliutizmo teorijai), ir ragino nusikratyti neapkenčiamu jungu ir viską pertvarkyti. b) Valdant kraštą geros širdies, bet silpnos valios karaliui L i u d v i k u i XVI, s k o l o s tiek padidėjo, kad karaliaus ministrai jau nežinojo, iš kur pinigų gauti. Todėl tiek e k o n o m i n i s, tiek b a ž n y t i n i s gyvenimas aiškiai rodė, kad greitai turi įvykti perversmas (revoliucija).

Revoliucija. Karalius įsakė 1789 m. sušaukti l u o m ų a t s t o v ų susirinkimą, kuris vėliau virto Tautos susirinkimu.

Tautos susirinkimas.

Tame susirinkime buvo 1200 atstovų: 600 didikų ir aukštųjų dvasininkų ir apie tiek pat trečiojo luomo. Bajorai, pamatę gręsiantį pavojų iš trečiojo luomo, geruoju atsisakė nuo savo privilegijų, herbų (išviršinių ženklų) ir sutiko lygiai su visais mokėti mokesčius. Dvasininkai išsižadėjo savo dešimtinės ir nutarė savo turtų trečią dalį atiduoti valstybės skoloms mokėti. Paryžiaus arkivyskupas pasiūlė atliekamus brangius bažnyčios indus sutirpinti valstybės iždo reikalams. Bet tos reformos buvo per vėlai daromos. Filosofų iš pasalų vis kurstomi, žmonės stato savo reikalavimus.



Napoleonas

Sus-mas pripažino visų piliečių lygybę prieš įstatymus, žodžio, spaudos ir tikėjimo laisvę ir tautai teisę įstatymus leisti. Tačiau trečiasis luomas minėtomis reformomis dar buvo nepatenkintas, todėl lapkričio mėnesį susirinkimas (1789.XI. 2—4 d.) sekuliarizavo (nusavino) bažnyčių turtus (tik protestantų bažnyčių turtai buvo neliečiami). Valstybė pasižadėjo išlaikyti bažnyčias ir kunigus. Bet dvasininkams algos buvo nereguliariai išmokamos, o vėliau jų mokėjimas visai sustabdomas. Paskelbiama (1790.VII.12) civilinė kunigų konstitucija, kuri įvedė nepageidaujamą naują tvarką: vyskupai renkami departamentų, klebonai — apskričių, o rinkimų rezultatai pranešami atitinkamo dvasininko viršininkui; vyskupysčių skaičius sumažinamas (nuo 136 iki 83 — tiek

buvo departamentų). Dvasininkams įsakė prisiekti, kad bus ištikimi tautai, karaliui, naujai konstitucijai ir įstatymams. Vienuolynai buvo visai panaikinti. Kaip matyti, ši konstitucija iš pagrindų griovė visą bažnytinį Prancūzijos gyvenimą. Todėl nenuostabu, kad popiežius Pijus VI tą konstituciją pasmerkė ir kunigams uždraudė ją priimti. Daugumas kunigų, būdami ištikimi popiežiui, jos nepriėmė. Už tokį pasipriešinimą revoliucijos šalininkai, keršydami popiežiui, jo paveikslą valkiojo miesto gatvėmis ir užgrobė popiežiaus žemių dalį — Avinjoną.

Tautos susirinkimas, padaręs minėtas reformas, išsiskirstė.

Teroras. Į jo vietą (1791—1792) buvo sukviestas naujas (įstatymų leidžiamasis) susirinkimas, kuriame paėmė viršų kraštutiniai socialistai. Šis susirinkimas įsakė visiems kunigams prisiekti ir pasirašyti minėtąją civilinę konstituciją, o nepasirašiusius atleido iš vietų, užgynė eiti kunigo pareigas. Prancūzija paliko be tikrų kunigų. Revoliucijos paskirtų kunigų žmonės nepriėmė. Karalius bandė susirinkimui priešintis, tad buvo suimtas ir uždarytas į kalėjimą. Susirinkimas įvedė civilinę moterystę (pasisavino teisę moterystės sakramentą tvarkyti); prasidėjo žiaurus persekiojimas, revoliucionierių manymu — laisvė ir lygybė. Kunigai, kurie pasislėpę miškuose ar nakties metu privačiuose namuose laikė pamaldas ar kitas savo pareigas ėjo, žuvo kankinių mirtimi. Žmonės, vakare guldami, nežinojo, ar gyvi kels. Gatvėse įtūžę revoliucionieriai naikino „revoliucijos priešininkus“. Tik viename Paryžiuje per 5 dienas (1792 m. rugsėjo mėn. 2—7 d.) buvo nužudyta apie 1400 žmonių, kurių apie 225 buvo kunigai.

Konventas. Tais pačiais metais buvo sukviestas naujas susirinkimas, kuris buvo pavadintas konventu (1792—1795). Jis paskelbė Prancūziją respublika. Toje respublikoje vadovaujamą rolę vaidino Robespieras, Dantonas ir kiti. Karalius Liudvikas XVI paskelbtas tautos priešu ir nukirsdintas (1793); tas pats likimas ištiko ir karalienę Mariją Antuanetą. Buvo panaikinta krikščionių religija (Dievo nėra, žmogus sielos neturi ir t.t.) ir

viskas, kas galėtų žmonėms ją priminti. Jos vietoje įvedė „p r o t o g a r b i n i m ą“. Paryžiuje į Notre-Dame bažnyčią buvo atnešta laisvo elgesio artistė ir pasodinta ant altoriaus. Jai, kaip „proto deivei“, buvo smilkinamas smilkalas. Paryžium sekė provincija. Tuo būdu provincijoj buvo iškoneveikta apie 2000 b a ž n y č i ų: laužomi kryžiai, deginamos liturginės knygos, gyvuliams metamas Šv. Sakramentas ir t.t. M e t u s pradėta skaityti nuo revoliucijos pagarsinimo dienos. Metai skirstomi ne į 7 dienų savaites, bet į d e k a d a s — po 10 dienų (švenčiama kas dešimtoji diena). Bažnyčios griaunamos arba paverčiamos susirinkimų ar pasilinksminimo vietomis. Žmonių kraujas tekėjo upeliais. Žmonių galvoms kirsti buvo išgalvota speciali mašina, vadinama g i l j o t i n a. Teroras taip įsisiūbavo, kad net patys revoliucijos vadai tapo jo auka. Robespierui nusibodo kovoti prieš tikybą. Jis konvente paskelbė Aukščiausios B ū t y b ė s b u v i m ą ir dėl to buvo nugiljotinuotas. Tas pats likimas ištiko ir kitus revoliucijos vadus.

Direktorija. Viršų gavus ramesniems revoliucionieriams, teroras pasibaigė. Valstybės vairą paėmė į savo rankas 5 žmonių direktorija (1795—1799). Dabar vyriausybė pripažino Dievo buvimą ir sielos nemirtingumą, bet Kat. Bažnyčia vis buvo persekiojama. Direktorija globoja prisiekusius kunigus, (pamaldas laikyti galėjo tik „civilinę konstituciją“ pasirašę kunigai), o ypač naujai atsiradusią t e o f i l a n t r o p ų sektą.

Šios sektos kūrėjai buvo d e i s t a i. Jie tikėjo vieną Dievą. Jam pagerbti buvo sugalvotos specialios apeigos. Buvo kreipiamas dėmesys, kad šios apeigos būtų k o p a p r a s č i a u s i o s: ant altoriaus buvo padedama gėlių, vaisių ir kalbama „gamtos tėvui“ malda. Paskui buvo sakomas pamokslas, giedama, garbinama gamta ir pasižymėjusieji asmens.

Bet ši sekta, nors vyriausybės buvo remiama, liaudyje pritarimo nerado. Liaudis laikėsi neprisiekusių kunigų, o mokyti žmonės iš teofilantropų apeigų tik šaipėsi. Galiausiai minėtoji sekta visai išnyko.

Pijus VI. Popiežius Pijus VI, pasmerkęs „civilinę konstituciją“, nors ir neteko Avinjono žemių, vis dėlto drąsiai smerkė karaliaus užmušėjus. Revoliucionieriai laukė tik patogaus laiko p o p i e ž i u i a t k e r š y t i. Generolas Napoleonas Bonaparte, Direktorijos liepiamas, įžengė su

savo kariuomene į popiežiaus valstybės teritoriją ir pasiūlė jam taikytis. Taikos sąlygos buvo šios: popiežius savo valstybės žemių didelę dalį atiduoda Prancūzijai, taip pat atiduoda daug Vatikane surinktų rankraščių, brangių dailės paveikslų ir t.t. ir sumoka 30 milijonų frankų kontribucijos (pabaudos). Popiežius šias sąlygas priima (1797). Bet Direktorijai ne tas rūpėjo: ji norėjo atimti visas popiežiaus žemes ir savo sumanymui įvykdyti ieškojo tik progos. Generolas Bonaparte, būdamas Romoje, ėmė varyti revoliucinę agitaciją. Sukurstyta minia rengėsi sukilti. Popiežiaus gvardija, norėdama mieste įvesti tvarką, atsitiktinai nušovė vieną generolą (Djufotą). Direktorija savo kariuomenei įsakė užimti miestą ir Romą paskelbti respubliką. Popiežių Pijų VI, aštuoniasdešimties metų senelį, suėmė ir išgabeno į Valensą (Prancūzijoj), kur jis ir mirė (1799).

Pijus VII. Mirus Pijui VI, Bažnyčios priešai labai nudžiugo. Jie tikėjosi, kad, paėmus Romą revoliucionieriams, išblaškyti kardinolai neišrinks naujo popiežiaus, todėl Bažnyčia ilgainiui visai sunyks. Tačiau jie skaudžiai apsiriko. Popiežiaus rinkimais susirūpino Austrijos ciesorius Pranciškus II. Į Veneciją susirinko (35) kardinolai ir išrinko naują popiežių, kuris priėmė Pijaus VII vardą. Popiežius, sąjungininkų padedamas, atvyko į Romą ir užėmė Apaštalų Sostą. Žmonės jį džiaugsmingai sutiko.

§ 69. NAPOLEONAS IR BAŽNYČIA

Napoleonas. Revoliucijos metu Prancūzija kariavo su Prūsais, Austrija ir Italija. Tuose karuose iškilo kai kurie generolai. Vienas tokių generolų buvo Napoleonas Bonaparte, korsikietis. Baigęs Paryžiaus karo akademiją, pradėjo savo karjerą paprastu karininku. Trumpu laiku jis pasiekė net artilerijos generolo laipsnį. Užkariavęs Italiją, Egiptą, grįžo į Paryžių, kur jį, kaip didvyrį, labai iškilmingai pasitiko. Su pagalba kariuomenės, kurioje jis turėjo didelį pasitikėjimą, buvo išrinktas vyriausiu konsulu su teise kitus du pačiam pasirinkti.

Konsulatas. Tapęs vyriausiu konsulu (1799), jis gerai žinojo, kad be tikėjimo krašte negalės nei valdžios, nei tvarkos išlaikyti. Tad pradėjo derybas su Apaštalų Sostu ir (1801 m.) sudarė su juo sutartį (konkordatą). Nors tuo konkordatu ne visos Bažnyčiai priklausomos teisės grąžintos, bet buvo grąžinta tikėjimo laisvė ir ištremtieji kunigai. Tos sutarties svarbiausi punktai buvo šie: 1) Visoje Prancūzijoje katalikams suteikiama tikėjimo laisvė. 2) Vyskupus į naujas vyskupystes skiria vyriausias konsulas (jei jis katalikas), bet juos tvirtina popiežius. Vyskupysčių skaičius nustatomas 50. 3) Revoliucijos metu atimti Bažnyčios turtai negrąžinami, bet kunigus ir bažnytines įstaigas išlaikyti apsiima valstybė.

Bažnyčioje dabar įvesti tvarką nebuvo lengva. Revoliucija jau buvo suskubus pagaminti apie 50 „prisiekusių vyskupų" ir 10 tūkstančių tokių pat vedusių kunigų. Kad nekiltų nereikalingų nesusipratimų, buvo susitarta, kad nuo savo vietų atsisako ir tikrieji ir „prisiekusieji" vyskupai. Visi vyskupai turėjo būti skiriami iš naujo.

Ši sutartis iškilmingai buvo paskelbta visose Prancūzijos bažnyčiose. Paryžiuje buvo iškilmingai atlaikytos pamaldos, kuriose dalyvavo vyriausybė ir didžiausia žmonių minia. Tai negirdėtas nuo revoliucijos laikų dalykas. Tas įvykis, žinoma, sustiprino Napoleono valdžią. Tačiau Napoleono veidmainystė greitai paaiškėjo. Jis paskelbė vadinamuosius „77 organinius artikulus" (1802*), kurie buvo priešingi konkordatui ir tikėjimo laisvei; vadinasi, tuo buvo panaikintas ir pats konkordatas.

Imperija. Napoleono valdžia tiek sustiprėjo, kad jis išdrįso pasiskelbti imperatorium (1804) ir į savo vainikavimo iškilmes pakviesti patį popiežių. Kardinolai atkalbinėjo Pijų VII, kad nevyktų į tas iškilmes, bet popiežius, manydamas išsiderėsiąs iš Napoleono Bažnyčiai lengvatų, išvyko į Paryžių. Žmonės šv. Petro įpėdinį pakelėje

*) Jie reikalavo valdžios leidimo popiežiaus dekretams skelbti, mokyti mokinius iš valdžios patvirtinto katekizmo ir labai sumažino dvasininkų algas. Kunigų seminarijų profesorius įpareigojo laikytis galikaninių artikulų.

pasitikdavo su ašaromis akyse. Popiežius iš Napoleono nieko neišsiderėjo, tik savo atvykimu vainikavimo iškilmes padidino.

Pijaus VII kova su Napoleonu I.

Vainikavimo metu, kada popiežius šv. aliejais patepė jam galvą, Napoleonas patsai užsidėjo ant savo galvos vainiką ir apvainikavo imperatorienę*), norėdamas parodyti, kad jis patsai vainikuojasi. Imperatorius buvo sumanęs popiežiaus iš Paryžiaus neišleisti, bet sužinojęs, kad Pijus VII, prieš išvykdamas į Paryžių, yra palikęs raštą, kuriame kardinolams įsako rinkti kitą popiežių, jei jis per metus negrįžtų į Romą, — šv. tėvui grįžti netrukdė.



Pijus VII.

Sugrįžus popiežiui į Romą, Napoleonas pradėjo ieškoti priekabių: vyskupais skyrė tokius savo šalininkus, kurių popiežius negalėjo tvirtinti. Galų gale iš popiežiaus pareikalavo, kad jo priešus pripažintų ir Bažnyčios priešais. Šv. tėvas to reikalavimo išpildyti negalėjo, nes jam, Bažnyčios galvai, visos tautos buvo lygios ir brangios. Tuo metu, kada pasaulio galiūnai drebėjo prieš Napoleoną, Pijus VII parodė daug drąsos, gindamas Bažnyčios ir tautų laisvę. Napoleonas įsakė savo kariams užimti Romą, Pijų VII išvežti į Fonteneblo (netoli Paryžiaus) ir visas Bažnytinės Valstybės žemes prijungti prie Prancūzijos. Popiežius Napoleoną Bonaparte ekskomunikavo ir jo valdinius atleido nuo duotos jam ištikimybės priesaikos, bet imperatorius, išjuokdamas šventąjį tėvą, sakė: „Ekskomunika iš mano narsių karių ginklo neatims“.

---

*) Pagal senuosius papročius imperatoriai buvo popiežiaus vainikuojami.

Abdikacija. Napoleono laimės žvaigždė pradeda gesti. Jo žygis 1812 m. į Rusiją nepavyko, nes Dievas baudė Bažnyčios iškeiktą imperatorių. Dabar imperatorius ypačiai norėjo turėti popiežių savo šalininku. Vyksta jis pas Pijų VII į Fonteneblo lyg derybų reikalu. Prancūzijos vyskupai popiežiui nupiešė apverktiną Bažnyčios padėtį. Nuvargintas senelis beveik jau linko priimti 11 imperatoriaus punktų, kurie turėjo būti būsimo konkordato pamatu, bet apsigalvojęs savo sutikimą atšaukė.

Svarbesnieji punktai buvo šie: popiežius atsisako Bažnytinės Valstybės žemių, sutinka priimti Napoleono jam skiriamą atlyginimą, pasirenka savo sostui vietą.

Napoleonas, nepaisydamas popiežiaus Pijaus VII atšaukimo, liepia tą 11 punktų paskelbti. Tačiau šito įvykdyti nesuskubo, nes sujungtoji Rusijos, Austrijos ir Vokietijos kariuomenė prie Leipcigo ir Vaterloo (anglai) galutinai nugalėjo Napoleoną ir pašalino jį nuo sosto. Iš nelaisvės paleidžiamas popiežius, kurį Romos gyventojai su džiaugsmu pasitinka. Napoleonas toje pat pilyje, kurioje jis kalino Pijų VII, pasirašė savo abdikaciją (atsisakymą nuo sosto). Vienos kongresas 1814—1815 m. grąžino karaliams atimtąsias žemes, o popiežiui — Bažnytinę Valstybę.

Napoleonas baigė savo dienas šv. Elenos saloje. Popiežius savo žemėse priglaudė ne tik visą jo giminę, bet pasirūpino likimu ir didžiausio savo priešo — Napoleono Bonapartės. Jis prašė Anglijos vyriausybę palengvinti Napoleonui ištrėmimą. Napoleonas, būdamas nelaisvėje, susitaikė su Bažnyčia ir mirė grįžęs prie Dievo.

§ 70. REVOLIUCIJA ITALIJOJ

(Bažnytinės Valstybės panaikinimas)

Užėmusi Romą (1798), Prancūzų kariuomenė popiežiaus žemėse įsteigė revoliucinius komitetus. Per Vienos kongresą (1814—1815) kaip kitiems valdovams, taip ir popiežiui buvo grąžintos anksčiau jų valdytos žemės. Popiežius ne tik

atgavo Bažnytinę Valstybę, bet ir pats grįžo iš kalėjimo į Romą. Bet revoliucionierių pasėta sėkla popiežiaus žemėse giliai įleido šaknis. Popiežiaus valdžiai atsirasdavo vis naujų sunkumų. Buvo kuriamos slaptos tautinės organizacijos (karbonarų d-ja), kurios siekė sujungti visos Italijos žemes į vieną galingą valstybę.

Popiežių pastangos. Gregorijus XIV (1830—1846), norėdamas suagituotus valdinius patraukti prie savęs, savo valstybės žemėse praplėtė pasaulininkų teises: leido jiems gauti gana aukštas vietas valstybiniam aparate. Bet revoliucionieriai popiežiaus nuolaidomis nepasitenkino.

Pijus IX (1846—1878) dar didesnėmis nuolaidomis ir savo malonumu norėjo paveikti nenuoramas. Jis išleido naują konstituciją (1846), kur didelę pasaulinės valdžios dalį pavedė tautai. Bet tautinės draugijos nariai, susitarę su revoliucine Lombardijos vyriausybe, pareikalavo iš popiežiaus, kad jis stotų tautinio sąjūdžio pryšaky ir pradėtų karą su Austrija. Šį reikalavimą popiežiui atmetus, Romoje kilo maištas. Pirmąjį popiežiaus ministrą nužudė, o Pijų IX apsupo Kvirinale. Tik Prancūzijos ir Bavarijos pasiuntinių dėka persirengusiam popiežiui pavyko pabėgti. Roma buvo paskelbta respublika, o bažnyčios buvo išniekintos. Prancūzų kariuomenės padedamas, popiežius Romoje sugrąžino tvarką ir ramybę (1850). Popiežiaus apsaugai Romoje buvo palikta Prancūzų įgula.

Revoliucijos vadovai, matydami, kad savo jėgomis popiežiaus nenugalės, nes kitos valstybės ir absoliutinė Bažnytinės Valstybės gyventojų dauguma jiems nepritaria, nutarė kreiptis į Sardinijos karalių Emanuelį II ir prašyti jį pagalbos.

Emanuelis II (1848-1878. Jis, atėmęs iš Austrijos Lombardiją, paėmęs Neapolį ir Veneciją, paskelbė Romą suvienytos Italijos sostine (1860). Bet kurį laiką to sumanymo jam neleido įvykdyti Prancūzijos įgula, tuo tarpu dar buvusi Romos mieste.

Prasidėjo Prancūzijos-Vokietijos karas. Prancūzų įgula iš Romos buvo atšaukta. Tuo pasinaudodamas, Viktoras Emanuelis II su savo kariuomene užima Romos

miestą ir panaikina Bažnytinę Valstybę 1870 m. Popiežius užsidaro Vatikane. Viktoras Emanuelis popiežiui pripažįsta suvereno teises, jo asmens neliečiamybę ir apsiima kasmet mokėti po 2 milijonu frankų jo dvaro išlaikymui. Bet popiežius, protestuodamas prieš vartotą smurtą ir padarytą neteisybę, atsisakė nuo siūlomos pašalpos ir, užsidaręs Vatikane, pasiskelbė jo kaliniu. Jo įstaigoms išlaikyti lėšų viso pasaulio katalikai sudėdavo. Tos aukos buvo ir yra vadinamos petrapinigiais.

Popiežiaus autoritetas. Teritorijos netekimas nesumažino popiežiaus galybės ir jo moralinės įtakos. Žmonės dar daugiau prisirišo prie Vatikano kalinio ir rodė jam sūnišką meilę. Popiežių autoritetas ypač pradėjo kilti nuo 1815 m., o Pijaus IX laikais jis vėl pasiekė tokį aukštumą, kokį viduriniais amžiais buvo pasiekęs.

Bažnytinės valstybės atstatymas. Tik 1929 m. Pijui XI pavyko susitarti su Italijos valdžia ir Laterano sutartimi Bažnytinę Valstybę atstatyti. Popiežiui buvo pripažinta suvereno teisė ir tam tikra pinigų suma kaip atlyginimas. Dabar popiežius po 59 metų (1870—1929) pirmą kartą išėjo iš „Vatikano kalėjimo" kaip tikras valstybės valdovas. Naujoji Bažn. Valstybė apima Vatikano miestą, kuris sudaro 45 ha žemės plotą su 1.000 gyventojų. Vatikano Valstybė turi visas valstybei reikalingas įstaigas: paštą, policiją, geležinkelio stotį, uostą, pinigus ir kt.

§ 71. REVOLIUCIJA VOKIETIJOJ.

Prancūzų revoliucija pasiekė ir Vokietiją. Ji palietė ne tik politinį jos persigrupavimą, bet ir Bažnyčios gyvenimą. Visas kairysis Reino krantas (1801) atiteko Prancūzijai. Čia ar dalies, ar visos žemės neteko trys dvasininkai kurfiurstai (Kölno, Tryro ir Mainco). Šiose žemėse buvo paskelbti visi Bažnyčiai priešingi Prancūzijos įstatymai. Netekę žemių kairiajame Reino krante, pasauliniai kunigaikščiai turėjo būti kompensuoti (atlyginti) dvasinių kunigaikščių žemėmis Vokietijos viduje.

Turto sekuliarizavimas. Bažnyčios turtams nusavinti buvo įsteigta speciali komisija. Ji 1803 m. savo nutarimus paskelbė, kuriuos patvirtino Prancūzijos direktorija. Tais nutarimais visoje Vokietijoje buvo panaikintos dvasininkų valstybėlės, o jų turtai sekuliarizuoti, t. y., nusavinti. Tuo būdu Kat. Bažnyčia Vokietijoj neteko apie 2.000 kv. mylių žemės su 3½ milijono gyventojų. Šios žemės buvo atiduotos pasauliniams kunigaikščiams, dažniausiai protestantams.

Ši sekuliarizacija padarė daug žalos Bažnyčiai ir katalikams. Vyskupai neteko politinės įtakos, pakliuvo į skurdą; kiti išmirė. 1814 m. visoje Vokietijoje pasiliko tik 5 vyskupai. Naujų vyskupų dėl prancūzų daromų intrigų, popiežiaus kalinimo ir kunigaikščių nepalankumo nebuvo galima paskirti.

Bažnyčia, netekusi turtų, negalėjo palaikyti mokslo ir meno globoti. Todėl Vokietijoje paliko tik 3 universitetai (iš 18). Gimnazijos turėjo užsidaryti viena po kitos. Misijos skurdo.

Konkordatai ir katalikų susipratimas. Popiežius Pijus IX kaip tikras tėvas rūpinosi savo vaikais, gyvenančiais Vokietijoje. Tik po Vienos kongreso, kai politinė Vokietijos padėtis paaiškėjo ir bažnytinis gyvenimas pradėjo eiti į normalias vėžes, popiežius su atskiromis valstybėmis (Bavarija, Prūsais) sudarė konkordatus. Šiomis sutartimis jis rūpinosi sutvarkyti Bažnyčios santykius su tomis valstybėmis.

Bet laimingai sunormavus valstybių santykius su Bažnyčia, pasauliniai valdovai, užsikrėtę tų laikų (febronianizmo, jozefinizmo) idėjomis, vėl pradėjo kištis į vidinį Bažnyčios gyvenimą ir trukdyti jos laisvę. Tačiau pirmojoje XIX š. pusėje katalikų susipratimas pakilo. Jie nugalėjo visas kliūtis ir po 1848 m. revoliucijos tuometinėje konstitucijoje išsikovojo atitinkamų laisvių. Tuomet Vokietijoj pradėjo kurtis įvairios katalikiškos draugijos, pav., šv. Bonifaco d-ja (1849), kuri pradėjo leisti geras knygas, laikraščius ir kt.

Literatūra: Bažnyčios laisvė, J. Gobio. „Ateitis" Nr. 12.
Civilinės jungtuvės, P. Malakausko. Kaunas, 1936 m.

* *

SCHEMA:

Revoliucija ir Bažnyčia

- Prancūzų revoliucija
  - priežastys
    - valstybės santvarka
      - absoliutizmas,
      - didikų puotos,
      - mokesčiai.
    - luomai,
    - filosofinės kryptys,
    - Bažnyčios gyvenimas.
    - Liudviko XIV papėdninkai
      - Liudvikas XV,
      - Liudvikas XVI.
  - revoliucija
    - Tautos susirinkimas (1789)
      - mokesčių sutvarkymas,
      - herbų panaikinimas,
      - lygybė.
    - lapkričio sus-mas
      - bažnyt. turtų sekuliarizacija,
      - civilinė kunigų konstitucija.
    - įstatymų. leidžiamasis susirinkimas / teroras.
    - konventas
      - Robespieras,
      - „proto garbinimas",
      - kalendorius.
    - direktorija
      - / 5 žmonės,
      - Bažnyčios persekiojimai
        - prisiekusieji kunigai,
        - teofilantropai.
    - Pijus VI
      - Napoleonas I ir Romos užėmimas,
      - popiežiaus kalinimas,
    - Pijus VII
      - naujo popiežiaus rinkimai,
      - vainikavimasis.

Revoliucija ir Bažnyčia

- Napoleonas ir Bažnyčia
  - konsulatas
    - konkordatas
      - tikėjimo laisvė,
      - vyskupų skyrimas,
      - turtų negrąžinimas.
    - 77 organiniai artikulai.
  - imperija / vainikavimasis.
  - kova
    - priekabių ieškojimas,
    - ekskomunika,
    - popiežiaus kalinimas.
  - abdikacija
    - žygiai,
    - Vienos kongresas 1814.
- Revoliucija Italijoj
  - kliūtys
    - revoliuciniai komitetai,
    - slapti tautiniai susirinkimai.
  - popiežių pastangos
    - Gregorijus XIV / lengvatos pasaulininkams,
    - Pijus IX
      - konstitucija,
      - Lombardijos gyventojai ir maištas.
  - Emanuelis II
    - jo karai,
    - Prancūzų-Vokiečių karas,
    - Romos užėmimas,
    - „Vatikano kalinys".
  - popiežiaus autoritetas.
  - Bažnytinės Valstybės atstatymas
    - Laterano sutartis 1929,
    - jos teritorija.
- Revoliucija Vokietijoj
  - kurfiurstai.
  - turtų sekuliarizavimas
    - komisijos darbai,
    - vyskupijos be vyskupų,
    - mokslo, meno ir misijų skurdas.
  - konkordatai su atskiromis valstybėmis.
  - katalikų susipratimas ir konstitucinės laisvės.

II SKYRIUS

KOVA DĖL KULTŪROS

§ 72.POPIEŽIUS PIJUS IX IR VATIKANO SANTARYBA

Popiežius Pijus IX (1846—1878; grafas Mastai Ferreti, kardinolas ir Imilijos vyskupas) buvo paskutinis Bažnytinės Valstybės valdovas. Jis buvo nuskriaustųjų globėjas, aukštos doros ir didžios Dievo meilės vyras. Protestantizmas ir revoliucija buvo pagaminę didelį bedievių skaičių; indiferentizmas plačiai įsišaknijęs. Materialistai, socialistai ir kiti ateistai buvo užsimoję išnaikinti tikėjimą. Jie puolė Bažnyčią kultūros vardu Savo darbštumu ir šventu gyvenimu šv. tėvas norėjo pagydyti tas Bažnyčiai daromas žaizdas. Visi Pijaus IX darbai sunku yra išskaičiuoti. Pasistengsime paminėti bent svarbesniuosius. 1) Jis išleido 80 punktų raštą (syllabusą), kuriuo pasmerkė bedievių ir protestantų klaidas*), 2) 1854 m. gruodžio mėn. 8 d. jis sušaukė į Romą visuotinį vyskupų susirinkimą. Iš susirinkusių vyskupų patyrė, kad Nekalto Panelės Marijos Prasidėjimo sena Bažnyčios tiesa viso pasaulio katalikų pripažįstama ir kad didžiausias žmonių troškimas paskelbti tą tiesą dogma (tikėjimo tiesa). Tais metais minėtą dieną popiežius, pritardamas vyskupams, tą dogmą iškilmingai paskelbė visai Bažnyčiai. 3) 1864 m., susirinkus Romoje su viršum 300 vyskupų, 26 Japonijos kankinius, žuvusius dėl tikėjimo, paskelbia palaimintaisiais (beatifikuoja). 4) 1867 m., kai suėjo tūkstantis aštuoni šimtai metų nuo apaštalų šv. Petro ir Povilo mirties, buvo dar gausesnis vyskupų suvažiavimas. Tame dideliame susirinkime Pijus IX iškėlė visuotinio vyskupų susirinkimo reikalingumą. Tam sumanymui vyskupai su dideliu džiaugsmu pritarė.

---

*) Popiežius ypač pasmerkė politinio liberalizmo klaidas, k. a.: moderniškąjį mokslą apie sąžinės laisvę, apie liaudį — suverenumo šaltinį, apie betikybinę valstybę ir kt.

Popiežius tai santarybai labai rimtai ruošėsi ir paskyrė laiką bei vietą.

Vatikano santaryba. Visuotinis vyskupų susirinkimas turėjo įvykti Vatikane 1869 m.

Paruošiamieji darbai. Pijus IX sudarė 5 komisijas: a) dogmatinę, b) disciplinarinę, c) vienuolynų, d) Rytų ir Vakarų Bažnyčių ir misijų ir e) bažnytinės politikos. Paruošiamas ir iš anksto paskelbiamas susirinkimo regulaminas.

Į Vatikano susirinkimą (1869—1870) suvažiavo apie 710 asmenų. Visuotinis susirinkimas, norėdamas sustiprinti Bažnyčios vienybę, be kitų nutarimų, paskelbė šv. tėvo neklaidingumą tikėjimo ir dorovės dalykuose, kada jis kalba ex cathedra (kaip vyriausias Bažnyčios galva). Buvo dar išaiškinta, kad tarp proto (mokslo) ir apreiškimo nėra ir negali būti prieštaravimo, nes juodu abu turi bendrą šaltinį — Dievą.

Prasidėjus karui Vokietijos su Prancūzija, 1870 m. posėdžiai buvo laikinai nutraukti, kol karas pasibaigs.

Prancūzija karo reikalams atitraukė iš Romos savo kariuomenės dalį, kuri saugojo popiežių. Tuo pasinaudojo popiežiaus priešai, užėmė Romą ir panaikino Bažnytinę Valstybę (1870). Popiežius pasiskelbė Vatikano kaliniu.

Senkatalikiai. Vatikano santarybos nutarimas dėl popiežiaus neklaidingumo kai kuriems Vokietijos teologams nepatiko. Jie atsiskyrė nuo Bažnyčios ir pasivadino senkatalikiais; iš tikrųjų tai buvo nauja protestantų tikybos sekta. Juos palaikė Vokietijos ir Šveicarijos vyriausybės; prie jų prisidėjo ir Amerikos Nepriklausomoji Bažnyčia. Bet ši atskala niekur neprigijo, ir šiandien jos pasekėjų skaičius labai mažas.

§ 73. VOKIEČIŲ KULTŪRKAMPFAS

Antroje devynioliktojo amž. pusėje Bažnyčios padėtis Vokietijoje buvo labai sunki. Bažnyčios priešai, prisidengę civilizacijos skraiste, norėjo ją pavergti. Savo tikslui pasiekti geriausia priemone jie laikė šmeižtą, kad Bažnyčia esanti švietimo ir pažangos trukdytoja. Pavergti Bažnyčią nevienas po-

litikas yra norėjęs. Po Napoleono I ir kitų ta pagunda kilo vokovą, ir tai tokią valandą, kuri atrodė tinkamiausia.
kovą, ir tai tokią valandą, kuri atrodė tinkamiausia
Kaip tik tuo metu, kada Napoleonas III, kariaudamas su Prūsais, atšaukė iš Romos savo kariuomenę, kuri saugojo popiežių, popiežiaus priešai, tuo pasinaudodami, įsibrovė į Amžinąjį Miestą ir panaikino Bažnytinę Valstybę; popiežius pasiskelbė Vatikano kaliniu.

Tuomet Vokietija buvo viena galingiausių valstybių pasaulyje. Jeigu visa Europa drebėjo prieš Vokietijos imperatorių Vilhelmą I, tai kas, rodos, galėjo drįsti valstybės viduje pasipriešinti jo kanclerio Bismarko geležinei valiai? Tačiau Vokietijos katalikai į parlamentą išrinko veiklių, energingų atstovų, kurie įkūrė katalikų partiją, vadinamą „Centru". Jos pryšakyje atsistojo energingas vyras, Vindhorst. Jo sumanumo dėka Centras tuoj užėmė tinkamą vietą ir drąsiai stojo ginti katalikų reikalus, Bažnyčios teises. Bismarkas, pats nepajėgdamas Centro nuginkluoti, kreipėsi į popiežių Pijų IX ir prašė paveikti Centrą, kad jis savo veikimo kryptį pakeistų. Popiežius jo prašymo išpildyti nesutiko.

Bažnyčios laisvės varžymai.

Tuomet Bismarkas nutarė patsai apsidirbti su Centru. Pašalino kulto (tikybos) ministrą, kuris katalikams buvo nuosaikus, o jo vieton pastatė sau palankų žmogų. Tai buvo Dr. Falk. Tuoj pasirodė visa eilė katalikus varžančių dekretų.

Buvo išleistas įstatymas (1871 m.), varžąs pamokslų sakymą (Kanzelparagraph); išleistas įstatymas (1872 m.), kuriuo iš Vokietijos buvo išvaromi jėzuitai ir kiti vienuoliai; pasirodė gegužės įstatymas (1873 m. — Maigesetz), varžąs Katalikų Bažnyčios veikimą. Jo turinys: 1) kandidatai į kunigus privalo išlaikyti valstybinius egzaminus, 2) steigiamas pasaulinis teismas, kur tikintieji gali skųsti savo vyskupus, 3) draudžiama vartoti bažnytinės bausmės, 4) savo tikėjimo išsižadėjusiems katalikams teikiamos lengvatos ir pašalpos.

Vokietijos vyskupai prieš tokius Katalikų Bažnyčios laisvę varžančius įstatymus griežtai užprotestavo ir pareiškė, kad jų nevykdys. Vyriausybė nekreipė į jų protestus jokio

dėmesio. Be to, ji dar įvedė civilinę metrikaciją (jungtuves). Kunigams uždraudė pradžios mokyklose dėstyti tikybą. Nutraukė diplomatinius santykius su Apaštalų Sostu. Kunigai, klausydami savo vyskupų, tikybą varžančių įstatymų nepildė. Jiems teko dėl to mokėti didelės piniginės pabaudos arba nustoti savo vietų. Daugelis iš jų buvo įmesti į kalėjimą, kiti visai ištremti.

Iš 15 vyskupysčių 11 neteko savo ganytojų, 1000 parapijų savo klebonų; 2000 kunigų buvo bausti ir į kalėjimus sukišti.

Kunigų seminarijos buvo uždarytos. Katalikų organizacijų veikimas, spauda ir kt. buvo suvaržyta.

Bažnyčios laimėjimas. Visa Europa stebėjo beginklės Bažnyčios kovą su valstybės valdžia. Silpno tikėjimo žmonėms rodėsi, kad Bažnyčia jau bus nugalėta. Tuo metu pasigirdo iš Vatikano drąsus balsas, liūdijąs nepergalimą galybę. Pijus IX savo 1870 m. išleista enciklika paskelbė, kad visi įstatymai, nukreipti prieš Bažnyčios laisvę, yra joki įstatymai, o visus tuos, kurie savinosi bažnytinę jurisdikciją (valdžią), ekskomunikavo.

Vyriausybė aukščiau minėtais įstatymais savo tikslo nepasiekė. Vyskupai ir kunigai buvo nepalenkiami, katalikai pasauliininkai gerai susiorganizavo į stiprią Centro partiją. Jos vadas Vindhorst taip paveikė, kad Bismarkas turėjo katalikams nusileisti. Jau prie Leono XIII prasidėjo derybos su Vokietijos valdžia dėl taikos. Tos derybos truko apie 8 metus ir baigėsi Bažnyčios laimėjimu (1888). Uždarytosios vyskupystės bei parapijos susilaukė savo ganytojų. Vėl leistos kunigų seminarijos ir vienuolynai, išskyrus jėzuitus. Bažnyčią varžantieji įstatymai buvo panaikinti arba sušvelninti.

Kultūrkampfas labai daug patarnavo Vokietijos Kat. Bažnyčiai. Jis tartum sucementavo katalikus pasaulininkus su dvasininkais, ir jie, gindami savo teises, puikiai susiorganizavo, sukūrė savo galingą spaudą ir t.t.

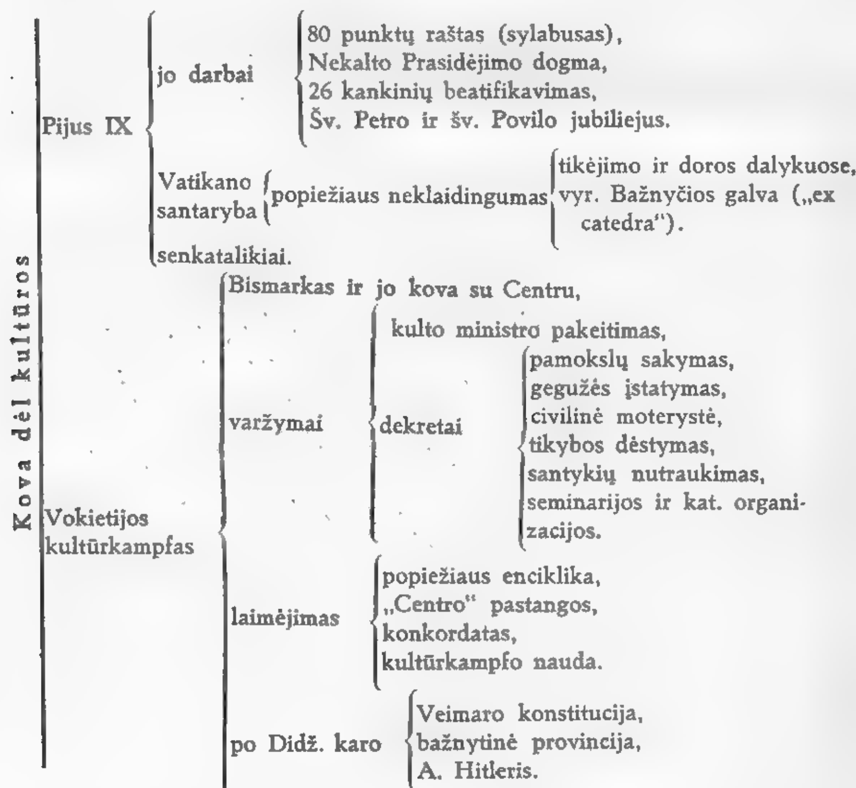
Padėtis po karo. Po Didžiojo karo Vokietijos katalikams Veimaro konstitucija (1919 m.) pripažino laisvę. Su Prūsais (1929) sudaryto konkordato dėka buvo įsteigta nauja bažnytinė provincija ir Berlyno vyskupystė. Fiūrerio A. Hitlerio vyriausybė (1933 m.) sudarė su popiežium naują konkordatą, bet paskutinėmis dienomis ir ji pradėjo persekioti Katalikų Bažnyčią Vokietijoj.

Dabar Vokietijoj (be Austrijos) yra 25 vyskupystės ir apie 25 milijonus katalikų.

Literatūra: Vokietijos kultūrkampfas, jo priežastys ir padariniai, Z. Ivinskio. „Židinys" XIX t.

* * *

SCHEMA:



III SKYRIUS

PASKUTINIŲJŲ KRISTAUS VIETININKŲ DARBAI ŽEMĖJE

§ 74. PASKUTINIEJI POPIEŽIAI

Ypačiai paskutiniais laikais Bažnyčios priešai, kovodami su Apaštalų Sostu, vartoja visas leistinas ir neleistinas priemones. Bet Dievo Apvaizda tuo pat laiku pasodina į tą Sostą uolius, dorus ir išmintingus ganytojus, kurie paverčia niekais visas Bažnyčios priešų pastangas.

Leonas XIII. Popiežius Leonas XIII (1878—1903) buvo gimęs iš aukštos grafų (Jokimo Pecci) giminės. Kad ir nejaunas (68 m.) tapo popiežium, tačiau dar buvo nepaprastos energijos, šviesaus proto žmogus, kuris puikiausiai suprato tų laikų gyvenimo reikalus. Jis pataiso pakrikusius valstybių santykius su Šventuoju Sostu, rūpinasi dvasininkų išsimokslinimu, stengiasi suvienyti Rytus su tikrąja Kristaus Bažnyčia (Vakarų).

Leonas XIII leidžia daug enciklikų (bendraraščių), kurios paliečia visus svarbesniuosius žmonių gyvenimo reikalus: valdžią, žmonių laisvę, darbininkų reikalus ir t.t. Jose jis paliečia žmonių skurdą, žiaurumus, tarpusavio santykių blogumus ir nurodo priemones toms blogybėms pašalinti.

Rerum Novarum. Iš visų jo enciklikų garsiausia yra Rerum Novarum (1891). Ta enciklika paliečia darbininkų klausimą ir buvo paskelbta kaip tik laiku.

Enciklikos atsiradimo priežastys. Pasaulis buvo perversmo akivaizdoje. Buvo jaučiamas labai didelis įtempimas. Į kovą ruošėsi du priešu: iš vienos pusės XVIII amž. įsigalėjęs liberalizmas (ekonominė teorija) su savo kapitalu ir darbdavių su darbininkais laisva konkurencija (ar gali darbininkas, kovodamas dėl duonos kąsnio, konkuruoti su pertekusiu ir savo turtams galo nežinančiu kapitalistu?), iš antros pusės socialistai, ku-



Leonas XIII.

rie, pataikaudami minioms ir žemiems žmonių instinktams, skelbė kovą kapitalizmui, įgimtajai nuosavybės teisei, luomams, tikėjimui ir vedė į darbininkų diktatūrą. Kapitalistai nė nemanė daryti kurių nors ekonominio gyvenimo reformų, manydami, kad visa kova prieš kapitalizmą yra laiko ir lengvabūdžių svajotojų padaras, kuris greitai praeis. Darbininkai, socialistų kurstomi, šnairuoja į baltarankius — išnaudotojus, jų prakaito siurbėjus ir tylomis kala ginklus savo priešams žudyti. Socialiniam gaisrui kilti reikėjo tik mažos kibirkštėlės. Socialinis klausimas turėjo būti išspręstas. Tuo rei-

kalu savo žodį tarė Leonas XIII. Jis ilgai ir atsidėjęs studijavo šį klausimą, — skaitydamas atitinkamą literatūrą, konferencijų, susirinkimų nutarimus, visur rinkdamas medžiagą naujai enciklikai. Taip pasirengęs, Leonas XIII skelbia savo encikliką, kuri visam pasauliui padarė didelį įspūdį. Jos svarbą pripažįsta ne tik katalikai, protestantai, bet ir rimtesnieji socialistai. Jie visi turėjo pripažinti, kad Bažnyčia rūpinasi visais savo nariais, bet ypačiai — materialiai vargstančiais darbininkais.

Jos padalinimas.

Ji yra 3 dalių: pirmoje nurodomos priežastys, dėl kurių kilo socialinė krizė ir paaštrėjo darbininkų santykiai su darbdaviais; antroje — kritikuojamos socialistų peršamos priemonės susidariusiai padėčiai pagerinti; trečioje — (konkrečiai) nurodoma, kaip galima darbininkų klausimas išspręsti.

a) Kalbėdamas apie krizės p r i e ž a s t i s, Leonas XIII nurodo pramonės ir naujų išradimų padidėjimą, darbininkų draugijų ir amatininkų cechų panaikinimą ir pagaliau nežmoniškus tuomet plėšiamus procentus.

b) Enciklikoje Leonas XIII s m e r k i a s o c i a l i z m ą, kuris rausiasi po Bažnyčios pamatais ir atitraukia darbininkus nuo jos. Jis a t i t a i s o socialistų k l a i d a s darbo ir nuosavybės srityje. „Kas turto neturi, turi galią dirbti", — sako Leonas XIII. Nurodęs, kad turtus galima įsigyti darbu, jis sako: „Darbo vaisiai yra tų, kurie jį dirba". Nuosavybės reikalu štai kaip popiežius išsitaria: „Kada žmogus, žemę dirbdamas, vartoja rankų ir proto darbą, tada tuo pačiu pasisavina tą žemės dalį, kurią pats dirba, ir jai jis tuo deda lyg kokį asmeninį antspaudą. Dėl to ta žemės dalis teisingai lieka jo nuosavybė... S a v o ž e m ę ž m o g u s d i r b a d a u g u o l i a u i r s u d i d e s n i u n o r u".

Socialistai siekia visiško žemės n u o s a v y b ė s p a n a i k i n i m o ir t u r t ų l y g y b ė s.

Bolševikai tą mokslą nori staigiai įgyvendinti. Jie žmoniją veda į skurdą ir vergavimą bolševikinei valstybės valdžiai.

„Toji lygybė", sako popiežius, „apie kurią socialistai svajoja, būtų ne kas kita, kaip tik lygus visų žmonių skurdas bei vergija".

Šie Leono XIII nurodymai jau įsikūnijo Rusijoje, kur bolševikai, paėmę (1907 m.) valdžia į savo rankas ir panaikinę nuosavybę, įvedė badą, žmonių žudynes, sunaikino pramonę ir kultūrą.

c) Leonas XIII, gindamas ir gerbdamas privačią nuosavybę, nurodė, kaip ja reikia naudotis.

„Žmogus neprivalo laikyti turtus vien savo nuosavybe, bet turi laikyti juos, aplamai, ir kitų nuosavybe, nes tuo būdu galės lengviau pasidalyti juos su kitais, kai tat bus reikalinga".

Jam rūpi, „kad darbininkai susilauktų geresnės padėties". Jis puikiai supranta valstybės valdžios reikšmę visuomeniniam gyvenimui ir ją skatina rūpintis darbininkų reikalais. „Valstybė privalo ypatingai rūpintis darbininkais, nes jie neturtingiausi".

Pagaliau kreipiasi į pačius darbininkus, sakydamas, kad jie, krikščioniškai atlikdami savo pareigas ir kurdami savo draugijas, galės pagerinti savo gyvenimą.



Enciklika nurodo tuos kelius, kuriais turėtų eiti socialinis pastarųjų laikų sąjūdis. Ne luomų kova, kaip mokė ir moko socialistai, bet tik sutartinis visų luomų darbas, teisybės ir meilės pagrindais pagrįstas, krikščioniškai demokratiškas veikimas gali žmoniją iš esamos liūdnos padėties išvaduoti. Savo enciklika popiežius pasunkino kelią socialistams į darbo mases.

Leonas XIII mirė (1903 m.) Bažnyčios vaikų mylimas ir jos priešų gerbiamas. Jis buvo pavadintas „darbininkų popiežium".

§ 75. (Tąsa). KITI POPIEŽIAI

XIX š. mokslai, ypač gamtos, yra padarę didelę pažangą. Žmonės, šia pažanga pasinaudodami priėjo daug technikos išradimų. Dabar jie pradėjo dievinti mokslą, manydami, kad jis vienas viską žmogui išaiškins ir visišką laisvę suteiks. Teologijos ir filosofijos mokslai, kurie nusako žmogaus

žemės gyvenimo tikslą ir nurodo krikščioniškos dorovės pagrindus, buvo pamiršti ir apleisti.

Antroji tų laikų klaida buvo per didelis pasaulinės valdžios įsigalėjimas. Pasaulinė valdžia, kur tik galėjo, kišosi ir į Bažnyčios reikalus, siaurino jos teises, kartais net visai jokių teisių Bažnyčiai nenorėjo pripažinti. Iš tų dviejų pagrindinių klaidų kilo ir kitos, racionalizmas, panteizmas, nacionalizmas ir kt.

Tokiais sunkiais laikais pradėjo Bažnyčią valdyti popiežius.

Pijus X. (1903—1914; Venecijos patriarchas, kardinolas Juozapas Sarto). Pirmieji naujo ganytojo žingsniai buvo popiežiaus dvaro ištaigos sumažinimas. Pirmoje savo enciklikoje katalikų tikėjimo atšalimą jis aiškina laiko liga. Tai ligai gydyti jis iškėlė šūkį, kurį pasiėmė sau ir mokslus einąs katalikiškasis Lietuvos jaunimas — „Visa atnaujinti Kristuje" (restaurare omnia in Christo). Leonas XIII į Dievą kreipė žmonių protą, o šis popiežius Dievo meile kaitino žmonių širdis. Abu tuodu ganytojai vienas kitą papildė.

Pijus X, norėdamas išnaikinti tikybinį atšalimą ir grąžinti žmones Kristui, skatina pasaulininkus drauge su dvasininkais vieną darbą dirbti, t. y. bendradarbiauti apaštalavimo darbe. Didžiausias pop. Pijaus X rūpestis buvo pakelti dorinis, dvasininkų išsiauklėjimas ir mokslinis jų išsilavinimas, kad jie tikrai galėtų būti „pasaulio šviesa ir druska". Šv. tėvas ypačiai Italijos dvasininkų tarpe pastebėjo palinkimą į modernizmą.

Modernizmas. Kai kurie mokslininkai teologai mėgino Bažnyčią suderinti su naujos kultūros reikalavimais. Modernistai taikė ne žmogaus protą prie Dievo apreikštų tiesų, bet tas tiesas prie žmogaus proto reikalavimų. Minėto tikslo siekdami, jie norėjo pašalinti visa, kas yra antgamtiška Šv. Rašte, dogmose, sakramentuose. Šią kryptį istorija ir pavadino modernizmu. Modernistų daugiausia buvo Prancūzijoj ir Italijoj. Pijus X juos pasmerkė (1907), ir modernistų pavojus Bažnyčiai išnyko.

Pijus X reformuoja bažnytinį giedojimą, sudaro komisiją bažnytinei teisei (kanonams) kodifikuoti (sutvarkyti), protestuoja prieš Bažnyčios atskyrimą nuo valstybės Prancūzijoj, duoda vyskupams nurodymų, kaip elgtis su konfiskuojamais (nusavinamais) bažnyčių turtais, ir skelbia dažniausiai pasitaikančių tikėjimo klaidų sąrašą (65 tezes). Norėdamas atgaivinti pirmųjų krikščionių dorovę ir papročius, leidžia ankstyvesnę pirmąją Komuniją vaikams ir dažnesnį Šv Sakramento priėmimą suaugusiems*). Jis gavo eucharistinio popiežiaus vardą. Didysis karas, kaip daugelis mano, buvo jo mirties priežastis, nes tokio katalikiškų šalių kraujo liejimo jis negalėjęs pakęsti.

Benediktas XV. (1914—1922). Gimė jisai Genujoj (iš tėvų markizų, Juozapo ir Joannos Kjeza). Mokslus ėjo tame pačiame mieste ir juos baigė (21 m. amž.) teisių daktaro laipsniu. Vėliau įstojo į Romos kunigų seminariją ir, baigęs aukštuosius mokslus, gavo kanonų daktaro laipsnį. Gerai mokėdamas tarptautinę teisę, buvo pasiųstas į Madridą pasiuntinybės sekretorium. 1914 m. buvo paskirtas kardinolu ir tais pačiais metais išrinktas popiežium.

Kada 1914 m. beveik visame pasaulyje sužvangėjo ginklai ir milijonai žmonių liejo kraują, Dievo Motinos gimimo dieną popiežius kreipėsi į viso pasaulio vyskupus, įsakydamas paskelbti specialias pamaldas, kad Dievas grąžintų pasauliui taiką ir ramybę. Negalėdamas sutaikyti kariaujančių kraštų, į kuriuos jis kreipėsi kaip tikras gailestingasis samarietis, jis pa-

---

***) Marijavitai.** Jie atsirado Lenkijoj. Jų įkūrėjas buvo kun. Kovalskis ir Kazlauskaitė (kiti juos vad. kazlavitais). Jie pradėjo skelbti ypatingą Šv. Sakramento ir nesiliaujančios Šv. Panelės pagalbos garbinimą. Pradžioje, kol žmonės jų nebuvo gerai pažinę, jie rado didelį pritarimą žmonėse. Tik popiežiui Pijui X šį dalyką ištyrus, pasirodė biaurus steigėjų palaidumas. Popiežius įsakė juos likviduoti, bet jie nemanė popiežiaus klausyti. Tuomet popiežius juos ekskomunikavo. Bet rusų valdžia juos palaikė, todėl marijavitai išsilaikė iki Didžiojo karo. Nepriklausomoje Lietuvoje jų skaičius pradėjo mažėti ir 1923 m. (visuotino surašymo duomenimis jų buvo su mažais vaikais) 38 žmonės.

sišventė humaniškai akcijai: grąžina namo tuos belaisvius, kurie karui netinka, rūpinasi karo metu internuotų (į nelaisvę paimtų) civilių žmonių likimu, gydo Šveicarijos ligoninėse kare sužeistuosius, suorganizuoja neutraliose valstybėse susižinojimo — susisiekimo biurus belaisviams ir pabėgėliams ir t.t. Už šituos nuopelnus visas pasaulis buvo jam dėkingas. Net Rytų atsiskyrėliai pastatė Konstantinopolyje Benediktui XV paminklą (1920). Karo metu Anglija, Olandija, įvertindamos didelius popiežiaus darbus, užmezga su Apaštalų Sostu diplomatinius santykius, kurie nuo XVI amž. buvo nutraukti, ir pasiunčia į Vokietiją savo pasiuntinius. Tą patį daro po karo ir Prancūzija.

Jis paskelbia bažnytinės teisės kodeksą (kanonus), kuriam sutvarkyti jau Pijus X buvo sudaręs komisiją. Šis kodeksas pradėjo veikti nuo 1918 m. gegužės mėn. 19 d. Benediktas XV buvo ramybės ir taikos apaštalas. Jis Didžiojo karo metu, 1917 m. gegužės mėn., buvo paskelbę „Lietuvos dieną“, kurią nukentėjusiai nuo karo Lietuvai buvo renkamos aukos ir garsinamas visam katalikiškam pasauliui Lietuvos vardas.

§ 76. (Tąsa). PIJUS XI IR JO DARBAI

Jis buvo turtingo amatininko Ratti sūnus. Aukštuosius mokslus ėjo Lombardijos kolegijoje. Pijus XI labai mėgo mokslą, net pats sako: „Jei būtų 8 sakramentai, aštuntasis būtų mokslas“. Baigęs mokslus, jis dirbo jaunimo tarpe, profesoriaudamas Milano kunigų seminarijoje ir kapelionaudamas Kudirkaitės (lietuvaitės) įsteigtoje seserų kongregacijoje. Kurį laiką dirbo (Milano ir Vatikano) bibliotekose. Ir diplomatija jam buvo nesvetima. Jis buvo paskirtas nuncijum*) Lenkijai (1918), aplankė Vilnių (1919), lankėsi net ir Kaune (1920). Dabar jau bus visiems suprantama, kodėl dabartinis šv. Petro įpėdinis yra taip artimas ne tik mūsų katalikams, bet ir visiems lietuviams. 1922 m. sausio mėn. pabaigoj išrenkamas popiežiumi ir pasiren-

*) nuncijus — popiežiaus atstovas kuriai nors valstybei.

ka Pijaus XI vardą. Žengdamas į Apaštalų Sostą, jis paskelbė savo siekimus: „Kristaus taika Kristaus Karalystėje“.

Pijaus XI. nuopelnai Bažnyčiai.

Jis trokšta sukurti žemėje Kristaus Karalystę, kurios santykiuose viešpatautų Kristaus dvasia. Tam tikslui jis (1925 m.) įveda visoje Bažnyčioje Kristaus Karaliaus šventę, kuri dabar iškilmingai švenčiama paskutinį spalių mėnesio sekmadienį. Jau pirmame savo rašte („Ubi arcano Dei“) jis piešia mūsų laikų žmonijos veidą. Apgailestauja šių laikų tikėjimo ir doros sunykimą, kurio priežastimi jis laiko žmonių rūpinimąsi tik pasauliniais reikalais, todėl ir kviečia visus į kovą su mūsų laikų „maru“. Tos kovos karžygiais, Pijaus XI manymu, turi būti tiek pasaulininkai, tiek dvasininkai. Toms misijoms dirvą jis nurodo pačių katalikų tarpe ir tokias misijas vad. pasaulininkų apaštalavimu, arba katalikų veikimu.

Katalikų akcija.

Tuo veikimu jis nori apjuosti visą pasaulį, nes tiki organizuotai greičiau įgyvendinsiąs „Kristaus taiką Kristaus Karalystėje“. Katalikų veikimui (lotyniškai — akcijai) priklauso „visi tie darbai, kurių vyriausi palaikytojai ir stūmėjai yra katalikai pasaulininkai“. „Šis veikimas visada ateidavo gelbėti Bažnyčios“, sako Pijus XI.

Katalikų akcija — nepolitinė organizacija. „Ji veikia aukščiau ir šalia visokių partijų“, sako šv. tėvas Lietuvos vyskupams.

Toji akcija turi pasireikšti dvejopai: 1) išvidinė — tai Kristaus mokslo įgyvendinimas savyje, ir 2) išorinė — kai pasaulininkai, persiėmę Kristaus mokslo dvasia, viešai gina tikėjimą ir dorovę visose gyvenimo srityse (apaštalauja). Katalikų akcijos nariai yra visos katalikiškos organizacijos, pav., jaunimo, darbininkų, ūkininkų ir t.t.

Veikimas.

Pirmiausia turi būti maldos apaštalavimas, nes Kristus yra pasakęs: „Be manęs nieko negalite padaryti“. Su malda yra susijęs ir žodžio apaštalavimas. „Kas mane išpažįsta prieš žmones, tą aš išpažinsiu prieš savo Dangiškąjį Tėvą“, sako Išganytojas. Bet savo

mintis turime skleisti ne tik gyvu, bet ir spausdintu žodžiu (per spaudą), todėl reikia palaikyti ir platinti katalikiška spauda. Apaštalavimas be darbų, ypačiai gailestingųjų, yra neįmanomas. Bažnyčia visais laikais pasižymėjo labdarybe ir gailestingumu. Kad apaštalavimo darbas būtų sėkmingesnis, popiežius skatina nepamiršti kat. organizacijų reikšmės, nes tikėjimo priešininkai kovoja su Katalikų Bažnyčia taip pat susiorganizavę. Kovoje su savo priešais katalikai privalo vartoti tokius pat ginklus, kokius anie vartoja.

Misijos. Norint tinkamai atvaizduoti milžinišką misijų darbą, (1925), Vatikane buvo suruošta misijų paroda. Joje dalyvavo 500 įvairių misijų stočių. Tai vis Pijaus XI nuopelnai. Ši paroda ypač sudomino pasaulį mahometonų ir pagonų atsivertimais.

Misijų darbe buvo matyti, kaip popiežius imasi naujų metodų. Jis rūpinasi misijų darbininkų kiekvienam kraštui išauklėti iš to krašto gyventojų, kad žmonėms katalikų tikėjimas neatrodytų svetimas, iš kažkur atvežtas. Todėl (1926) įšventinami į kunigus 6 kinai ir (1927) vienas japonas.

Be to, popiežius Pijus XI įveda visame pasaulyje misijų sekmadienį. Tą dieną katalikai skatinami ne tik melstis už misijų pasisekimą, bet ir aukomis prisidėti prie to kilnaus darbo. Tą sekmadienį skatinamas pašaukimas būti misionieriais.

Unija. Pijus XI, norėdamas visus žmones sujungti į vieną Kristaus avidę, dar kartą stačiatikiams ištiesė savo tėvišką ranką, dar kartą kvietė juos grįžti prie tikrosios savo Motinos — Bažnyčios. Prieš Didįjį karą daugumas stačiatikių buvo Rusijos valdiniai. Jų Bažnyčią valdė caro paskirtas sinodas. Jis, vykdydamas caro valią, neleido net susivienijimo minties viešai kelti. Paėmus valdžią bolševikams, stačiatikiai neteko labai rimto rėmėjo — caro, ir vienybė jų tarpe iširo. Susivienijimo su Vakarų Bažnyčia klausimą pradėjo kelti (ypač tuo metu, kada popiežius milžiniškas sumas pinigų paskyrė badaujantiems šelpti ir suorganizavo maitinimo punktus Rusijoj) patys stačiatikiai. Bet, bolševi-

kų valdžiai tam sumanymui nepritarus ir popiežiaus įsteigtus maitinimo punktus likvidavus, realios naudos iš susivienijimo nedaug susilaukta. Bet popiežius iškilmingomis valandomis visuomet prisimena unijos reikalus ir kruopščiai jai ruošiasi. Jis įsteigė Romoje Rytų apeigų kunigams seminariją ir mūsų tautietį J. E. vysk. P. Būčį paskyrė apaštališkuoju vizitatorium Rytų apeigų Bažnyčiai.



Arkv. J. Skvireckas.


Kauno arkivyskupijos
bažnytinė provincija
Mastas 1:3150000
Valstybės siena
Vyskupijos "
Dekanato "
Arkivyskupo būveinė
Vyskupo "
Dekanatas
Skuodas
Seda
Viekšniai
Joniškis
Biržai
Alsedžiai
TELŠIAI
Kuršėnai
Šiauliai
Pasvalys
Daugpilis
Palanga
Rokiškis
Kupiškis
Rietavas
Varniai
Šeduva
PANEVĖŽYS
KLAIPĖDA
Zarasai
Švekšna
Kaltinėnai
Šiluva
Krakės
Raguva
Utena
Šilutė
Tauragė
Raseiniai
Kėdainiai
Ukmergė
Kukliškės
Molėtai
Žeimiai
Veliuona
Giedraičiai
Suenčionys
Širvintai
Sakiai
KAUNAS
KAIŠIADORYS
Karaliaučius
Garliava
Žiežmariai
VILKAVIŠKIS
Prienai
Stakliškės
Trakai
VILNIUS
Barlin
Kalvar
Simnas
Alytus
Merkinė
Suvalkai
Seinai
Leipalingis
Minskas
Gardinas

Popieius rūpinasi ir protestantų likimu. Fiūreriui A. Hitleriui pradėjus persekioti protestantus, jų vadų delegacija vyksta į Romą teirautis dėl protestantų grįžimo į Kat. Bažnyčią. Tai pirmosios kregždės šioje srityje. Pasitikėkim Dievo Apvaizda.

Be to, Laterano sutartimi 1929 m. buvo atgauta Bažnytinė Valstybė.

Už visus šiuos darbus pasaulis Pijų XI praminė katalikų veikimo popiežiumi.

Lietuvos bažnytinė provincija. Pijus XI 1926 m. balandžio mėn. 4 d. įsteigė Lietuvoje bažnytinę provinciją. Tuo būdu Kat. Bažnyčia Lietuvoje išsivadavo iš globos svetimų metropolijų (Varšuvos ir Mohilevo), kurios, tinkamai nesuprasdamos Lietuvos katalikų reikalų, negalėjo jų ir patenkinti. Tai didelis Lietuvos katalikų laimėjimas. 1927 m. rugsėjo mėn. 27 d. Pijus XI sudarė su Lietuvos vyriausybe konkordatą (sutartį). Ta iškilminga sutartimi, sudaryta tarp Apaštalų Sosto ir Lietuvos vyriausybės, patikrinta laisvė ir katalikų akcijai Lietuvoje. Tuo būdu dabartinis popiežius Lietuvos Kat. Bažnyčiai yra labai daug pasitarnavęs.

Lietuvos bažnytinę provinciją sudaro Kauno Metropolija, į kurią įeina šios vyskupystės su šiais vyskupais: Kąuno — su J. E. arkivyskupu metropolitu J. Skvirevcu, Tęlšių — su vysk. J. Staugaičiu, Panevėžio — su vysk. K. Paltaroku, Vilkaviškio — su vysk. A. Karosu, ir Kaišiadorių — su vysk. J. Kukta.

Literatūra: Dangaus šviesa, M. Krupavičiaus, Kaunas, 1938 m.
Leono XII enciklika „Rerum Novarum", vertė Bistras, K. V. C.
Katalikų socialinė pasaulėžiūra, K. V. C.
Pijus XI ir jo darbai, Telksnys. K. V. C.
Pijus XI, Marijampolė. 1937 m.
Pasaulininkų apaštalavimas, A. Maunico. „Ateitis" 1931 m.
Pašaukimo pasirinkimas. „Ateitis", 1931 m. 292 psl.
Katalikai ir spauda. Kaunas, 1928. K. V. C.
Mokykla, A. Maliausko, 1927 m.
Ką davė Lietuvos Eucharistinis kongresas. „Ateitis" 1934 m. Nr. 9—10.

Rusų stačiatikiai ir sentikiai Lietuvoje, vysk. P. Būčio. 1936.
Nūdienė pravoslavijos būklė, J. Urbano. „Tiesos Kelias" 1934 m.
Kristaus Valdovo šventė, P. Dovydaičio. „Ateitis" 1933 m. 432 psl.

* * *

SCHEMA:

- **Paskutinieji popiežiai**
  - Leonas XIII
    - jo santykiai su įvairiomis valstybėmis.
    - Rerum Novarum
      - krizės priežastys,
      - socialistų siūlomų priemonių kritika,
      - darbininkų klausimo išsprendimas.
  - Kiti popiežiai
    - mokslo pažanga,
    - pasaulinės valdžios tendencijos.
    - Pijus X
      - laiko dvasia ir jo šūkis,
      - bendravimas su pasaulininkais,
      - modernistai, jų mokslas ir kova su jais,
      - giesmės,
      - kodifikacinės komisijos sudarymas,
      - eucharistinis popiežius.
    - Benediktas XV
      - biografija
      - karas
        - pamaldos,
        - humaniški darbai,
        - kodekso paskelbimas.
    - Pijus XI
      - jo šūkis
      - nuopelnai / Kristaus Karaliaus šventė,
        - katalikų akcija
          - nepolitinė,
          - išvidinis veikimas,
          - išorinis.
      - veikimas
        - maldos apaštalavimas,
        - žodžio "
        - spaudos "
        - labdarybė
        - misijos
          - paroda,
          - metodai,
          - misijų sekmadienis.
        - unija / bolševikų kliūtys,
        - protestantų reikalai,
        - Lietuvos bažnytinė provincija
          - konkordatas,
          - provincija.

IV SKYRIUS

LIETUVIŲ TAUTOS VARGAI IR LAIMĖJIMAI

§ 77. LIETUVOS KATALIKŲ BAŽNYČIOS PADĖTIS XIX IR XX AMŽ.

1795 m. Lietuvos ir Lenkijos valstybė buvo galutinai pasidalyta trijų kaimyninių valstybių. Tuo padalijimu Lietuva teko Rusijai. To laiko Rusijos carienė Kotryna II iškilmingai pasižadėjo gerbti savo valdinių įsitikinimus ir dėl tikybos žmonių nepersekioti, tačiau duotojo žodžio nesilaikė ir pradėjo Kat. Bažnyčią visaip varžyti.

Įvairūs bažnyčios varžymai. Atėmė iš bažnyčių didelius žemės plotus, kuriuos dažniausiai buvo padovanoję žmonės savo geradariams. Dvasininkams užgynė su popiežium susirašinėti. Caro Mikalojaus I laikais katalikų persekiojimas dar padidėjo. Buvo uždarytas Vilniaus universitetas (1832 m.), o jo dalis (1842) perkelta į Peterburgą. Uždaryta daug vienuolynų (1837); jų turtai buvo nusavinti, jų mokyklos taip pat uždarytos, o jų vieton buvo atidaromos rusinimo tikslams valdžios mokyklos. Valdžia uždraudė (1845) statyti naujas ir taisyti senas bažnyčias be specialaus pravoslavų dvasinės vyresnybės leidimo. Vyriausybė buvo sudariusi su popiežiumi konkordatą (1847), bet to konkordato ji nepaskelbė ir nesilaikė. Tais pačiais metais įsakymą dėl bažnyčių statymo ir jų taisymo pakeitė tuo būdu, kad minimus leidimus turėjo duoti pasaulinė vyriausybė. Bet iš tikrųjų, kuris klebonas valdininkų „nepatepdavo“, bažnyčiai statyti leidimo niekada negaudavo. Net ir kryžiams statyti buvo reikalaujamas leidimas.

Parapijų mokyklos. Valdžios įsakymu (1862) buvo uždarytos visos parapijinės mokyklos (vienoje tik Kauno gubernijoj buvo uždaryta 197 mokyklos su 6000 mokinių). Valdžios mokyklose bu-

vo visi dalykai, net ir tikyba, dėstomi rusų kalba, vadovėliai buvo rašyti rusų raidėmis (kirilica), bet lietuviškais žodžiais. Rusai mokytojai pamokų metu mokinių akivaizdoje katalikų tikybą visaip niekino, pajuokė. Istorijos vadovėlyje buvo prirašyta netikrų žinių, šmeižiančių šv. tėvą. Valstybinių švenčių metu mokiniai prievarta buvo varomi į cerkvę melstis. Tokias mokyklas baigę, vaikai tapdavo aiškiais bedieviais arba visiškai indiferentais. Katalikai jokios valdinės vietos Lietuvoje negaudavo. Norintieji gauti tarnybą turėdavo priimti stačiatikių tikybą (pravoslaviją).

1863 m. sukilimas. Lenkų bajorai ir kai kurie tikri lietuviai, neįstengdami nešti rusų jungo, sukilo prieš savo skriaudėjus. Vilniaus generalgubernatorius Muravjovas, pramintas koriku, sukilimą numalšino. Po to sukilimo Rusų valdžia dar daugiau pradėjo persekioti Katalikų Bažnyčią. Apie 100 kunigų, įtartų dalyvavimu maište, sušaudė ar išsiuntė į Sibirą. Likusiems kunigams paskyrė sustiprintą priežiūrą. Likusius vienuolynus ir parapijines mokyklas uždarė. Atėmė daug bažnyčių ir jas pavertė cerkvėmis. Vyskupystės liko be vyskupų, parapijos — be kunigų. Leonui XIII (1882) pasisekė su caru sudaryti konkordatas, ir vakuojančios (neturinčios valdytojų) vyskupystės susilaukė ganytojų.

Rusų valdžia, norėdama galutinai lietuvius nutautinti ir paversti stačiatikiais, (1866) uždraudė daryti procesijas net šventoriuje ir kunigams be leidimo išvykti iš gyvenamosios parapijos ribų, o vyskupams — iš savo vyskupystės. Neklusnius baudė. Jei kuris kunigas gaudavo leidimą vykti į gretimos parapijos atlaidus, tai tame leidime turėjo būti nurodytos net tokios smulkmenos: ar leidžiama jam skaitytinės ar giedotinės mišios laikyti. Pamokslus galima buvo sakyti tik iš rusų valdžios patvirtinto vadovėlio sakyklai. Nusikaltusius bausdavo piniginėmis pabaudomis. Be valdžios sutikimo buvo draudžiama skirti į parapijas kunigus. Tas žiaurus Kat. Bažnyčios persekiojimas teigiamai paveikė pačius katalikus. Kova juos užgrūdino. Jie labiau prisirišo prie Bažnyčios ir daugelyje vietų net savo kraują praliejo, galvas padėjo dėl jos, pav., Kražiuose.

Kražiai. Rusų valdžia 1893 m. įsakė uždaryti Kražių vienuolyno bažnyčią. Žinia žaibo greitumu aplėkė visą apylinkę. Žmonių prisirinko pilnutėlė bažnyčia, ir jie ištisas 3 dienas ir naktis nepaliko bažnyčios, bijodami, kad rusai, radę ją tuščią, neuždarytų. Buvo siunčiamos delegacijos ir prašymai carui, gubernatoriui, bet viskas nuėjo niekais. Kauno gubernatorius Klingenbergas, atvykęs su kazokais ir žandarais, įsiveržė su palydovais į bažnyčią ir tenai padarė tikras nekaltų žmonių skerdynes. Vienus kardais kapojo, kitus kančiais plakė, trečius arkliais mindžiojo. Apie 87 žmonėms buvo iškeltos bylos. Kai kurie buvo nuteisti iki 10 m. sunkiųjų darbų kalėjimo. Vėliau caras jiems bausmes dovanojo ir bažnyčią paliko parapijai. Taip kadaise lietuviai gynė savo įsitikinimus ir Bažnyčią.

Rusai, matydami, kad savo persekiojimais tik užgrūdina lietuvio dvasią, (1897) leido statyti kryžius ir bažnyčias.

Revoliucija ir jos pasekmės. 1905 m. Rusijoje kilo revoliucija (maištas). Norėdamas lengviau numalšinti šį sąjūdį, caras davė šiek tiek lengvatų ir Kat. Bažnyčiai: nuėmė nuo kunigų sustiprintą priežiūrą, leido mokyklose dėstyti tikybą gimtąja kalba ir laisvai kunigams sakyti pamokslus. Didžiajam karui pasibaigus ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę, lietuviai tiek tikybos, tiek tautybės atžvilgiu tapo laisvi. Konfiskuotos (atimtos) bažnyčios grąžintos, katalikų spauda platinama, steigiami vienuolynai ir mokyklos.

§ 78. LIETUVIŲ KOVA DĖL SPAUDOS

Tautinės sąmonės budimas. Liet. bajorai, pamiršę savo tėvų kalbą, kalbėjo lenkiškai ir, sulenkėję, atskilo nuo savo tautos kamieno. Miestiečiai jais pasekė. Bet iš bajorų atsirado ir tokių žmonių, kurie užsimojo bajorų ir kitų tautiečių tarpe gaivinti sentėvių kalbą, palaikyti nykstančius senovės papročius ir t.t. Pirmasis buvo vyskupas Juozapas Giedraitis (ku-



Vysk. M. Valančius.

nigaikščių giminės) kuris, važinėdamas po savo vyskupystę, sakė pamokslus lietuviškai ir kunigus ragino rašyti ir pamokslus sakyti lietuviškai. Vysk. Giedraitis išvertė į lietuvių kalbą Šv. Rašto Naująjį Įstatymą (1816 m.).

Jais pasekė ir mokslus išėję valstiečių vaikai. Pirmasis buvo Žemaičių vyskupas M o t i e j u s V a l a n č i u s (1850—1875). Jis buvo darbštus, drąsus vyskupas. Jis žodžiu ir raštu kėlė žmonėse tikybinę ir tautinę dvasią ir drąsiai gynė kat. tikėjimą nuo to laiko viešpačių. Jis mokėjo gudriai išsisukti iš Rusų valdžios, kuri jo, kaip lietuvio ir ganytojo, nekentė ir darė visokias pinkles. Jam rūpėjo tamsūs baudžiauninkai apšviesti. Jo rūpesčiu buvo įkurta daug pradžios mokyklų, kuriose mokė ne tik lietuviškai

rašyti ir skaityti, bet ir tikybą dėstė. Jis pats ir tiesiogiai ir per kunigus ragino tėvus į tas mokyklas leisti savo vaikus.

Vysk. Valančius visam Žemaičių kraštui yra žinomas kaipo blaivybės apaštalas. Blaivybę platino skatindamas žmones per pamokslus, kurdamas draugijas ir rašydamas knygeles. Jis yra parašęs daug gražių knygelių*).

Rūpinosi ir lietuviško laikraščio išleidimu, bet valdžia leidimo nedavė. Valdžia ir dvarininkai jam buvo daug nemalonumų padarę, bet tai jo nuo darbo neatitraukė, tik skatino dirbti.

Šiandien sakoma, kad Valančius savo knygelėmis žmones išmokė skaityti ir melstis. Tai tikras Bažnyčios ir tėvynės apaštalas.

Spaudos draudimas.

Generalgubernatorius Muravjovas, 1863 m. sukilimą numalšinęs, sumanė nuslopinti lietuvybę ir kat. tikybą. Šią politiką Lietuvoje palaikė ir jo įpėdiniai. Kadangi lietuvius nuo rusų skyrė tikyba ir kalba, vyriausybė, suvaržiusi Bažnyčios veikimą (apie tai buvo rašyta § 77), sumanė lietuvius nutautinti. Uždraudė naudotis lotynų raidėmis spausdintomis knygomis; į jų vietą spausdino knygas rusų raidėmis (kirilica), tik lietuviškais žodžiais. Rusai tikėjosi iš pradžių įpratinsią lietuvius prie savo alfabeto, o ilgainiui lietuviai pamėgsią ir rusų kalbą. Parašius kirilica tikybos vadovėlius, kurie (1864) Muravjovo įsakymu buvo įvesti į mokyklas, generalgubernatorius Kaufmanas (1865 m.) visai uždraudė Lietuvoje lotyniškų raidžių spaudą. Jo įsakymą patvirtino vidaus reikalų ministeris (Valujevas). Lietuviai neteko spausdinto žodžio. Rusų žandarai, ieškodami lietuviškų knygų ir laikraščių, darė kratas ne tik viešose vietose, bet ir privačiuose namuose. Šventadieniais po pamaldų, apstoję šventorių, krėsdavo išeinančius iš bažnyčios žmones, o radę naujas knygas (maldaknyges) atimdavo ir, šventoriaus kampe sukrovę laužą, sudegindavo. Lietuviai gerai suprato, kad šitos lietuviškais žodžiais, bet rusiškomis raidėmis spausdintos knygos, kad ir veltui brukamos, yra pirmas žingsnis į visišką surusinimą. Jie tų knygų nekęsdavo, gautas

*) Iš jų minėtinos: „Palangos Juzė", „Antano Tretininko pasakojimai", „Vaikų knygelė".



Spaudos draudimo laikai.

— degindavo. Rusai, supratę, kad nekenčiamų knygų prievarta žmonėms neprimesi, liovėsi jas spausdinę.

Knygnešiai. Lietuviai, negalėdami spausdinti knygų lotynų raidėmis Rusų valstybėj, jų spausdinimą perkėlė į Prūsus, iš ten knygas slapta nešdavo per sieną ir čionai jas platindavo. Tie knygų nešėjai vadinami knygnešiais. Pradžioje spausdino tik elementorius (pradžiamokslius) ir maldaknyges, o ilgainiui pradėjo leisti net ir laikraščius.

Laikraščiai. Pirmas Prūsuose išspausdintas laikraštis Didž. Lietuvai buvo „*Aušra*" (1883—1886), D-ro J. Basanavičiaus leidžiama. Ji šaukė mylėti savo tėvynę, kalbą ir papročius. Tai buvo grynai patriotinis laikraštis. Jam sustojus, pradėjo eiti (1889) kitas laikraštis — „*Varpas*", kuriam religijos reikalai maža terūpėjo. Todėl katalikai susispietė prie „*Tėvynės Sargo*" (1896), kuris rūpinosi ne tik tautiniais, bet ir tikybiniais žmonių reikalais. Dabar žandarai dar daugiau subruzdo, dar stropiau pradėjo kratas daryti ir į kalėjimus žmones sodinti, nes knygų platinimo darbą laikė priešvalstybiniu veikimu.

Daug žmonių nukentėjo už knygų ir laikraščių platinimą: vieni daug metų sėdėjo kalėjimuose, kiti buvo ištremti į Rusijos gilumą. Nors žandarai uoliai ėjo savo pareigas, bet juo toliau, juo plačiau pasklisdavo laikraščiai ir knygos lietuvių tarpe.

Spaudos atgavimas. Rusai, galutinai įsitikinę lietuvių nenutautinsią ir nesupravoslavinsią, 1904 m. savo draudimą atšaukė. Spaudos atgavimo priežastys buvo šios: 1) kai kurie rusų mokslininkai įrodė, kad rusiškos raidės mūsų kalbai netinka; 2) tais pačiais metais Rusams pralaimėjus karą su Japonais, kurio patys gyventojai visai nenorėjo, pradėjo smarkiai priešintis valdžiai ir patys rusai, kuriais sekė rusų skriaudžiami lietuviai, — todėl valdžia, bijodama maišto ir norėdama lietuviams pasigerinti, leido spaudą.

§ 79. LIETUVIAI KATALIKAI JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

Lietuviai mėgsta ramų gyvenimą ir nėra linkę keliauti į nežinomus kraštus. Bet žiaurus rusų persekiojimas po 1863 m. sukilimo, blogi ir nederlingi (1867—68) metai vertė žmones ieškoti pragyvenimo kituose kraštuose. Lietuvoje pradėjo šnekėti, kad Amerikoje esą daug darbo, o maža darbininkų. Dėl minėtųjų priežasčių ir, be to, vengdami tarnybos kariuomenėj, žmonės pradėjo keliauti į Ameriką.

Pirmieji emigrantai. Pirmieji lietuviai apsigyveno apie 1867 m. Pensilvanijoj, anglių kasyklų rajone. Po poros metų (1869) daug jų buvo Šenokene ir jau leido savo laikraštį — *„Lietuviškąją Gazietą"*. Išeivybėje visus lietuvius vienijo katalikų tikėjimas. Neturėdami kur atlikti savo tikybinių apeigų, jie sumanė statytis bažnyčią. Lenkai, norėdami tą sumanymą paversti niekais, lietuvius traukė į savo bažnyčias. Bet lietuviai nepasiduoda lenkų vyliui ir (1874) pasistato pirmąją savo bažnyčią Šenadoryje.

Vėliau bažnyčias statosi ir kituose Pensilvanijos miestuose. Iš Pensilvanijos lietuviai persikelia į Čikagą ir ten įkuria šv. Jurgio parapiją. Iki 1938 m. Čikagoj jau buvo 12 lietuviškų parapijų.

Visose Jungt. Amerikos Valstybėse lietuvių katalikų dabar yra apie 700.000 su 130*) parapijomis ir 250 kunigų.

Pirmas atvykęs į Ameriką lietuvis kunigas (1866) buvo A. Strupinskas. Jisai labai daug pasidarbavo tikybai ir tautybei ugdyti.

Mokyklos. J. Š. Am. V-se Bažnyčia yra atskirta nuo valstybės. Valdžios mokyklose tikyba nedėstoma, nes joms rūpi išauklėti tik sąmoningi amerikiečiai. Tikybos ir tautybės sąmonei ugdyti ir neleisti savo tautiečiams visiškai nutausti Amerikoje prie statomų baž-

---

*) F. Kemėšis, „Židinys" XXVIII t.

nyčių steigiamos lietuviškos mokyklos. Pirmoji parapijinė mokykla įsteigta (1888) Mahanoj City. O 1938 m. tokių mokyklų buvo 50 su 18.000 mokinių. Tose mokyklose nustatytas 8 metų kursas. Dėstomoji kalba, išskyrus tikybą ir lietuvių kalbą, yra anglų kalba. Programa sulyginta su valdžios mokyklų programa. Toms mokykloms lietuviai katalikai nesigaili net žymių sumų (pav., kun. J. Jakaitis Vorcesteryj 1923 m. parapijiečių aukomis pastatė 200.000 dolerių vertės mokyklą). Tose mokyklose moko ir auklėja vaikus šv. Kazimiero vienuolyno seserys.

Yra ir viduriniųjų mokyklų: kazimieriečių akademija Čikagoje, Marianapolio kolegija ir kt.

Vienuolynai. Šv. Kazimiero vienuolyną įkūrė nenuilstamas Amerikos liet. darbininkas kun. A. Staniukynas. Jis iki savo mirties važinėjo po Ameriką ir rinko tam tikslui pinigus. Jis Čikagoje pastatė didelį vienuolyną.

Pirmosios vienuolės buvo lietuvaitės: sesuo Marija (Kaupytė), sesuo Imakulata (Dvarionaitė) ir sesuo Koncepta. 1924 m. jų buvo su kandidatėmis apie 200, iš kurių 110 seserų dirbo mokytojos darbą*). Prie vienuolyno yra mergaičių akademija ir komercijos mokykla, kur mokosi apie 76 mergaitės.

Nors J. Š. Am. V-se vienuolynai, kunigai ir susipratę lietuviai daug darbo ir aukų paaukoja ant Bažnyčios ir tėvynės aukuro, bet nutautimo banga sparčiai didėja ir neša su savimi didelį lietuvių skaičių.

Lietuvoje. 1920 m. šv. Kazimiero seserų vienuolyno dalis persikėlė į Lietuvą ir įsikūrė gražiame gamtos kampelyje — Pažaislyje. Šiandien iš viso su kandidatėmis yra apie 115 narių. Jos išlaiko mergaičių gimnaziją Kaune ir kelias pradžios mokyklas.

Amerikoje, be kazimieriečių, yra dar pranciškonių. Jų vienuolyną įkūrė kun. M. Krušas Pitsburge. (1938 m. jų buvo su kandidatėmis apie 200**), iš kurių didesnė dalis dirba mokyklose.

---

*) Dabar jų yra apie 400 (F. Kemėšis, „Židinys", XXVIII t.

**) F. Kemėšis, „Židinys" XXVIII t.

Draugijos. Lietuviai katalikai sėkmingesniam darbui 1886 m. susijungė į „Amerikos Lietuvių Katalikų Susivienijimą". Jo žymiausias kūrėjas buvo kun. Milukas. Pradžioje daugiausia buvo rūpinamasi švietimo ir kultūros reikalais. Dabar rūpinamasi ir medžiaginiais narių reikalais. Susivienijimas turi apie 300.000 narių su 50.000 dolerių kapitalo.

Kun. Miluko iniciatyva pirmą kartą Amerikos lietuviai sukvietė savo kongresą (1906). Tuo metu Lietuvoje jau buvo leista spauda. Amerikos lietuviams katalikams rūpėjo, kad Lietuvos atgijimas būtų susijęs su katalikiško mokslo dvasia. Lietuvos katalikiškų ir tautinių reikalų rėmimas ir Amerikos lietuvių katalikų reikalais rūpinimasis buvo pavestas sudarytam iš visų kat. draugijų centrui, vad. „Amerikos Lietuvių R. Katalikų Federacijai". Iki Didžiojo karo pabaigos buvo sušaukta net 13 kongresų. Amerikos lietuviai katalikai Federacijos dėka daug pinigų surinko Lietuvos švietimo, kultūros ir politikos reikalams ir nemaža tų aukų atsiuntė į Lietuvą. Jei šiandien mes turime nepriklausomą Lietuvos Respubliką, tai čia nemažas ir Amerikos lietuvių nuopelnas.

Kitos draugijos: 1) Lietuv. R. Kat. Kunigų „Vienybės" Dr-ja, įkurta 1909; 2) Blaivybės Dr-ja — 1909; 3) Amerikos Lietuvių R. Kat. Moksleivių Dr-ja — 1912; 4) Liet. R. K. Jaunimo „Vyčių" Dr-ja — 1913 m.; 5) „Kat. Labdaringa Sąjunga" — 1914; 6) „Lietuvos Darbininkų Sąjunga" — 1915; 7) „Kat. Moterų Sąjunga" — 1915.

Katalikiški laikraščiai: „Draugas", „Garsas", „Žvaigždė" (seniausias Am. liet. laikraštis), „Darbininkas", „Tėvynės balsas", „Moterų Dirva", „Vytis", „Laivas" ir „Meilė".

Literatūra: Bažnyčios ir valstybės santykiai Žemaičių vyskupystėj Valančiaus laikais, „Židinys" XXVI t.
Žemaičių vysk. Motiejus Valančius, A. Aleknos. 1922.
Kruvinoji Kražių diena, J. Verbicko. „Ateitis", 1933 m. 517 psl.
Ideologinės kovos lietuvių Š. Amerikos išeivijoje, F. Kemėšio, „Židinys" XXVIII t. 28 psl.

*
* *

SCHEMA:

Lietuvių tautos vargai ir laimėjimai

- Liet. Bažnyčios padėtis XIX—XX amž.
  - Bažn. varžymai
    - žemių atėmimas,
    - susižinojimas su popiežium,
    - universiteto uždarymas,
    - vienuolynų uždarymas,
    - bažnyčių statymas ir jų remontas.
  - parapijinės mokyklos
    - jų uždarymas,
    - rusų kalba,
    - varymas cerkvėn.
  - 1863 m. sukilimas
    - Muravjovas malšintojas,
    - kunigų persekiojimai,
    - pamokslų ir procesijų suvaržymai.
  - Kražių skerdynės
    - Klingerbergas,
    - skerdynės.
  - pasekmės
    - 1905 m. revoliucija ir laisvės,
    - Nepriklausomoje Lietuvoje.
- Kovos dėl spaudos
  - tautinė sąmonė
    - J. Giedraitis,
    - M. Valančius.
  - spauda
    - Kaufmanas ir spaudos uždraudimas,
    - knygnešiai ir laikraščiai.
  - spaudos atgavimas.
- Lietuviai Amerikoje
  - emigracijos priežastys
    - persekiojimai,
    - badas,
    - karo tarnyba.
  - pirmieji emigrantai
    - „Lietuviška Gazieta",
    - pirmoji bažnyčia.
  - privatinės ir valstybinės mokyklos / jų skirtumai.
  - vienuolynai
    - kazimieriečių,
    - pranciškonių.
  - draugijos
    - A. L. Katalikų Sąjunga,
    - A. L. R. Katalikų Federacija.

V SKYRIUS

KAT. BAŽNYČIOS PADĖTIS XIX IR XX AMZ.

§ 80. DABARTINĖ BAŽNYČIOS PADĖTIS ŽYMESNĖSE VALSTYBĖSE

Austrijoje. Jozefinizmas daug žalos padarė. Bažnyčia pradėjo nykti. L e o p o l d a s II (1790—1792) centralines kunigų seminarijas pakeitė kanonų reikalaujamomis seminarijomis, bet Bažnyčios priespauda nusitęsė iki 1848 m. Tik P r a n c i š k u s Juozapas (1848—1917) suteikė Bažnyčiai daug laisvių. Jis leido vyskupams laisvai susižinoti su popiežium ir skelbti jo raštus be pasaulinės valdžios leidimo ir pripažino kulto laisvę. Vėliau (1855) buvo sudarytas k o n k o r d a t a s, ir Bažnyčios santykiai su valstybe įėjo į normalias vėžes. Po Didž. karo čia ypačiai pasidarbavo ministeris pirmininkas prel. Zeipelis. Jis ne tik atstatė pačią valstybę, bet ir Austrijos Bažnyčiai daug nusipelnė. Bet 1938 m. Vokietijos fiūreris A. Hitleris Austriją prijungia prie Vokietijos, ir nuo to laiko ji išnyksta iš pasaulio žemėlapio.

Prancūzija. Napoleonui atsisakius nuo sosto, Prancūzijai buvo primestas L i u d v i k a s XVIII. Jis katalikų t i k ė j i m ą Prancūzijoj pripažino v y r a u j a n č i u, bet revoliucijos padarytos Bažnyčiai žaizdos negreitai užgijo. Kunigų skaičius mažas, stoka lėšų, kraštas pasidalijęs į priešingas partijas, bet t i k ė j i m a s, nors turi beveik nenugalimų sunkenybių, pamažu a t g y j a. Ypačiai daug pasidarbavo k a t a l i k a i r a š y t o j a i, kurie savo raštais gynė priešų užpuldinėjamą Bažnyčią. Katalikai steigė d r a u g i j a s geroms knygoms leisti ir daug pinigų surinko misijų reikalams.

1870 m. galutinai p r i g i j o Prancūzijoje r e s p u b l i k o s forma. Prancūzija per tą laiką pergyveno 3 revoliucijas, pasikeitė 3 dinastijos: Burbonų, Orleanų ir Napoleono. Vieni valdovai palaikė Bažnyčią, kiti ją persekiojo.

Didžiausią klaidą katalikai padarė palaikydami monarchistus. Bet ir čia jiems trūko vienybės. Vieni jų buvo Burbonų, kiti Napoleono šalininkai. Kada galutinai nusistojo Prancūzijoje respublikinė santvarka, pop. Leonas XIII (1894) katalikams įsakė laikytis respublikos ir pasirūpinti išrinkti ko daugiausia atstovų į parlamentą, kad tenai būtų kas gina katalikų teises. Bet popiežiaus balsas laiku nebuvo išgirstas, ir laukiamos vienybės katalikų tarpe nesusilaukta. Parlamente Bažnyčios priešų buvo daugiau, ir katalikai buvo paskelbti revoliucijos priešininkais. Buvo leidžiami vieni įstatymai po kitų, nukreipti prieš katalikus: tikybos mokymas iš mokyklų pašalintas (1882), uždaryta apie 10.000 kat. mokyklų, įvedami moterystės perskyrimai, panaikinami vienuolynai ir jų turtai atimami (1904), Bažnyčia atskiriama nuo valstybės (1905). Bažnyčios turtai paskelbti valstybės nuosavybe. Tačiau popiežiui buvo leista laisvai skirti vyskupus.

Po Didžiojo karo kova su tikėjimu sumažėjo. Užmegzti net diplomatiniai santykiai su popiežium. Paskutiniais laikais katalikų padėtis Prancūzijoj gerėja ir tikėjimo dvasia atgyja.

Anglija XIX amž. nusikratė protestantų įdiegtu užsispyrimu; parlamentas (1829) priėmė įstatymą, kuriuo suteikė Airijos ir Anglijos katalikams tikėjimo laisvę ir atitaisė anksčiau jiems padarytas skriaudas. Krašte tikėjimas atgijo, ir šiandien žmonės gana gausiai grįžta atgal į katalikų tikėjimą (pav., 1903 m. grįžo į katalikus net 20.000 anglų). 1909 m. Didžiojoje Britanijoje ir Airijoje buvo $5^1/_2$ milijono katalikų.

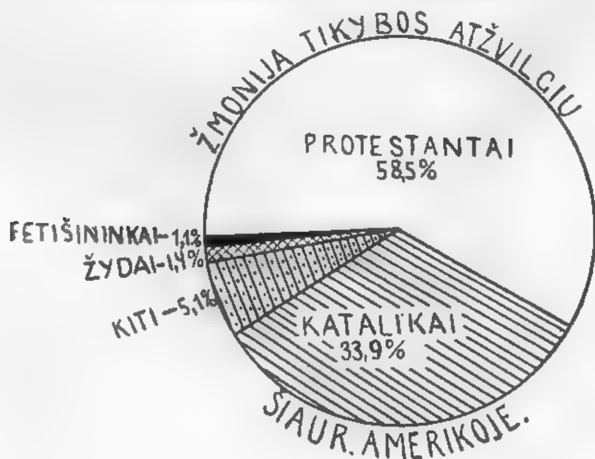
Rusijoje po Lenkijos ir Lietuvos padalijimo buvo nemažas skaičius baltgudžių ir latvių katalikų (palyg. § 77). Kotryna II draudė katalikams susisusižinoti su popiežium. Ji savo nuožiūra pradėjo net vyskupystes tvarkyti. Ypačiai atkreipė dėmesį į unitus (tai stačiatikiai, kurie yra vienybėje su Romos popiežium). Ji pradėjo skirti į mirusių unitų vyskupų vietas stačiatikius. Unitų parapijas jungė su stačiatikių parapijomis ir įvairiais būdais Rusijoje net 2 milijonu unitų atvertė į stačiatikius.

Aleksandras I katalikų nepersekiojo, bet vyskupus vis skyrė be popiežiaus sutikimo.

Apskritai, visi Rusų carai ypačiai globojo stačiatikių tikybą ir specialiais įstatymais draudė pereiti iš pravoslavų į kurią nors kitą tikybą. Kilus (1905) revoliucijai, Nikalojus II paskelbė tikėjimo laisvę. Apie $^1/_2$ milijono unitų, pasinaudodami ta laisve, grįžo į Kat. Bažnyčią. Šiandien jų daug yra Galicijoje ir turi savo arkivyskupą (Šeptickį).

1917 m. revoliucija. Po šitos revoliucijos Rusijos vairą paėmė kraštutiniai socialistai, vadinami bolševikais. Jie nusistatė visas tikybas išnaikinti. Iš mokyklų ir kitų vietų išmetė kryžius. Bažnyčias pavertė pasilinksminimo ir susirinkimų vietomis, vienuolynus panaikino. Iš bažnyčių ir vienuolynų atėmė visą jų turtą, net taures, žvakides ir t.t. Uždraudė viešas ir net privatines pamaldas. Nei viešo, nei privatinio tikybos mokymo neleidžia. Kunigus sukišo į kalėjimus arba išžudė. Įsteigė „Bezbožniko" draugiją. Mat, jų manymu, religija yra opiumas, su kuriuo reikia visomis jėgomis kovoti. Katalikų Bažnyčia smarkiai nukentėjo nuo bolševikų teroro.

Amerika. (1787) konstitucija Jungtinėse Am. Valstybėse Bažnyčią atskyrė nuo valstybės, bet tikėjimo laisvę pripažino ne tik popieriuje, bet ir gyvenime. Visų tikybų dvasininkai yra atleidžiami nuo karinės tar-





nybos, bažnyčių turtai laisvi nuo mokesčių, tikybinėms organizacijoms laiduota valstybės globa, jos laisvai gali steigti vienuolynus, mokyklas ir t.t.

Valstybės tikybų reikalams neskiria pašalpos, nes Jungt. valstybėse yra apie 15 įvairių tikybų; todėl valstybė, negalėdama visų tikybų patenkinti, nė vienai jokių lėšų neduoda.

Jugtinėse Amerikos Valstybėse dabar yra apie 19 milijonų katalikų.

Literatūra: Mykolas Prof. P. Weiser, vertė A. Fricūnas. Kaunas, 1928 m.
Airijos didysis O. Cornelis, A. Lipnicko, „Ateitis" 1932 m. 491 p.

* * *

SCHEMA:

Bažnyčios padėtis XIX—XX š.

- Austrija
  - Leopoldo laikais,
  - Pranciškaus Juozapo laikais / tikėjimo atgijimas
- Prancūzija
  - Liudvikas XVIII
    - katalikai rašytojai,
    - draugijos.
  - 1870 m. respublika
    - katalikų susiskaldymas,
    - Leono XIII nurodymai,
    - įstatymai, varžą tikėjimo laisvę,
    - katalikų persekiojimai,
    - katalikų padėtis po Didž. karo,

Bažn. praeitis XIX—XX š.		
	Anglija	tikėjimo laisvė, gausus grįžimas į Katalikų Bažnyčią.
	Rusija	Kotryna II ir unitai, 1905 m. revoliucija ir laisvės, 1917 m. bolševikų perversmas ir tikėjimo persekiojimas.
	Amerika	tikėjimo laisvė, valstybės palankumas Bažnyčiai.

§ 81. VIDINIS BAŽNYČIOS GYVENIMAS

Religinis gyvenimas. Protestantizmas ir Prancūzų revoliucija neigiamai paveikė Bažnyčios gyvenimą, ypač teisiniu atžvilgiu. Tie perversmai panaikino Bažnyčios privilegijas, pav., dešimtinę, teisę nusikaltėliams slėptis bažnyčioje (ius asili) ir kt. Apkarpius Bažnyčios turtus, medžiaginiu atžvilgiu ji gerokai nukentėjo, bet moraliniu — laimėjo, nes įvairiuose kraštuose, atskyrus Bažnyčią nuo valstybės, vyskupams buvo suteikta teisė Bažnyčios reikalus laisvai tvarkyti. Todėl pamažu pradeda atgimti religinis gyvenimas. Greta atsistačiusių senųjų vienuolynų atsiranda naujų, pav., Šv. Jėzaus Širdies (Paryžiuje 1800 m.), kurio pirmaeilis tikslas buvo jaunų mergaičių auklėjimas, saleziečių vienuolynas, kurio įkūrėjas buvo mums žinomas kun. Bosko, Lietuvoje įsikūręs marijonų vienuolynas ir kt. Jie buvo ir yra svarbiausi religinio atgimimo skatintojai.

Ypatingo kunigų uolumo dėka atsiranda eucharistinis judėjimas: dažnos 40 valandų adoracijos, kasdieninė šv. Komunija, eucharistiniai kongresai ir kt.

Tridento Santaryba suvienodina Bažnyčios liturgiją.

Ekonominiais sumetimais Bažnyčia sumažino švenčių skaičių. Be šventadienių, Pijus X jų paliko tik 8. Be to, Bažnyčia, prisitaikydama prie fizinio žmonių silpnėjimo, sušvelnino pasninkus, sumažino jų skaičių ir suvienodino juos.

Vykdant Tridento susirinkimo drausmę liečiančius nutarimus, vyskupų valdžia padidėjo. Nusmukusi žmonių dora XVI š. vidury pakilo, ir Bažnyčia paskelbė gana daug šven-

tųjų. Bet XVIII š., ypač didikų tarpe, ji vėl pradeda smukti. Jais paseka liaudis.

Nuo protestantizmo laikų vėl pradėta tikėti burtais ir kerėjimu. Tą tikėjimą palaikė Liuteris su savo šalininkais, nes jis visa pikta priskyrė velniams. Todėl protestantiškuose kraštuose (Vokietijoj, Anglijoj, Škotijoj) dar ir šiais laikais nevienas raganius ar burtininkas buvo nužudytas. Su jais sėkmingai kovojo jėzuitai savo knygomis. Jėzuitas Spee parašė knygą „*Cautio criminalis*“ (1631). Kylant kultūrai, nyksta tikėjimas burtais ir kerėjimu.

Įvairios revoliucijos ir tų laikų filosofinės kryptys žmonių širdyse pasėjo bedievybės sėklą, kuri ir mūsų dienomis yra jaučiama.

Universitetai. Viduriniais amžiais taip gražiai sužydėję universitetai naujaisiais amžiais pradėjo smukti. Dabar aukštoji mokykla pakeitė savo siekimus: ji pradėjo tarnauti atskiroms tautoms ar valstybėms ir išsivadavo iš Bažnyčios globos. Tridento santaryba pareikalavo iš kunigų laikytis rezidencijos. Todėl universitetuose sumažėjo studentų skaičius, ir dabar juos telanko tik jaunimas. Universitetų reikšmė ir autoritetas krito, nes protestantai nemėgo jų. Liuteris juos vadino velnišku, pragarišku daiktu, todėl juos reikią į dulkes paversti.

Naujaisiais amžiais pakyla tiek kiekybiškai, tiek ir kokybiškai kunigų seminarijos.

Mūsų dienomis aukštoji mokykla daro didelę pažangą. Joje jaučiamas didelis religinis atgimimas.

Mokslas. Ginčai su protestantais ir įvairiais bedieviais (ateistais) katalikų teologus privertė pagilinti savo mokslo žinias. Be to, atsiradęs pagoniškasis humanizmas katalikus rašytojus paskatino sukurti naują srovę — katalikiškąjį humanizmą. Scholastika įvairioms tikėjimo tiesoms paremti suranda naujų proto argumentų. Protestantai paskelbę, kad vienintėlis tikėjimo šaltinis yra Šv. Raštas, privertė katalikų teologus gerai išstudijuoti jį ir pirmųjų amžių Bažnyčios rašytojus, kad disputuose su protes-

tantais galėtų įrodyti, jog Bažnyčia visais laikais to paties mokslo laikėsi. Ji rimtai ir išsamiai atsako į liberalų, ateistų ir kt. priekaištus kat. tikėjimui.

Pakilo ir Bažnyčios istorijos mokslas. Tais mokslais rūpinosi naujai įkurti ir atgaivinti senieji vienuolynai.

Menas. Vietoje viduramžiais įsigalėjusio gotų stiliaus, pastaraisiais laikais atsiradęs renesanso stilius gauna naują išvaizdą: baroko ir rokoko atmainas.



Šv. Kazimiero bažn. (baroko) Vilniuj.

Baroko ypatinga žymė visur viešpataujančios kreivos linijos. Rokoko stilius pasižymi per dideliu apkrovimu papuošalais, kurie dažnai panaikina net architektūros linijas.

Mūsų dienomis formuojasi moderniškas stilius.

Tapyboj įsigalėjo natūralizmas bei futūrizmas. Muzika tolsta nuo bažnytinės dvasios ir joje įsigali polifonija. Norėta net visiškai ją pašalinti iš bažnyčios, bet, Palestrinos pritaikyta Bažnyčios dvasiai, ji buvo palikta.

SCHEMA:

Vidinis Bažnyčios gyvenimas

- Religinis gyvenimas
  - privilegijų panaikinimas,
  - Bažnyčios atskyrimas nuo valstybės ir to atskyrimo padariniai,
  - burtai ir raganavimas / jėzuitai.
- Universitetai
  - jų išsivadavimas iš Bažnyčios globos,
  - studentų sumažėjimas | rezidencija,
  - mokslo sumenkėjimas. | kunigų seminarijos.
- Mokslas
  - teologijos pagilinimas,
  - katalikiškasis humanizmas ir scholastika,
  - istorijos mokslų pažanga.
- Menas
  - stiliai / renesansas { baroko, rokoko,
  - tapyba / natūralizmas.
  - muzika / polifonija.

§ 82. UŽBAIGA

Katalikų Bažnyčiai Kristus suteikė trejopą galią: mokyti žmones religijos tiesų (mokamąją), dalyti jiems Dievo malones (tarnaujamąją) ir tvarkyti religinio gyvenimo reikalus (valdomąją).

Bažnyčia, vykdydama šį trejopą uždavinį, turėjo nugalėti daug įvairių kliūčių. Klaidatikiai ar blogos valios žmonės, savaip iškreipdami Kristaus mokslą, klaidino žmones. Be to, šventą jos darbą dažniausiai trukdė ir tebetrukdo pačių jos narių silpnybės. Jai teko pergyventi ir tokius laikus, kai Bažnyčios reprezentantai — kunigai, vyskupai ir net kai kurie popiežiai — netinkamu savo pareigų atlikimu bei blogu pavyzdžiu stumte stūmė žmones nuo jos. Kartkartėmis net valstybių valdovai mėgino Bažnyčią padaryti savo politikos įrankiu. Jei dar priminsime įvairias revoliucijas (tikybines ar socialines), tuomet aiškiai suprasime, kiek daug ji turėjo priešų. Tačiau net didžiausių pavojų metu Bažnyčia išeidavo laimėtoja, nes patsai Kristus jai yra užtikrinęs, kad „pragaro vartai jos nenugalės" (Mat. 16. 18). Todėl anų laikų erezijos su jų garsiais vadais šiandien pasaulio yra visai pamirštos. Galingos valstybės, kurios geležinę savo kumštį



Popiežius Pijus XI

buvo tiesę į Lažnyčios laisvę, subiro, išnyko. Tik viena Bažnyčia, pašalinusi iš savo dirvos atsiradusias piktžoles, tas Petro laivas, visas šios dienos audras nugalįs, ramiai sau plaukia per šios žemės gyvenimą su savo siekiamais tikslais ir nepajudinamomis dogmomis.

Bažnyčia, siekdama tiesioginio savo tikslo, nepamiršta ir antraeilių savo uždavinių, t. y. žemiškų (medžiaginių) reikalų. Visais laikais ir visose tautose ji siekė ir siekia vis aukštesnio civilizacijos laipsnio. Jau pats krikščionybės priėmimas ir jos nuostatų vykdymas ne tik atskirų asmenų, bet ir ištisų tautų gyvenimą teigiamai paveikė ir jų likimą nulėmė.

Tarptautiniuose žmonių santykiuose krikščionybė iškėlė naujus principus. Ji nurodė, kad minėtus santykius reikia tvarkyti teisingumo ir meilės pagrindais. Tik tuomet pasaulis pasieks taip visų laukiamą tikrąją taiką ir ramybę.

Šiandieninė Bažnyčia turi nemažiau visokių kliūčių nugalėti. Vienur jos nariai žiauriai persekiojami, pav., Rusijoj, Meksikoj, Ispanijoj ir kt., kur katalikams draudžiama laisvai veikti. Čia dažniausiai valdžią į savo rankas yra paėmę Bažnyčiai priešingų (viešų ar slaptų) organizacijų nariai. Jie visokiais būdais ir trukdo Bažnyčios veikimą. Bet Bažnyčia, dabartinio šv. Petro papėdinmko vadovaujama ir nurodoma, visus savo narius buria į katalikų veikimą, norėdama greičiau įgyvendinti žemėje Kristaus Karalystę, t. y., tiesos, grožio ir gėrio karalystę. Bažnyčia, savo tikslą siekdama, pasitiki savo Dangiškuoju Vadu, nes C h r i s t u s v i n c i t, r e g n a t e t i m p e r a t.

PRIEDAI

§ 1. TIKYBINĖ STATISTIKA

(Iš prof. Hickmann'o „Universal Atlas". Viena, 1930 m.)

Visame pasaulyje:

Katalikų	380	mil.	arba	19,5%
Protestantų	210	„	„	10,8%
Schizmatikų	145	„	„	7,4%
Kitų krikščionių	10	„	„	0,5%

Mahometonų	260	„	„	13,3%
Žydų	14	„	„	0,7%
Be tikybos	37	„	„	1,8%
Pagonių	897	„	„	46%
Iš viso	1953	mil.	arba	100%

Europoje:

Katalikų	218	mil.	arba	44%
Protestantų	123	„	„	24,8%
Schizmatikų	125	„	„	25,4%
Mahometonų	10	„	„	2%
Žydų	9,55	„	„	1,9%
Be tikybos	9	„	„	1,8%
Kitų	0,45	„	„	0,1%
Iš viso	495	mil.	arba	100%

Lietuvoje *) (be Klaipėdos krašto) 1923 m. visuotinio surašymo duomenimis buvo:

Katalikų	1.739.393	mil.	arba	85,72%
Žydų	155.125	„	„	7,65%
Protestantų	77.249	„	„	3,83%
Schizmatikų	55.067	„	„	2,72%
Kitų				0,08%

1930 m. visame pasaulyje katalikų vyskupų buvo 1850 žm.

Kunigų (64.000 vienuoliai)	319.000 žm.
Kardinolų (31 italas + 32 kitų tautų)	63 žm.
Misijų (28 Europoj)	437 stotys
Misijų darbą dirbo	163.636 žm.

*) Lietuvoje (su Klaipėdos kraštu) 1937 m. (Statistikos Metraštis).

Katalikų	1.746.942	arba	80,46%
Evangelikų	207.118	„	9,54%
Ortodoksų	55.122	„	2,54%
Kitų nekrikšč.	1.640	„	0,07%
Izraelitų	157.527	„	7,26%
Kitų nekrikšč.	1.640	„	0,07%
Nenurod. tikybų	378	„	0,02%
Viso	2.170.616	„	100%

(12.959 kunigai + 5.160 broliukų + 12.959 seserys + 51.606 katechumenai-ės + 23.106 mokytojai + 15.573 mokytojos + 266 gydytojai).

§ 2. CHRONOLOGIJA

33 m. Bažnyčios įsteigimas.
36—39 Pirmasis krikščionių persekiojimas Jeruzalėje. Stepono mirtis.
41—44 Erodas Agripa.
50 Apaštalų susirinkimas Jeruzalėje.
63 Apaštalo Jokūbo Jaun. mirtis.
64 Pirmasis krikščionių persekiojimas Romoje.
67 Apaštalų Petro ir Povilo mirtis Romoje.
70 Jeruzalės išgriovimas.
101 Apaštalo Jono mirtis Efeze.
313 Milano ediktas.
325 Pirmas visuotinis susirinkimas Nikėjoje. Arijus.
336 Šv. Antano, atsiskyrėlių tėvo, mirtis.
361—363 Julionas Apostatas.
379—395 Teodozijus Didysis.
430 Šv. Augustino mirtis.
431 Visuotinis susirinkimas Efeze. Nestorijus.
440—461 Popiežius Leonas I Didysis.
451 Visuotinis susirinkimas Chalkedone. Eutikis.
496 Klodvigo krikštas.
543 Šv. Benedikto mirtis.
590—604 Gregorijus I Didysis.
622 Mahometo bėgimas iš Mekos į Mediną.
716—754 Šv. Bonifaco veikimas Vokietijoj.
726 Kovos dėl paveikslų garbinimo.
756 Bažnytinės Valstybės įsteigimas.
800 Karolio Didžiojo vainikavimas.
910 Kliuny vienuolyno įsteigimas.
998 Šv. Adalberto mirtis.
1054 Rytų schizma.
1059 Popiežiaus rinkimų pavedimas kardinolų kolegijai.

1073—1085 Popiežius Gregorijus VII.
1075 Investitūros uždraudimas.
1077 Henrikas IV Kanosoje.
1096—1099 Pirmasis kryžiaus karas.
1122 Vormso konkordatas.
1187 Jeruzalės valstybės panaikinimas.
1198—1216 Popiežius Inocentas III.
1209 Pranciškonų ordino įsteigimas.
1202 Kalavijuočių ordino įsteigimas.
1209—1229 Albigiečių karai.
1215 Domininkonų ordino įsteigimas.
1221 Šv. Domininko mirtis.
1126 Šv. Pranciškaus Asyžiečio mirtis.
1229 Bažnytinės inkvizicijos įsteigimas.
1251 Mindaugo krikštas.
1294—1303 Bonifacas VIII.
1305—1377 Popiežiai Avinjone.
1387 Aukštaičių krikštas.
1413 Žemaičių krikštas.
1414—1418 Visuotinis susirinkimas Konstancijoj.
1415 Huso mirtis.
1458—1484 Šv. Kazimieras.
1517—1519 Leipcigo ginčai. 95 Liuterio tezės.
1520 Ekskomunikos bulės sudeginimas.
1529 Špejerio seimas.
1531 Cvinglio mirtis.
1534 Henrikas VIII atsiskiria nuo Romos.
1540 Jėzuitų ordino patvirtinimas.
1545—1563 Tridento santaryba.
1546 Liuterio mirtis.
1546—1547 Šmalkaldeno karas.
1555 Augsburgo taika.
1562 39 Elzbietos artikulai.
1564 Kalvino mirtis.
1569 Jėzuitų atsikėlimas į Lietuvą.
1576—1609 vysk. M. Giedraitis.
1579 Vilniaus akademijos įsteigimas.
1596 Brastos unija.

1598 Nanto ediktas.
1618—1648 Trisdešimties metų karas.
1660 Šv. Vincento Pauliečio mirtis.
1682 Keturi galikanizmo artikulai.
1717 Masonų įsteigimas Anglijoj.
1773 Jėzuitų ordino uždarymas.
1789 Prancūzų revoliucijos pradžia.
1790 Civilinė kunigų konstitucija.
1793 Liudviko XVI nužudymas. Krikščionių švenčių panaikinimas.
1801 Prancūzų konkordatas. Organiniai artikulai.
1814 Pijaus VII sugrįžimas į Romą. Jėzuitų ordino atgaivinimas.
1815 Vienos taika. Bažnytinės Valstybės atstatymas.
1846—1878 Pijus IX.
1850—1875 vysk. M. Valančius.
1854 Nekalto Prasidėjimo dogma.
1869—1870 Vatikano santaryba.
1870 Bažnytinės Valstybės galas.
1871—1888 Kulturkampfas Vokietijoj.
1878—1903 Leonas XIII.
1893 Kražių skerdynės.
1903—1914 Pijus X.
1905 Bažnyčios nuo valstybės atskyrimas. Tikėjimo laisvė Rusijoj.
1914—1922 Benediktas XV.
1922 Pijaus XI išrinkimas.
1927 Lietuvos konkordatas su Roma.
1929 Bažnytinės Valstybės atstatymas.

§ 3. VISUOTINIŲ VYSKUPŲ SUSIRINKIMŲ SĄRAŠAS

Nr.	Vieta	Metai	Popiežiai	Kas nutarta (svarstyta)
1	Nikėjoje	325	Silvestras I	Pasmerkta Arijaus erezija
2	Konstantinopolyje I	381	Damazas I	„ Makedonijaus erezija
3	Efeze	431	Celestinas I	Pasmerktos Nestoriaus ir Pelagijaus erezijos
4	Chalkedone	451	Leonas I Didysis	Pasmerkta monofizitų erezija
5	Konstantinopolyje II	553	Vigilijus I	„ „ „
6	Konstantinopolyje III	688	Agatonas ir Leonas II	„ monotoletų „
7	Nikėjoje	787	Hadrianas I	„ paveikslų niekintojų „
8	Konstantinopolyje IV	869	Hadrianas II	„ Focijaus „
9	Laterane I	1123	Kalikstas II	Patvirtintas Vormso konkordatas
10	Laterane II	1139	Inocentas II	Simonijos pasmerkimo patvirtinimas. Kanonų privilegijos
11	Laterane III	1179	Aleksandras III	Vienos taikos patvirtinimas. Dekretas popiežiaus rinkimų reikalu (2/3 balsų)
12	Laterane IV	1215	Inocentas III	Albigiečių ir valdiečių pasmerkimas. Dekretas velykinės išpažinties reikalu
13	Lione I	1245	Inocentas IV	Fridricho IV ekskomunikavimas
14	Lione II	1274	Gregorijus X	Unija su graikais. Konkliavė
15	Vienoje	1311-12	Klemensas V	Bonifaco VIII byla ir templierių reikalai
16	Konstancijoje	1414-18	Martynas V	Vakarų schizma; Hūso byla ir Bažnyčios reforma
17	Bazelyje Ferraroje Florencijoje	1431-39	Eugenijus IV	Husitų reikalai ir unija su graikais
18	Laterane V	1512-17	Leonas X	Bažnyčios reforma
19	Tridente	1545-63	Povilas III ir Pijus IX	Protestantizmo reikalai ir Bažnyčios reforma
20.	Vatikane	1869-70	Pijus IX	Popiežiaus neklaidingumas

§ 4. CHRONOLOGINIS POPIEŽIŲ SĄRAŠAS*)

1	Šv.	Petras	67?
2	„	Linas	67— 78?
3	„	Kletas	78— 90?
4	„	Klemensas	90—100?
5	„	Anakletas	100—112?
6	„	Everistas	112—121?
7	„	Aleksandras I	121—132?
8	„	Sikstus	132—142?
9	„	Telesforas	142—154?
10	„	Higinas	154—158?
11	„	Pijus I	158—167?
12	„	Anicetas	167—175
13	„	Soteras	175—182
14	„	Eleuterijus	182—193
15	„	Viktoras	193—203
16	„	Zefirinas	203—220
		Hipolitas	217—235
17	„	Kalikstas I	221—227
18	„	Urbonas I	227—233
19	„	Poncionas	233—238
20	„	Anteras	238—239
21	„	Fabianas	240—253
		Novacianas	251—258?
22	„	Kornelijus	253—255
23	„	Liucijus	255—257
24	„	Steponas I	257—260
25	„	Sikstus II	260—261
26	„	Dionyzas	261—272
27	„	Feliksas I	272—275
28	„	Eutichianas	275—283
29	„	Kajus	283—296
30	„	Marcelinas	296—304
31	„	Marcelis	304—309
32	„	Euzebijus	309—311
33	„	Melchiades	311—314
34	„	Silvestras I	314—337
35	„	Morkus	337—340
36	„	Julijus II	341—352
37	„	Liberijus	352—366
		Feliksas II	363—365
38	„	Damazas	366—384
		Ursinas	366—367
39	„	Siricijus	384—398
40	„	Anastazas I	399—402
41	„	Inocentas I	402—417
42	„	Zosimas	417—418
43	„	Bonifacas I	418—423
		Eulelijus	418—419
44	„	Celestinas	423—432
45	„	Sikstus III	432—440
46	„	Leonas I	440—461
47	„	Hiliaras	461—468
48	„	Simplicijus	468—483
49	„	Feliksas III	483—492
50	„	Gelazas I	492—496
51	„	Anastazas II	496—498
52	„	Simachas	498—514
		Laurynas	498—505
53	„	Hormizdas	514—523
54	„	Jonas I	523—526
55	„	Feliksas IV	526—530
56	„	Bonifacas II	530—532
		Dioskūras	530
57	„	Jonas II	532—535
58	„	Agapetas I	535—536
59	„	Silverijus	536—538
60		Vigilijus	538—555
61		Pelagijus I	555—560
62		Jonas III	560—573
63		Benediktas I	574—578
64		Pelagijus II	578—590
65	Šv.	Gregorijus I	590—604
66		Sabinianas	604—606
67		Bonifacas III	607
68	Šv.	Bonifacas IV	608—615
69	„	Adeodatas	615—619
70		Bonifacas V	619—625
71		Honorijus I	625—638
72		Severinas	640
73		Jonas IV	640—642

*) Popiežių sąrašas paimtas iš „Annuario pontificio per a. 1922" publ. officiale; antipopiežiai pridėti ir surašyti be numerių; prie metų pridėti klaustukai reiškia abejotiną datą.

74		Teodoras I	642—649	111	Hadrianas III	884—885
75	Šv.	Martynas I	649—655	112	Steponas IV	885—891
76	„	Eugenijus	655—656	113	Formozas	891—896
77	„	Vitalinas	657—672	114	Bonifacas VI	896
78		Adeodatas II	672—677	115	Steponas VII	896—897
79		Donas I	677—678	116	Romanas	897—898
80	Šv.	Agatonas	678—682	117	Teodoras II	898
81	„	Leonas II	682—683	118	Jonas IX	898—900
82	„	Benediktas II	684—685	119	Benediktas IV	900—903
83		Jonas V	685—686	120	Leonas V	903
84		Kanonas	686—687	121	Christoforas	903—904
		Teodoras	687	122	Sergijus III	904—911
		Paschalis	687—692	123	Anastazas III	911—913
85	Šv.	Sergijus I	687—701	124	Landas	913—914
86		Jonas VI	701—705	125	Jonas X	914—928
87		Jonas VII	705—707	126	Leonas VI	928—929
88		Sizinijus	707	127	Steponas VIII	929—931
89		Konstantinas	708—715	128	Jonas XI	931—936
90	Šv.	Gregorijus II	715—731	129	Leonas VII	936—939
91	„	Gregorijus III	731—741	130	Steponas IX	939—942
92	„	Zakarijas	741—752	131	Marinas II	943—946
93		Steponas II*)	752	132	Agapetas II	946—956
94	Šv.	Steponas III	752—757	133	Jonas XII	956—964
95		Povilas I	757—767		Leonas VIII	963—964
		Konstantinas II	767—768	134	Benediktas V	964—965
		Pilypas	768	135	Jonas XIII	965—972
96		Steponas IV	768—771	136	Benediktas VI	972—973
97		Hadrianas I	771—795		Bonifacas VII	974
98	Šv.	Leonas III	795—816	137	Donas II	973
99		Steponas V	816—817	138	Benediktas VII	973—984
100	Šv.	Paschalis I	817—824	139	Jonas XIV	984—985
101		Eugenijus II	824—827	140	Jonas XV	985—996
102		Valentinas	827	141	Gregorijus V	996—999
103		Gregorijus IV	827—844		Jonas XVI	997—998
		Jonas	844	142	Silvestras II	999—1003
104		Sergijus II	844—847	143	Jonas XVII	1003
105	Šv.	Leonas IV	847—855	144	Jonas XVIII	1003—1009
106		Benediktas III	855—858	145	Sergijus IV	1009—1012
		Anastazas		146	Benediktas VIII	1012—1024
107	Šv.	Mikalojus I	858—867		Gregorijus	1012
108		Hadrianas II	867—872	147	Jonas XIX	1024—1033
109		Jonas VIII	872—882	148	Benediktas IX	1033—1044
110		Marinas I	882—884	149	Silvestras III	1045

*) Trečią dieną po išrinkimo mirė.

150		Gregorijus VI	1045—1046
151		Klemensas II	1046—1047
152		Damazas II	1048
153	Šv.	Leonas IX	1049—1054
154		Viktoras II	1055—1057
155		Steponas X	1057—1058
		Benediktas X	1058—1059
156		Mikalojus II	1059—1061
157		Aleksandras II	1061—1073
		Honorijus II	1061—1069
158	Šv.	Gregorijus VII	1073—1085
		Klemensas III	1084—1100
159		Viktoras III	1086—1087
160	Pal.	Urbonas II	1088—1099
161		Paschalis II	1099—1118
		Teodorikas	1100—1102
		Albertas	1102
		Silvestras IV	1105—1111
162		Gelazas II	1118—1119
		Gregorijus VIII	1118—1121
163		Kalikstas II	1119—1124
164		Honorijus II	1124—1130
		Celestinas II	1124
165		Inocentas II	1130—1143
		Anakletas II	1130—1138
		Viktoras IV	1138
166		Celestinas II	1143—1144
167		Liucijus II	1144—1145
168		Eugenijus III	1145—1153
169		Anastazas IV	1153—1154
170		Hadrianas IV	1154—1159
171		Aleksandras III	1159—1181
		Viktoras IV	1159—1164
		Paschalis III	1164—1168
		Kalikstas III	1168—1179
		Inocentas III	1179—1180
172		Liucijus III	1181—1185
173		Urbonas III	1185—1187
174		Gregorijus VIII	1187
175		Klemensas III	1187—1191
176		Celestinas III	1191—1198
177		Inocentas III	1198—1216
178		Honorijus III	1216—1227
179		Gregorijus IX	1227—1241
180		Celestinas IV	1241
181		Inocentas IV	1243—1254
182		Aleksandras IV	1254—1261
183		Urbonas IV	1261—1264
184		Klemensas IV	1265—1269
185	Pal.	Gregorijus X	1271—1276
186	„	Inocentas V	1276
187		Hadrianas V	1276
188		Jonas XXI	1276—1277
189		Mikalojus III	1277—1280
190		Martynas IV	1281—1285
191		Honorijus IV	1285—1287
192		Mikalojus IV	1288—1292
193	Pal.	Celestinas V	1294
194		Bonifacas VIII	1294—1303
195	Pal.	Benediktas XI	1303—1304
196		Klemensas V	1305—1314
197		Jonas XXII	1316—1334
		Mikalojus V	1328—1330
198		Benediktas XII	1334—1342
199		Klemensas VI	1342—1352
200		Inocentas VI	1352—1362
201		Urbonas V	1362—1370
202		Gregorijus XI	1370—1378
203		Urbonas VI	1378—1389
		Klemensas VII	1378—1394
204		Bonifacas IX	1389—1404
		Benediktas XII	1394—1417
205		Inocentas VII	1404—1406
206		Gregorijus XII	1406—1417
		Aleksandras V	1409—1410
		Jonas XXIII	1410—1415
207		Martynas V	1417—1431
		Klemensas VIII	1424—1429
		Benediktas XIII	1424
208		Eugenijus IV	1431—1447
		Feliksas V	1439—1449
209		Mikalojus V	1447—1455
210		Kalikstas III	1455—1458
211		Pijus II	1458—1464
212		Povilas II	1464—1471
213		Sikstus IV	1471—1484
214		Inocentas VIII	1484—1492
215		Aleksandras VI	1492—1503
216		Pijus III	1503
217		Julijus II	1504—1513

218	Leonas X	1514—1521	240	Klemensas X	1670—1676
219	Hadrianas VI	1522—1523	241	Inocentas XI	1676—1689
220	Klemensas VII	1523—1534	242	Aleksandras VIII	1689—1691
221	Povilas III	1534—1539	243	Inocentas XII	1691—1700
222	Julijus III	1550—1555	244	Klemensas XI	1700—1721
223	Marcelis II	1555	245	Inocentas XIII	1721—1724
224	Povilas IV	1555—1559	246	Benediktas XIII	1724—1730
225	Pijus IV	1559—1565	247	Klemensas XII	1730—1740
226	Šv. Pijus V	1566—1572	248	Benediktas XIV	1740—1758
227	Gregorijus XIII	1573—1585	249	Klemensas XIII	1758—1769
228	Sikstus V	1585—1590	250	Klemensas XIV	1769—1774
229	Urbonas VII	1590	251	Pijus VI	1774—1799
230	Gregorijus XIV	1590—1591	252	Pijus VII	1800—1823
231	Inocentas IX	1591	253	Leonas XII	1823—1829
232	Klemensas VIII	1592—1605	254	Pijus VIII	1829—1830
233	Leonas XI	1605	255	Gregorijus XVI	1830—1846
234	Povilas V	1605—1621	256	Pijus IX	1846—1878
235	Gregorijus XV	1621—1623	257	Leonas XIII	1878—1903
236	Urbonas VIII	1623—1644	258	Pijus X	1903—1914
237	Inocentas X	1644—1655	259	Benediktas XV	1914—1922
238	Aleksandras VII	1655—1667	260	Pijus XI	1922
239	Klemensas IX	1668—1669			

TURINYS

ANTROJI DALIS

I skyrius

TIKĖJIMO LAISVĖS ATGAVIMAS

II skyrius

BAŽNYČIA IR KLAIDATIKIAI

III skyrius

BAŽNYČIA IR EUROPOS TAUTOS

IV skyrius

BAŽNYČIOS SUSITVARKYMAS

VIDURINIAI AMŽIAI

PIRMOJI DALIS

I skyrius

POPIEŽIAUS VALSTYBĖS ATSIRADIMAS

II skyrius

BAŽNYČIOS KOVOS RYTUOSE

III skyrius

BAŽNYČIOS KOVOS VAKARUOSE

ANTROJI DALIS

I skyrius

BAŽNYČIOS REFORMOS IR DVASINIS ATGIMIMAS

II skyrius

VIDURAMŽIŲ PAKLAIDOS IR KOVA SU JOMIS

III skyrius

RELIGINIS VIDURINIŲ AMŽIŲ GYVENIMAS

TREČOJI DALIS

I skyrius

KRIKŠČIONYBĖ AISČIŲ TAUTOSE

II skyrius

BAŽNYČIA IR MOKSLAS

III skyrius

BAŽNYČIOS KOVA SU PASAULINĖS VALDŽIOS ĮTAKA

IV skyrius

RYTŲ IR VAKARŲ BAŽNYČIŲ SUARTĖJIMAS

V skyrius

NAUJOJI SROVĖ

NAUJIEJI AMŽIAI

PIRMOJI DALIS

I skyrius

PROTESTANTIZMAS IR JO PLITIMAS

II skyrius

KAT. BAŽNYČIOS REFORMA IR JOS ATGIJIMAS

III skyrius

ŠVENTŲJŲ LAIKOTARPIS

IV skyrius

TAUTINĖ BAŽNYČIA

V skyrius

BAŽNYČIŲ UNIJA

VI skyrius

RACIONALIZMAS IR BEDIEVYBĖ

ANTROJI DALIS

I skyrius

REVOLIUCIJA IR BAŽNYČIA

II skyrius

KOVA DĖL KULTŪROS

III skyrius

PASKUTINIŲJŲ KRISTAUS VIETININKŲ DARBAI ŽEMĖJE

IV skyrius

LIETUVIŲ TAUTOS VARGAI IR LAIMĖJIMAI

V skyrius

KAT. BAŽNYČIOS PADĖTIS XIX—XX Š.

PRIEDAI

KAINA Lt 6,50

1,70€

Geriausi vadovėliai

TRUMUPA ŠVENTOJI SENOJO IR NAUJOJO ĮSTATYMO ISTORIJA, *Kun. Prel. T. Kavaliausko.* Vertė *S. Dabušienė* 0,25

ŠVENTOJI SENOJO ĮSTATYMO ISTORIJA, *Vysk. K. Paltaroko* VII pataisytas leidimas 1,50

ŠVENTOJI NAUJOJO ĮSTATYMO ISTORIJA, *Vysk. K. Paltaroko* VII pataisytas leidimas 1,50

ŠV. NAUJOJO ĮSTATYMO ISTORIJA, *Kan. Pr. Penkausko.* IV leid. 1,50

ŠV. SENOJO IR NAUJOJO ĮSTAT. ISTORIJA, *Vysk. K. Paltaroko.* Pradžios mokykloms X leidimas 0,55

ŠV. SENOJO ĮSTATYMO ISTORIJA, *Kan. Pr. Penkausko.* IV leid. 1,50

BAŽNYČIOS ISTORIJA, *Kun. Pr. Tumino.* Pradžios mok. VI sk. parašyta pagal naująją programą 1,20

TIKYBOS PRADŽIAMOKSLIS, *Dr. A. Maliauskio.* V pataisytas leid. 0,25

KATALIKŲ TIKYBOS VADOVĖLIS, *Kun. J. Rusteikio.*

1. Įsakymai, nuodėmės, dorybės, poteriai. Skiriamas pr. mokykl. III ir IV skyr. ir gimn. I klasei 0,50
2. Tikiu į Dievą Tėvą. Pradž. mokykl. aukštesn. skyr. ir II gimn. kl. 0,50
3. Dievo malonė, Septyni sakramentai, Malda. Pradž. mokykl. aukštesn. skyr. ir gimn. III klasei. 0,50

LITURGIKA, *Kun. K. Čibiro,* gimnaz., V klasei, pritaik. n. programai 3,—

LITURGIKA, *Kun. Pr. Tumino.* Pradž. mokykl. V sk. Su paveiksl. Parašyta pagal naująją programą 1,20

TIKYBOS PIRMAMOKSLIS, *Vysk. K. Paltaroko.* XIII leidimas . . 0,20

KATALIKŲ TIKYBOS KATEKIZMAS, *Vysk. K. Paltaroko.* X leid. 0,60

TRUMPAS KATEKIZMAS, *Kun. Koncevičiaus.* VIII leid. . . . 0,60

KATALIKŲ DOROVĖS MOKSLAS, *Kun. P. Kirvelaičio* Vadovėlis aukštesniajai mokyklai . . . . 2,—

ŠV. NAUJOJO ĮSTATYMO ISTORIJA, *Kan. St. Jokubausko.* Atpasakota evangelijos žodžiais su 70 gražių paveikslų, su žemėlapiu 2,—

BAŽNYČIOS ISTORIJA, *Kan. A. Aleknos.* Su paveiksl. . . . . 3,—

RELIGINIAI PASIKALBĖJIMAI SU MAŽAIS VAIKAIS BAŽNYČIOJE, NAMIE IR MOKYKLOJE, *Kun. Dr. Mlynarčiko.* Vertė *J. Talmantas.* I dalis 384 psl. II dalis 310 psl. à 2,80 ir 2,60 5,40
III dalis. Tikėjimo tiesų santrauka 43 psl. 0,25

KATEKIZAVIMO METODAS, *Dr. A. Maliauskio.* 22 psl. 0,30

ŠVIESA IR GYVENIMAS, *Kun. Kirvelaičio.* II d. 148 p. 3,50

Šv. Kazimiero Draugija